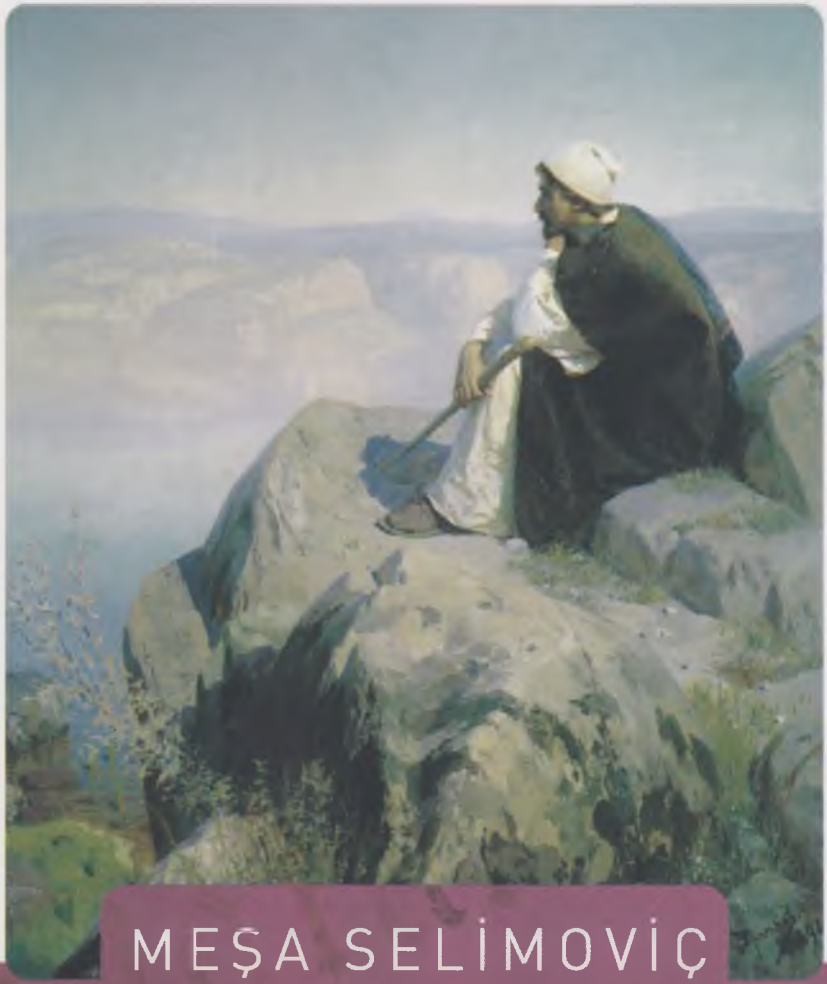
ÇAĞDAŞ DÜNYA EDEBİYATI

MEŞA SELİMOVİÇ

SIRPÇA ASLINDAN ÇEVİREN: MAHMUT KIRATLI
SADIK YALSIZUÇANLAR'IN ÖNSÖZÜYLE

Derviş ve Ölüm

13. BASKI

TİMAŞ

iyi ki kitaplar var

TİMAŞ YAYINLARI
İstanbul 2011

timas.com.tr

DERVİŞ VE ÖLÜM
Meşa Selimoviç

TİMAŞ YAYINLARI | 2027
Çağdaş Dünya Edebiyatı Dizisi | 3

YAYIN YÖNETMENİ
Emine Eroğlu

EDİTÖR
H. Handan Arıkan

ÇEVİRMEN
Mahmut Kıratlı

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

13. BASKI
Eylül 2011, İstanbul

ISBN
978-975-263-951-5

TİMAŞ YAYINLARI
Alayköşkü Caddesi, No:11, Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01

GEÇMİŞ BASKILAR
1.Baskı: Varlık Yay. 1973 / 2. Baskı: Yeryüzü Yay. 1985
3. Baskı: İşaret Yay. 1987 / 4. Baskı: Can Yay. 1988
5-6-7. Baskı: Şehir Yay. 1999,2001,2003 / 8. Baskı: L&M Yay. 2005

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
"Dervis i Smrt" orijinal adıyla yayınlanan bu kitabın Türkiye'deki tüm hakları,
hak sahibi ile yapılan sözleşme uyarınca Timaş Yayınları'na aittir.
Tanıtım amacıyla yapılacak alıntıların dışında hiçbir şekilde
kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

DERVİŞ VE ÖLÜM

Meşa Selimoviç

Çevirmen
Mahmut Kıratlı

MEŞA SELİMOVİÇ

26 Nisan 1910 tarihinde Bosna'nın Tuzla şehrinde doğdu. Selimoviç, ilk ve orta öğrenimini Tuzla'da tamamladı. Okuma serüvenine bu yıllarda, Andersen Masalları'ndan Dickens'a uzanan geniş bir yelpaze üzerinden başladı. Lise son sınıfta bir taraftan Dostoyevski okurken, diğer taraftan da ilk şiir ve denemelerini yazmaya çalışıyordu.

1930'da Belgrad Üniversitesi, Sırp Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1936'da üniversiteyi bitirdiği yıl babasını yitirdi. Akabinde Tuzla Lisesi'nde öğretmenlik yapmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, Halk Kurtuluş Hareketi adlı örgüt ile iş birliği yaptığı gerekçesiyle 9 Eylül 1942'de tutuklandı, dört ay cezaevinde kaldı ve delil yetersizliğinden serbest bırakıldı. Oslobecenye gazetesine yazılar yazmaya başladı, Tuzla Birliği'nin siyasal sorumluluğuna getirildi. 1944 yılı sonlarında ağabeyi, III. Kolordu Askeri Mahkemesi tarafından kurşuna dizildi ve bu olay onun Derviş ve Ölüm'ü yazmasına sebep oldu. Bu yıllarda mezun olduğu fakültede doçentliğe atandı, burada romantizm dersleri okuttu. Bir yıl sonra Brazda dergisinin yayın yönetmenliğini üstlendi. Daha önce başladığı gazete yazarlığı artık edebiyat yazarlığına evrilmişti. 1966'da Derviş ve Ölüm yayınlandı ve Yugoslav edebiyat dünyasında büyük yankı uyandırdı. Sırp milliyetçilerinin kendisini istismar ettiklerini görerek Saraybosna'dan ayrıldı, Belgrad'a yerleşti. Derviş ve Ölüm nedeniyle, Alün Çelenkli Cumhuriyet Nişanı'na, Nyegoş Ödülü'ne ve 1970'te Yugoslavya'nın en büyük ödülü olan Avnoy Ödülü'ne layık görüldü. 11 Temmuz 1982'de hayata veda etti.

Eserleri arasında Sessizlikler, Sis ve Ay, Ada, Derviş ve Ölüm, Kale, Onuru Kırılan Adam, Hayatta Yolculuk, Yabancı Ülke, Kızıl Saçlı Kız bulunmaktadır.

MAHMUT KIRATLI

1929 yılında Üsküp'te dünyaya geldi. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra açılan Türk ilkokullarının öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla faaliyete geçirilen Türk Öğretmen Kursları'ndan mezun oldu. Bir süre Doğu Makedonya'da öğretmenlik yaptı. Daha sonraları Pioner gazetesi çocuk dergisinin ilk yayın yönetmeni görevinde bulundu. Aynı yıl kurulan ve faaliyetlerini kısa bir süre sürdürülebilen Makedonya Türk Yazarlar Cemiyeti'nin çalışmalarına katıldı. O yıllarda Birlik gazetesinde neşredilen öyküleri, Makedonya Türk öykücülüğünün ilk başarılı örnekleridir. Çocuklar için yazdığı iki öyküsü, 1952 yılında yayınlandı. Bundan iki yıl sonra da çocuk öyküleri Küçük Hikâyeler adı altında bir araya getirildi.

1953 göçünün patlak vermesinden kısa bir süre sonra Türkiye'ye göç etti. Edebiyat çalışmalarını orada da sürdürdü. Cengiz'in Marifeti), Kumbara, Kara Kartallar Çetesi ve Yeşil Ekmek kitapları İstanbul'da yayımlandı. 1980'li yılların ortalarına doğru Yugoslavya'ya geldi. Aralarında Miodrag Bulatoviç'in Kırmızı Horoz ve ünlü Bosna Hersek yazarı Meşa Selimoviç'in Derviş ve Ölüm romanlarının da bulunduğu Yugoslav yazarlarının birçok eserini Türkçeye çevirdi. 1988 yılında İstanbul'da öldü.

SUNUŞ

Derviş ve Ölüm ya da 'Her Dem Yeni Doğarız / Bizden Kim Usanası?'

Roman yazmanın, bir tür estetik yöneticilik etkinliğine dönüştüğü bugünlerde, "kendi derdin söyleyen / gayrı hikâye etmeyen" sahih bir anlatıyla, Boşnakların büyük yazarı Meşa Selimoviç'in *Derviş ve Ölüm*'üyle karşınızdayız.

Modern(ist) edebiyatçıların benmerkezci hayalciliğin pençesinde kıvrandığı bir dönemde Selimoviç, dervişliğe, ölüme ve adalet(sizlik)e ilişkin bu ölümsüz eseri yazmıştı.

Haksız yere kurşuna dizilen ağabeyinin ölümüne yazılan bu metin, kişisel bir hikâye olmaktan çıkarak, hayata, ölüme ve dervişliğe dair bir ağıt, bir güzelleme ve koçaklama olarak yükseliyor ve Yunus'un söz ettiği her dem yeniden doğmanın, kesintisiz tecellinin destanı oluyor.

Selimoviç, romanın bir yerinde ölümün sırlarından bir sırrı anlatırken şöyle diyor:

Öldüğüm gün, taşınırken tabutum,
Acı duyacağımı sanma bu dünyanın ardından,
Ağlayarak; yazık oldu, diye konuşma,
Yok oluyorlar mı batınca güneş ve ay?
Ölüm sandığın şey, aslında doğuştur.
Zindan gibi görünür mezar, oysa ruh
özgürlüğe kavuşur
Hangi tohum büyümez ekilince toprağa?
İnsan tohumundan şüphen mi var yoksa?

Bu, insanın evrensel gerçeğini fark etmiş bir büyük anlatıcının sesidir. Biz, böylesi sahih öykülerden, ölümün bizatihi hayatın her anında gerçekleşen bir hakikat olduğunu öğreniyoruz.

Bir sürekli yıkılış ve yeniden yapılış hali, ölüp ölüp dirilme durumu... En büyük yıkılıştan sonra insanın en görkemli medeniyeti doğuyor.

Ölümün bir durak, bir menzil olduğunu bu acılı öykünün içinden geçerek öğreniyoruz. Dervişliğin, ölmeden önce ölmek, benliğini Allah'a adamak olduğunu, bunu yapanın ise ancak teninin öleceğini görüyoruz.

"Ölürse tenler ölür / canlar ölesi değil"in acıtan, iç burkan bir fotoğrafı bu. Selimoviç 1962'de yazmaya başlıyor bu güzelim hikâyeyi, 1966'da tamamlıyor. Dilimizde, 1973 yılında yayımlanıyor. 1942 yılında Hırvat güçler tarafından kurşuna dizilen ağabeyinin ölümü, her ölüm gibi geride bir kaos bırakıyor. Bir acıyı anlatarak onun üstesinden nasıl gelinebileceğini bu öyküden görebiliyoruz. Selimoviç, ölü(m)ün geride bıraktığı kaosu sıcağı sıcağına yazmıyor, yirmi yıl bekliyor ve dört yıl sonra *Derviş ve Ölüm* beliriyor. Kalem ve hokkanın tanıklık çağrısıyla başlayan hikâye, Mevlevî tekkesi şeyhi Ahmed Nureddin'in anılarından oluşuyor. Dervişin, inançlarıyla dış dünyanın acımasızlığı arasındaki gelgitleri ana gövdeyi çatıyor. Burası, Dostoyevski'nin, "bir çocuk ölüyorsa eğer yeryüzünde, Yaratıcı'nın adaletinden kuşku duyarım" çığlığındaki adalet iştiyakının çağırdığı bir yer. Anlatının özünü, iç dünya ile

dış dünya arasındaki gerilim ve adalet arayışı oluşturuyor, denilebilir. Anaximender'in ünlü vecizesini hatırlamanın vaktidir: "Şeyler nereden vücuda gelmişse, yok oluşları da, zorunlu olarak, oraya olmalıdır; çünkü zamanın düzenlemesi gereğince, kefaret ödemeleri ve haksızlıklarına karşılık düzeltilmeleri [yargılanmaları] gerekir." Bu, Tarkovski'nin *Kurban*'ına da temel oluşturan sırdır. Adaletin kozmik ilkesi olarak "düzeltilme" yani acı çekerek arınma ve olgunlaşma.

Derviş ve Ölüm'üyle Selimoviç, bize Dostoyevski'nin zihninin tavanında sürekli bir çengelde asılı duran o büyük soruları tekrar tekrar sorar ve Derviş'in kimileyin yakalayabildiği sekînet ve kaos halinden cevaplar üretir.

Hikâye, bir Hıdrellez gecesi başlar. İnsanların çılgınlıklarına bakarken o sükûneti ve sabrı yitiren Derviş'in iç gerilimi artar. Kardeşinin öldürülmesi bunu iyice tırmandırır ve adalet susuzluğu ile hareketlenir, olayın içyüzünü araştırmaya koyulur. Bu arayış tutukevine uğratır onu. Bu, her bilgenin mukadder uğraklarındandır. Orada yaşadıkları müşfik ve mütevekkil yanlarını yok eder, büyük bir öfkenin içinde birikmesine neden olur, dergâhtan uzaklaştırır. Geleneksel bilgelikle modern yaşamının adaletsizliği arasındaki gerilimin kırılma noktasında, bir sarkaçta sallanır durur. Dervişliğin sükûnetinden adalet arayışının kendisini çarptığı granit duvar arasında gidip gelen Derviş'in hüzünlü akıbeti, hikâyeyi kişisel ve yerel olmaktan çıkarır; bir iç-dış dünya hesaplaşmanın konusu haline getirir. "Şimdi ben neyim? Ödlek bir kardeş mi, yoksa inançsız bir derviş miyim? İnsanlara olan sevgimi mi yitirdim, yoksa inancım mı zayıfladı? İnsan şeklini mi, inancımı mı yoksa ikisini birden mi yitirdim ben?" soruları bu sınır durumunda belirir. Alberto Rondalli'nin Derviş adıyla filmleştirdiği eser, Selimoviç'in, 'ölen kardeşinin meselesini hecelerken' ulaştığı insanın büyük hikâyesine açılan penceredir.

Mahmut Kıratlı'nın enfes çevirisinden okuyacağınız eser, bu yönüyle, yani ahlaki olanla politik olan arasındaki çatışmayı eksene alması, geleneksel bilgeliğin modern zamanlarla karşılaşmasını, 'öteki'nin ölümü üzerinden adaleti sorgulaması bakımından son

derece değerli bir hikâyedir; çok önemli bir meseleyi önümüze getirir.

Derviş ve Ölüm, bizim tarihsel belleğimizin önemli bir dilinden ve ikliminden aynı zamanda. Sırbo-Hırvatça, Osmanlı medeniyet coğrafyasının dillerinden biri. Hikâyeye bu boyutuyla da aşinayız. Meşa Selimoviç'le bu bakımdan da ilgiliyiz. Derviş, İstanbul veya Bursa'da da yaşıyor, çünkü bizim büyük hikâyemiz aynı.

Timaş'ın, dünya edebiyatının böylesi adalarını okura sunma konusundaki çabası artarak sürüyor. Bu, hem edebiyatımız ve düşünce dünyamız hem de yayıncılığımız açısından daha çok umutlu olmamızı gerektiren, değerli bir çaba. Romanı dilimize titizlikle aktaran Mahmut Kıratlı başta olmak üzere, emeği geçenlere şükran borçluyuz.

Sadık Yalsızuçanlar

İstanbul, 2009

Derviş ve Ölüm'ü Neden Yazdım, Nasıl Yazdım[1]

1944 yılı sonlarında, Partizan[2] ve Tuzla askerî bölge komutanlığında subay olan en büyük ağabeyim, III. Kolordu Askerî Mahkemesi kararıyla kurşuna dizildi. (Olaya adı karışanların isimlerini bildiğim halde vermiyorum. Onlar bunun farkında değiller ya da kardeşime ve bana yaptıkları kötülüğü hatırlamıyorlar. Geçenlerde onlardan birisi bana elini uzattığında onun elini sıkmadım. Bu durum üzerine adam, çok şaşırarak bazı dostlarıma bunun gerekçesini sormuş. O zaman anladım ki bu olay onlar için hiçbir anlam ifade etmiyordu ve unutulup gitmişti). Şehirdeki afişlerde, Şevki Selimoviç'in Halk Malları Genel Müdürlüğü'nün deposundan bir yatak, bir dolap, sandalye ve buna benzer ufak tefek şeyler çaldığı için idama mahkûm olduğu ilan edilmişti. Sanık, meşhur bir partizan ailesinden olduğu için karar da bu denli sert olmuştu. Bu durum da

1 Bu bölüm yazarın 1977 yılında yayınlanan 'Hatıraları'ndan alınmış (s. 190-198), Türkolog Miryana Teodosiyeviç tarafından dilimize çevrilmiştir.

2 Tito'nun safında çarpışan ve daha sonra kurulan Yugoslav Kurtuluş Ordusu'nun çekirdeğini oluşturan silahlı güçler.

ilanda ayrıca belirtiliyordu. Böylece devrime karşı ailemizin derin bağlılığı ve hayranlığı aleyhimize döndü ve biz, uğrunda mücadele verdiğimiz devrimin kurbanları olduk.

İdama mahkûm olan ağabeyim, bütün eşyaları ustaşalar[3] tarafından talan edilmiş boş bir evde, bir şans eseri sonucu esir kampında hayatta kalabilmiş olan hanımının, Tuzla'ya dönüşünü bekliyordu. Şevki'nin idam edildiğini duyduğum zaman şoke oldum. Hiçbir şey yapmadan elim kolum bağlı günlerce yattım ve sadece durmaksızın ağladım.

Birkaç gün sonra ağabeyimi idama götüren Gizli Polis Örgütü'nün şoförü bana ondan bir haber getirdi. Şevki, idamdan önce son derece sakinmiş. "Benim suçsuz olduğumu Meşa'ya söyle" demiş. Onun suçsuz olduğunu biliyordum, hatta hakimler de başka türlü düşünmüyorlardı. Şoför onun nereye gömüldüğünü bana söylemedi. Halen de mezarının nerede olduğunu bilmiyorum. Bu inanılmayacak derecede kör ve aptalca düzenlenmiş olay, ailemin bütün fertlerinin hayatında bir dönüm noktası oldu: Hepimiz hiç beklenmeyen şeylerle karşı karşıya olduğumuzu fark ettik. Söz konusu olan, aileden birinin ölmesi değildi; devrime yedi kişiyle katılan bir ailede bu, zaten bekleniyordu. Beni kahreden, ortada müthiş bir haksızlığın bulunmasıydı, sebepsiz ve manasız...

Burada biraz durmam gerekiyor. Yukarıdaki cümleleri yazarken vicdanen rahat değildim, bir şeyi saklıyormuşum gibi bir his vardı içimde. Darka[4], bu işin tam böyle olmadığını bana hatırlattığı zaman -kendisi gerçeği bilir, anlattım ona- isteksizce durup olayları bir defa daha düşünmeye zorladım kendimi. Evet, çok iyi hatırlıyorum, şok halindeydim; hiçbir şey hissetmiyordum, gece ve gündüz aç ve uykusuz kaldım, ne yapacağımı bilmeksizin ağlıyordum sadece... Çünkü bana ait olan her şey, binlerce soruyla karşı karşıya idi ve ertesi gün; yani ağabeyimin ölümünü duyduktan sadece bir gün sonra –idamın üzerinden beş altı gün geçmişti- ben, önceden ilan edilen bir konferans verecektim. Konferansı iptal etmedim. Neyi,

3 II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'daki faşist taraftarları. Hırvat muhtariyetçiler.

4 Meşa Selimoviç'in eşi.

nasıl söyledim bilmiyorum ama konuştum. Özellikle, konuşmak isteyişimi, konuşmamı, konuşmak için bulduğum gücü, bir insan ve kardeş olarak bu doğal olmayan yükümlülüğe başkaldırmayışımı unutmak istiyorum. Asıl anlaşılmaz olan, benim bu davranışımdır. Bu konferansı vermemi benden biri istemiş olsaydı o zaman her şeyi çözümlemek çok kolay olurdu. Bu düşünceler beni bir buhrana sürükledi, o güne kadar çekmediğim ölçüde acı çektim; diğer yandan da tabii olan, insan için gerekli olan alışkanlıklarımı sürdürüyordum. Hatta böyle insanî olmayan bir olaydan sonra bile. Herhalde bu özel ve genel iki konu birbirinden ayrılsın istiyordum -bu olabilecekmiş gibi-. Devrimin oluşturduğu kişiliğimden kopacakmışım diye korkuyordum belki ya da beni bir güç itiyordu: Kişiliğimi nasıl parçalayacaktım? Bu kadar çok ölüm arasında, kendi kaybımı, varlığımın esası ve manası olan devrimden ayrılmak için bir bahane olarak kullanmaya hakkımın olmadığını düşünüyordum belki. Kesin bir şey söyleyemem ama, galiba yaralı halimi ve kaybedilen kardeşimi, çocuklarını yiyen devrimle birleştirmeye çalışıyordum.

Böylece, hiçbir şey olmamış gibi aynı çizgide kalmaya çalıştım, partiden ayrılmadım, mevcut duruma sırtımı çevirmedim, fakat bu davranışlarımla hiçbir şeyi çözemedim, aksine günden güne daha da kötüleştim. O konferans benim sabit fikrim, işkence kaynağım oldu. Bugüne kadar da kendimi bu garip, ezici suçluluk duygusundan kurtaramadım. Bu anlaşılmayan deliliği, eski kişiliğimden zor bir şekilde, acı çekerek ayrılmakla ödedim.

Eğer edebiyatla hiçbir ilgim olmasaydı bu işkence, yazılı bir itirafname olarak beni, olayı birisine söylemeye mecbur ederdi. Onu bu tip ilkel ve basit bir dürtü sonucunda yazmak son çare olarak normal olabilirdi. Bu motif bende karmakarışıktı. Öldürülen kardeşimi düşündükçe -onu sürekli düşünüyordum zaten, hatta bu düşünceden ve olayın geçtiği çevreden kurtulmak ümidiyle 1944 Kasım'ında Belgrad'a geldim- bu işi gerçekleştirmek için kendimde pek az güç bulabiliyordum. Hatta hayatta ve normal kalabilmek için kendimi başka konularla ilgilenmeye zorladım. Bu çıkmazı, bu dramatik kuşkuları ortadan kaldırmak için hayranı olduğum partizan faaliyetlere tekrar yöneldim. Bu, kendimi seyredişimin önünde

oluşan uçurumdan beni geçici olarak koruyan bir cankurtaran simidi, yok olmamı engelleyen bir müsekkindi. Belki de kaderime ait bu dönüm noktasının, geçici sadakatimin ve ölçüsüz coşkunluğumun adi bir yanlışlık olmadığını ispat etmeye çalışıyordum. Eskiden hayranı olduğum şeylerin kırık dökük kalıntılarına sıkıca yapışarak, düşünce kargaşasının fırtınalı denizinde yalpalıyordum. Yazmaya başladığımda partizan konusu, başkaları için hayatını feda eden insanların öyküsü dile geliyordu. Kuşkusuz ben bu tür İsevî konuları rastgele bulmuyordum; herhalde acılarımı ilahlaştırmaya, onlara daha yüksek bir mana kazandırmaya çalışıyordum; büyük gayeler için büyük kurbanlar gerekiyordu. Benimkini de böyle sayıyordum. Fakat ıstırabım ne hafifliyor, ne de bitiyordu; avuntum, üzerimde bir ilaç etkisi yapmadığı gibi edebî açıdan da bir anlam ifade etmiyordu, bu yüzden yazmayı durdurdum.

Ardından başka krizlere, başka sıkıntılara yakalandım, bu yüzden tekrar kalemi elime aldım ve ölen kardeşimin meselesini hecelemeye koyuldum, maalesef yazdıklarım zayıf ve cılızdı. Olaya aşırı şekilde yakındım, adeta onun ateşiyle sarhoştum, aramızda psikolojik ve duygusal bir mesafe yoktu, her şey çok şahsî ve çok klişe idi, bu haliyle yalnız beni ilgilendiren ilkel bir mersiye olabilirdi yazılanlar. Benim amatör imkânlarımla görülüp yakalanması mümkün olmayan, böylesine karışık bir konuyu sanat açısından ele almak için yetişmemiş ve yeterince olgunlaşmamış olduğumu o zaman anladım. O yüzden, varlığından habersiz olduğum bir sebatla, gittikçe beni daha çok meşgul etmeye başlayan bu işi, hayatımın herhangi bir devresinde başarmak için hazırlanmaya başladım. Olayın örgüsünü zamana bırakarak, ilk çalışmalarımın en zayıf yönünü teşkil eden dille uğraşmaya başladım. Bu, ressamın renkleri kaynaştırmaması gibi bir şeydi. Gördüm ki kendini bana vermeyen, katı ve bükülmez olan dil, benim için büyük parçalardan daha önemli olan nüansları ifade etmeye yetmiyordu. Senelerden beri ifademi olgunlaştırmaya, özellikle de karmaşık duygu ve düşünceleri anlatmaya, kafamdaki gelgitlerin ve ikilemlerin düğümünü çözmeye ve güç yakalanabilen coşkunlukların derinliğini ifade etmeye yetecek, ulvî bir dil elde etmeye gayret ediyordum. Çağdaş yazarlarda aradıklarımı tümüyle bulamadım. Günümüz edebiyatının dili, gelişmiş olmasına rağmen

oldukça sunî, cılız, soyut, biçimsiz ve gösteriş esasına dayanan sürrealistlerin dili; veya çok somut, dış özellikleri anlatmaya uygun, hatta çok plastik, insan hayatının derin tabakalarına ve psikolojisine inemeyen (realistlerin dili); yahut çok seçilmiş, ayıklanmış, bükülebilen, barok özellikler taşıyan zengin ama yine de yüzeyde kalan dramatik olayların anlatımında yetersiz kalan, özellikle son günlerde doruk noktasına ulaşan içimdeki şeytanî vesveseleri anlatmak için uygun olmayan (Crnyanski'nin[5] dili); ya da güçlü, kuvvetli, coşkulu, akıcı, düşmanları darmadağın eden etkilere sahip, olumsuz durumları anlatmada en yüksek ifade kabiliyetine sahip fakat aşırı beliğ ve edebî, düşünce ve muhteva derinliği için fazla elverişli olmayan (Krleja'nın[6] dili); veya durgun, sakin, etkileyici, ayrıntılı, dengeli, insanın karanlık ve mucizevî taraflarını açıklamak için son derece uygun, fakat içimde kopan fırtınaları ve mücadeleleri anlatmak için çok durgun, biraz da soğuk bir dildi ve bu dilde Andriç'in[7] başardığı şekilde bir etki yaratabilmek için üst düzeyde bir yazar olmak gerekiyordu.

Benim bulacağım dil, ne daha iyi, ne daha geniş ifade imkânlarına sahip, ne de daha zengin ve daha zarif olacaktı. Bu, gülünç, gerçekleşmesi imkânsız bir boş heves olurdu zaten. Ben elime ve gönlüme uygun öyle bir dil bulmalıydım ki o, içimde kopan fırtınaları ifade edebilecek kapasitede olsun. Ne aradığımı tam olarak bilmiyordum, yalnız nasıl bir dil olması gerektiğini seziyordum. Bulduğum zaman ne aradığımı tam olarak bilecektim.

Baştan beri bu hayatî konuma roman şeklini verebileceğime kendimi -yanlış belki, ama- bütün gücümle inandırdığım için roman tekniğini öğrenmeye karar verdim.

Önce teorik olarak, sonra da pratik olarak -Sis ve Mehtap, Sükût ve başka birkaç uzun hikâye benim için çok iyi deneme oldu- çalıştım. Bu işin kolay olmayacağını biliyordum. Fakat çok zor da olmayacaktı. Yıllar yılları izledi ve ben, romanın alt edilmez yapısı

5 Miloş Crnyanski-Yogoslav yazar (1893-1977).

6 Miroslav Krleja-Yugoslav yazar (19-83-).

7 İvo Andriç-Yugoslav yazar (1982-1975).

ile şeytanla güreşiyormuşçasına mücadele ediyordum. Yazıyordum, siliyordum. Yazıyordum, atıyordum, yazıyordum, çekmeceye koyuyordum ama vazgeçmedim. En büyük resmi bile gözümün önünde canlandırabilen ressamları kıskanıyordum. Bir yazarın ise sayısız hususiyetleri, sayısız bağlantıları, sayısız olayları kafasında tutması; parçaların birleştirilmesine, roman kişilerinin özelliklerine, ölçü ve orana, konuya ve ana fikre, bazı cümlelerin ve muhtevanın ahengine, esas ve talî olaylara birinci ve ikinci derecedeki kişilerin durumuna, birbirine dayalı olarak meydana gelen bu yapının, bir kısmının yanlış yapılmasıyla tamamı yıkılacak olan sayısız diğer şeylerine dikkat etmesi gerekiyordu.

1962 yıllarında, yitirilen kardeş konusuyla tekrar uğraşmaya başladım. Bu zamana kadar bir kenarda bekleyen bu malzeme artık kıvamını bulmuştu, konu da kafamda tümüyle teşekkül etmiş ve daha geniş boyutlar kazanmıştı: Olayın üzerinden de yaklaşık yirmi yıl geçmiş ve artık ne heyecan ne de ilk günlerin canlı duygularından eser kalmıştı. Konuyla ilgili her şeyi inceden inceye düşünmüştüm. Böylece konu, yaralanmış bir kişi ile ideoloji arasındaki münasebet ve çatışmayı anlatan genel bir tecrübeye dönüştürülmüş oldu. Kuşkusuz konu evrenseldir ama yine her şey bana aittir, olayın unutmadığım sıcaklığı, konuyu ve motifi soğuk bir şekle dönüştürmeme mani oldu. Bu tümüyle şahsî bir olay olmayıp, herkesin başından geçebilecek bir hadisedir. Benim hayatım ile romanın fikrî tasarısı arasındaki tek benzer taraf şu soruda yatıyordu: Söz konusu olaydan sonra ben, yaslı ve gücenmiş kardeş miyim; yoksa müteredditt, ideallerini yitirmiş bir parti üyesi miyim? (Romanda bu şöyle ifade edildi: "Şimdi ben neyim? Ödlek bir kardeş mi, yoksa inançsız bir derviş miyim? İnsanlara olan sevgimi mi yitirdim, yoksa inancım mı zayıfladı? İnsan şeklini mi, inancını mı, yoksa ikisini birden mi yitirdim ben?" Böyle kişisel duygularla politik düşünceler arasındaki çatışmalar, romanın merkezini oluşturdu. Bu eski bir motiftir, yeni olansa her iki şeyin (politik ve kişisel durum), Derviş'te eşit olarak yer almasıdır. Tabiidir ki bu fikrî çemberin dışında hayat ve roman, tümüyle birbirinden ayrıdır, bununla birlikte fikrî bakım-

dan buna benzeyen pek çok olay hayatta mevcuttur. Niçin tarihe döndüm? Belki de beni, istemediğim duygusal bir davranışa itebilecek olan bir konunun ağırlığından ve kişisel büyüsünden korktum. Bense ondan evrensel bir konu çıkartmak istiyordum.

Okuyucular Derviş'i beğendiler, eleştirmenler de dahil, hemen herkes. Fakat benim için okuyucular daha önemlidir. Gazete, radyo, televizyon, dergiler ve biraz da konunun güncelliği sayesinde eserlerim, insanların dikkatini çekti. Roman bazılarının üzerinde teselli, bazılarının üzerinde de bir anlaşmazlık etkisi uyandırdı, başka türlüsü de olamazdı zaten.

Meşa SELİMOVİÇ

Birinci Bölüm

Bismillahi'r-rahmani'r-rahim
Hokka ile kalemi ve yazmakta olan şeyleri tanıklığa çağırıyorum;
Yanıltıcı akşam karanlığını, geceyi ve gecenin canlandırdığı her şeyi tanıklığa çağırıyorum;
Ayın on dördü ile şafak vaktini tanıklığa çağırıyorum;
Kıyamet gününü ve kendi kendini kınayan ruhu tanıklığa çağırıyorum;
Her insanın daima zararda olduğuna dair, her şeyin başlangıcı ve sonu olan zamanı tanıklığa çağırıyorum.[1]

Nedensiz, ne kendim, ne de başkası için bir çıkar beklemeden, çıkar ve anlayıştan daha güçlü olan bir ihtiyacın etkisi altında; önümde beni kışkırtır gibi bekleyen bu kâğıdın üzerinde mürekkep izleri bırakınca, kendi kendime yaptığım acı konuşmaların yazılmışı kalır da kıyamet gününde -eğer olursa- bir karara varılır ümidiyle hikâyemi yazmaya başlıyorum. Neler kaydedileceğini bilmiyorum, ama harf şekillerinde içimde olup bitenlerin izleri kalacak ve ben bir şey olmamış ya da ne olduğunun farkında değilmişim gibi bulutlu hava

1 Kur'an-ı Kerim'den.

çevrintilerinde kaybolmayacağım artık. Böylelikle, olmaya başladığım şekilde kendimi görebileceğim. Tanımadığım bir tuhaflık bu. Bana öyle geliyor ki, devamlı surette şimdi olduğum gibi olmayışım da bir tuhaflık. Çapraşık şeyler yazdığımın farkındayım. Başladığım bu yargılamada çözümlenmesi gereken sorunlar karşıma çıktıkça elim titriyor. Duruşmanın yargıcı da, tanığı da, sanığı da benim. Ama herhangi bir insandan farksız olarak daima, elimden geldiğince dürüst olmaya gayret edeceğim; çünkü samimiyetle dürüstlüğün aynı şey olduğundan şüphe etmeye başladım. Samimiyet, gerçeği söylediğimiz inancıdır. -Oysa bundan kim emin olabilir?- Dürüstlüğün ise birbiriyle uyuşmayan birçok çeşidi vardır.

Adım Ahmet Nureddin, bana verilen bu adı gururla benimsemiştim. Oysa şimdi, sırtımda deri gibi kat kat dizilen bunca uzun yıl geçtikten sonra bu ad hakkında şaşkınlıkla düşünürken, arada bir gülümsediğim bile oluyor. Dinî inançlara ışık tutuyorum diye hiçbir vakit kibir duymadım. Şu andaysa, söz konusu bu özelliğimden biraz daha utanıyorum. Bu nasıl ışık böyle? Neyle ışıklandırılmışım ben? Üstün bir bilgiyle mi? Temiz yüreklilikle mi? Doğru yolla mı? Şüpheci olmamakla mı? Bunların hepsi birer soru oldu ve şimdi ben, ne şeyh, ne de Nureddin; sadece Ahmet'im.

Bir giysi, bir örtüymüş gibi bana yakıştırılan her şeyi üstümden atıyor, bunların hepsinden önce bana ait olan çırılçıplak insan bedenimle kalıyorum.

Yaşım kırk. İnsan ömrünün en kötü çağı bu. Arzulayabilmek için henüz genç, arzuladıklarımızı gerçekleştirebilmek için ise yaşlanmış sayılırız. Böyle olunca da bizi güçlü kılacak alışkanlık ve güven duygusunu meydana getiren arzularımız sönüyor. Bense daha çok önceleri, bünyemin hızla gelişip serpildiği, bütün yolların güzel, bunalımların gerçek kadar faydalı olduğu çağda yapmam gerekeni henüz yapıyorum. Eğer on yaş daha büyük olsaydım, yaşlılık, isyan etmemi önlerdi; ya da on yaş küçük olsaydım, her şeye boş verirdim. Ama nerde! Otuz yaş gençliği –bir daha kavuşmamak üzere bu yaşı gerilerde bıraktıktan sonra düşünüyorum bunu- hiçbir şeyden, hatta kendi kendinden bile korkmayan bir gençliktir.

Tuhaf bir söz kullandım: İsyan. Hemen ardından da, kolaylıkla dile gelen bu olağanüstü sözün sıkışıp kaldığı satırın üstünde kalemimi durdurdum. Acımı, ilk kez bu şekilde adlandırıyordum. Önceleri böyle bir şey aklıma hiç gelmemişti. Bu tehlikeli söz de nerden çıktı? Ve yalnız bir söz mü bu? Her şeyin şimdi olduğundan daha kötü bir duruma girmemesi için kendi kendime: "Yazmaktan vazgeçsen daha iyi olmaz mı?" diye sordum. Çünkü söylemek istemediklerimi, bana ait olmayan ya da bana ait olduğu halde benim bilmediğim, iç dünyamın karanlıklarında gizlenmiş düşüncelerimi açıklanamayacak yollarla bana söylettiğine göre yazmak; insafsız bir izleyiş, şeytanca bir iştir. Bu yüzden belki de en iyisi, itina ile yontulmuş bu kamış kalemi kırmak ve kötü ruhları uyandıran büyüye bir daha kapılmamak için yapacağı siyah lekelerle beni hatırlatsın diye diviti, tekke önünde bulunan mermerin üzerine boşaltmak olacaktır. İsyan! Bu yalnız bir söz mü, yoksa bir düşünce midir? Düşünce ise, benim düşüncemdir. Belki de geçirdiğim bir bunalımdır. Bunalımsa çok kötü, ama bir gerçekse, çok daha kötü olur benim için.

Çaresiz, söyleyeceklerimi kendimden ve şu kâğıttan başkasına söyleyemem. Bunun için sağdan sola, düşünce uçurumlarının bir ucundan öbür ucuna durmadan uzanan kâğıt üzerinde, bir davanın kanıtları gibi kalan satırları çiziştirmeye devam ediyorum. Kimin davası? Kime karşı yürütülecek bu dava? Büyük Allah'ım, neden beni bu duruma düşürdün? Neden kendimle uğraşmak zorunda bıraktın beni? Kendi kendime mi, yoksa başkasına karşı mı koyacağım? Ama artık başka çıkar yol yok. Bu yazmak işi, yaşamak ya da ölmek gibi kaçınılmaz bir şey oldu. Ne olması gerekiyorsa, o olacak. Bunda benim suçum, -eğer bu bir suç sayılırsa- olduğum gibi görünmemdir. Her şeyin büyük bir değişim içinde olduğu kanısındayım. Her yanım temelden sarsılırken, dünya da benimle birlikte sarsılıyor. Öyle sanıyorum ki, benim düzensizliğim dünyanın da düzensizliğini göstermektedir. Yine de bu olanlarla önceden olup bitenler, kendimi saymak isteyişim, daha doğrusu saymak zorunda oluşumdan ileri geliyor. Böyle yapmasam, insan gibi yaşama gücünden yoksun olurum ben. Gülünç gelecektir ama dün ben, dünün insanıydım; bugün ise değişik, belki de dünkünün tamamen tersi olan, bugünün insanı olmak istiyorum ve bu istek beni şaşırtıyor.

İnsan demek, değişim demektir. Kötülük belirdiğinde, vicdanın sesini dinlemez olur.

Mevlevî tekkesinin şeyhiyim. İçinde yaşadığım tekke, kasabanın dışında, karanlık, dar bir geçidi andıran bir boğazdadır. Bu boğazın üstünde, gökyüzünü hatırlatan bir parça gökyüzü görülür. Çocukluğumla ilgili bu uzak hatırayı, nasıl bir şey olduğunu bilmediğim halde, kaçırılmış bir fırsat gibi, bana gittikçe daha çok eziyet ettiği için sevmiyorum. Evimizin üstündeki kuytu ormanı, ovayı ve göl kenarındaki yemiş bahçelerini, tekke ile birlikte sıkışıp kaldığımız bu daracık, kayalık boğazla güçlükle karşılaştırabiliyorum. İçimdeki sıkışma ile çevremdeki sıkışma arasında benzerlikler varmış gibi geliyor bana.

Dağdan, kayalar arasından kopup gelen derenin üzerine eğilmiş bulunan tekke; çiçek ve gül bahçesi, pencereleri kafesli verandası, sessizliği pamuk gibi yumuşak olan, hele altındaki derenin şırıltısıyla daha da sessizleşen sofasıyla büyük ve güzel bir evdir. Ali Ağa Caniç adında bir zengin, dedelerinin harem dairesi olan bu evi, kırık kalpli dervişlere mekân, yoksullara da sığınak olsun diye tarikata hediye etti. Okuduk, üfledik, tütsüledik, günahlarını temizleyip evi tekke yaptık. Bu ev, kutsal bir yer olarak çabucak tanındı. Yalnız ne yaptıksa evin içinden kadın gölgelerini bir türlü tamamen uzaklaştıramadık. Sanki bu gölgeler odadan odaya geçiyor ve ben kokularını alıyordum.

Tekkenin ünü, kutsallığı, temeli, damı bendim; bunu herkes bilir, bunun için gizlemiyorum. Başka türlü olsaydı, bu yazdıklarım, bildiğim bir yalan –bilmediği, şuursuzca inandığı yalanlar için kimse suçlu sayılamaz- olurdu. Ben olmasam bu ev, bütün ötekiler gibi beş odalı bir ev olarak kalacaktı, benim sayemde kutsal bir yer oldu. Ondan sonra başka bina olmadığı için tekke, bilinen ve bilinmeyen kötülüklere karşı, kentin koruyucusuydu sanki. Pencere kafesleriyle bahçe duvarları, yalnızlığımızı katılaştırıp gerçekleştiriyordu. Böyle olduğu halde günahlarını temizlemek, teselli bulmak isteyen herkese tekkenin kapısı daima açıktı ve biz, kötülükle günahlardan çok daha az olan konuklarımızı tatlı dille karşılardık. Yaptıklarımla hiç-

bir vakit gururlanmadım. Benim için bu, samimiyetle, noksansız olarak yerine getirdiğim dinî bir görevdi. Kendimi ve başkalarını günahlardan korumayı mutlu bir görev sayıyordum. Evet, neden gizleyeyim, kendimi de günahlardan koruyordum. Günah sayılan düşünceler rüzgâr gibidir, onları kimse durduramaz. Ama yine de bunun büyük bir kötülük olduğunu sanmıyorum. Önüne geçilebilen kötülük eğilimleri olmasaydı, dine bağlılığın ne önemi kalırdı? İnsan, Tanrı değildir. İnsanın gücü, kendi yaradılışına karşı sağladığı üstünlükle ölçülür –eskiden böyle düşünüyordum- üstünlüğüne göre mükâfatlandırılır insan. Bu sorun hakkında şimdi başka türlü düşünüyorum. Elbette ki bunun nedenleri vardır ama, şimdilik bunlara değinmeyeceğim. Henüz sırası değil. Her şeyin vakti gelecek. Yazacaklarımı sessizce bekleyen kâğıt, dizimin üstünde duruyor. Uykusuz geçireceğim bu gece gibi, önümde daha birçok geceler var. Hiçbir şeyden geri kalmamacasına, yapmak zorunda olduğum her şeyi yapacağım. Kendi kendimi savunacağım da. Acele etmek gereğini duymadığım halde, öyle şeyler görüyorum ki, onlar hakkında şimdi yazmazsam, sonra belki de hiç yazamam. Vakti gelip söylemek isteği duyulunca, öteki düşünceler de birer birer söylenecek. Beynimin mağazalarında birikmiş olan düşüncelerin hiçbiri yalnız kendisi için yaşamıyor, mutlaka bir başka düşünceye bağlı oluyor ve bu düşünceler birbirini çekiştirip durdukları halde, aralarında yine de bir düzen bulunuyor. Nasıl olduğunu bilmiyorum ama bunca düşünce arasında daima bir tek düşünce sıyrılıp aydınlığa kavuşuyor ve sonuç olarak da insanı ya üzüyor ya da teselli ediyor. Arada bir unutulup kalacaklarından korkuyorlarmış gibi, sabırsızlıkla itişip kakıştıkları, birbirinin üstüne çıkmaya çalıştıkları da oluyor. Ama önce de söylediğim gibi acele etmenin gereği yok. Her şey için bol bol vakit ayırdım. Yargılama başlayınca, tanıklık edecek olan bütün düşünceler birbirleriyle yüzleştirilecek, hiçbirini atlamak niyetinde değilim. Kendim için ancak bu şekilde bir karara varabileceğim. Çünkü yargılanan sadece benim, başka hiç kimse değil. Dünya ile ben, birdenbire birbirimiz için birer sır olduk; karşılıklı olarak şaşkınlıkla bakıştığımız halde, birbirimizi ne tanıyabiliyor, ne de anlayabiliyoruz artık.

Sözü tekrar tekkeye ve kendime getireceğim. Tekkeyi, önceleri de seviyordum, şimdi de seviyorum. Sessizdir, temizdir, benimdir o; yazın solucan otu, kışın acı kar ve rüzgâr kokar; sayemde ün saldığını, kimseye söylemediğim, kendimden bile gizlediğim sırlarımı bildiği için seviyorum onu. Tekkenin içi sıcacıktır, sakindir; sabahları erkenden damında güvercinler ötüşür, kiremitlerine şıpır şıpır yağmur yağar; şimdi bile, yaz olduğu halde ısrarla, durmamacasına yağıyor yağmur; tahta oluklara dolan sular, kötü niyetle dünyanın üzerine eğilmiş gecenin içine akıyor. Bir yandan gecenin hiç bitmeyeceğinden korkuyorum, bir yandan da yakında güneşin doğacağını umuyorum. İnsanlardan uzak dinlenmek istediğim vakit, içlerinde gönül rahatlığıyla yalnız kalabildiğim iki odam olduğu için de tekkeyi seviyorum. Bazen coşkun, bazen ürkek, ama daha çok sessiz ve sakin akan dereyi kendime benzetirim. Oluklar yapıp dereyi tekkenin altından akıtarak uysal ve faydalı olmaya zorladıkları, ona değirmen çarkını çevirtmeye başladıkları vakit gücüme gitmişti. Dere, arada bir coşup taştı mı, hendekleri yıkarak özgür akmaya başladı mı, çocuk gibi seviniyordum. Ancak durulunca buğday öğütebileceğini biliyordum oysa.

İşte, tavandan güvercin sesleri geliyor, günlerdir testiden boşanırcasına yağan yağmur yüzünden saçak altlarından dışarı çıkamayan hayvancıklar ötüşleriyle henüz doğmamış olan günün haberciliğini yapıyorlar. Kalem tutan elim uyuşmuş. Hafifçe öksüren mum, kıvılcımlar saçarak ölümden korunmaya çalışıyor ve ben uzun satırlar içinde düşüncelerin işaretleri olan harflere bakıyor, bir türlü akıl erdiremiyorum; düşünceleri öldürdüm mü, yoksa canlandırdım mı diye.

İkinci Bölüm

Allah, yapılan bütün kötülükler için ceza verseydi,
yeryüzünde tek bir canlı yaratık kalmazdı.

Bütün karmaşıklıklar iki ay üç önce başladı. Zamanı hesaplamalıyım, beni ilgilendiren biricik şey zamandır, çünkü bu, benim zamanımdır. Galiba Hıdrellez gecesiydi. Kardeşim, on günden beri kalede hapis yatıyordu.

O günün akşamı hava kararmadan önce içim acı dolu, büyük bir huzursuzluk içinde sokak sokak dolaşıyordum. Oysa görünüşüm sakindi. İnsan buna alışıyor. Adımlarımı, heyecanımı belli etmeyecek şekilde atıyordum. Görünmeyen düşünce karanlıklarında istediğim gibi olma serbestisini bana veren vücudum, bu gizleme işini kendi kendine ayarlıyordu. Elimde olsa, karanlığın bana yalnızken rastlaması için bu sessiz akşamüstünde kentin dışına çıkardım; ama işim beni başka bir yöne, insanların arasına götürüyordu. Tekkenin koruyucusu olan ihtiyar Caniç, Hafız Muhammed'i yanına çağırmış. Hafız Muhammed rahatsız olduğu için bu davete onun yerine ben gidiyordum. İhtiyar Caniç, aylardan beri hasta yatıyordu, belki de helalleşmek için çağırmıştı Hafız Muhammed'i. Bu ihtiyar, kardeşimin tutuklanma emrini yazan Kadı Aynî Efendi'nin kayın-

pederiydi. Bunu bildiğim için bir şeyler umarak, onu ziyaret etme teklifini memnuniyetle kabul ettim.

Avlu ve evin içinde yol gösterirlerken her vakit olduğu gibi, beni ilgilendirmeyen şeyleri görmeme alışkanlığıyla ilerliyordum. –Böyle davranınca kendime daha yakın oluyorum.– Uzun koridorda yalnız başıma kalıp bana ait haberin gerekli yere ulaşmasını beklerken, mutlak sessizliği dinliyordum. Bu büyük binanın içinde kimse yaşamıyor, koridor ve odalarında kimse yürümüyordu sanki. Buralarda bir yerde, ölmek üzere olan ihtiyarın boğularak yaşama ıstırabında, halıların üzerinde ölen adımların yumuşaklığında, fısıldaşarak yapılan sessiz konuşmalarda, pencere ve kapıların eski ağaçlarının hafif çıtırtısı duyuluyordu. Evi ipekli gölgelerle yavaş yavaş sarmaya başlayan gecenin, pencere camlarındaki son günışığı parıltılarıyla nasıl titreştiğine bakarken, ihtiyarı ve bu son görüşmemizde ona ne söyleyeceğimi düşünüyordum. Hastalarla ilk kez konuşmuyorum, ölmek üzere olan bir hastayı büyük yolculuğa ilk kez hazırlamıyorum. Tecrübe ile şundan emin oldum ki, -eğer bunun için de herhangi bir tecrübeye gerek varsa- bu durumda olan herkes, belli etmese bile, kendisini bekleyen akıbet karşısında, kapıyı çalmakta olan bilinmeyenin önünde, durmak üzere olan yüreğinde korku duyar.

Teselli ederek onlara şöyle diyordum:

Ölüm, kaçınılmaz bir şeydir. Bize yetişeceğini bildiğimiz tek şey ölümdür. Bunda ne istisna, ne de şaşırtıcı bir şey olabilir. Bütün yollar bizi ona götürür. Bütün yaptıklarımız, ona hazırlanmış olmak içindir. Ölüme daima yaklaşılır, ondan uzaklaşmak diye bir şey yoktur. Yine de o gelince, şaşırırız. Bu hayat bir saat ya da bir gün süren kısa bir geçişse; onu bir saat ya da bir gün daha uzatmak için ne diye çırpınma! Ebediyet, aldatıcı dünyevî hayattan daha güzeldir.

Diyordum:

Can çekişme acıları arasında ayaklarınız birbirine dolanınca, niçin korkudan yürekleriniz titriyor? Evden eve taşınmaktır ölüm. Ona,

yok olmak değil, ikinci doğuş da denebilir. Civciv tamamen gelişince yumurtanın kabuğu nasıl çatlıyorsa, ruh ve vücut da vakti gelince birbirlerinden aynı şekilde ayrılır. İnsanın en yüksek seviyeye ulaşması demek olan öteki dünyaya geçiş kaçınılmazlığında, ölüm bir ihtiyaçtır.[2]

Diyordum:

Ölüm, ruhun değil; maddenin yok olması demektir.

Diyordum:

Durum değişikliğidir ölüm. Ruh, tek başına yaşamaya başlar. Vücuttan ayrılmadan önce ruh, elle dokunduğu, gözle gördüğü, kulakla duyduğu halde, meselelerin özünü kendi kendine bilirdi.

Diyordum:

Öldüğüm gün, taşınırken tabutum,

Acı duyacağımı sanma bu dünyanın ardından,

Ağlayarak; yazık oldu, diye konuşma,

Kayıp dediğin, sütün kesilmesidir.

Yok olmayacağım mezara konduğum vakit,

Yok oluyorlar mı batınca güneş ve ay?

Ölüm sandığın şey, aslında doğuştur,

Zindan gibi görünür mezar, oysa ruh

özgürlüğe kavuşur

Hangi tohum büyümez ekilince toprağa?

İnsan tohumundan şüphen mi var yoksa?

2 İslam düşünür ve şairleri Rağıb el-İsfehanî, İbni Sina, İmam Gazalî, Mevlâna Celaleddin Rumî.

Diyordum:

Şükret sen Davut'un evi ve de ki: Hakikat geldi. Vakit geldi. Çünkü herkes belirli bir süre içinde kendi yönünde dönüp duruyor. Annenizin karnında yaratıyor Allah sizi, sonra da üç kat daha görünmez bir karanlıkta bir şekilden ötekine sokuyor. Üzülmeyin, size vaat edilen cennete sevinin. Ah esirlerim benim, sizin için korku yok bugün, üzülmeyeceksiniz de. Ah durulmuş ruhum benim, memnunlukla dön sahibine, çünkü O da memnundur senden. Esirlerin arasına katıl, cennetine gir.[3]

Böyle diyordum hep.

Beni bekleyen ihtiyara, bunu söylemek gerektiğinden emin değilim şimdi. İhtiyarı düşündüğümden değil, içimden geliyordu bu güvensizlik. İlk kez ölüm, inandığım ve başkalarını inandırdığım şekilde basit görünmedi bana. Korkunç bir rüya gördüm:

Ben, meydan gibi bir yerde, içinde kardeşimin ölüsü bulunan mor bir çuha ile örtülü tabutun ayakucunda duruyormuşum. Etrafımı insanlar çevirmiş. Ne kimseyi tanıyor, ne görebiliyor, yalnız çemberi kapatıp beni ölünün yanındaki sıkıcı sessizliğin içinde tek başıma bıraktıklarını biliyormuşum. Bu arada benim de yüreğim titriyor, o sağır sessizlik beni de korkutuyormuş. Rüyada da bilmediğim, gizli kalan nedenler bana acı veriyormuş: "Bu nasıl olur?" diye soruyormuşum, ama sorularım cevapsız kalıyormuş. "Kalk, kalk" diye sesleniyormuşum. O ise, bilinmeyen açıklarda boğulup suyun altında kalanlar gibi, yok oluş bulutları arasında, yeşilimsi bir karanlığın içinde gizleniyormuş.

Ölmek üzere olan bu hastaya: "Söz dinle ve Allah'ın yolundan şaşma" diye nasıl öğüt veririm şimdi? Akıl erdiremediğim bu gizli yollar beni de ürpertiyor. Kıyamet gününe, ebedî hayata inanmıyor değilim; ama ölmenin korkunç bir şey olduğuna, bu saydamsız karanlığın önündeki korkuya da inanmaya başladım.

3 Kur'an-ı Kerim'den.

Odalardan birine buyur ettikleri vakit, henüz hiçbir karara varmamıştım. Bir genç kızdı yol gösteren. Bu genç kızın yüzünü görüp herhangi bir şey düşünmemek için, önüme bakarak yürüdüm. Sana yalan söyleyeceğim ihtiyar; ama şaşkınlık içinde düşündüklerimi değil de, senin duymak istediklerini söyleyeceğim için Allah beni bağışlasın.

İhtiyar bu odada değildi. Gözlerimi kaldırmadan bu odada ne temizlemek, ne havalandırmak, ne de tütsülemekle yok edilebilen; yatalak hastalardan sinen o ağır kokunun bulunmadığını hissettim. Ölüm kokmayan yatalak hastayı bakışlarımla aradığım vakit, minderin üzerinde, insana yaşamayı en iyi şekilde hatırlatan güzel bir kadın gördüm.

Bu söylediğim tuhaf görünebilir ama gerçekten böyleydi. Rahatsızlık duydum. Karanlık düşüncelerin etkisi altında olduğum halde hasta ihtiyarla görüşmeye hazırlanmışken, karşımda ihtiyarın kızını buldum. Kendisini daha önce hiç görmemiştim ama o olduğunu biliyordum. Bütün kadınlarla, özellikle bu güzellikte ve bu yaştaki kadınlarla iyi konuşmayı beceremem. Bana öyle geliyor ki, otuz yaşlarında vardı. Genç kızlar, hayal kurar ve sözlere inanırlar. İhtiyar kadınlar, ölümden korkar ve cennet için söylenenleri heyecanla dinlerler. Böyleleri ise, yitirdiklerinin de, kazandıklarının da değerini bilirler. Meseleleri kendilerine göre yorumlarlar. Bu yorumlar tuhaf olabilir, ama ahmakça değildir. Öne eğikken bile serbest olan olgun gözleri kirpiklerinin ardından uygunsuz bir şekilde bakar. En uygunsuz olanı onların, gösterdiklerinden daha çok şey bildiklerini, tuhaf terazileriyle bizi tarttıklarını bilmemizdir.

Gizlendiği vakit bile parıldayan tecessüsleri dokunulmazlıklarının himayesindedir. Oysa biz, onların karşısında savunmasızız... Kınından çıkarmadıkları halde elleri daima kabzasında duran bir kılıç gibi, kullanmak ihtiyacını duymadıkları güçlerine güvenerek bizi, köleleri olabilecek ya da hiç sebebi yokken faydasız üstünlükleriyle gururlanan küçülmüş yaratıklar olarak görürler. Bu saçma güven duyguları o kadar inandırıcıdır ki, onları hor gördüğümüz vakit bile etkileri altında kalırız. Doğabilecek bazı imkânlara, şeytanca

bazı güçlere olan ümit ve inancına rağmen insan, onların karşısında korkuya kapılmaktan kendini alamaz.

Bu kadın, kendinden değil, soyundan gelen özel bir güce sahipti. İnançlı tutumuna, hükmedici davranışlarına bir yumuşaklık, bir tatlılık veren, ne olduğunu bir türlü kestiremediğim bir şey vardı onda. Bu, eski bir alışkanlıktan mı; yaşmağı aralanınca görünen sürme ile gölgelenmiş gözlerinin yumuşak parıltısından mı; yaşmağını tutan kuğu boynu gibi kıvrılmış ince elinden mi; yoksa tahrik edici, büyülü güzelliğinden mi geliyordu?

İçimdeki köylü: "İblis'in kızı" diye düşünüyor; derviş ise beddua ediyordu. İkisi de şaşkınlık içindeydi. Kararmaya başlayan odada yalnız kadının yaşmağı ile elinin beyazlığı görülebiliyordu. Odanın birer ucunda oturuyorduk; yetersiz bir uzaklıkla sıkıcı bir bekleyiş vardı aramızda.

Alacakaranlığın içinden:

"Ben, Hafız Muhammed'i çağırdım" dedi kadın...

Memnun değildi ya da bana öyle görünüyordu.

"Kendisi rahatsız olduğu için benim gelmemi rica etti" dedim.

"Aynı şey, siz de evimizin dostu sayılırsınız."

"Evet."

Oysa daha güzel, şiir gibi şeyler söylemek isterdim. Örneğin; bize layık olmadığımız ilgiyi gösteren saygıdeğer babanıza minnettarız. Ailenizin, yüreğimizde özel bir yeri vardır; diyebilirdim. Ama olmadı.

Odaya, ellerinde mumlarla kızlar girdi.

Bekliyordum.

Yan taraftaki taburenin üstüne konan mumlar, aramızı aydınlatıyordu. Bana daha yakın ve tehlikeli görünüyordu şimdi kadın. Neler hazırladığını bilmiyordum. Babası için çağırdıklarını sanıyor-

dum. Kardeşimin kurtulmasını sağlayacak bir mucize, gizli bir imkân ya da mutlu bir rastlantı ile karşılaşacağımı ummasam bile, yine gelirdim buraya. Bu işler belli olmaz, ihtiyarla ölüm ve cennet üzerine konuşurken, kardeşim için merhametine sığındığımı belirten bir sözü laf arasına sıkıştırdım mı, bakarsınız adamcağız, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz o büyük yolculuğundan önce bir sevap işlemek ister ve bize yardım ediverir. Bizler ancak, ölümün yaklaştığını sezip, günah ve sevap yazan omuzlarımızdaki melekleri hatırlayınca hesapları düzeltmeye başlarız. Öldükten sonra bile dipdiri kalan gönül yüceliğine ulaşmayı kim istemez! Aynî Efendi'ye gelince; o, bir zavallıyı hapiste tutmak uğruna zengin kayınpederini darıltmayı göze alamaz. Yeter ki Ali Ağa, fedakârlık göstermeden, gayret sarf etmeden, sadece bir insanın serbest bırakılmasıyla kendisine cennet yolunda bir basamak sağlanacağına kanaat getirmiş olsun. Asla bu kadar kolay kazanamayacağı bir sevabı geri çevireceğini hiç sanmam.

Ama kendisi hakkında hiçbir şey bilmediğim Ali Ağa'nın kızı olan bu kadının, benimle ne hakkında konuşabileceğini, kendisine ne şekilde faydalı olabileceğimi bir türlü kestiremiyordum.

Silahlarını arkalarında saklayan iki savaşçı, gizli amaçları olan iki rakip gibi karşılıklı oturuyorduk. Ne yapmak, nelere sahip olmak istediğini öğrenmek için bekliyordum. Az önceki gibi kuvvetli olmasa bile, ümidimi henüz yitirmemiştim. Bu kadın, daha çok genç ve güzel. Onun için yalnız bu dünya vardır. İşlediğimiz günah ve sevapları yazan melekleri düşüneceğini sanmıyorum.

Kararsızlığı uzun sürmedi. Söyleyeceklerini fazla düşünmedi. Duraksamadan, sağa sola bakmadan savaşa koşan gerçek bir savaşçı gibiydi. Sıkılgan olup olmadığını bilmiyorum ama benimle konuşurken hiç sıkılmıyordu. Başlangıçta, zurna sesini andıran, kasten alçaltılmış sesini dikkatle izliyor; örgüye, inci dizisine benzeyen, kelime ve cümle kuruluşları çarşı dilinden tamamen farklı olan, yıllanmış eski odaların kokusunu taşıyan konuşmasını dinliyordum.

"Bunu söylemek benim için kolay değil, zaten başkasına söyleyemem, dedi. Ama siz dervişsiniz. Birçok şey duymuş ve görmüş, eli-

nizden geldiğince insanlara yardım etmişsinizdir. Her ailede hoşa gitmeyen şeyler olabileceğini bilirsiniz. Kardeşim Hasan'ı tanırsınız değil mi?"

"Evet."

"Sizinle onun hakkında görüşmek istiyorum."

Söyleyeceklerinin iyi şeyler olmadığını bildiğinden, önce bana olan güvenini belirtmekle ve unvanımı anmakla gönlümü almaya çalıştı; sonra da kötü şeylerin yalnız kendilerine değil, herkese ait olduğunu hatırlatmak için bütün aileleri araya katarak konuşmasına başladı. Kötülüğü çoğunluğa yükleyince ayıbın daha az olacağını ve onun hakkında rahatlıkla konuşabileceğini sanıyordu.

Bu faydasız güzel girişi, hepimizin az çok bildiği, ailelerindeki uyuz koyunun hikâyesiyle utanç verici bir şekilde hıyanete uğrayan büyük ümitleri hakkındaki yakınmalar izledi. Bu yolunu şaşırmış koyun, ailesinin üzülmesine; insanların önünde utanç, Allah'ın önünde korku duymasına sebep olan uyuzluğundan hiç de şikâyetçi görünmüyordu. Bazı kimseler, arada bir samimiyetle yardım umarak -ki yardım edeceğimize söz verir, ama verdiğimiz sözü pek az yerine getirebilirdik- bize başvururlardı. Ama bu kadın gibilerinin bize başvurmaları, daha çok insanların önünde ellerinden gelen her şeyi yaptıklarına dair bize tanıklık ettirmek, din adamlarını bile seferber ettiklerini göstermek, kötülüğün önlenememesindeki suçsuzluklarını kabul ettirmek içindir.

Çok önceleri bize anlatılan, ezbere bildiğim bu hikâyeyi kadının ağzından duyunca, görevime uygun bir tavır takınarak, yapmacık bir dikkatle dinlemeye başladım. Hiç sebebi yokken, bende şaşkınlık uyandıracak, günlük olaylara benzemeyen, olağandışı bir şey bekliyordum. Oysa ne olabilirdi ki? Kadın söylemesi gerekeni söyleyecek; kardeşinden yakınarak onunla konuşmam, onu inandırmam için bana rica edecek. Ben de, bu sözde acıklı olayı dinledikten sonra, Allah'ın yardımıyla elimden gelen yardımı yapacağıma söz vereceğim. Yine de değişen hiçbir şey olmayacak. O, görevini yapmış olmanın rahatlığı içinde, bu yaptıklarını çevresindekilere

duyuracak; ben, gülünç olmamaya çalışarak Hasan'la görüşeceğim; Hasan ise ailesinin öfkelenmesinden zevk duyarak, canı istediği gibi yaşamaya devam edecek. Bütün bunlardan ne benim, ne hapisteki kardeşimin, ne de herhangi bir kimsenin kaybı ya da yararı olmayacak. Kadın, gerçek ihtiyacı olmadan, çıkar ya da başarı sağlamayı düşünmeden, ılık ve toplumsal sorumluluk duygusunun etkisi altında, söylediklerini başkalarına duyurmak için konuşuyordu. Amacı, kardeşi yüzünden aile şereflerinin lekelenmemesini sağlamak, suçluluğu uzaklaştırmaktı. Bana, sadece aracılık görevi düşüyordu. Bu durumda benden aldığı çok azdı. Buna karşılık, kardeşimin serbest bırakılması için merhametine sığınmayı düşünemezdim bile. Sonra, babasına başkaldıran, yalnız Hasan değildi ki. O, sadece bir örnekti. Onun gibi niceleri vardı. Herhalde babalarının yanındaki düzenli yaşayış sıkıyordu onları. Hasan'ın davranışlarında fazla utanılacak bir şey de yoktu. Onun bu davranışları, diğerlerinde de olduğu gibi, iradelerinin arzularına yenilmesinden ileri geliyordu.

Hikâyenin başını duyar duymaz sonucu toparladım. Sözlerini izlemeye lüzum görmediğim kadını, bu kez dikkat ve ilgiyle seyretmeye başladım. Herhalde o, konuşmasıyla dikkatimi çektiğini düşünüyordu. İkimiz de kibar görünüyorduk.

Kadının, ince tülbentinin altında görünen yüzünün güzelliği ile sıcak coşkunluğunu belli eden iri gözlerinin sakin parıltısı beni şaşırttı. Ama bu, ne söyleyeceğini beklerken tedirginlik ve güvensizlik içinde ona çevirdiğim, ondan çok kendimle ilgili şeyleri belirten ilk kaçamak bakıştı. Ancak içimden bağlılık duygusunu atıp gerçekten dinliyormuş gibi göründüğüme kanaat getirdikten sonra sıkıntıdan kurtularak, onu salim kafayla görmeye başladım.

Ender olarak tahmin ettiğimiz, hatta karşılaştığımız vakit bilinen sebepler yüzünden varlıklarını bile duymadığımız, dünyamızın o kadar uzağındaki bu tuhaf yaratıkları daha iyi görmek isteğinden doğan basit bir tecessüs değildi bu. Aramızdaki ilişkiyi bozmadığım, isteklerine, zenginliğine değer veren bir derviş olarak kaldığım halde, karşısında onu gizlice seyreden bir insan durumundaydım.

O, beni ne görüyor, ne de hakkımda bir şey biliyordu. Ben onu hem rahat rahat seyrediyor, hem de ne düşündüğünü biliyordum; bunun için ondan biraz üstündüm. Her vakit arzu edildiği halde, pek seyrek elde edilebilen bir üstünlüktü bu. Böyle derli toplu olarak sakin sakin oturduğum yerden onu seyrederken kötü bir şey yapmadığıma inandığım gibi kafamda, sonradan utanarak hatırlanacak bir düşüncenin de doğmayacağını biliyordum.

İlk fark ettiğim, elleri oldu. Birbirinden ayrı durarak belirli bir zorlama ile yaşmağı tutarken fazla hareket imkânı olmayan bu eller, güçlükle görülen, anlatımsız şeylerdi. Ama yaşmağı bırakıp da birbirine kavuşunca bir bütün olarak canlanıveriyorlardı. Birdenbire hücuma geçmeyen, canlı, hareket etmeyen bu ellerin sessiz uysallıklarında, yavaş yavaş dolaşmalarında, durmadan ilgimi çeken büyük bir güç, olağanüstü bir anlam vardı. Her an önemli bir şey yapacaklarmış gibi görünerek gergin bir bekleyiş, devamlı bir heyecan yaratıyorlardı. Bu eller ya sessiz bir arzuyla boğuluyormuş gibi birbirlerine kenetli olarak sahibinin kucağında uslu uslu duruyor ya da aşırı enerjiden ileri gelen ve huzursuzluk ürpertisini andıran devamlı dalgalanma içindeki durgunluklarında yollarını şaşırmamak, anlamsız bir şey yapmamak için birbirlerini koruyorlardı. Derken söz birliği etmiş gibi acelesiz ayrılıyor, birbirlerini arayarak bir an havada süzülüyor, sonra âşık kuşlar gibi nazik bir şekilde atlas dizlerin üzerine düşüyor ve tekrar birleşmiş suskunlukları içinde mutlulukla sarmaş dolaş oluyorlardı. Ellerden biri, ağır ağır gerilen ihtiraslı parmaklarıyla altındaki atlas ve atlasın altındaki deriyi okşarken; öteki, onun üstüne yapışmış, yuvarlak mermer dizin üzerindeki kumaşın hışırtısını dinleyerek sessizce yatıyordu. Bazen bir el, kırmızımtırak parıltılı, siyah saçların altında utanarak gizlenen kulağın ucundaki küpeye dokunmak, havada bir an kalıp konuşulanlara kulak kabartmak üzere tek başına yürüyüşe çıkıyor, sonra da bu küçük ihmal yüzünden incinerek susan ötekinin yanına çabucak dönüyordu. Uzun bir müddet bu böyle devam etti.

Başlı başına yaşayışlarının anlamlılığına şaşarak onları izliyordum. Kendilerine özgü hayat çizgileri, istekleri, aşkları, kıskançlıkları, ihtirasları, cinsel arzuları olan küçük iki yaratık gibiydiler. Bütün

ötekileri andıran bu küçük hayat belirtileri hakkındaki delice düşünceler beni kâh heyecanlandırıyor, kâh korkutuyordu. Bu, içimde uyandırmak istemediğim değişik bir hayatın nabız atışı, hızlı ve tehlikesiz bir düşüncenin etkisiydi.

Bu ellere, güzel oldukları için bakıyordum. İpekli gömleğinin nakış işlemeli yenlerinde başlayan bu ellerin, nazik bir şekilde yuvarlak ve inanılmayacak derecede ince bilekleriyle saydam eklemleri vardı. En güzeli de, çok canlı bir şekilde açılıp kapanan, düzgün kozalakların içine dökülmüş gibi parlak derili olan ince parmaklarıydı.

İlk olarak dikkatimi çeken bu iki küçük yaratık, bu iki mürekkep balığı, bu iki çiçekti; ama ne başlangıçta daha çok onlara bakarken, ne de sonra, bilinmeyen bir dünyayı keşfediyormuş gibi kendisini gözetlerken gördüğüm, yalnız elleri değildi. Bu kadındaki her şey ayırt edilemeyecek şekilde birbiriyle uyumluydu. Sürme çekilmiş gözlerinin bakışları, ince tülbentin altında güçlükle görülebilen el hareketlerinin birleşmesine; başını hafifçe oynatması, altın iğneyle tutturulmuş zülfünün titremesine ve gümüş terlik içindeki ayaklarının bilinçsiz olarak kıpırdanmasına; yüz çizgilerinin anlamlı hareketleri, içinden, kanından gelen aydınlığın yankılanmasıyla yüzünün daha sıcak, daha tatlı olmasına; ıslak dişlerinin parıltısı, etli, pembe dudaklarının dikkati çekmesine sebep oluyordu. Başlı başına göze çarpan, yalnız vücuduydu.

Bu kadın, bende hiçbir arzu uyandırmadı. Böyle bir şey olsa bile, utandığım; yaş ve mevkiimi, karşılaşacağım tehlikeyi düşündüğüm; hastalıktan da kötü olabilecek huzursuzluktan korktuğum için kendi kendime hükmetme alışkanlığımla daha başlangıçta boğardım bu duyguyu. Ama sessiz akan bir ırmağı, akşamüstü gökyüzünü, yarı gecede ayı, çiçek açmış bir ağacı, sabahları çocukluğumun gönlünü seyrediyormuşum gibi, derin bir zevk, büyük bir memnuniyetle ona baktığımı kendimden gizleyemedim. Bu bakışlarda ne sahip olma isteği, ne tamamen duygulanma imkânı, ne de kalkıp oradan uzaklaşma gücü vardı. Canlı ellerinin birbirleriyle kovalamaca oynayarak nasıl eğlendiklerini seyretmek, onun konuşmasını dinlemek hoş bir şeydi. Hatta konuşmasa bile olurdu, onun oradaki varlığı bana yetiyordu.

Bir an geldi ki, mutlu seyredişin de benim için tehlikeli olmaya başladığını anladım. Üstünlüğüm, gizliliğim kalmamıştı artık. İçimde, istenmeyen bir şey canlandı. Bu ihtiras değil, belki de ondan daha kötü olan, hatıraydı. Hayatımın biricik kadınını hatırlamıştım. Aradan geçen bunca yılın altından nasıl sıyrılıp meydana çıktığını bilmiyordum. Bu kadın gibi güzel değildi; üstelik onunla bir benzerliği de yoktu. Nasıl oldu da biri, ötekini çağırdı? Yokluğunu bildiğim halde yirmi yıldır hem unuttuğum, hem hatırladığım; istemediğim, ona ihtiyaç duymadığım anlarda pelin gibi acı olarak karşıma çıkan bu uzaktaki kadın şimdi beni daha çok ilgilendiriyordu. Ama anlamadığım bir şey vardı. İçimden gideli bunca yıl olduğu halde onun tekrar canlanmasına sebep olan, acaba düşlerdeki günahkâr yüzlü bu kadın mıydı? Yoksa o, bana kardeşimi unutturmak, bütün bu olup bitenlerden sonra bir daha elde edememek üzere kaçırdığım imkânlardan ötürü beni ayıplamak için mi tekrar diriliyordu?

Bakışlarımı önüme çevirdim. İnsan hiçbir vakit emin olduğunu ve geçmiş olan bir şeyin öldüğünü düşünmemelidir. İşte, ona en az ihtiyacım olan bu sırada yine düşüncelerime karıştı. Gerçi o şimdi önemli değil, ama onun hatırası her şeyin, hatta bana acı veren bu durumun, başka türlü olabileceğini sezinleyen o gizli düşüncenin bile yerini alıyor. Gölge git, benden uzaklaş! Hiçbir şey başka türlü olamazdı. Ne olursa olsun yine, acı veren başka bir şey bulunurdu. Başka türlü olmakla insanın hayatı daha iyiye yönelmez.

Kadın:

"Dinliyor musunuz?" diye sorunca kendime geldim.

Hatıraların içinde kaybolduğumu fark etti mi yoksa?

"Dinliyorum, devam edin" dedim.

Gerçekten de dinliyordum. Sıradan bir hikâye anlatmadığını şaşarak dinliyor ve duyuyordum. Gerçi, anlattıkları öyle ahım şahım şeyler değildi; ama yine de dinlemeye, hatta bakmaktan çok dinlemeye değerdi. Ümidim birdenbire başını kaldırdı.

Kadın bana, İstanbul'da öğrenimini tamamladıktan sonra hem ailelerinin asaletine, hem kendi bilgisine uygun bir mevkie erişen kardeşinin tuhaf kaderini anlattı. Söylenenler biraz şişirmeydi. Çünkü kardeşinin İstanbul'daki mevkii öyle övünülecek kadar yüksek bir mevki değildi. Kadıncağız, kârla zararı kendine göre denkleştiriyordu.

Kardeşiyle hepsi övünüyormuş, hele babasının keyfine diyecek yokmuş. Derken beklenmedik bir şey olmuş, oğlan tamamen değişmiş. Bunun gerçek sebebini kimse bilmiyor, hatta Hasan'ın kendisi bile söyleyemiyormuş. Şimdi herkes üzüntü ile soruyormuş; "Hocalarının bile takdir ettiği Hasan'daki o bilgi nereye gitti? Nasıl oldu da bunca yıl, iz bırakmadan ortadan kayboldu? Bütün bu kötülükler nereden geldi?" diye. Hasan kimseye sormadan işini gücünü bırakıp, buraya gelmiş. Basit insanlarla arkadaşlıklar kurup, içki içerek malını mülkünü israf etmeye başlamış. Arkadaşlarıyla birlikte kentte akıl almadık şeyler yapıyor, çengilere –bunu söylerken kadının sesi kısıldı- ve ağza alınamayacak kötü yerlere gidiyormuş. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, şimdi de kiracılığa başlamış. Bir yanaşma, bir uşak gibi başka tüccarlara ait hayvanları, "gavur" bölgeleri olan Sırbistan'dan alıp Dalmaçya'ya, Avusturya'ya götürüyormuş. Bozulmuş, kendini mahvetmiş, elindekini har vurup harman savurmuş, annesinden kalan arazinin bile yarısını satmış. Bütün bu olup bitenlerden çılgına dönen babasının Hasan'a yalvarması, onu tehdit etmesi hiçbir fayda sağlamamış. Adamcağız, oğlundan ötürü yataklara düşmüş. Hasan'ı bu kötü yoldan kimse geri çeviremezmiş. Babası, Hasan'ın adını bile duymak istemiyormuş; yok olmuş, ölmüş gibi evde artık ondan söz edilmiyormuş. Kendisinin de ağlayarak gözlerini akıtması boşunaymış. –Bu sırada kadın, baklayı ağzından çıkarttı- Babası, kentin ileri gelen kişileri önünde hazırlayacağı bir vasiyetname ile oğlunu mirastan mahrum bırakmaya, onu resmen evlatlıktan reddetmeye karar vermişmiş.

Kadın, böyle bir şey olmadan, durum daha da kötüleşmeden Hasan'ın gönüllü olarak mirastan vazgeçmesi için kendisiyle konuşmamı rica ediyordu. Böyle yaparsa, hem o babasının bedduasını almaktan kurtulur, hem de aile şerefleri beş paralık olmazmış. Bu

söylediklerinden kocası Aynî Efendi'nin haberi yokmuş. Zaten o, baba ile oğul arasına girmek istemezmiş. Kadın, kötülüğü önlemek istediği için kendiliğinden yapıyormuş bunları. Hasan'ın tekkeye gelip gittiğini duymuş, hiç olmazsa arada bir akıllı ve iyi insanlarla konuştuğuna memnun olmuş. Hafız Muhammed'le benim, ona çok yardımımız dokunabilirmiş.

Bana bu şekilde açıldığı için kadına minnettardım. Gerçi, çekinmemekle bana fazla değer vermediğini gösteriyordu; ama zararı yok, bu sırada söz konusu olan, daha önemli meseleler vardı.

Hafız Muhammed'in şüpheli hastalığından, Allah razı olsun, hiç aklıma gelmeyen bir imkân yarattı bana. Kadının babasının bile bana yardım etmek için daha kuvvetli bir sebebi olamazdı. Aynî Efendi'nin her şeyden haberi olduğunu, karısının memnuniyetle söylediği bu sözleri bile onun uydurduğunu anlıyordum. Önemli sebepler olmadan tek varisin, verasetinin elinden alınmasının kolay olmayacağını bilirdi o. Kendilerine güvenleri olsaydı ne aile şerefini düşünür, ne de bizi yardıma çağırırlardı. Yüzümün fazla neşeli görünmemesine dikkat edip, başlangıçta borçlu kaldığım ilgiyle kadına bakarak şöyle düşünüyordum: "İşte, ikimiz de kardeşlerimizden ötürü güç durumdayız. Sen, kendininkini yok etmek istiyorsun; ben de benimkini kurtarmak istiyorum. İkimiz de bunu her şeyden çok istiyoruz; şu farkla ki, benim isteğim dürüst, seninki ise kirli bir istek. Varsın öyle olsun, bu beni ilgilendirmez. Hakkınızda hiçbir şey bilmiyorum, ama kendisinde olmadığı için, gücünüze ve zenginliğinize saygı duyan kocanız olacak o kansız Kadı'nın üzerinde nasıl bir üstünlük sağladığınızı görür gibi oluyorum. Onun utanç verici bir gecesi ile senin kararlı bir isteğin kardeşimin kaderini değiştirebilir. İkimiz de böyle az bir yatırımla bu kadar çok şey kazanmış oluruz."

Nerede ise açık olarak şunları söyleyecektim: "Peki, artık gizlenmenize lüzum yok. Sana Hasan'ını vereceğim, sen de bana kardeşimi ver. Kardeşin umurunda değil senin, bense kardeşim için her fedakârlığı yapabilirim."

Ama söylemedim. Açık konuşmam onu kırabilirdi. Başkasının açık konuşmasını sevmez onlar. Hasan'ın tekkeye uğradığını, Ha-

fız Muhammed ile benim ortak dostumuz –Hafız Muhammed'in gerçekten dostuydu, ama benim değil- olduğunu söyledikten sonra, kardeşi ve aile şerefleriyle ilgili üzüntüsünün beni etkilediğini, bunun için ricasını kabul edip Hasan'la dediği şekilde konuşacağımı kadına bildirdim. Ayrıca onların zarar görmesinin, bizim de zarar görmemiz demek olduğunu; aramızda olan o en güzel şeye leke kondurmamak için yardım etmeye, ünlü kimselerin mutsuzluklarının yarattığı o kötü niyetli sırıtışları önlemeye mecbur olduğumuzu; bunu biraz da tekkemizin koruyucusuna olan minnet borcumuzdan ötürü yapacağımızı –hoşlanmayacağını bildiğim halde kasten babasının adını anarak- söyledim ve "yalnız amacınızın değil, düşüncenizin de yerinde olduğunu sanıyorum. Çünkü başka türlü bir davranış güvenilmez olurdu" dedim. Ama önemli bir sebep olmadan, tek varisin verasetinin elinden alınmasının zor olacağını da sözlerime eklemeyi ihmal etmedim.

"Önemli sebepler var" dedi kadın.

"Mahkemeden söz ediyorum, dedim. Hasan hayvan ticareti yapıyor, bu bir gerçek, ama dürüst olmayan bir iş değil ki bu yaptığı. Üstelik varlığının yarısını satmadı, eski karısına verdi. Hasan'ın verasetinin elinden alınması için bırakın önemli bir sebebi, hiçbir sebep yok bence."

Emindim, ondan daha emindim. Kendi kendimle olan tutumumu değiştirdim. Başlangıçta o, güzel yüzlü bir patron karısı; ben ise mütevazı bir derviş, ebedî bir köylüydüm. Ama şimdi aynı seviyede iş konuşan iki insanız. Burada ondan daha güçlüyüm ben. Söylediklerini tasvip ettiğim sırada tutumumu makul bularak bana güler yüz gösterdiği halde; benden hoşuna gitmeyen şeyler duyunca kaşları çatılmaya, bakışları sertleşmeye başladı. Benim karşı koymam aptallık, inatçılık gibi görünüyordu ona.

"Babam onu muhakkak mirasından mahrum edecek" dedi kadın tehdit ederek.

Ne babasının oğlunu mirasından mahrum edip etmeyeceği, ne de kadının öfkesi benim umurumdaydı. Benim amacım, onun kendine olan güvenini kırıp, istediğime ulaşmaktı.

"Babanız, Hasan'ı mirasından mahrum edebilir, dedim sükûnetle. Ama babanız ihtiyar ve uzun zamandan beri hasta olan bir insandır. Hasan, babasının iradesinin zayıf olduğu, aklî dengesinin tam olmadığı bir sırada baskı altında bu kararı verdiğini iddia ederek vasiyetnamenin iptali için dava açabilir."

"Kimmiş baskı yapan?"

"Ben davadan söz ediyorum. Baskı yapanın kimliği önemli değil. Arada Aynî Efendi var, dava burada görülemez. Böyle olunca da davanın, Hasan'ın lehinde sonuçlanacağından korkuyorum."

Sessizce bana bakıyordu. Daha çok önce, mumlar getirilip de çirkin hikâyesine başladığı sırada, başındaki yaşmağı çıkartmıştı. Dolunayı andıran güzel yüzünün uçlarındaki gözbebeklerinden mumların titrek, huzursuz alevleri aksediyordu. Bu titremenin, onun titremesi olmadığını bildiğim halde, onunmuş gibi kabul ediyordum. Zalimliğim üzerimdeydi. Huzurunu kaçırdığımı biliyordum. Tasarısını hazırlarken karşılaşacağı bazı güçlükleri muhakkak biliyordur, ama benim bu kadar güçlük çıkaracağımı hiç ummamıştır.

Yüzümde şaka ettiğime dair bir belirti, inancımda bir tereddüt, bir akıl erdirememe ihtimali görmeye çalışıyormuş gibi, gözlerini dikmiş bana bakıyordu. Öyle sanıyorum ki, kızgınlığının gittikçe artması, bana karşı koymak için ağırbaşlı bir mazeret bulamadığındandı. Taşmak üzere olan bir pınar gibiydi. Ama taşmasına fırsat vermeden, istediklerini kabul ederek:

"Her şeyi davasız halledebilmek için Hasan'ı ikna etmemiz gerekecek" dedim.

Hırçınlığının devam edeceğini, babasının düşüncesini değiştirebilecek dava ihtimaline karşı tepki göstereceğini, bu arada da benim teklif edeceğim konuyu görüşebileceğimizi sanıyordum.

Oysa kadın, karşı koymaktan hemen vazgeçti. Acele ediyordu. İnanmadığını belli edercesine:

"Acaba razı olur mu dersiniz?" diye sordu.

"Onu kızdırmayacak, kırmayacak, iyi düşünülmüş, akıllıca sebepler bulmalıyız. İş inada binerse, Hasan'la başa çıkılamayacağını bilirsiniz."

"İyi, akıllıca sebepler bulabileceğinizi umarım."

Bu sözlerde ince bir alayla sabırsızlık vardı. Her şeyin kolayca halledileceğini sanıyordu kadın.

Ben de aynı şekilde düşünüyordum.

"Deneyeceğim" dedim.

Sesimdeki inançsızlığı, kararsızlığı, kuşkuyu sezip sezmediğini bilmiyordum. Ama ben, sahiden heyecanımı yitirmiştim.

"Razı olacağına inanmıyorsunuz, değil mi?"

"Bilmiyorum."

Biraz daha dayanabilseydim, kardeşime olan sevgim, ahlak anlayışımdan biraz daha üstün gelseydi, her şey daha iyi sonuçlanırdı. Ya da daha kötü olurdu. Ama belki, kardeşimi kurtarırdım...

Görülebileceği gibi, isteğimden kolay bir şekilde vazgeçmedim. Bir an içinde bana yapılan teklifi hem kabul etmek, hem geri çevirmek için sayısız sebepler buluyordum. Çoğunlukla hem biri, hem öteki için bulduğum sebep aynı oluyordu. Kadın, karşımda durmuş bana bakarken, nefes alacak kadar kısa bir zaman içinde fırtınalar kopuyordu içimde. Kendimin ve kardeşimin hayatı hakkında karar verirken şöyle düşünüyordum: "Kadına, dini hafiften alan kardeşini vereceğim. Hasan, nasıl olsa benim dostça öğütlerimi dinler. Onlar, bensiz de işlerini görebilirler ama ben, her şeyin daha iyi görünmesini sağlayabilirim. Emek ve ihanetimin karşılığında onlara ödettiğim şey fazla sayılmaz. Utanacak, kendi kendime sitem edecek ne var bunda? Kardeşimi kurtarıyorum."

Yalnız, inandırıcı bir şekilde daha yüksek sesle bağırmam, beni ikaz eden öteki sesi bastırmam gerekiyordu. Kardeşimin ne yaptığını, ne kadar suçlu olduğunu bilmiyordum. Aslında, güç bir durumun

olabileceğine inanmıyordum. Kardeşim, büyük bir kötülük yapamayacak kadar genç ve dürüsttü. Herhalde yakında serbest bırakırlardı. Ama ya bırakmazlarsa? Hatta bırakmayacaklarından emin olsam bile; hayatında bana bir kötü söz dahi söylememiş olan bir insana, böyle bir kalleşlik etmeye razı olabilir miyim? Maddî imkân konusu değil bu; ben ne zenginim, ne de başkasının zenginliğine fazla değer veririm. Burada söz konusu olan; adaletsizlik, çirkin bir davranış, dürüst olmayan bir tutum, başkasının hakkına tecavüz etmektir. Hasan, her şeye boş veren, hafifmeşrep, tuhaf bir insandır. Ona değer vermiyorum. Ama olduğundan daha kötü bile olsa, bu saygısız kadının tertip edeceği eşkıya soygununa yardım etmem için yeterli bir sebep değil ki bu. Böyle bir şey yapacak olsam, vicdanıma karşı kendimi nasıl mazur gösterebilirim?

Bunca yıl başkalarına niçin öğüt verdim? Bütün olup bitenlerden sonra, kendime ne söyleyebilirim? Yaptığım çirkin işi öz kardeşim bile bana daima hatırlatır. Adım bir kere kötüye çıktı mı, artık ömür billah onu değiştiremem. Dürüstlük inancımdan başka neyim var benim? Onu da yitirdikten sonra bir yıkıntıya dönerim ben.

Gerçekten böyle düşünüyordum. Kardeşimi kurtarmak ve küçük bir ihanette bulunmak gibi, aynı olmayan iki şey arasında bocalayışım, bazı kimselere belki tuhaf görünebilir. Ama bütün davranışlarını vicdanının katı ölçüleriyle tartmaya alışmış, ölümden çok günah işlemekten korkan bir insan için bu, öyle tuhaf bir şey sayılmaz.

Bundan başka, Hasan'a "Kardeşimin kurtulması için mirastan vazgeçebilir misin?" diye sorsam, hemen vazgeçeceğini yüzde yüz biliyordum.

Hasan'la görüşmeden önce, kadına bir şey söyleyemezdim.

Bocaladığımı sezmiş olacak ki, acele ederek:

"Bu yapacağınız iyiliği hiçbir vakit unutmayacağım. Ailemizin, onun bunun ağzına düşmesini istemiyorum" dedi.

Ya Rabbim, iyiliğimin karşılığını ne ile ödeyecek ki bu kadın!

Kalk, Ahmet Nureddin kalk ve buradan uzaklaş. Tekrar görüşmek için bir açık kapı bırakarak:

"Ben size haber getiririm" dedim.

"Ne vakit?"

"Hasan gelir gelmez."

"Bir iki gün sonra Hasan gelir."

"O halde, ben de bir iki gün sonra haber getiririm."

O güzel eli, yüzünü örtmek için kalkmadı. Ortaklaşa bir entrikanın içine dalmıştık.

Çirkin bir şey olmuştu aramızda, tamamen temiz kaldığımdan emin değildim.

Üçüncü Bölüm

Tanrım, onlar inanmıyorlar!

Huzursuzluk, beni sabırla bekliyordu. Sanki eve girerken onu dışarıda bırakmış, çıkınca da tekrar almıştım.

Şimdiki huzursuzluğum öncekinden daha ayrıntılıydı; zenginleşmiş, ağırlaşmış, çapraşık bir hal almıştı. Hiçbir kötülük yapmadığım halde o boğucu sessizlik, o zifiri karanlık, o çirkin gerilim, o gülümseme ile güzelleştirilmiş gizli düşünceler, o utanç verici sırlar bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Bir fırsat kaçırmış, yanlış bir iş yapmış gibi bir his vardı içimde; ama bu işin ne olduğunu, nasıl bir yanlış yaptığımı bilemiyordum. Bu rahatsızlığa, sebebini bilmediğim bu huzursuzluğa güçlükle tahammül ediyordum. Belki kardeşimi anmadığımdan, onun hakkında konuşmak için ısrar etmediğimden ileri geliyordu bu huzursuzluk. Ama ben, her şeyi bozmamak için böyle davranmıştım. Katıldığım bu çirkin konuşmada, karşımdakinin kötü niyetini anladığım halde karşı koymadığım, suçsuz bir insanı savunmadığım için de huzursuzluk duymuş olabilirdim.

Gökyüzünde cılız, ipek gibi bir ay ışığı vardı. Mezarlıktaki mezar taşlarının beyazlığı insanın içine bir sıcaklık veriyordu. Dağılıp evlerin arasına çömelmişti gece. Sokak ve avlularda genç insanlar

telaşla gidip geliyorlardı. Uzakta söylenen bir türkü, gülüşme ve fısıltılar duyuluyordu. Bu Hıdrellez gecesinde kent, sıtma nöbeti geçiriyormuş gibiydi ve birdenbire, hiç sebep yokken, bütün bunlardan ayrı olduğumu hissettim. Farkına varmadan içime korku girmiş, her şey tuhaf bir şekil almaya başlamıştı. Kıpırdanmaları, gelip gidenleri tanımıyordum artık, kent bile değişmiş, bildiğim kent olmaktan çıkmıştı. Çevremdekileri hiçbir vakit bu şekilde görmemiştim. Bir gün, bir saat, bir an içinde dünyanın bu kadar değişik bir şekil alabileceğini düşünmemiştim. İnsanları çift görüyor, çift duyuyordum. Her tahta parmaklığın, her kapının, her duvarın ardında insanlar vardı. Bu insanların ne gülüş, ne bakış, ne konuşmaları diğer gördüklerime benziyordu. Sesleri boğuk ve ağırdı. Günah dolu gecenin havası bile günah ile ıslanmıştı. Mehtabın sütünü akıttığı damlara bu gece cadılar üşüşecek ve aklı başında kimse kalmayacak. İnsanların tümü şehvetle, hırsla, bir anda yok olmak isteğiyle çılgınca coşacak. Ya ben nereye gideceğim? Dua etmeli, bütün günahkârlar için Allah'tan merhamet ya da akıllarını toplasınlar diye ceza dilemeliyim. İçim öfkeyle doluyor, tir tir titriyordum. Din adamı olarak verdiğimiz öğütlerin hiç mi faydası dokunmuyor? Durmadan tekrarladığımız Allah'ın kelamı mı dilsiz, yoksa insanların kulağı mı buna sağır? İnsanlardaki gerçek iman o kadar zayıf ki, yabanıl şehvet duygularının etkisi altında çürük ağaç parmaklıkları gibi yıkılıveriyorlar.

Gecenin büyüsüne kapılarak çılgınca eğlendikten sonra, sabahın erken saatlerinde yıkanmak üzere hazırladıkları su bakraçlarına kırmızı yumurta ve kokulu çiçekler katan kızların sıcak sesleri duyuluyordu.

Tahta parmaklıklara dönerek:

"Yazıklar olsun, diye bağırdım. Siz hiç utanmak nedir bilmez misiniz? Kendinizi hangi şeytanlara teslim ediyor, kimin dinine inanıyorsunuz?"

Ne yapılsa, ne söylense boşuna; bu kızlar, gece yarısı çarkın püskürttüğü suların altında çırılçıplak yıkanmak ve o sırada uyuyan şeytanların kıllı avuçlarına, ay ışığında parıldayan ıslak butlarını okşatmak için değirmene gideceklerdir.

Karşılaştığım gençlere:

"Evlerinize gidin, diyordum. Hıdrellez bizim değil, Hıristiyanların günüdür. Günaha girmeyin."

Söylediklerimi umursamıyorlardı bile, bütün kent bir umursamazlık içindeydi. Bu geceyi onların elinden kimse alamazdı; Hıdrellez gecelerinde günah işlemeyi eskiden beri hak bilirlerdi.

Günahlı kadınları hatırlatan çiçek kokuları ve kokulu kadın göğüslerini hatırlatan aşkın seline kendilerini kaptırmış olan insanlar, yaptıklarının dine aykırılığını bildikleri halde, bu yirmi dört saat içinde cünüp gezerlerdi. O gün ve gecenin içine kocaman küplerden, kapalı arzu tulumlarından boşaltırcasına cömertçe günah akıtırlar. Böylelikle vücutlarımızın kısa süren, fakat uzun bir müddet hatırlanan isyanlarında kendini gösteren başkasına ait o eski zamanın bizden güçlü olarak ardımızdan sürüklendiği görülür. Durmak nedir bilmeyen bu zaman içinde, günahın dünya kurulalı beri sağladığı zaferlerin arasında sıkışıp kalan ne varsa, görüntüden başka bir şey değildir. İnsanların kendi arzularına yenilmeleri bir yana, beni daha çok düşündüren, yabancılardan aktarılmış kötü alışkanlıkların, gerçek dinden güçlü olarak yüzyıllarca sürdürülmesidir. Harcadığımız emeklerin karşılığında biz ne elde ettik? Yıktıklarımızın yerine neler yaptık? Aklın sunabileceği her şeyden daha güçlü birer tabiat olayı olan arzularla boşuna savaşmıyor muyuz? İlkçağdan kalma bereketli çılgınlıklarının yerine verdiklerimiz fazla kuru ve alımsız olmasın? Çağlar öncesinden kalan çağrışımların çekiciliğine ne ile karşı koyuyoruz? Yabanıl atalarımız bizi tekrar istila edip o eski çağlarına mı götürecek yoksa? Biricik isteğim, korkularımın gerçeklerden daha kötü olmasıdır, ama korkarım ki, tedirgin ruhumun görüşleri, kendilerine bu dünyayı öteki dünyadan da yakın bulan kardeşlerimin görüşlerinden daha berraktır. Kimseden şikâyetçi değilim. Her şeyi bilen Rabbim bana, onlara ve bütün günahkârlara merhamet et!

O gece iyice hatırımda kaldı. Hoş, başka hiçbir şey olmasa bile, beni boğan sıcaklığından, boşluk içindeki yabancı ihtirasların içimi törpülemesinden de hatırlardım o geceyi. Ama Allah, başka gece-

lerden farklı olarak o gece hayatımı ikiye bölen her şeyi meydana getirmek, huzurlu kırk yıl boyunca beraber olduğum şeylerden beni ayırmak istemişti.

Sokaklardaki değişiklik, içime sinen korku ve dünyanın bende uyandırdığı güvensizlik duygusunun etkisi altında ezilerek bitkin bir halde tekkeye doğru ilerlerken, kentte bana, ihtiyaç duyduğum huzuru ve içinde iğrenme olmayan sessizliği tekrar vereceğini bildiğim tekke; özlenen bir barınak gibi görünüyordu. Tekkeye varır varmaz bir Yasin okuyarak Allah'ın bile hoşlanmayacağı kadar acı çeken, sarsılmış ruhumu sükûnete kavuşturacağım; çünkü gerçek din adamı ümitsizlik ve korkuya kapılmamalıdır. Günahkârın biri olan ben ise, kendimi kaptırdığım korku yüzünden yolda rastladıklarımın sebebini unutuyor, ancak huzursuzluğumu bir şeye dayandırmak istediğim içindir ki, düşünce zoru ile olanları hatırlayabiliyordum. Ötekileri karanlıkta bırakabilmek için, şehvetli arzu günahının biricik sebep olmasını istiyordum.

O gece sokaklarda cadıları kovalamam gereksizdi; başkasının günahından bana ne? Bunu, kardeşimi ve bana teklif edilen kirli işi düşünmemek için yapıyordum. Böyle yapınca ferahlayacağımı umarken, içimde pelin gibi bir acı ve daha büyük bir huzursuzlukla tekkeye döndüm.

Başka geceler derenin üstünde hem mehtabı seyreder, hem de kendimi hatırlamanın hafif fısıltıları ya da belirsiz arzuların tehlikesi yokken, içinde berrak bir sessizliğin hüküm sürdüğü sıralarda yapabileceğimi bilirdim. Küçük bir kargaşalık sezdiğim anda odanın dört duvarı arasına kapanır, kendimi duanın bilinen katı yolundan yürümeye zorlardım. Dualarda, o eski aile eşyalarında olduğu gibi samimi, koruyucu bir özellik vardır. Bazen arzu etmediğimiz halde içimizde canlanan tehlikeli düşünceleri dua ile susturup yok ederiz. Çoğunlukla zayıflıklarımızı duanın o çok eski gücünün koruyuculuğuna terk ederek insanca üzüntülerimizi azaltırız.

O gece bahçede kalamazdım; kafamdaki o kötü düşünceleri atmak, unutmak ihtiyacını duyuyordum. Bahçe ise inadına bana onları hatırlatıyordu. Buzlu ay ışığı sanki kükürt kokuyordu. Çiçeklerin o

keskin kokusu insanın içini gıdıklıyordu. Bütün çiçekleri yolmalı; ayak altına alıp çiğnemeli; bu yerler bakımsız bir çayır, mezar taşları olmayan bir mezarlığa benzemeli; insana hiçbir şey hatırlatmamalı; çevremizdeki eşyalarla ilgisi olmayan, kokusuz, görüntüsüz insan düşüncesi gibi çıplak kalmalı; alay eder gibi şırıldayan dereyi de durdurmalı; anlamsızca cıvıldamamaları için kuşları saçak ve ağaçlardaki yuvalarının içinde boğmalı; altında çıplak kızların yıkandığı bütün değirmenleri yıkmalı; sokakları duvarla çevirmeli; kötülüğün uğuldamaması için hayatı zorla susturmalı!...

Ya Rabbi, bana huzur ver.

Böyle anlayışsız bir öfke ile insanları ve hayatı daha önce hiç düşünmemiştim. Korktum. Bende bu her şeyi yok etme isteği nasıl doğdu?

Odaya girmek istediğim, girmeye mecbur olduğum halde giremiyordum. Hiç sevmediğim, benden güçlü olan bu gece tuhaf bir şekilde beni tutuyordu. Ancak kendimi bıraktıktan sonra durulmaya başladığımı hissettim. Gece, hafif ses çağrışımlarının tatlı zorbalığı, olağandışı gölge ve şekiller içinde titreyerek kımıldandığı güçlükle görülen çakmak çakmak karanlığı ve içime işleyen güzel kokularıyla beni kendine doğru çekiyordu. Çevremde hayat kokan ufak tefek sesleniş ve kıpırdanmaların birleşmesinden güçlü, bütün arzularımdan daha güçlü bir şey meydana geliyordu. Bu, istediğim halde henüz keşfedemediğim benliğimin kendisiydi. Az önce ay ışığının buz gibi olduğunu ve kükürt koktuğunu unuttum bile. Korktuğum için ay ışığı bana, öyle görünmüştü. Ama artık korku denen bir şey kalmadı bende. Şimdi benim ve dünyanın üzerinde ışıyan uysal bir mehtap var. Yalnız alışkanlıklarımın, şuurumun, irademin koruyuculuğundan yoksun olarak daha bir müddet böyle başıboş kalırsam, bende iz bırakan değişiklikler olabilir. Kanımın kara kilerlerinden bilinmeyen arzular fışkırabilir. Bir kere çıkmaya görsünler, bundan sonra içimdeki bu arzuların öldüğünü ya da uslandığını düşünemediğim gibi, ben de hiçbir vakit bugün olduğum gibi olamam. Bu arzuları durdurmaya, mecburî ikametgâhlarının karanlığına çevirmeye gücüm yetmeyecekmiş gibi geliyordu bana.

Üstelik bunu yapmak da istemiyordum. Nasıl bir şey oldukları hakkında bir fikrim yoktu, yalnız çok güçlü olduklarını biliyordum. Masum değillerdi, böyle olsalar gizlenmek gereğini duymazlardı.

Devam etmesini arzu ettiğim bu güçsüzlük içindeki bekleyiş anımda tehlikeli bir çöküşten beni Allah kurtardı. Allah diyorum, çünkü içimde henüz tam bir aydınlığa kavuşmadıkları halde, yarı serbest bir vaziyette birikmeye başlayan yabancı güçlerin beni tam etkileri altına alacakları o son kertede yardıma yetişmek; yalnız Allah'a özgü bir şeydir. Sonraları, Molla Yusuf'la konuştuğum sırada, bu yabancı güçlerin etkisinden kurtulduğuma hem seviniyor, hem de nasıl bir şey olduklarını göremediğim için üzülüyordum.

Molla Yusuf sessizce yanıma sokuldu. Ölçülü adımlarının kumların üzerinde çıkarttığı hafif gıcırtı ile nefes alışını duyunca onu fark ettim. Başımı çevirmeden kim olduğunu anladım. Kimse onun gibi sessiz yürüyemez. Tetik basmasını çok erken öğrenmiştir o.

"Sizi düşünmekten alıkoymayayım?" diye sordu...

"Hayır" dedim...

Sakin sesinde öten kuşları henüz ustalıkla gizleyemiyor, gözlerinin içinde parıldayan bir ışık onu ele veriyordu.

Molla Yusuf'a bir şey sormadım, kendisinin söylemesi gerekiyordu. Kimsenin sezemeyeceği sırların dışında, kendine ait sırları olmayacağına dair söz vermişti bana. Tekkede sıkı bir düzen vardır. Eğer nereye gittiğini söylemeseydi, bunu unutmazdım.

"Sinan'ın tekkesindeydim, dedi. Abdullah Efendi ilimden konuştu."

"Abdullah Efendi tasavvufçudur. Onun Bayramî tarikatından olduğunu biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Neler söyledi?"

"İlimden söz etti işte."

"Bildiğin bu kadar mı? Aklında başka hiçbir şey kalmadı mı? Çevirisini yaptığı şiirleri hatırlıyorum."

"Kimin şiirleri?"

"Bilmiyorum?"

"Hatırladığın şiirlerden bir tanesini oku bari."

"Tanrı birliğinin sırrını

Ehrimen[4] bilmez

Asaf'a[5] sor, o bilir

Anka kuşunun yuttuğu lokmayı,

Yutabilir mi serçe?

Bir testiye sığar mı,

Koca denizin suyu?

İbni Arabî'nin mısraları bunlar. Allah'ın varlığını, ululuğunu öğrenebilmenin seçkin, ender kimselere özgü bir şey olduğundan söz eder."

"Öyle ise bize ne kalıyor?"

"Öğrenebildiğimiz kadarını öğrenmek kalıyor bize. Eğer serçe, Anka kuşunun yuttuğu lokmayı yutamıyorsa, yutabildiği kadarını almalı. Bütün denizi testiye dolduramazsın, ama doldurduğun da denizdir."

Büyük bir zevk ve heyecanla konuşmaya dalarak İbni Arabî'nin tasavvuf felsefesini çürütmeye koyuldum. Bu arada belki de ilk kez gökyüzü, evren, ölüm ve kalım sırlarının; dünya ile ilgili sıkıntılarından kaçan bir insan için bir konu üzerinde düşünmenin en uygun sığınağı olabileceğini fark ettim.

4 Ehrimen: Acemlerin kötülük ve karanlık tanrısı.
5 Asaf: Efsanelerde adı geçen bilge.

Bir düşünce konuşması yapmak için uygun bir insan değildi bu genç adam. Kişi, çoğunlukla kendisi için konuşur, ama yine de söylediklerinin karşısındakini nasıl etkilediğini duymak ister. O ise, önümde dururken bütün çizgileri görülecek şekilde yüzünü ay ışığına çevirmişti. Saygıyla bekliyor, benden izin almadan uzaklaşamıyordu. Vücudunun boş varlığıyla saygı borcunu yerine getirmesi için onu bırakan düşünceleri, onsuz olarak kim bilir ne uzaklara gitmişti. Düşüncelerini yanımda alıkoyamazdım. Şiir, tasavvuf, bilim üzerine söylenenler, onun bu sırada dikkat edip de anlayabileceği şeyler değildi. Dudaklarımın kımıldanışını izleyerek beni yalnız gözleriyle dinlediğinden emindim. Söylediklerim, boş bir pınara seslenmekten daha anlamsızdı.

Boş bir pınara seslensem, söylediklerimi hiç olmazsa kendim duyardım. Konuşulanları kavramak için hiçbir gayret sarf etmiyordu. Anlamadığı halde, benimle aynı kanaatte olduğunu belirtse bari. Sinan'ın tekkesinde öyle uzun boylu şiir falan dinlediğine de inanmıyordum onun.

Karanlığın yapmacık bir ifadenin ardına gizlenmesini henüz bilmiyordu; tecrübesizliği, ay ışığına karşı durmasından da belli oluyordu. Dinliyormuş gibi yaparak, gözlerini açması boşunaydı. Az önce gözlerinde gördüğüm o ışık, onun aleyhinde tanıklık ediyor, beni dinlemediğini söylüyordu. Acaba nasıl bir imge, nasıl bir yansıma, nasıl bir günah vardı bu gözlerde? Ay ışığının sarılığı, erkek yüz çizgilerinin gölgelediği yanaklarının sağlıklı rengini solduramamıştı. Bu kutsal yerin sessizliğinde, dervişlik düzeninin katı koşulları arasında ne işi vardı Molla Yusuf'un? O, bu dünyanın, bu Hıdrellez gecesinin, bu günaha çağıran ışıklı karanlığın insanıdır. Ondan geliyor bu mis gibi çiçek kokuları. Sokaklarda gördükleri onu da büyülemiştir. Duyduğu şehvetli fısıltılar kulaklarını sağır etmiştir. Avuçlarında belki de hâlâ başka bir genç vücudun nabız atışlarını duyuyordur. Dindirmeye çalıştığı için ateşi, açık gözlerinden alev alev fışkırıyor. Bu arzulu gece onu hem haz içinde temizleyip nurlandırmış, hem de kirletmiştir. Bu gece kendi ateşiyle olduğu kadar, başkasının ateşiyle de yanmaması için onu, yedi kilitle kapanmış bir yere gizlemek gerekirdi. Tekkenin bu sessizliğinde, bu yalnızlığın-

da boğulur o. Ne diye gecenin içine dalıp, kendi kişiliğine dönmüyor? Uzak sabahı zor karşılayacaktır. Bu gece her yer mis kokuyor, bir şeyler oluyor, korkunç bir şeyler oluyor bu gece, gökyüzünde ay daha uzun bir müddet kalacak, değirmenlerin altında tahrik edici gölgelerle dolu parlak yuvarlaklıkların üstüne düşecek su damlacıklarının kıvılcımları çatırdayacak.

Ay ışığı bütün gece insanları çağıracak. Gitmeliyim, onunla ya da yalnız, gidip dolaşmalı, gidip dönmemeli, gidip ölmeli, gidip yaşamalıyım her şey kaybolduktan sonra kalan bu gecede.

Olan oldu işte!

Geçirdiğim bu sarsıntının bir andan, göz açıp kapayacak kadar kısa bir andan fazla sürmediğini, önümde ilgisiz duran delikanlının soğuk gülümsemesinden anladım. Bir anda olup biten bendeki bu yıkılışın, deliliğin farkına bile varmamıştı. Kardeşimden ötürü duyduğum acı ve korkular, beni kökten sarsan şüphelerden sonra, içimde meydana gelen bir ayaklanmaydı bu. Hayatın gücü, kurduğum temellerin yıkılmasını bekledikten sonra saldırıya geçmiş, bir sel gibi, uzun bir müddet özenerek yetiştirdiğim ürünleri alıp götürmüş, ardında yıkıntı ve dağınıklıktan başka bir şey bırakmamıştı. O sırada, o şaşkınlık anında her şey hâlâ o kadar sıcaktı ki, ne kendi kendimi yargılayabiliyor, ne pişmanlık duyabiliyor, ne de dua edebiliyordum. Yıldırım çarpmış gibi, bitkin bir halde kalmıştım.

Molla Yusuf'a fısıltı halinde:

"Git, gidebilirsin" dedim.

Belki de hiçbir şey söylemedim ama o, dudaklarımın kımıldanışından, el hareketlerimden gitmesini söylediğimi anladı. Zaten gitmek istiyordu. Gözlerinde getirdiği o şeyle baş başa kalmayı sabırsızlıkla bekliyordu. Ama sabırsızlığını belli etmemek için ağır adımlarla yanımdan uzaklaştı. Zayıflığıma tanıklık ettiği için onu yanımdan uzaklaştırdım. Gerçi sağırdı, dilsizdi, hiçbir şeyin farkında değildi; ama ben onun yanımda olduğunu biliyor, ona karşı utanç duymak, ondan nefret etmek istemiyordum. Kendi başıma kalmak istiyordum.

Daha önce de içimde huzursuzluk ve ayaklanmalar olmuştu, ama bunlar baygınlık ya da düzenimin bozulması gibi bir anlık, geçici, iz bırakmayan şeylerdi. O gece ise felce uğramış gibi oldum, benimle ilgili olan her şey çatır çutur yıkıldı, kendimi tanıyamaz hale geldim.

İlk hissettiğim şey, henüz uzak, fakat derin ve kesin olan, bu anın acısını bana ödetecekmiş gibi görünen korku oldu. Tanrı beni çok bekletmeden vicdan azabı çekmekle cezalandıracaktır; belki bu gece, belki hemen şimdi...

Oysa hiçbir şey olmadı. Olduğum yerde, ayaklarımı bahçe yolunun kumlarına daldırmış, bitkin bir halde duruyordum. O anda bana faydalı olabilecek duayı hatırlayamadan, şuursuzca: "Ya Rabbi, beni bağışla" diye fısıldıyordum.

Kaçarcasına bu yerden uzaklaşarak gittim, derenin üstündeki parmaklığın yanında durdum.

Geçirdiğim sarsıntıdan kafamda bir tek düşünce kalmadı, duygularım körlendi sanıyordum; ama aksine her şeyin farkındaydım. Çevremde olan her şeyi öncekinden daha iyi bir şekilde kavrıyor ve duyuyordum. Kulağım, gecenin içinde sırçaya çarpan bir şeyin yankılanmasını andıran çınlayışları, gayet net bir şekilde alıyordu. Önce teker teker ayırt ettiğim suyun şırıltısı, kuşların cıvıltısı, hafif rüzgârın hışırtısı, uzakta kaybolan insan sesleri, görünmeyen yabancı kanatların darbeleri altında kıvranan gecenin iniltisi, sonradan birleşerek uğultu halini alıyordu ve bütün bunlar beni rahatsız etmiyordu. Hatta bu seslerin, bu vızıltıların, bu uğultuların, benim dışımda olan her şeyin daha çok olmasını istiyordum. Bütün bunları bu kadar net bir şekilde duymam, belki de kendimi dinlemek istemeyişimdendi.

Sesler, hışırtılar, ışık ve şekiller herhalde hayatımda ilk kez bana oldukları gibi görünüyorlardı. Üzüntüsüz, sevinçsiz, uzaktan seyrettiğim, her birini ayrı ayrı işittiğim, gördüğüm bu varlıklar, benim katkım olmadan, duygularımın etkisi altında değişime uğramadan, tek başlarına yaşıyorlardı. Çevremle olan ilişkimi kestikten sonra

dünya bana daha canlı, fakat aldırmazlık içinde ve oldukça sevimli göründü. Ben de bağımsız ve içine girilmez oldum.

Gökyüzü bomboş ve yıkkındı; insanı ne tehdit, ne teselli ediyordu. Değişmiş, ters dönmüş, parçalanmış gökyüzünün sudaki aksine bakarken, artık büyülü bir boşluk değil de, bu boşluğun aksetmiş şeklini görüyordum. Berrak suda görünen taşların parıltılı beyazlığı bana, dipte uyuyan ya da ölen balıkların karnını hatırlatıyordu. Düşüncelerimde gizlenmiş hareketsiz duran bu balıklar, elbette ki dipte kalmayacak, eninde sonunda yüzeceklerdir. Onları sadece anıştırma olmayan bir önemle kabul edebildiğime göre, canlanınca varsın kalksınlar. Şimdilik sakin, bağımsız, serbest duruyorlar. Duygularım onları hoş tutuyor, dinlendiriyor, ama bunun böyle ne kadar süreceğini bilmiyorum. Hayret; düşünce ve arzularımın baskısıyla zorlanmayınca, duygularım da saf ve masum oluyor... Duygularım beni günlük hayatın etkisinden kurtarıp kavuşturuyor, aslında belki de var olmayan eski bir zamana götürüyordu. O kadar güzel ve temiz ki bu uzak zaman, hatırladığım halde, onun eskiden var olduğuna inanamıyorum. Mümkün olmayanı yapmak; o düşe, o bilinmeyen çocukluk çağına, o sıcak ve karanlık ilk kaynağın ahiret mutluluğuna dönmek en iyi olurdu. Düşünce olarak bile gerçekleştirilmesi mümkün olmayan içimdeki bu özlem yüzünden acı duymuyordum. Ay ışığından gümüş rengini alan su üstündeki kırışıklıklar kımıldanıyor ve dere sanki tekrar kaynağına doğru akıyordu.

Derken, görüp duyduklarımı acıya, hatırlamaya, gerçekleşmesi mümkün olmayan arzulara dönüştüren şeyin; kendi düşüncelerim olduğunu fark ettim. Beynimin suyu sıkılmış süngeri ıslanmaya başladı. Ayılma müddeti kısa oldu.

Dördüncü Bölüm

İnsanın olmak istediği gibi olabileceğini sanıyor musunuz?

Sokakta, sarmaşıkla kaplı bulunan tekke duvarının yanında ayak sesleri duyuldu. Belki de garibime gittiği için fark ettiğim bu ayak sesleriyle hiç ilgilenmedim, beni çok az etkilemişti, dağınıklığım yüzünden buna sebep olan unsurlar arasında bir bağ kuramıyordum. Gecenin bu geç vaktinde kentin çıkışındaki bu son evin; tekkenin yanından kimin geçebileceği beni ilgilendirmiyordu. Bende hiçbir kıpırdanma olmadı; hiçbir önsezi, hiçbir duyu, benim için bir gece kelebeğinin uçuşundan farksız olan bu ayak seslerinin hayatımda bir dönüm noktası oluşturacağını hissettirmedi bana. Bilseydim kapıyı örter, ağır mandalla sürgüler, eve girerdim; başkalarının kaderi varsın ben olmadan karara bağlansındı. Ama bilmiyordum, az önceki gibi bağımsız olarak tek başıma görmeye çalıştığım dereyi seyretmeye devam ettim. Dereyi bu şekilde görmeyi başaramıyor, biraz da batıl bir inançla sessizliğimden iyi ya da kötü bir şeyin olmasını bekleyerek her türlü karanlık ruhun uyumakta olduğu bu yarı gece vaktinin üstüne üstüne gidiyordum.

Ayak sesleri az öncekinden daha sakin biçimde tekrar duyuldu. Kime ait olduğunu bilmiyordum, ama aynı ayak sesleri olduğundan

emindim. İçimde bunu bilen bir şey vardı. Kulağım, üstünde durup düşünmediğim tuhaflığı fark etmişti. Adımların birinin tetik, ötekinin de sessiz bastığını biliyordum. Bu yok olan ikinci adımı, belki de tek ayakla yürüyen bir insan düşünülemeyeceği için varmış gibi hayalimde canlandırdım. Gece bekçisinin sesi duyulmuyordu. Yoksa bu tek ayaklı, erkenci bir ruh olmasın?

Ayak sesleri kapının önünde durdu. Hemen tanıdım, bunlardan biri sakin, tetik basanı; öteki de benim canlandırdığım sessiz olanıydı.

Dönüp beklemeye başladım. İçime ürpertiyle giren bu ayak sesleri beni ilgilendirmeye başladı. Henüz gidip kapıyı mandallayacak vaktim vardı, ama bunu yapmadım. Kapının kurtlu tahtalarına kulağımı dayar, o dışarıda olanın nefes alıp almadığını, uçup uçmadığını ya da karanlığa dönüşüp dönüşmediğini anlayabilirdim. Karışmamakla olaya yardım ediyor ve bekliyordum.

Sokakta yeniden ayak sesleri duyuldu. Ama bu; kalabalık, telaşlı, nefes nefese insanların ayak sesleriydi.

Kapı açıldı ve biri içeri girdi. Eşik taşının üzerinde, arkasını kapılara yaslamış duruyordu. Ya takati kesilmişti ya da açılmasın diye kapıları bekliyordu. İçgüdü ile yapılmış boşu boşuna bir hareketti bu, çünkü onun o cılız, ufak tefek vücudu hiç kimseyi durduramazdı.

İlk ağacın gölgesi kapının üstüne düşüyordu. O, halka gösterilen bir hükümlü gibi iki gölge arasındaki ışıklı yerde duruyordu. En koyu karanlığın içinde gizlenmek isterdi oysa. Olduğu yerden ayrılamıyordu. Kapı yanından hızla geçen ayak sesleri bir süre daha kaldırımlar üzerinde duyulduktan sonra, Arnavut nöbetçilerinin bulunduğu Sutyaska Irmağı'na sapan dönemece varınca kesildi. Kovalayanlar, herhalde kapının yanında çarmıha gerilmiş gibi duran bu adamı soruyorlardı. Ben de, o da, onların döneceklerini biliyorduk. Olduğumuz yerden kıpırdamadan birbirimize bakıyor ve susuyorduk.

Bahçenin bütün genişliğinden, bu adamın eşik taşının üstüne basan çıplak ayağı ile tekke duvarından daha beyaz olan yüzünü görüyordum. Bu beyaz yüzde, bu iki yana açılmış güçsüz kollarda,

bu suskunlukta bekleyişin dehşeti vardı. Bu heyecanlı kovalama ve kaçma oyununu bozmamak için yerimden kımıldamıyor, bir şey söylemiyordum. Durumumuz güçleştikçe bu bekleyiş anı gerginleşiyordu. Olağandışı, ağır, bayağı bir olayın içine girdiğimi hissediyor ama bunlardan hangisinin; kaçanın mı, yoksa kovalayanın mı bayağı olduğunu kestiremiyordum. O anda bunun, benim için bir önemi yoktu; çünkü bu kovalama kan ve ölüm kokuyor ve her şey gözlerimin önünde oluyordu. Bu kanlı düğüme dolanan şeyin hayatın kendisi olduğu düşüncesi, kafamda şimşek gibi çaktı. Bu belki kaba bir şekilde ifade edilmiş, biraz ağır bir düşünceydi ama sonu gelmeyen bütün küçük ve büyük kovalamalarda böyle olmuyor muydu? Hiçbir tarafa bağlı olmadığım halde benim durumum çok önemliydi. Hakimlik yapabilecek bir mevkide bulunmam beni heyecanlandırıyordu. Sesle söylenmiş bir tek kelimem, her şey için hüküm yerine geçebilirdi. Bu adamın kaderi benim ellerimdeydi, onun kaderi benimdi. Yapabileceklerimin karşısında hiçbir zaman kendimi bu kadar güçlü hissetmemiştim... Onu ele vermedim, oysa masum bir selam ya da hafif bir öksürük mahvolmasına yeter de artardı bile... Ne, olduğum yerden iyice göremediğim gözleriyle, benden merhamet dilendiği için; ne de bunun adil bir davranış olmayacağını düşündüğümden... Sadece oyunun devam etmesini; dehşet ve heyecan içinde seyirci olmayı, tanıklık etmeyi istediğim için onu ele vermedim.

Kovalayanlar, bu kere koşarak değil; şaşırmış, öfke içinde ve yürüyerek döndüler. Artık onlar yalnız birini kovalayan değil, aynı zamanda suçlu kimselerdi. Bu adamın ellerinden kaçması, onların hüküm giymesi demekti. Burada hiçbir şey sükûnetle halledilemezdi. Nasıl olursa olsun, sonuç çirkin olacaktı.

Ben, kovalanan, kovalayanlar; hasılı bu oyuna karışmış bulunan hepimiz susuyorduk. Yalnız bentte nöbet tutan Arnavut nöbetçiler uzun nağmeli memleket türküleri söylüyorlardı. Yabanî bir iniltiyi andıran bu ağıtlar yüzünden bekleyişimiz çekilmez bir hal alıyordu.

Yaklaşmakta olan sakin, kararsız ayak seslerini, büyük bir gerilim içinde izlemeye başladım. İkisi de olmadığım için kendimi hem

kovalananın, hem de kovalayanların yerine koyuyordum. Adamın hem yakalanmasını, hem kaçmasını şiddetle arzu ediyordum. İçimdeki duygular tuhaf bir şekilde birbirine karışıyordu. Bu adam yüzünden bir yandan korkuya kapılıyor, bir yandan da bulunduğu yeri bildirmek istiyordum. Böylelikle her şey acı bir zevk haline dönüşüyordu.

Kovalayanlar kapının önünde durunca, damarlarım sabırsızlıkla dolu olduğu halde nefesimi kestim ve benim de kaderimi tayin eden bu anı yaşamaya başladım.

İnce bir tahta ile kovalayanlardan ayrılan kovalanan da, muhakkak nefes almıyordu. Aralarındaki uzaklık bir karış bile yoktu, ama ötekilerin bilgisizliği ve bunun ümidi, aralarında bir dağ varmış gibi onları birbirinden uzaklaştırıyordu. Yüzü fosfor gibi parlayan adamın elleri hâlâ iki yana açılmış duruyordu. Heyecandan, adamın el ve ayaklarının direnci, gözlerimin önünde kararmaya başladığı halde, yüzündeki o beyaz leke iğrençliğinin belirtisi olarak kaldı.

Kovalayanlar kapıyı açıp içeri girecekler mi? Acaba adamın, kaygan taşın üstündeki ayağı kayacak ve bulunduğu yer belli olacak mı? Heyecandan öksürerek, içeri girmelerine sebep olacak mıyım? Ötekiler kalabalıktı, adamın direnmesi ancak bir an sürebilirdi. Hemen göz göze gelirler ve iki umutsuzluk birbirine girerdi. Bu, adamın sonu olurdu. Kovalayanlar onu kaçırmanın uyandırdığı korku ve öfke ile bulmanın verdiği mutlulukla kabaca üstüne çullanırlardı. Ben onları seyreder ve çirkin görünümden iğrenerek tekke bahçesinden uzaklaşmalarını rica ederdim. Ama o anda tesadüfen kendimi kovalanan bir insan gibi hissediyordum. "Tesadüfen" diyorum çünkü kovalayanlar gibi düşünmem de mümkündü. Bu şekilde duygulanmam belki de tesadüf değildi. Onu görüyor ve çirkin sonuçla karşılaşmamak için görünmeyen insanların kapı önünden gitmelerini arzu ediyordum. Bana öyle geliyordu ki bu arzum, böyle güçsüz bir halde, yaşamak için savaşan bu adama yardım ediyor; ona bir şans, kurtulmak için imkân hazırlıyordu.

Ve gerçekten de gergin arzumun etkisi olmuş gibi bir ara kapı önünden ayrılan insanlar az ilerde dağınık bir şekilde tekrar durdular.

Herhalde aralarından biri tekkeye girip girmemekte tereddüt ediyordu. Ya geri dönerlerse?... Ama hayır, kente giden yolun üzerinde ilerleyip uzaklaştılar.

Adam hâlâ aynı vaziyette duruyordu, ama gergin kasları gevşemiş ve ayak sesleri uzaklaştıkça halsizliği artmış olmalı...

Olay iyi ki bu şekilde sonuçlandı. Onu yakalamış, gözümün önünde dövmüş olsalardı, bu çirkin manzara hiç aklımdan çıkmaz; bir an için onu teslim etmek istediğim ve bu insan avından zevk duyduğum için belki de pişmanlık hissedebilirdim. Olayın bu şekilde sonuçlanmasından sonra pişmanlık duysam bile etkisi daha az olurdu.

Kimin haklı, kimin haksız olduğunu düşünmüyordum. Beni ilgilendirmiyordu bu. İnsanlar aralarındaki hesapları temizlerken haksızlık kendiliğinden ortaya çıkar. Yapılması gerektiğini düşündüğümüz şeyi yapma hakkıdır doğruluk. Bu açıdan bakılırsa, yapılan her şey haklı görülebilir. Haksızlık da böyledir. Bir şey bilmediğim için taraf tutmadığım gibi, olaya karışmak da istemiyordum. Gerçi sesimi çıkarmamakla olaya karışmış sayılırdım ama beni güç durumda bırakacak bir karışma değildi ki bu, gerçeği öğrendiğim takdirde her an bu davranışımı haklı gösterecek bir mazeret bulabilirdim.

Adamı kendi halinde bırakarak tekkeye doğru ilerledim. Canının istediğini yapabilir, bildiği yolu izleyebilirdi şimdi, nasıl olsa kovalamaca bitmişti. Onu kafamdan atmak; az öncesine kadar aramızda mevcut olan o ince bağları koparmak; yolumun ve bakışlarımın kesişmeyeceği; bilinmeyen bir insan durumuna sokmak isteğiyle önümdeki kuma ve yolun iki yanındaki yeşil çimenlere bakıyordum. Kendisine bakmadığım halde aklımda kalan resminden olacak; beyaz gömleği ile sararmış yüzünü görüyordum. Ellerini aşağıya sarkıtmış, ayaklarını birleştirmiş, gevşemiş, sadece yaşamak ya da ölmenin kararlaştırıldığı sürece yaşayan titrek sinirlerin bağından kurtulmuştu. Başına gelecek olanları düşünebilsin diye bir an için acı çektirmekten vazgeçmiş bir insan hali vardı adamda. Kovalayanlarla onun arasında henüz hiçbir şeyin halledilmediğini, sadece belirsiz ya da çok kısa bir süre için kovalanmaktan kurtulduğunu biliyordum. Çünkü o kaçmaya, ötekiler de onu yakalamaya mahkûm olmuşlardı bir kere.

Derken, beni durdurmak, bir şey söylemek, kaderine ortak etmek istiyormuş gibi kararsızca, vücudundan güçlükle ayırdığı elini kaldırdı. Sahiden böyle bir şey yapıp yapmadığını, bunu gözlerimle görüp görmediğimi kesin olarak bilmiyordum. Belki de böyle bir şey yapabileceğini, yapmak zorunda olduğunu tahmin ettiğim için el kaldırdığını görmüşümdür. Onun, beni ilgilendirmesini istemediğim için durmadım ve tekkeye girerek paslı kilidin anahtarını çevirdim.

Odada yalnız kaldığım halde beni ondan ayıran şakırtılı sesi hâlâ duyuyordum. Bu davranışım yüzünden özgürlüğe kavuştuğu gibi, yapayalnız kaldığı için daha büyük bir korkuya da kapılabilirdi.

Kur'an-ı Kerim'i ya da ahlak, büyük insanlar, kutsal günler üzerine yazılmış bir kitabı alıp okumaya dalmak istiyordum. Bu durumda düşünmek gereğini duymadan inandığım, içimde kanımın dolaştığını duyar gibi duyduğum, o bilinen cümlelerin müziği teskin edebilirdi ancak beni. Anlamadığımız halde bu cümleler bizim için her şey demektir; nefes almamızı, yaşayabilmemizi, dimdik durabilmemizi, her şeye kendi anlamını veren bu cümleler sağlar. Bildiğim şeyler için söylenmiş bu güzel sözlerin resmigeçidi, bende her zaman tuhaf bir ninni etkisi uyandırmıştır. Dünya ve insanların kurduğu pusulardan uzak, bildiğim bu çember içinde dolaşırken kendimi güven içinde hissederim.

Fakat sırada elime bir kitap alıp, bilinen düşüncelerin koruyuculuğuna sığınmak isteyişim doğru bir davranış değil. Korktuğum neydi? Neden kaçmak istiyordum?

O adamın aşağıda, bahçede olduğunu biliyordum. Gitmiş olsa, kapıyı açtığını duyardım. Işığı yakmadan, odanın sarı karanlığında, ayaklarım ay ışığı içinde duruyor ve bekliyordum. Beklediğim neydi?

Adamın hâlâ aşağıda olması buna sebep oluyordu. Onu tekkenin kurtarmış olması yetmiyor muydu? Artık gitmesi gerekirdi. Neden gitmiyordu?

Eski ağaç, eski deri, eski nefes kokan odadan, yalnız arada bir artık alıştığım, benden önce buralarda yaşamış olan ölmüş genç kızların gölgeleri geçer. İnsana huzur veren bu eski sığınağa şimdi güç durumda olan; kendi kendini çarmıha germiş gibi kapıya dikilen; yü-

zü, beyaz bir lekeye; ayak ve elleri, direne benzeyen; yeni; yabansı biri taşındı. Şimdi aynı durumda olmadığını biliyor, kemiklerinin bütün bağları birdenbire kırılmış gibi vücudunun gevşediğini görüyordum. Bu daha yeni, daha önemli, daha acı bir şeydi. Oysa ben, adamın yaşayan, savaşan, kimseye teslim olmayan gerilimini; zorlanmasını; gayretini ve akla gelmedik şeyler yapmaya hazır, kaskatı kesilmiş kaslarını hatırlıyordum. Bu yeni hayali, yıkılmış olan ötekinden daha çok seviyordum. Bu hayal beni ümitlendiriyor, daha kolay kurtulacağına, kendinden başka kimseye güvenmeyeceğine dair bana vaatte bulunuyordu. İkincisi ise acz, ümitsizlik, birine güvenmek ihtiyacı demekti. O, bakışlarımı kendi bakışlarına çekmek ister gibi gördüğüm, -belki de hayalimde canlandırdığım- hareketini hatırladım. Beni çağırıyor, onun ve korkusunun yanından ilgisizce geçmeyeyim diye bana yalvarıyordu. Eğer böyle bir şey olmamışsa, kendini savunan ve yardım isteyen bir canlının kaçınılmaz bir davranışı olan bu davranış, sadece benim hayal gücümün bir ürünüyse adam tamamen güçsüz kaldığı gibi, şimdi de ümitsizliğe kapılmıştır. Ne yazık ki, bu adam hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Suçlu olduğunu bilsem, onu hiç düşünmeyeceğim.

Pencere kenarına yanaşınca, bulunduğum yeri göstermek istiyormuş gibi aydınlatan ay ışığından korktum. Kapıya baktım, adam orada değildi. Gitmişti. Issızlığı görmek isteğiyle bahçeye göz gezdirirken adamı tekrar gördüm. Gövdesine yapıştığı bir ağacın gölgesine sığınmıştı. Kımıldadığı bir anda onu görebildim. Gölge, dizinden yukarısını içine almıştı, ayakları ise dışarıda kalmıştı.

Binaya, pencerelere bakmıyor; benden artık hiçbir şey beklemiyordu. Sokağı dinliyor görünüyordu. Bu durumda bir kedinin yürüyüşünü, kuşların kıpırdanmasını, kendi kısılmış nefesini bile duyardı sanırım. Başını kaldırıp ağacın üst kısmına baktığını görünce, ben de başımı o yana çevirdim. Gece yarısı rüzgârının etkisiyle ağaç yavaş yavaş sallanmaya başlamıştı. Acaba durulması için dua mı ediyor, yoksa hışırtısıyla sessizliği bozduğu için beddua mı ediyordu ağaca? Bu durumda, onun için yaşamak kadar önemli olan tekke duvarlarının ötesindeki sesleri duyamazdı.

Adam, gümüş gibi parlayan ayaklarını sürükleye sürükleye önce sırtını dayadığı ağacın çevresinde döndü; sonra da sessiz, ağırlıksız adımlarla ilerleyerek gitti, avlu kapısını mandalladı. Derken ağaç gölgelerinde gizlenerek ırmak kenarına, parmaklıklara kadar geldi; kendi bulunduğu yöne, ırmağın yukarısındaki boğaza bir göz attı ve çekilip çalılıkların arasında kayboldu. Acaba bir şey görmüş ya da duymuş olduğundan mı; yoksa korktuğu, gidecek başka yeri olmadığından mı oraya gizlenmişti?

Suçlu olup olmadığını bilmek isterdim.

Ve işte, yere bakarak yanından geçtiğim, tekke kapılarını kilitlediğim, kendi odama kapandığım halde huzurumu kaçıran bu adamdan kurtulamamıştım. Beni, kendisini düşünmeye, pencere kenarında dikilip canlanmış korkusunu seyretmeye zorluyordu sanki. Bu adam, Hıdrellez gecesinde işlenen günahlarla henüz başlayan kendi günahımı, yarı karanlık içindeki o iki tuhaf eli, kaygılarımı unutturdu bana.

Sırtımı pencereye dönüp mumu yakmalıydım. Aydınlanan pencerenin hiç gereği yokken ona eziyet etmesini istiyorsam öteki odaya geçmeliydim. Her şeyi yapabilirdim, yalnız bu yaptığımı yapmamalıydım. Bu düşkünlük halinde bir bağlılık, kararsızlıktı benim için. Kendi kendime, vicdanıma itimadım kalmamıştı sanki.

Bu benim yaptığım çocukça, hatta ödlekçe bir davranıştı. Korkulacak ne var? Kendimden bile korkmamalıydım. Neden adamı görmezlikten geliyor, istemediği halde gitmesine fırsat veriyorum; ne diye tekke bahçesinde bulunduğundan, bir suçu gizlediğinden ya da suçtan kaçtığından emin değilmişim gibi davranıyorum? Günahsız olmayan bir şeyler dönüyor; kötü, bayağı şeylerin her zaman olduğunu biliyorum, ama bu benim gözlerimin önünde oldu; başkalarına yaptığım gibi bunu da bilinmeyenin, görülmeyenin karanlığına itemem. Hem zorla karıştırıldığım bir olayda kendimi suçlu hissetmek değil, özgürlük içinde karar vermek istiyorum.

Bahçeye indim. Batmak üzere olan ay, gökyüzünün bir ucunda ışıyordu. Hüzün veren, insanı etkileyen kokusuyla havayı dolduran

bu çiçek açmış yaban defnesini kökünden kesmeli. Bazen kokulara karşı aşırı bir duyarlılığım olur. Dünyadan öyle dayanılmaz kokular gelir ki, boğulur gibi olurum. Hislerimle ne türlü bir ilgisi olduğunu bilmiyorum ama, bu koku alma hassesi bende galiba heyecanlandığım zaman başlıyordu.

Adam çalılığın içinde ayakta duruyordu. Gizlendiği yeri önceden görmemiş olsaydım, onu bulamazdım. Çalılıkların gölgelediği yüzü anlamsızdı. Işıkta olduğum için o beni daha iyi görüyordu. Çıplakmışım da gizlenecek bir yer bulamıyormuşum gibi bir his vardı içimde.

Fısıldar gibi:

"Buradan gitmelisin" dedim.

"Nereye?"

Sesi sert ve derindi; bunu söyleyen, önümdeki o ufak adam değildi sanki.

"Buradan uzaklaş da nereye gidersen git."

"Beni ele vermediğin için teşekkür ederim."

"Başkalarının işine karışmayı sevmem, bunun için gitmeni istiyorum."

"Beni kovarsan benim işime karışmış olursun."

"Böylesi en iyisi olur belki."

"Bir kere bana yardım ettin. Bunu şimdi ne diye bozuyorsun? Belki bir gün bu iyi davranışı hatırlamak ihtiyacını duyarsın."

"Hakkında hiçbir şey bilmiyorum."

"Her şeyi biliyorsun, kovalıyorlar işte."

"Herhalde kötü bir şey yaptın."

"Hiçbir kötülük yapmadım."

"Şimdi ne düşünüyorsun? Hep burada kalamazsın ya."

"Köprüde nöbetçi var mı? Bakar mısın?"

"Var."

"O halde beni bekliyorlar. Her yanım çevrili, beni ölüme mi kovuyorsun?"

"Dervişler uykudan erken kalkar, seni görebilirler."

"Yarın akşama kadar beni gizle."

"Yolcular, Tanrı misafirleri gelebilir buraya."

"Ben de yolcuyum, ben de Tanrı misafiriyim."

"Yapamam."

"O halde nöbetçileri çağır. Şurada duvarın ardındalar."

"Ne onları çağırır, ne de seni gizlerim. Ne diye yardım edeyim sana?"

"Bunu yapman için hiçbir sebep yok. Haydi çekil bakalım, benim durumum seni ilgilendirmez."

"İstesem seni perişan edebilirdim."

"Onu yapmak için yürek ister."

Adam beni şaşırttı. Böyle bir konuşma için hazırlıklı değildim. Bambaşka bir insanla karşılaşacağımı umduğum için her işittiğim söz, şaşkınlığımı biraz daha arttırdı. Kapıda gördüğüm, açılmış kol ve bacaklı imge beni yanılttı. Beyaz bir lekeyi andıran yüzünü, ince bir tahtanın ardına sığınmış halini görerek acıdığım bu adamı zavallı, ürkmüş, yitik bir insan olarak kafamda canlandırmış; hatta sesinin bile güvensiz, titrek olduğunu düşünmüştüm. Bir tek sözümün onu yumuşatacağına; çaresizlik içinde bulunduğu, benim iyi ya da kötü niyetime bağlı olduğu için, alçalmış bir insan gibi bön bön bana bakacağına inanıyordum. Oysa her şey başka türlü çıktı.

Sesi öfkeli değil, sakindi. Ses tonuna bakılırsa, alay eder gibi, kışkırtıcasına neşeli olduğu bile söylenebilirdi. Cevaplarında ne kasılma ne de aldırmazlık seziliyordu; bütün bu olanların dışındaymış gibi bir hali vardı adamın. Kendisini gizlememi isteyiş şekli de tuhafıma gitti. Benden basit bir şey istiyormuş, istediği şeyin kendisi için hayatî bir önemi yokmuş gibi davranıyordu. Rica ve isteğini bir daha tekrarlamadı. Dediğini yapmadığım için kızmadı. Artık bana bakmıyor, benden yardım beklemiyor, sadece başını hafifçe kaldırmış dinliyordu. Kimsenin kendisine elini uzatmak yürekliliğini gösteremeyeceğini; akrabası, dostu, tanıdığı olmadığını; tek başına mutsuzluk içinde kalmak zorunda olduğunu biliyordu. Kendisi ile kovalayanları arasında boş bir alan bırakılmıştı.

"Mutlaka kötü bir insan olduğumu düşünüyorsundur."

"Evet, öyle düşünüyorum" dedi.

"Kötü bir insan değilim, ama sana yardım edemem."

"Herkes kendi durumunu bilir."

Bu sözlerde ne bir azarlama, ne de mutsuzluğa boyun eğmişlik vardı. Adam her şeyi olduğu gibi kabul ediyordu. Sanki eskiden beri hiç kimsenin hüküm giymiş birine yardım etmeyeceğine dair acı gerçeği hatırlamış, beni de bu insanlardan biri olarak kabul ettiği için tutumuma şaşmamıştı. Kendisini niçin kovaladıklarını sordum, cevap vermedi.

"Nasıl kaçabildin?"

"Kayanın üstünden kendimi aşağıya bıraktım."

"Birini mi öldürdün?"

"Hayır."

"Hırsızlık ya da buna benzer bir kötülük mü yaptın?"

"Hayır."

Kendini haklı göstermek, beni inandırmak için uğraşmadan, sorularımı sıkıcı, lüzumsuz şeyler gibi cevaplıyordu. İyilik ya da kö-

tülük, tehlike ya da ümit kavramlarına göre değer vermediği belli oluyordu. Onu ele vermemiştim, yardım etmek de istemiyordum. Şaşılacak şeydir ki, bir ağaç, çalılık ya da çocukmuşum gibi beni önemsememesi, gururumu incitmiş; kendimi silik, küçülmüş, değersiz bir insan gibi görmeye başlamıştım. Beni ilgilendirmediği, hakkında bir şey bilmediğim, kendisini bir daha görmeyeceğim halde, benim için ne düşündüğünü merak ediyor, varlığımdan haberi yokmuş gibi davranmasını gurur meselesi yapıyordum.

Ondan ayrılınca, bağımsızlığı beni tedirgin ediyordu.

Dikilmiş duruyordum; kendisi için yaşayan bir Hıdrellez gecesinde, bambaşka bir âlem olan bahçede, boğucu yaban defnesi kokuları içinde öylece duruyordum. Karşılaştıklarına sevinmeyen, karşılaşmamış gibi de birbirlerinden ayrılamayan iki insan gibi, üzüntü içinde yan yana duruyorduk onunla. Çalılığa dönüşen bu adamla nasıl başa çıkacağımı düşünüyordum.

Yalnız olay yüzünden değil, bu olayın beni etkilemesi bakımından da tuhaftı bu gece. Aklım beni ilgilendirmeyen şeylere karışmamam gerektiğini söylüyordu bana. Ben ise o kadar çok karışmıştım ki, bu işten nasıl sıyrılacağımı bilmiyordum. Kendi kendime hükmetme alışkanlığım beni odaya götürmüşken, yeni bir ihtiyacın baskısı altında tekrar geriye dönmüştüm. Tekke ve dervişlik düzeni bana metin olmayı öğretmişti, ben ise ne yapacağımı bilmeden bu kaçağın önünde duruyordum. Bütün bunlar, onu kaderiyle baş başa bırakmam gerektiğini söylediği halde, ben onunla birlikte, benim olmayan, onun o kaygan, tehlikeli yolunda ilerliyor; yapmamam gereken şeyleri yapıyordum.

Sıyrılmak için uygun bir bahane arayarak henüz bunu düşünürken birdenbire ağzımdan şu sözler dökülüverdi:

"Seni tekkeye alamam. Bu hem senin için, hem benim için tehlikeli olur."

Cevap vermedi, yüzüme de bakmadı. Yeni bir şey söylememiştim çünkü. Çekilmek için daha zamanım vardı, ama bir kere kaymaya başlamıştım, kendimi zor tutabilirdim.

"Bahçenin sonunda küçük bir ev vardır, diye fısıldadım. Oraya kimse uğramaz. Bu eve kullanılmayan eski eşyaları koyarız."

Bunu duyunca yüzüme baktı adam. Canlı gözlerinde güvensizlik belirtileri vardı, ama korku denen bir şey yoktu.

"Hemen oraya gizlen. Yakalanırsan benim yardım ettiğimi söyleme."

"Yakalayamayacaklardır."

Bunu öyle kesin olarak söyledi ki içim bulandı. Kendine güveni yüzünden tekrar huzursuzluğa kapılıp, ona yardım ettiğime pişman oldum. Tiksinti uyandıracak kadar kendinden emin bir şekilde, uzanan yardım elimi itmiş ve bana eliyle çarpmıştı sanki. "Kendi kendine yetiyor o, sana ihtiyacı yok" diye söylendim içimden. Aşağılık duygusundan kurtulabilmek, kendini önemsetmek, yaptığı iyiliğin değerini arttırabilmek için insanları minnet borcu altında bırakmak, küçülmüş ve muhtaç görmek isteğinin etkisi altında kalarak basitleştiğim için sonradan kendi kendimden utandım. -Kendine güvenmekten başka nesi kalmıştı ki adamcağızın?- Ama o sırada öfkeli olduğum, mantıksız bir işe girişiştiğimi düşündüğüm için utanmamıştım. Yine de adamı alıp, bahçedeki köhne eve götürdüm.

Kapılar açıktı, evin içi yarasa ve güvercinlerle doluydu. Adam durup:

"Bunu neden yapıyorsun?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

"Yaptığına pişman oldun değil mi?"

"Fazla gururlusun."

"Bunu söylemesen de olurdu. İnsan hiçbir zaman fazla gururlu değildir."

"Kim olduğunu, buralara niçin düştüğünü sormayacağım, sana ait şeyler bunlar. Burada kal, sana bütün verebileceklerim bu kadar. Birbirimizi ne görmüş, ne de tanımış olalım."

"Böylesi en iyisi. Sen şimdi kendi odana git."

"Yiyecek getireyim mi?"

"İstemez. Bu yaptığın bile gücüme gidiyor."

"Neden böyle düşünüyorsun?"

"Fazla tereddüt ediyor, fazla düşünüyorsun. Bu sırada ne yapsan gücüme gider. Tekkeye git ve artık beni düşünme. Düşünecek olursan beni ele verirsin."

Dalga mı geçiyor, yoksa bana hakaret mi ediyor bu adam? Nesine güvenerek böyle davranıyor?

"İnsanlara fazla inanmıyorsun."

"Neredeyse şafak sökecek. Bizi birlikte bulmaları iyi olmaz."

Benden kurtulmak istiyordu. Sabah öncesi ışıklarının belirmesiyle değişmeye başlayan gökyüzüne sabırsızlıkla baktı. Oysa ben onu bir daha göremeyeceğim için bir sürü şey sormak istiyordum. Bu sorulara ondan başka kimse cevap veremezdi.

"Daha şunu sormak istiyorum; yapayalnızsın, korkmuyor musun? Seni yakalayacak, öldürecekler. Kurtulma şansın hiç yok."

"Beni rahat bırak!"

Öfkeden kısılmış sesi kabaydı. Kendisinin de bildiği bir şeyi tekrarlamanın gerçekten lüzumu yoktu. Kötü bir insan olduğumu, acı çektiğini görmekten zevk duyduğumu düşünüyordu belki. Aynı şekilde devam ederek:

"İçini kemiren bir şey var senin, dedi. Tehlikeyi uzaklaştırdıktan sonra bir gün sohbete geleceğim. Şimdi git."

İçimin bu koyu karanlıklarından geçenleri umulmadık bir şekilde sezerek konuşması beni yenilgiye uğratıyordu.

Boğucu bir hava vardı odada, pencereyi açtım. Nasıl olsa gözüme uyku girmiyordu. O olmasa bahçede kalır, gün ağarıncaya kadar

oyalanırdım. Sabahçı kuşlar cıvıl cıvıl ötmeye başlamış, karanlık dağın üstündeki gökyüzü, gözkapaklarını aralamış, mor gözbebeklerini gösteriyordu. Yarı karanlığın ince bulutuyla örtülü olan ağaçlar uyanmaya başlamıştır şimdi. Yakında, ilk gün ışığı ile birlikte balıklar da suyun yüzüne sıçramaya başlayacak. Sabahın bu uyanış vaktini severim. Hayat henüz başlıyormuş gibi gelir insana.

Yaptığım ve yapmadıklarım için üzülerek, huzursuzluk içinde, odanın ortasında bekliyor, ama neyi beklediğimi tam olarak kendim de bilmiyordum.

Kuşların kanat sesine, derenin tek düzen şırıltısına, her fısıltıya kulak kabartıyor; onun ya da ötekilerin yürüyüşünü duyacağımı umuyordum. Kaçacak mı, kalacak mı, yakalanacak mı? Onu ele vermemekle ya da odamda gizlemekle hata mı ettim? Bana; "Bu sırada her ne yapsan gücüme gider" demişti. Kendi kendime bile açıklayamadığım bir şeyi nasıl bilebilmişti? Ne onun tarafını tutmak, ne de ona karşı olmak istiyordum. İkisinin ortasını bulayım derken çıkmaza girdim. Hiçbir şey halledilmedi, sadece sıkıntımın devam etmesine sebep oldum. Bir tarafı tutmak zorunda kalacağım.

Onu hem yok edebilir, hem kurtarabilirdim: İkisi için de sayısız sebeplerim vardı. Derviş olarak dinin, doğru yolun koruyuculuğuyla görevliydim. Ona yardım etmek; inançlarıma ihanet etmek, bunca yıllık temiz hayatımı kirletmek demekti. Öte yandan tekke içinde yakalanması tekke için yüzkarası olurdu. Hele ona benim yardım ettiğimi öğrenmelerinden sonra –ki öğrenirler, adamın kendisi, yalnız kötülük yapmak istediği ya da korktuğu için benim yardım ettiğimi söyler- beni kimse bağışlamazdı. Sonra kardeşimin de durumu kötüleşirdi. Böyle bir şey her ikimizin de aleyhinde olurdu. Bu davranışım kendilerince anlamlandırılır, kardeşimin intikamını almak istediğim için bu adama yardım ettiğim düşünülebilirdi.

Onu ele vermek için bir sürü sebep vardı, varsın adaletle olan işini kendisi halletsindi. Ama ben de insandım. Onun nasıl bir suç işlediğini bilmiyordum. Yargılamak bana düşmezdi. Üstelik adalet de yanlışlık etmiş olabilirdi, günahına girip sonradan pişmanlık duyabileceğim bir davranışta bulunmamalıydım.

Aynı zamanda ona yardım etmek için de birçok sebep vardı. Yalnız yeteri kadar inandırıcı olmayan bu sebepler pek cılız şeylerdi. Onu kurtarmak için uydurduğum ve üzerinde ısrarla durduğum sebepler, aslında beni ilgilendiren şeylerdi; bunları bahane ederek kendi sorunumu halletmeye çalışıyordum. Daha doğrusu adam, kararsızlık terazimin dili olabileceği bir sırada karşıma çıkmıştı. Onu yargılayıp yetkililere teslim etmekle, şaşkınlığımı hiçe sayıp, eskiden yaptığım şekilde, olaylar karşısında hiçbir şey olmamış gibi ilgisiz kalarak hapisteki kardeşimi ve onun yüzünden duyduğum acıları unutmuş; mutsuzluk içindeki bu adamı harcamış ve ıstırabına ihanet etmiş olacaktım. Onu kurtarmakla kesin kararımı vermiş, karşı safta yer almış, hem kendi kendime, hem de herhangi birine karşı harekete geçmiş sayılırdım. Oysa bunlardan hiçbirini yapamıyordum. Birincisinde sarsılmış güvenim, ikincisinde ise edindiğim alışkanlıkların gücü ile bilinmeyen bir yola yönelme korkusu beni engelliyordu. On gün önce, kardeşimin henüz hapsedilmediği sıralarda bunların hiçbiri beni etkileyemezdi, yaptıklarım yüzünden huzurum bozulmazdı; ama şimdi onu kurtarmak ya da yetkililere teslim etmekle karar vermiş olacağımı bildiğim için kararsızlık içinde yarı yolda kaldım. Her şey olabilirdi, ama hiçbir şey olmadı.

Adam ise bahçede ya eski kulübede ya da çalılar arasındaydı; durmadan oraları gözetliyor, ama ne bir kıpırtı görüyor, ne de bir ses duyuyordum. Adamın gitmediğine içerliyordum, gitseydi her şeyi kendisi halletmiş olacaktı. Artık kaçmasına imkân yoktu, bütün gün burada kalacak ve ben bütün gün onu düşünerek bir kurtarıcıyı bekler gibi gece olmasını bekleyecektim.

Sabahları tekkenin ne şekilde uyandığını bilirdim: Eğer evinde yatmamışsa ilk önce Mustafa kalkar, ayaklarındaki ağır ayakkabılarla taşların üzerinde gürültüyle ilerler, ardından kapıları çarparak bahçeye çıkar, abdest alır, burnundan hızla nefes alarak boğazını temizler, göğsünü soğuk suyla ovar, bir çırpıda sabah namazını kıldıktan sonra ateşi yakar ve bütün bunları yaparken o kadar gürültü çıkarırdı ki tekkede erken uyanmaya alışmamış olanlar bile uyanırlardı. Sağır olan Mustafa'nın sessiz dünyasında bir arzuydu gürültü. Bazen kendisine fazla gürültü ettiğini söylemeyi başardığımız zaman, böyle bir şeyin birini tedirgin edebileceğine şaşırırdı bile.

Aşağı yukarı aynı anda Hafız Muhammed'in de öksürmeye başladığı duyulurdu. İlkbahar ve sonbaharda durumu ağırlaşan Hafız Muhammed bazen bütün gece, hiç durmadan boğulur gibi öksürürdü. Böyle anlarda kan tükürdüğünü bilirdik, ama o kırmızı izleri siler, yanakları al al olduğu halde gülümseyerek karşımıza çıkar, hiçbir zaman kendinden ve hastalığından söz etmez, daima günlük olaylarla basit şeylerden konuşurdu. Bazen Hafız Muhammed'in, bizden üstün olmak için bu şekilde davrandığını düşünürdüm. Temizlik konusunda da çok titizdi. O sabah kalktığında daha az, daha hafif öksürüyordu; içini çekercesine öksürten o aynı tatlı bahar havası arada bir onu yatıştırırdı. Bugün keyifli, sakin ve uzak olacağını biliyordu; üzüntüsünü belli etmemekle dünyadan intikam alır o.

Hafız Muhammed'den sonra Molla Yusuf aşağıya inerdi. Molla Yusuf'un takunyalarının tıkırtısı hafif, gençliğine, canlılığına oranla aşırı ölçülüydü. O, davranışlarına hepimizden çok dikkat ederdi, gizlediği şeyler vardı çünkü. Yalan gibi duran, yanakları al al sağlıklı yüzüne ve yirmi beş yaş canlılığıyla uyuşmayan durgunluğuna inanmıyordum. Ama bu kesin bir düşünce değil, insanın ruh durumuna göre değişen bir duyuş havası, bir kuşkuydu.

Molla Yusuf'la birlikte yaşadığımız halde birbirimiz hakkında fazla bir şey bilmezdik; aramızda kendimizden söz etmez, bir konuyu bütünüyle ele alamaz, sadece her ikimizi ilgilendiren meseleler hakkında konuşurduk. Şahsî meseleler fazla narin, çapraşık ve faydasız şeylerdir; onları boğamıyorsak, kendi hallerine bırakmamız gerekir. Konuşmalarımızda daima genel konuları seçer; denenmiş, güvenli oldukları, insanı şaşkınlıktan, anlaşmazlıktan korudukları için bizden öncekilerin kullandığı, bilinen cümleleri kullanırdık. Kendine özgü renk, şiir demektir; ancak şiirde gönlünce davranmak, meselelerin şeklini değiştirmek imkânı vardır. İnsanın genel düşüncelerin çemberinden çıkması, onun bu düşüncelerden şüphe ettiğine tanıklık eder. Bunun için birbirimizi yalnız önemli olmayan ya da aynı olan yönlerimizle tanırdık; daha doğrusu, tanımaz, tanımak gereğini de duymazdık. Tanışmış olmak, gereksiz şeyleri bilmek demek olurdu.

Ama bu genel gözlemler hiç de huzur verici değildi, çünkü onlarla selin beni bu çevreden alıp götürmesinden korunarak sağlam bir şeye saplanmaya çalışıyordum. Bu sabah da her günkü sabahlardan birini yaşadıkları için diğerlerini kıskanıyordum.

Acımı azaltmak, hatta tamamen yok edip müşterek bir dert haline sokmak için güvenilir, basit bir çıkar yol vardı. Şimdi artık tekkeyi ilgilendirirdi kaçak, kararı yalnız ben vermemeliydim. Onlara ait olan bir şeyi gizlemeye hakkım var mıydı benim? Ancak kendi düşüncemi söyleyebilir, kaçağı savunabilir, ama gizleyemezdim. Böylelikle kaçındığım karar verilmiş olurdu. Kararın benim değil, bizim olmasını sağlamalıydım; böylesi daha kolay, hem daha rahat olurdu. Bunun dışında her ne yapsam sahte ve yalan olur, üstelik yapmamam gereken bir şeyi yaptığımı bilirdim.

Ama kiminle konuşmalıydım? Hepimiz birlikte olursak, birbirimizden korktuğumuz için en sert tedbir, en makul görünür ve kaçak, peşin hükümlerle harcanmış olur. Bir kişi ile konuşmak kolaydır, insan etki altında kalmaz, dürüst davranabilir. Üstelik dinleyen kulaklar az olursa, aklın sunduğu mazeretler daha anlayışla karşılanır; yalnız, konuşmak için kimi seçmeliyim? Allah'ın önünde, benimle aynı durumda olan sağır Mustafa ile konuşamam. Ona böyle bir konuyu açtığımı duyan herkes bana gülerdi. O, sık sık evden kaçıp tekkede yatmasına sebep olan nikâhsız karısı ve beraberinde getirdiği çocuklarından başka, kendi beş çocuğuyla o kadar meşguldü ki bilmediği bir şeyi kendisine sorduğum için bana şaşardı. Mustafa'nın birçok şeyden haberi bile yoktur, bu bakımdan çocuklarına çok benzer.

Hayatını sararmış tarih kitaplarının üzerinde geçiren Hafız Muhammed, yüzünde hiçbir anlam ifade etmeyen tebessümü olduğu halde, sarsıntı geçirerek beni dinlerdi. Bu tuhaf adama imrenirdim. Onun için sanki yalnız geçmiş zaman vardı, şimdiki zamana bile geçecek zaman gözüyle bakardı. Çok az kimse günlük hayattan böyle mutlu bir şekilde sıyrılabilmiştir. Hafız Muhammed, yıllarca Doğu'yu gezip, tanınmış kütüphanelerdeki tarihî eserleri inceledikten sonra kitap dolu bir çıkınla yoksul, ama zengin kafası, kendinden başka kimseye faydası olmayan bilgilerle dolu olarak doğduğu kente döndü. Ayrıca İstanbul'da bulunduğu sıralarda tam üç yıl bir su-

baydan astronomi dersleri almıştı. Bu iki ilmin etkisi altında kaldığı için o, her şeyi zaman ve gökyüzünün sonsuzluğuna göre ölçerdi. Bazen çağımızın tarihini yazdığını düşünür, fakat onda olay ve insanların ancak ölümden sonra değer kazandığını bildiğim için bu düşünceden hemen şüphe etmeye başlardım. O, tarihin yalnız devam etmekte olan, günlük hayatla ilgisi olmayan insan dışı ölçülerinin ümitsiz felsefesini yazabilirdi. Kaçak hakkındaki fikrini sormuş olsaydım, sıtma nöbetine yakalanmadan karşıladığı bu harikulade sabah vaktinde keyfini kaçıran şeylerle kendisini rahatsız ettiğim, tekke bahçesindeki adamın kaderi gibi ufak tefek meseleleri düşünmeye zorladığım için bana gücenir ve öyle ilgisiz cevaplar verirdi ki sonunda yine her şeyi kendim kararlaştırmak zorunda kalırdım.

Molla Yusuf'la konuşmaya karar verdim. Abdestini tamamlayan Molla Yusuf, benimle selamlaştıktan sonra konuşmadan uzaklaşmak istedi. Konuşmak istediğimi söyleyerek kendisini durdurdum.

Kısa bir süre yüzüme baktı ve hemen başını önüne eğdi. Korktuğu bir şey vardı, ama ben, onun bu heyecanlı bekleyişinden faydalanarak üstünlük sağlamak istemiyordum. Sesleri nasıl duyduğumu, bahçeye girip çalıların arasına gizlenen adamı odamdan nasıl gördüğümü olduğu gibi anlattıktan sonra şunları söyledim:

"Herhalde şuralarda bir yerdedir ve muhakkak bir şeyden kaçıyordur, böyle olmasa gizlenmezdi. Kararsızlık içindeyim, ne yapmam gerektiğine bir türlü karar veremiyorum. Acaba onu ihbar etmeli miyim? Yoksa her şeyi oluruna mı bırakmalıyım? Suçludur belki, suçsuz insanlar gecenin bu vaktinde ortalıkta dolaşmazlar. Ama bu adam hakkında hiçbir şey bilmiyorum, ya suçsuzsa? Onu ihbar etmekle haksızlık etmiş olmaz mıyım? Bu işe karışmak mı, yoksa karışmamak mı daha kötü olur diye şimdi birlikte kararlaştırmalıyız. Ne dersin, kötülüğü gizlemek mi, yoksa ihtiyacı olana yardım etmemek mi daha kötüdür?"

Dikkatle bana bakan Molla Yusuf, heyecanlı hikâyenin kendisini etkilediğini belli etmemeye çalıştığı halde kırışıksız, su ve sabahtan daha taze, al al yüzünün canlılık ve huzursuzluğunu gizleyemiyordu.

"Adam hâlâ bahçede mi?" diye sordu.

"Gizlendiği yerden sabaha kadar çıkmadı, gündüz çıkmaktan korkar sanırım."

"Ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

"Bilmiyorum. Günahtan korkuyorum. Suçlu ise, onu gizlemek hem bizim için, hem tekke için kötü olur; ama suçlu değilse ve biz, kendisini yetkililere teslim edersek, günaha girmiş oluruz. Oysa kimin suçlu, kimin suçsuz olduğunu insanlar değil, yalnız Allah bilir."

Hâlâ karanlığın etkisi altında bulunan kırmızımtırak yarı aydınlığın başladığı, bütün renklerin daha canlı ve arada sırada duyulan hışırtıların daha güçlü olduğu berrak sabah vaktiydi. Ama ben uyuyup dertlerini hafifletemediğim dünü, bugüne bağladığım için, bu yorulmamış sabahın sevincini duyamıyordum.

Sabah namazını kıldığım camiden durulmamış olarak döndüğüm tekke avlusunda zaptiyelerle Molla Yusuf'a rastladım. Her yanı araştırmış, kulübenin altını üstüne getirmişler, fakat kaçağı bulamamışlardı.

Bu durumdan memnun olmayan zaptiyelere:

"Belki de yanılmışımdır" dedim.

"Hayır, siz yanılmadınız, dediler. O, gece kaçtı ve buralarda bir yere gizlendi."

Zaptiyeler gittikten sonra Molla Yusuf'a:

"Onları sen mi çağırdın?" diye sorum.

"Böyle olmasını istiyorsunuz diye düşündüm, dedi Molla Yusuf. Böyle olmasını istemeseydiniz bana bunu açmazdınız."

Aslına bakılırsa böyle olması daha iyi. Kimseye kötülüğü dokunmadan suç ve sorumluluğu üzerimden attım. Rahat bir nefes almam ve bir önceki geceyi düşünmemem gerekirdi.

Oysa her şeyden çok o geceyi düşünüyordum. Bahçeyi dolaştım, kumlu yolun üzerinde biri yalınayak, biri de ayakkabılı olan iki ayak izi görülüyordu. Çalılıklar arasındaki kırılmış dallar, kapının üzerinde çarmıha gerilmiş gibi duran kaskatı kol ve bacakların görünümü, ihtiyar ağaçların altında parıldayan tuhaf bir şeyin varlığı, yeni bir koku ve zararsız bir fırtınanın ardından gelen bir ferahlık vardı ortalıkta. O tuhaf adamdan kalan izler bunlardı bahçede. Uzaklaştıktan, ne ondan bana ne de benden ona gelecek bir tehlike kaldıktan sonra, bu tanımadığım adam hakkında başka türlü düşünmeye başladım. Temiz bir rüzgâr gibi gelip geçmiş, düşlerime girmişçesine beni etkilemişti. Vakit geçtikçe düşüncelerimdeki hayali siliniyor, onu gerçekten gördüğümden şüphe etmeye başlıyordum. Anlattıklarına göre; önce evinde arama yapılırken pencereden atlayıp zaptiyelerin elinden kaçmış, tekrar yakalandıktan sonra da hapishane duvarını delerek dışarı çıkmış, bir kayanın üstünden kendini boşluğa bırakmış ve ortalıktan kaybolmuş. Gece de yabancı ikametgâha saygıyı bir yana bırakarak kendine ait olmayan bir kapıdan içeriye girdiği ve zaptiyeler tarafından çevrildiği halde iz bırakmadan, bir ruh gibi yok olmasını bilmişti. Bahçede kendisiyle konuştuğum vakit bana inanmamıştı. Artık kimseye inanmıyor, zaptiyelerin gadrinden kaçtığı gibi, başkasının korkusundan da kaçıyor, yalnız kendine güveniyordu. İnsanlara olan güvenini tamamen yitirdiği, bu yüzden tek başına kalacağı ve mutsuz olacağı için ona acıyordum. Gerçi sağ ve özgür kalmasını bu tutumuna borçluydu. Ama az daha onun mahvolmasına ben sebep olacaktım; bunu hiçbir vakit öğrenmesini istemem. Bu adam beni ilgilendirmiyordu. Onunla hiçbir alıp vereceğimiz yoktu; bana ne kötülük, ne de iyilik edebilirdi ama yalnızlığına, hakkımda güzel düşünceler götürmesi, güvensizlik içindeki hayatında beni diğer insanlardan farklı hatırlaması hoşuma giderdi.

Bir ara parıltısız, net bir ışığa ihtiyacı olduğu için armut ağacının koyu gölgesi altında Kur'an-ı Kerim sureti çıkaran Molla Yusuf'u fark ettim. Bu güç işin ne kadar sürdüğünü düşünmeden, belki de güzelliğinin bile farkına varmadan, yabancı gözlerin üstünde dolaşacağı birbirine karışan harf şekilleri ve sonu gelmeyen satırları çiziştiren genç adamın kırmızımtırak tombul elini seyretmeye baş-

ladım. Onun taklit edilemeyen bu maharetini ilk gördüğümde şaşırmıştım ve şimdi, aradan bunca uzun yıl geçtiği halde, aynı şeye tuhaf bir şeymiş gibi bakıyordum. Soylu kıvrımlar, dolgun yuvarlaklıklar, değişik şekillerin düzenli dalgalanması, âyetlerin başında kullanılan sarı varak, kırmızı renk ve çiçekli şekillerle süslenmiş sayfa kenarları, insanı şaşırtan bir güzelliğe dönüşüyordu. Araç değil de, amaç olan, başlı başına bir önem taşıyan parlak renk ve şekillerinin oyunu ile hizmet ettiği şeyden çok, dikkati kendi üzerine çeken bu güzellik, biraz da günahlıydı. Süslü sayfalardan insanın içini gıdıklayan bir duyarlılık fışkırıyordu sanki. Bu, ya güzelliğin kendiliğinden duyarlı ve günahlı oluşundan ya da meselelere gerekmediği şekilde baktığımdan bana öyle görünüyordu. Akşam kokusundan boğulur gibi olduğum o aynı defne ağacı kokusu vardı ortalıkta. Çıplak arsızlığıyla beni ürperten o aynı şarkı duyuluyordu mahallede. Akşam beni korkutan o aynı karanlık öfkeye kapılıyordum. Raydan çıkmış, çemberden sıyrılmıştım. Artık hiçbir şey beni tutmuyordu, ne kendi kendimden ne de insanlardan korkuyordum, günün bile bana yardımı dokunmuyordu. Düşünce ve davranışlarıma hakim olamıyor, eşkıyalara yataklık ediyordum. Nereye olursa olsun alıp başımı gitmeli, bakışlarıyla beni soru yağmuruna tutarak kışkırtan bu genç adamın yanından uzaklaşmalıydım. Bu sabahki ben hakkında fazla şeyler biliyordu o. Gizlenmek için her ne olursa olsun bir şeyler söylemeliydim. Onda, kaba ama sakin, karanlık bir şey vardı; hiç böyle ateşli ve kendinden emin gözler görmedim.

Dönüp, onda gördüğüm çirkin görünüme, hiç sebebi yokken içimde duman gibi beliren, kokmuş çöp gibi beni boğan nefret duygusuna sırtımı çevirdim. Kaçağı yakalamaları için nasıl da kılı kıpırdamadan zaptiyeleri çağırmaya gitmiş; adamın ne kaderini, ne hayatını, ne de suçsuz olabileceğini düşünmek gereğini duymuştu. Benim bütün gece uykularım kaçmıştı, o ise bir anda hükmünü vermişti ve şimdi kaba, duygusuz bir örümcek gibi tuhaf örgüler örüyor, şahane günahlı harf şekillerini huzur içinde yazıyordu.

Gidip, birbirinin aynı olmayan kum üzerindeki ayak izlerini sildim.

Beni gözetleyen, davranış ve düşüncelerimi izleyen Molla Yusuf:

"Bir ayağı yalınayakmış" dedi.

Bocalamaması, kendi kendine tahminler yürütmemesi için kaçak hakkında bildiğim her şeyi söylemeyi şiddetle arzu ediyordum. Bu arzuya kapılsam, sırf kötülük olsun diye, kendisi ve diğerleri hakkında düşündüklerimi, hatta düşünmediklerimi bile söylerdim. Ama bir anda kendimi toparlayıp sözü değiştirdim.

Gözlerim kararmış, adeta baygın bir halde:

"Artık belki de yakalamışlardır onu" dedim.

Söylemek isteğini duyduklarım, bende olabilecek değişiklikler ve bu genç adamın yapabilecekleri karşısında korktum.

Güçlükle gizleyebildiğim öfkeli kararımın harareti ve alaylı ses tonumla bağdaşmayan sözlerim beklenmedik bir şey oldu. O, üzülmüş gibi şaşkın bana bakıyordu.

Bu adamın ne yapacağını daha ilk anda bildiğimi bu sırada anladım. Tekkeden birine her şeyi söylemeyi kararlaştırdığım, diğerlerini bir yana bırakıp onu seçtiğim, bu işe karışmamanın bizim için daha iyi olacağını söylediğim vakit onun gidip zaptiyeleri çağıracağından emindim. Hem öylesine emindim ki, camide namazı kıldıktan sonra tekkeye dönerken, adamı yakalayıp götürürlerken görmek için yan sokakları dolaşarak vakit geçirmeye çalıştım. Molla Yusuf'un umursamazlığını hesaba katmamıştım ama kaçağı ihbar ettiğini öğrenince, gözümde daha da küçüldü ve ona karşı tiksinti duydum. Aslında, henüz karar halini almamış olan gizli isteğimin uygulayıcısı olmuştu. Kararı vermişti, ama sanki bu karar benimdi de, uygulaması ona aitti.

Belki de ona haksızlık ediyordum. Kaçağın zaptiyelere teslim edilmesini eğer gerçekten benim istediğimi düşünmüşse suç, söz dinler olmasındadır ki bu da suç sayılmaz. Onun, gerekince kaba davranabilme özelliğini henüz dün kararlılıkla adlandırabildim, bugün ise ona imreniyorum. Değişen o değil ben oldum, ama benimle birlikte de her şey değişti.

Hakkındaki düşüncemi fazla değiştirmediğim ve duyduğum kin duygusunu içimden atamadığım halde, ona karşı haksızlık etmiş olabileceğimi düşünerek bunu tatlı dille gidermek istiyordum.

Yazdığı Kur'an-ı Kerim suretinin gerçek bir sanat eseri olacağını söyledim. O ise bir tehdit duymuş gibi, bana şaşkın ve adeta korkarak baktı. Bu davranışı belki de aramızda samimi bir nazikliğin ender oluşundan ileri gidiyordu. Birbirimize karşı nazik davrandığımız vakit, bu naziklik bir şeye hizmet ederdi çünkü.

"Hattatlığı iyice öğrenmek için İstanbul'a gitmelisin" dedim.

Bunu duyunca, yüzünde çok az gizlenebilen gerçek korku görüldü.

"Neden?" diye sordu alçak bir sesle.

"Ellerin bu işe çok yatkın, bununla ilgili her şeyi öğrenmemek senin için büyük bir kayıp olur."

Başını önüne eğdi.

Bana inanmamıştı. Kendisini buradan uzaklaştırmak için sebep aradığımı sanıyordu. Böyle kısa bir süre içinde güvensizliğinin avutulabileceği kadar avuttum onu. Ama içimde beni tedirgin eden tuhaf bir duygu kaldı. Ondaki bu güvensizlik eskiden beri vardı da ben mi henüz farkına varıyordum? Acaba benim ondan korktuğum gibi, o da benden mi korkuyordu? Daha önce hiç böyle düşünmemiştim. İnsan yattığı yerden kalkıp silkinince, her şey değişiveriyor. Oysa ben, özellikle yattığım yerden kalkmayı ve görüş açımı değiştirmeyi istememiştim. Çünkü böyle olunca, eski halimi yitirdiğim gibi, ne olacağımı da kimsenin kestiremeyeceğini biliyordum. Davranışlarımı önceden sezip ayarlayamadığım yeni, yabancı bir insan olurum belki. Doğarken güçsüz, büyüyünce de korkunç olan bir canavar gibidir memnuniyetsizlik.

Evet, kaçağı zaptiyelere teslim etmek istiyordum, bu bakımdan rahattım. Beni kışkırtan, bilinmeyenin içinde aldatılmaya iten, çocuk hikâyelerindeki kahramanları gözümde canlandıran, çılgınca karşı koymasıyla yiğitlik düşleri görmeme sebep olan oydu. Bunları ol-

duğu gibi kabul etmek daha tehlikeli olurdu. Kafamdaki sorumsuz düşünceyi öldürmem, onun kanıyla bana ait, akıl ve vicdanıma göre bana ait olan yere gömmem gerekiyordu.

Canlı sarmaşık yapraklarının yeşilliğine bürünerek güneşin altında sakin duran, kalın duvarları ve koyu kırmızı damında eski güvercin parıltıları saçılan, saçaklarından güvercin sesleri duyulan tekke, o ana kadar kapalı olan duygularımı etkilemeye başladı. Bahçe, güneş ve ısınmış ot nefesi kokuyordu. İç rahatlığı geri dönüyordu. İnsanın, muhakkak kendinin olduğu ve güvenlik içinde bulunduğu için sevdiği bir yeri olması gerekir. Dayandığın bir şey olmayınca, dünya tuzaklarla doludur. Ayağımla iri bir kestanenin üzerine ağır ağır basıyor, elimle inci tanelerinin sedef yuvarlaklıklarına dokunuyor, iyileşen bir hasta gibi eski sessizliğime yerleşiyordum. Düşüncelerimle bütün bir uzun gece buranın yabancısı olmuştum. Şimdi her yer günlük güneşlikti, geri döndüm ve her şey yeniden elde edilmiş gibi tekrar düzeldi.

Ama sabahtan önce ayrıldığımız yere gelince kaçağı yine gördüm... Günün sıcağından meydana gelen önümdeki harelerde belirsiz sırıtışı ile alaylı yüz ifadesi parıldıyordu.

Bana durgunlukla bakarak:

"Memnun musun?" diye sordu.

"Memnunum. Düşünmek istemediğim için seni öldürmek istemiştim."

"Beni öldüremezsin! Beni hiç kimse öldüremez!"

"Kendi gücüne fazla değer veriyorsun."

"O değeri ben değil, sen veriyorsun."

"Biliyorum. Hatta sen konuşmazsın, belki de yoksun artık. Senin yerine ben düşünüyor ve konuşuyorum."

"Öyleyse varım ve bu, senin için daha da kötü bir şey."

Güçsüz, adeta bitkin bir halde kendi kendime gülmeye çalıştım. Gülmeyip de ne yapabilirdim? Az önce adamı yenilgiye uğrattım diye zevklenirken, o şimdi daha tehlikeli bir şekilde belleğimde canlanmıştı.

Beşinci Bölüm

Yüreklerine kilit mi vurulmuş onların?

İnsanlar, bir çemberi andıran eski hanın uzun koridorundaki geçidi tıkamış, bir odanın kapısı önünde heyecanla bekliyor; itişip kakışarak, ortasında bir nöbetçinin bulunduğu eğri çemberi kapatıyorlardı. Durmadan gelen bu insanlardan ötürü koridor, tıkanmış bir kanal gibi doluyordu. Hışırtılı, öfkeli, şaşkın fısıldaşmalar duyuluyordu. Tek başlarınayken kullandıkları dilden farklı bir dili vardır insan yığınlarının. Arıların vızıltısına ya da ulumaya benzeyen bu dilde kelimeler kaybolur; toplu bir sesleniş kalır; bireysel duygulanmalar gider; tehlikeli, ortaklaşa duygular kalır.

Gece, tüccar bir yolcu öldürülmüş. Bu sabah yakalanan katili şimdi getireceklermiş. Cinayeti işleyen o değilmiş gibi meyhanede, sakin sakin kafayı çekerken yakalamışlar adamı.

Adının bana hiçbir şey söylemeyeceğini bildiğim halde, katilin kim olduğunu sormak yürekliliğini gösteremiyordum. Adeta düşünmek gereğini duymadan, bu cinayeti, aklımdan hiç çıkmayan kaçağın işlediğini kabul ettiğim için duyacağım ad ne olursa olsun onu tanıyacağımdan korkuyordum. Gece, cinayeti işledikten sonra kendisini kovalayanlardan kaçıp tekkede gizlenmiş; bu sabah da, güven

içinde olduğunu düşünerek kafayı çekmeye gitmiş. İnsan hayatını içine alan çemberin darlığı ve üzerinde yürüdüğümüz yolların birbiri ile kesişmesi beni şaşırttı. Gece, bir rastlantı onu benimle karşılaştırmış, şimdi ise başka bir rastlantı onun sonunu görmeye getirmişti beni. Bu sonucu, Allah'ın tez adaletinin bir işareti ve avuntusu olarak benimsemek, belki de en iyisiydi. Ama yapamıyordum; onu silkip atabilmek, gece beni şaşırtan yüzünü, yıkılmış kendine güvenini ya da cani küstahlığını görebilmek için bekliyordum. Çevremdeki insanların sessiz konuşmalarından, cinayetin, maktulün ense ve yüreğine indirilen bıçak darbeleriyle işlendiğini öğrenince, karşılaştığım çirkin olayı, vicdan azabı çekerek geçirdiğim ıstıraplı geceyi, katil olabileceğini sezemediğim bu adamla karşılaşarak kirlendiğimi, sözlerinin beni alçalttığını, kaçmasında benim de suçum olduğunu ve adamcağızın delilik edip de meyhaneye uğramaması halinde paçayı kurtarabileceğini düşünmeye başladım.

Ama kendimi suçlayıp tiksinti duyuyormuş gibi yaparak hayalimde her şeyi büyütmem boşunaydı. Aslında o ıstıraplı yük üzerimden düşmüştü, hafiflemiştim. Beni durmadan sıkıştıran deniz, çekilmeye başlamıştı. O bir katildi, bir hiç yüzünden ya da bir altın için atik bıçağının sivri ucunda yabancı birinin ölümünü taşıyan iğrenç, kaba bir katildi o. -Böyle olmasını bütün yüreğimle istiyordum, çünkü ancak bu şekilde ondan kurtulabilirdim.- Bunun için kendimi hafiflemiş hissediyordum. Şimdi, onu içimden silkip atacak; benliğimde kutsal, sarsılmaz diye koruduğum her şeyi ateş gibi dağlayan, geçen geceyi unutacağım. Katil, sadece mutsuz bir kimsedir, yüzüne tükürmek ya da ona acımış olmak hiçbir şeyi değiştirmez. O, diğer insanlardan ötürü, bende yalnız acıma ya da tiksinme duygularını uyandırabilir.

Hafif bir rüzgâr gibi hışırdayan kin, heyecan, merak, kan kokusu ve gizli hayranlık dolu insan seslerinden sanığın getirildiğini anlıyordum. Kalabalığın canlanmasından, ayakların oldukları yerde kıpır kıpır kıpırdanmasından, başların gelenlerden yana tecessüsle çevrilmesinden, kalabalığın sesini ve herhalde soluklarını bile kesen heyecandan da belli oluyordu bu. Sessizlik içindeki koridorun taş zemini üzerinde ayak sesleri duyuldu. Başımı kaldırmadan, bu

ayak seslerinden birinin daha hafif olup olmadığını ayırt etmeye çalışırken, iki jandarma arasında ilerleyen adamın ayaklarını gördüm; her iki ayağında da ayakkabı vardı. Derken yukarıya doğru bakmaya başladım. Beyaz bir gömlek ve keskin bir yüzden başka bir şey kalmamıştı aklımda geçen akşamdan. Adamın damarları şişmiş, morarmış, çaprazlama bağlı elleri hakkında da bir şey bilmiyordum. Buradan daha erken gitmem gerektiği halde acele etmeden, isteksizce, önce adamın cılız ensesine bir göz attım, sonra da yüzüne baktım. Akşam karşılaştığım adam değildi bu.

Onu görmeden de bunun böyle olacağını biliyordum.

Çemberin içinde duran bu sapsarı, uysal adam, ince dudaklarının bir ucuyla gülümsüyordu sanki. Başına gelenleri umursamıyor, insanların kendisini seyrettiğinden memnun oluyormuş gibi görünüyordu. Zaptiyeler, kalabalığı yararak, öldürülen tüccarın yattığı odaya götürdüler adamı.

Koridoru geçtim. Bu olay beni ilgilendirmiyordu. Adamın, akşam gördüğüm kaçak olmadığına şaşmadım, onun böyle bir şey yapması gerçekten inanılmayacak bir şey olurdu. Oysa ben, onu bu durumda görmeyi arzuluyor, bir mucize bekliyordum. Akşam ve bu sabah, hakkında düşündüklerimin hepsini unutarak, dış görünüşün etkisi altında bir bağıntı kurmaya çalıştığım için belki ona haksızlık ediyordum, belki de etmiyordum. Önemli olan o değil, bendim. Bu sabah olduğu gibi, ondan kurtulmak istiyordum. Onu yok etmek, bıraktığı izleri silmek ve kendimi cezalandırmak için yaptığım denemelerin ikincisiydi bu. Onunla fazlasıyla uğraşmıştım; ruhumu öylesine etkilemişti ki kararsızlık içinde kalarak kaçıp kurtulmasını, önüne geçilmeyen bir ırmak gibi özgürlüğünü korumasını arzu ediyordum. Korunması gereken seyrek ve olağandışı bir imkândı o. Bir an için böyle düşünüyor, sonra da pişmanlık duyuyordum. Zayıf bir anımda hayatıma karışmış, kısa süreli fakat gerçek ihanetimin nedeni ve tanığı olmuştu. Bunun için onun katil olmasını istiyordum, böylelikle her şey kolaylaşmış olacaktı. Cinayet, isyandan daha az tehlikelidir. Bir hüküm verilmesine ve tiksinti duyulmasına sebep olan cinayet, yeni bir hamle yapmak şevkini vermez insana.

Korku ve vicdanın unutulduğu bir anda ansızın meydana gelen bu olay, hatırlanması bile çirkin olan arzular, insanın, seviyesiz ataları, kötü akrabaları yüzünden duyduğu utanç gibi hoşa gitmeyen bir şeydir. Oysa isyan bulaşıcıdır, daima var olan hoşnutsuzluğu kışkırtabilir, yiğitliğe benzer, belki de yiğitliğin ta kendisidir. Çünkü direnmek ve karşı koymakla gösterir kendini, aynı zamanda göze de hoş görünür. İsyan, güzel sözler uğruna canlarını bile vermeye hazır olan hayalciler tarafından yaratıldığı için çekicidir. Bazen tehlikeli olan her şey, insana çekici ve güzel görünür.

Odanın ortasında duran babam, kapıyı açmış bekliyordu.

Bu an, bakışlarımızın karşılaşmasına fırsat vermeden, tereddütsüzce yanına sokulup onu kucaklamam gerektiğini biliyordum. Aramızda olan her şey, ancak böylelikle en iyi ve en tabii bir şekilde hallolmuş ve biz, birbirimize karşı baba ile oğul gibi davranmış olurduk. Ama ellerimi uzatıp, bu karşılaşmadan korktuğu halde bir amaç uğruna odanın ortasında dikilen bu kır saçlı adamı kucaklamak zordu. İkimiz de şaşkınlık içindeydik, ne yapacağımızı, ne söyleyeceğimizi bilemiyorduk. Son görüştüğümüz gün ile bugün arasında yıllar duruyordu. Ama biz, hayatın bizi ayırdığını belli etmemeye çalışıyorduk. Uzun bir an birbirimize baktık. Gözlerinde sabit bir bakış vardı, yüzü kırış kırış olmuştu, ihtiyarlamıştı babam. Hiçbir şeyi eskisi gibi değildi. Ben ise onu hayalimde, yıllarca eski haliyle canlandırdığım için, bu an da gergin, sert yüz çizgileri, gür sesi, kendisine rahatsızlık vermeyen iri elleri olan, güçlü bir insan tabiiliği içinde görmek ihtiyacını duyuyordum. Onun, beni nasıl gördüğünü, neyi arayıp neyi bulduğunu Allah bilir. Yabancı gibi davranmak istemeyen, iki yabancıydık birbirimiz için. Herkesin yaptığı gibi babamın elini öpmek üzere eğildim, ama o, elini öptürmedi. İki tanıdık gibi birbirimizin pazularını sıktık. Aşırılığa kaçmadan, sadelik içinde geçen bu karşılaşma, ilk anda en iyisi gibi göründü bana. Ama hâlâ güçlü olan ellerini kollarımın üzerinde hissedip ıslak gözlerini yakından gördükten, çocukluğumdan bu yana sevdiğim vücudunun kokusunu yanı başımda duyduktan sonra, şaşkınlığımı unutarak çoktandır yitirdiğimi sandığım çocukça bir duyarlılıkla başımı geniş göğsüne yasladım. Beni duygulandıran

belki de üzerinde memleketimizin gölünün, buğday tarlalarının kokusunu taşıyan ve bende gizli anıların depreşmesine sebep olan babamın heyecanlı yakınlığıydı. Alnımı dayadığım köprücük kemiğinin titrediğini hissediyordum. Babamdan bana geçen bu doğal etkilenme sonucu, gözlerimin samimi gözyaşlarıyla dolduğunu görünce kendi kendime şaştım. Fakat bu durum çok kısa sürdü, henüz gözyaşlarım kurumaya başlamıştı ki yaşım ve sırtımdaki cüppe ile bağdaşmayan bu gülünç, çocukça tutumumdan ötürü utandım. Ama tuhaftır ki bu utanç verici zaafımı sonsuz bir rahatlama olarak uzun bir süre hatırladım. Yılların, olayların, karar verme güçlülüğünün etkisinden kurtularak, bir an için birinin koruyuculuğu altında her şeyden sıyrılıp çocukluğuma dönmüştüm. Varlığım, benimkilerden daha güçlü olan ellere teslim edilmişti. Her şeyi yapabilecek bir sevginin koruyuculuğunda, güçlü olmak gereğini duymadan, şahane bir güçsüzlük içindeydim. Gece, kendim de tuhaf düşüncelerle zehirlenmiş olduğum halde, insanların günahkâr coşkunluklarından korkarak mahalleler arasında nasıl koştuğumu babama anlatmak istiyordum. Üzgün ve mutsuz olunca, vücudum acıların içinden sıyrılmak istiyormuş gibi hep böyle olurdum. Oysa olup bitenlerin hepsi kardeşim yüzündendi, babamın da onun için geldiğini biliyordum.

Tekkeye sığınan kaçağın karşısında ne yapacağımı bilmeden, bitkin, ezik bir halde kalmam; kardeşim yüzünden değil miydi? Sabah olduğu gibi az önce de, şimdi de, hem kaçağı hem kendimi cezalandırmak istiyordum. Artık hiçbir şey kendi yerinde değildi. Bunun için küçülerek bir vakitler olduğu gibi babamın göğsünde teselli arıyordum.

Çakan bir şimşeğin parıltısı gibi çabucak geçen bu nazik andan sonra önümde, gözyaşlarımdan korkmuş, şaşkın duran bir ihtiyar gördüm. Ağlamanın gereksiz ve aptalca bir şey olduğunu biliyordum. Gözyaşlarım, onun bütün ümitlerini kırabilirdi, çünkü o, yalnız bir tek şeyi düşünüyordu. Halime bakarak hayatta başarısızlığa uğradığımı da düşünebilirdi, ama bunun gerçekle hiçbir ilgisi yoktu. Bu durumda, bir çocuk gibi şiddetle söylemek ihtiyacını duyduklarımdan bir şey anlamayacağını seziyordum. Böyle bir şeye

başlar başlamaz, mantığımın uyanık bekçileri olan dehşet içindeki gözleri bana engel olurdu. Güçsüz olduğumuz halde o benim, ben de onun gücüne dayanarak birbirimizden aynı şeyi istiyorduk. Bir sonuca bağlanamayan bu görüşmenin en acıklı yanı da burasıydı.

Beni ne kadar sevindireceğini bildiği halde tekkeye gelmeyişinin sebebini sordum. Yabancı yolcular bile geceyi tekkede geçirmeye gelirlerdi. Dargın olmadığımıza, birbirimizi unutmadığımıza göre ne diye başka yerde yatacak yer arasındı? Bunu duyan herkes şaşardı. Üstelik uygunsuz bir yer olan hana, her türlü insan uğrardı, kimin gelip kimin gittiği bilinmezdi, o kadar çeşitli insan vardı ki bu zamanda, her şey akla gelebilirdi. Hem kimsesi olmayanlar için uygun bir barınak olabilirdi han.

Esas konuyu erteleyerek ileri sürdüğüm bütün iddiaları babam, gece geç geldiğini ve kimseyi rahatsız etmek istemediğini söyleyerek cevaplandırırdı.

Handaki cinayetten haberi olup olmadığı sorduğum vakit, elini şöyle bir salladı. Biliyordu.

Tekkeye gelmeyi kabul etmedi. Öğleden sonra geri dönüyormuş, geceyi de bir köydeki ahbabının yanında geçirecekmiş.

"Bir iki gün kal, dinlen" dedim.

El ve baş işaretleriyle olumsuz cevap verdi. Bir vakitler babam, her şey için vakit bulur, güzel ve yavaş konuşur, düşüncelerini düzgün cümlelerle anlatırdı. O sakin, acelesiz konuşmasında, bir çeşit huzur ve güven vardı. Üstünlüğünü belli eder, eşyalara hükmediyormuş hissini verir, sözcüklerin ses ve anlamlarına inanırdı. Şimdi ise bu güçsüz el hareketi, onun, hayatın önünde yenildiğini, mutsuzluğu önlemek ve açıklamaktan yoksun olan sözcüklerden vazgeçtiğini belli ediyordu. Bu hareketle, artık konuşmayı bile beceremediğini, oğlunun önündeki şaşkınlığını, kendisini cinayet ve karanlıkta karşılayan kentin karşısında duyduğu dehşeti, ihtiyarlığın ve mahveden felaketlerin önündeki uyuşmazlığını gizlemeye çalışıyordu. Sadece bitirmek üzere geldiği işi bitirip çocuklarını, güven

duygusunu, inancını, hayatını, kısacası her şeyini alan bu kentten hemen kaçması gerekiyordu. Olduğu yerde dönüp duruyor, nasırlı parmaklarını sıkıyor, yere bakarak gözlerini gizlemeye çalışıyordu. Bu hali gücüme gidiyor, ona acıyordum.

"Çil yavruları gibi dağıldık, dedi. Yalnız felaketler bizi bir araya getiriyor."

"Ne zaman duydun?"

"Geçenlerde, atla mal taşıyan kiracılar gelip söylediler."

"Ve hemen yola koyulmuşsun. Korktun mu yoksa?"

"Görmeye geldim."

Adını anmadan, ölen birinden söz ediyormuş gibi hapisteki kardeşim hakkında konuşuyorduk. Her neden söz etsek, hep onu düşünüyorduk.

Babam, korku ve ümitle bakıyordu bana. Sözcüklerin kötü büyüsünden korkarak belirli bir şey söylemekten çekiniyor, ne kuşku ne de ümitlerinden söz ediyordu. Sadece, onu buraya getiren en son nedeni açıkladı:

"Sen burada sayılan bir insansın, bütün ileri gelenleri tanırsın."

"Tehlikeli bir durum yok, söylememesi gereken bazı şeyler söylemiştir."

"Neler söylemiş olabilir? Bir söz için de insan hapsedilir mi?"

"Bugün Kaymakam'a gidip sebebi öğrenir, onu bağışlamasını rica ederim."

"Ben de geleyim mi? Bir yanlışlık olduğunu, en namuslu insanı hapsettiklerini söylerim onlara. Kötü bir şey yapmış olamaz o. Ya da, baba acısının ne demek olduğunu görmeleri için önlerinde diz çökerim... Gerekirse para da veririm, her şeyimi satar, istedikleri parayı öderim, yeter ki serbest bırakılsın."

"Onu serbest bırakacaklardır. Senin hiçbir yere gitmen gerekmez."

"O halde burada bekler, sen dönünceye kadar handan dışarı çıkmam. Onlara söyle ki, elimde kalan son oğlumdur o benim. Oğlumun evine döneceğine, ocağımın sönmeyeceğine inanıyorum. Ama yine de gerekirse her şeyimi satarım; benim ondan başka, hiçbir şeye ihtiyacım yok."

"Merak etme, Allah'ın izniyle her şey iyi olacak."

Allah'ın lütfundan ümit kesmemesi için ne mümkünse yapıyor ama kardeşim hakkında bir şey bilmediğimi bir türlü söyleyemiyordum. Babam, mevkiim ve şöhretimle kardeşimin biricik koruyucusu olduğumun saf inancı içinde yaşıyordu. Bense kardeşime hiçbir yardımım dokunamayacağını, onun yüzünden itibarımın sarsılmak üzere olduğunu babama söylemek istemiyordum. Kardeşime ait suçun bir kısmının benim üzerime yığıldığını anlayabilir miydi ki babam!

Nasıl yerine getireceğimi bilmediğim bir görevin ağırlığı altında ezilerek handan çıktım. Bu görevi, babamın dikkatsizce ağzından kaçırdığı bir söz üzerine, hatırı için benimsemiştim. Eğer kendine hükmedecek durumda olsaydı, hiçbir vakit böyle bir söz söylemezdi. Acısının ne kadar büyük olduğunu bu sırada anladım. Beni defterden silmiş olduğu gözümden kaçmadı. Ben artık yoktum, adeta ölmüş gibiydim, yalnız öteki oğlu vardı. İnsanlara şöyle demeliydim: "Babama göre ben ölmüş oluyorum, yalnız öteki oğlu duruyor, ona oğlunu verin. Ben yokum. Günahkâr derviş Ahmet'in rahmet canına, yaşıyormuş gibi görünüyor ama, o öldü." Eğer acı, onu bu kadar etkilememiş, kendinden geçirmemiş olsaydı, benim hakkımdaki bu düşüncesini hiçbir vakit öğrenemezdim. Şimdi bunu biliyor, kendimi başka türlü başkasının gözleriyle görüyorum. Seçtiğim yol, babama göre o kadar değersiz mi ki beni daha sağlığımda gömdü? Bu yaptığımın, onun için hiç mi değeri yok? Varlığımı kabul etmeyecek kadar mı yollarımız birbirinden ayrı, birbirinden farklıymış? Beni yitirdiğinden ötürü acı bile duymuyordu. Ama belki böyle düşünmekle fazla ileri gidiyordum. Başıma bir kötülük gelse, belki benim için de böyle koşar ve yalnız beni düşünürdü; en kötü durumda olan, en önemlidir çünkü.

Birdenbire neler oldu, temelden hangi taş eksildi ki her şey böyle yıkılıp dökülmeye başladı? Üzerinde çatlak bulunmayan sağlam bir duvar gibi görünüyordu hayat. Ama beklenmedik bir sarsıntı, bu mağrur duvarı, kumdanmış gibi bir anda yerle bir etti.

Şehrin kıyısındaki yüksekliklerde bulunan çingene mahallesi bayırından kulakları tırmalayan davul zurna sesleri geliyor, Hıdrellez şenliği ince bir yağmur gibi durmaksızın kentin üzerine yağıyordu. Bu gürültülü şenlikten kurtulmanın imkânı yoktu. Henüz toparlanmamış bir halde dünkü öfkemin etkisi altında "aptallar" diye düşünüyordum. Onlar, dünyada daha önemli şeylerin bulunduğunu bilmiyorlar bile.

Ama öfkem dünkü gibi sıcak değildi. Bu, öfkeden çok kırgınlığı andırıyordu. Beni tedirgin eden, üzüntümü ağırlaştıran bu çılgınca şenlik, haksızlıktı. Üzüntü, bütün benliğimi sarmış, hayatım olmuştu; onun dışında başka hiçbir şey yoktu benim için.

Yapabileceğim her şey bir yanlışlığı ya da hayatta atılan ilk adımları andırıyor ve beni güç durumda bırakıyordu. Ama yapmak zorundaydım, kardeşimdi, kardeşiydim, hem kendim, hem onun için bir şeyler yapmalıydım. Beni, zehir gibi bir öfkeyle hapisteki kardeşimi düşünmeye zorlayan karanlık sezilerle dolu bu iç huzursuzluk, bu tedirginlik olmasaydı, başka hiçbir sebep aramaz; sadece kulağa hoş gelen, kendiliğinden anlaşılan kardeşlik kavramı için her şeyi yapardım. Kendi kendime: "Onun başında böyle bir felaket varken yalnız kendi mutsuzluğunu düşünmen, güzel bir şey değil; o da senin kanından, kendini düşünmeden ona yardım etmelisin" diye konuşuyordum.

Böylesi daha güzeldi, bu asil düşüncemle gururlanabilirdim. Ama kuşkularımı bir türlü yok edemiyor ve kendi cılız, öz düşüncemi şöyle cevaplandırıyordum: "Doğru, benim kardeşimdir o, işin güçlüğü de burada zaten; o, benim de üzerime gölge düşürdü."

İnsanların kimisi gülerek, kimisi acıyarak bana bakıyor; kimisi de benimle karşılaşmamak için başını çeviriyordu. Böyle hallerde kendi kendimi inandırmaya çalışarak: "Olmaz böyle şey, sadece sana

öyle geliyor, nasıl olursa olsun, kardeşine ait bir davranış senin olamaz, bunu herkes bilir" diyordum. Ama boşuna kendimi teselli etmeye çalışıyordum, insanların bakışları eskisi gibi değildi. Onlar, bilmemelerini istediğim şeyi durmadan bana hatırlatıyorlardı. Temiz ve özgür kalmak için boşuna çırpınıyordum; yabancı olmayan biri, hayatımı zehir ediyordu.

Çarşıdan ayrılıp, sığ teknesi içinde bahçeler arasından akan dere kenarındaki yol üzerinde akıntı ile birlikte ilerlemeye başladım. Burada insanlar hiç durmuyor, yalnız geçiyorlardı. En iyisi, derenin sularıyla birlikte kentin dışına çıkıp çok uzaklara, bayırlar arasındaki ovaya gitmek olurdu. İnsanın kaçmayı arzulamasının iyi bir şey olmadığını biliyordum. Ama düşünce, zoru görünce kendiliğinden serbestîye kavuşuyor. Sığ suyun içinde hiç büyümüyormuş gibi görünen izmarit balıkları yüzüyordu. Duraksamadan, ısrarla bu balıklara bakıyordum. Bu yol, benim yolum değildi; başka yöne gitmem gerekiyordu, ama dönmüyordum. Hoşa gitmeyen şeyler için daima vakit vardır.

Ne iyi olurdu aylak bir insan olsaydım. Aylak bir insan, daima iyi insanlar ve sevimli yerler arayabilir; onun berrak ruhu, geniş gökyüzüne, özgür yollara açıktır; bu yollar insanı hem hiçbir yere götürmez, hem her yere götürür. Beni bir istek bile olamayan hafiflemenin yalancı resimleriyle oyalayan iğrenç güçsüzlük, git benden!

Arkamda, yerin altından geliyormuş hissini veren, tok ayak sesleri duydum. Dere kenarında, toz bulutu içinde, büyük bir sığır sürüsü ilerliyordu. Sürücü kırbaçlarının etkisi altında kapalı gözle koşan bu yüz başlı, boynuzlu, kör ve deli güce yol vermek için bahçe kapılarından birine sığındım.

Sırtında kırmızı bir kolsuz asker kaputu olduğu halde uykusunu almış, zinde görünen Hasan, at üstünde, önde gidiyordu. Dere kenarındaki vadiye yayılan bu kalabalık, bu heyecanlı uğultu, bu küfürlü bağrışmalar arasında sakin, güler yüzlü olan yalnız Hasan'dı.

Evet, Hasan her zamanki Hasan'dı...

O da beni tanıdı. Sürü, sürücüler ve toz bulutundan ayrılıp, atını sığındığım kapının yanına sürdü. Gülerek:

"Başkası olsa acımam, ama özellikle sizi çiğnemek istemem" dedi.

Henüz yola çıkmış gibi çevik bir hareketle attan inip kuvvetle beni kucakladı. Avuçlarının kıskaçlarını kollarımda hissedince bir tuhaf oldum. Sevincini gizlemek gereğini duymayan Hasan'ın bu sevinci acayibime giderdi. Acaba bu sevinç, yalnız bana karşı mı duyuluyor; yoksa herkese aynı şekilde mi dağıtılıyordu?

Aylardır yolda olduğunu bildiğim halde, bir şey söylemiş olmak için nereden geldiğini sordum. Ulah'lıktan dönüyordu. Akşam ablasına uyup ona ihanet etmeye razı olduğumu hatırladım.

"Neden suratın asık?" diye sordu.

"Üzüntülüyüm" dedim.

"Biliyorum" dedi.

Nereden bilebilirdi? Aşağı yukarı üç aydır yabancı ülkelerde dolaşmış, ticaret yaparak binlerce kilometre yol yürümüş, buraya gelir gelmez de her şeyi öğrenmişti. Oysa ben, kentte yaşayan insanların birçoğunun, üzüntümü bilmediklerini sanıyordum. Felaket ve kötülükleri her vakit herkes bilir; gizli kalan, yalnız iyiliklerdir.

"Neden hapsedildi?"

"Bilmiyorum, herhangi bir kötülük yapmış olduğunu sanmıyorum."

"Kötü bir şey yapmış olsaydı, haberim olurdu."

Ve söylediğini anlamadan:

"Uslu bir insandı o" dedim.

"Bizim insanlarımız sessiz yaşar, ama ansızın felakete uğrarlar. Hem onun, hem sizin için üzüldüm. Şimdi nerede?"

"Kalede."

"Yanından geçerken, içinde neler olduğunu unutarak, kaleyi selamladım. Rahatsız etmezsem, bu akşam tekkeye gelirim."

"Ne münasebet, buyurun, beklerim."

"Hafız Muhammed ne âlemde?"

"İyidir."

"Hepimizi gömecek o" diyerek tekrar güldü Hasan.

"Bu akşam sizi bekleyeceğiz."

Hasan'ın boş, verimsiz iyiliğinin bana ne faydası, ne de zararı dokunabilir. Onun her şeyi; berrak neşesi, hatta uysal tabiatı bile boş ve faydasızdır. Ama kentte, üzüntüme katıldığını söyleyen tek insan oydu... Bu katılış faydasız, fakat muhakkak içtendi; bana utanç verdiği halde yine de söylemeliyim ki bu bir yoksula verilen sadakaya benziyordu, bende ne bir sıcaklık ne de bir tiksinti uyandırmıştı.

Hasan atına binip hücuma geçecekmiş gibi yere doğru inik boynuzlar ve bu boynuzların üstünde kurşunî bir torba gibi yüzerek sığırları gizleyen tozların önünde yoluna devam etti.

Akşam olanlar ve beklediğim şey yüzünden Hasan'la aramızda bir aralık bıraktım.

Düşüncelerimde tahta köprüyü aşıp öteki kıyıya geçtim. Yüksek parmaklıkların ardındaki ağaç dallarının arasında gizlenmiş evlerin ve adımların yapayalnız kaldığı uysal sokakların sessizliğinde, sanki her şey birbirinden kaçarak huzurlu bir yalnızlığın içine gömülüyordu. Karşı tarafa geçmeyi kararlaştırdığım her seferinde, gitmeye kalkmadan kararımı erteliyordum. Orada hiçbir işim yoktu ama yine de gitmek istiyordum.

Belki de daha rahat olan bu gizli, ölü sokaklara gidecektim ama tam bu sırada, çingenelerinkine benzemeyen korkulu bir davul ile saat kulesinden gelen cırtlak bir trompet sesi duydum. Bunları, herkesi ilgilendiren vakitsiz felaketlerde olduğu gibi karışık, anlaşılmayan insan sesleri izledi. Baskına uğramış bir arı kovanını hatırlatıyordu

insan arılarının vızıltısı. Beddua ediyor, birbirlerini yardıma çağırıyorlardı... Koyu kül renginde bir duman sicimi kentin üstünde ağır ağır yükseliyordu. Gürültü ve sıcağın etkisiyle havalanan güvercinler dumanın etrafında sürü halinde uçuyorlardı.

Bu koyu kül rengindeki duman, kısa bir süre sonra evlerin üzerinde yayılmaya başlayan bir ateş sütununa dönüştü. Başıboş kalıp insan çığlık ve korkularının üzerinde kanat açan kızgın, gür alevler, belirli bir sevinçle damdan dama sıçrıyorlardı.

Bu felaket karşısında elimde olmayarak titredim. Önce, "Felaketler peşimizi bırakmıyor, daima çirkin bir şey oluyor" diye düşündüm. Sonra tekrar kendi derdimle baş başa kaldım. Benim derdim, bu yangın felaketinden daha büyük ve daha önemliydi. Hatta bir ara, bu felaketin karşısında insanların güçsüz kalacağı, böylelikle her şeyle birlikte benim de derdimin halledileceği ümidine kapılarak alevlere zevkle bakmaya başlamıştım. Oysa bu, bir anlık bir çılgınlıktı. Daha sonra yangınla hiç ilgilenmedim.

Ve işte yoldan sapmak, aklıma koyduğum şeyi yapmamak için elimde bunca sebep olduğu halde kararımdan vazgeçmedim. Yapacağım şeyin üzerinde fazla durmadım, ama insanlara Allah'ın iradesi karşısında güçsüzlüklerini hatırlatan böyle bir felaket anında merhametten daha kolay söz edilebileceği ümidine kapılmış olabilirim.

"Öz kardeşim hakkında, herkese söyleyebilecekleri kadarını bilmek hakkımdır" diye düşünüyordum. İmkân olursa ona yardım etmek görevimdi. Karışmamak, kenarda kalmak çirkin olurdu ve üstelik bu yüzden herkes beni ayıplardı. Ne benim ondan başka kimsem, ne de onun benden başka kimsesi vardı.

Belinde bir kılıç ve silahlığında bir kubur bulunan nöbetçi, Kaymakamlığın önünde nöbet tutuyordu. Daha önce ne buraya gelmiş, ne de böyle yerlerde bir engel gibi duran silahlı nöbetçileri düşünmüştüm.

"Kaymakam bey oradalar mı?" diye sordum nöbetçiye.

"Niye aradınız?" dedi nöbetçi.

İçimden Kaymakam'ı bulamayacağımı umuyordum. Kentte yangın vardı, sonra Kaymakam'ın daha bir sürü işleri çıkabilirdi. Özellikle benim aradığım sırada, kendisinin burada bulunması, şaşılacak şey olurdu. Belki de onu bulamayacağıma dair içimdeki bu gizli ümit beni buraya getirmişti. Böylelikle ziyaretimi başka bir güne erteler, gerisin geri dönerdim. Ama nöbetçi, eliyle kuburunun kabzasını tutarak bana, kendisini ilgilendirmeyen bir şey sorunca birdenbire tepem attı. Ne küstahlıktı bu? Bugüne bugün, ben bir tekkenin şeyhi idim. Basit bir nöbetçi, elini silahına atıp beni nasıl karşılayabilirdi? Üzerimdeki elbiseye de mi saygısı yoktu? Nöbetçinin, yetkilerini aşan bu kaba davranışını bir hakaret olarak kabul etmiştim. Kaymakam'ın yerinde bulunmadığını ya da bugün ziyaret kabul etmediğini söylemiş olsaydı kızgınlığım hafifler, ona teşekkür bile ederdim. Bütün bunlar yine de geri dönmem için yeterli bir sebep sayılmazdı.

Öfkemi yenerek nöbetçiye sükûnetle:

"Ben Mevlevi tekkesinin şeyhiyim. Kaymakam Bey'le görüşmem gerekiyor" dedim.

Nöbetçi bana sakin ama kuşkulu gözlerle baktı, sözlerim biraz olsun onu şaşırtmamıştı. Hatta söylediklerimi hakaret eder gibi ilgisizce dinledi. Adamın bu kurt sessizliğinden ürktüm. Bu adam sevinçsiz ve öfkesizce, kuburunu çekip beni öldürebilirdi belki de. Akşam, kaçağı kovalayan, kardeşimi alıp kaleye kapatan oydu. Onların suçlusu bu adam, benim de suçlum onlardı. Onların yüzünden şimdi burada bulunuyordum.

Nöbetçi herhalde benden bir azar ya da rica bekleyerek acele etmeden koridordaki başka bir nöbetçiyi çağırdı ve ona, bir dervişin Kaymakam'ı görmek istediğini söyledi. Kimliğimi yanlış aksettirmesine karşı koymadım. Kaymakam şimdi beni değil, herhangi bir dervişi reddetmiş olacaktı.

Haberin koridorlardan geçip geri dönmesini bekliyordum. Nöbetçi, yine eli kuburunda, ilgisiz, bana bakmak gereğini duymadan olduğu yerde duruyordu. Sıska, esmer yüzü, kendisini besleyen bu yerin huzurlu umursamazlığı içinde parıldıyordu.

Beklerken, bu engeli aşmak için inat ettiğime pişman oldum. Ama artık geri dönemezdim, kendi kendimi bu yere mıhlamıştım, başka çıkar yol yoktu; ya beni alıp içeriye götürecek ya da geri göndereceklerdi. Hangisinin daha kötü olabileceğini kestiremiyordum. Kaymakam'ı tanırdım; amacım, şöyle ayaküstü uğrayıp kendisiyle kardeşim hakkında konuşmaktı. Şimdi artık bunu yapamazdım. Kaymakam'ın beni kabul etmesini istemekle bir tespih insanı ayaklandırmış, yapacağım konuşmaya önem kazandırmıştım. Alçalarak yarım sesle konuşsam, korkaklığı önceden kabul etmiş olurdum. Hem tedbirli olmak, hem şerefimi korumak istiyordum. Hırçınlığın bana faydası dokunmazdı. Zaten hırçın mizaçlı bir insan değildim. Oysa daha şimdiden küçüldüğümü bütün damarlarımda hissediyordum. Kaymakam beni kabul etmese ne iyi ederdi. Şaşkın ve hazırlıksızdım. Neler söyleyeceğimi, odaya nasıl bir yüz ifadesi götüreceğimi boşuna düşünüyordum. Dehşet içindeki bir insanın gergin yüz çizgileri canlanıyordu gözlerimin önünde. Bana, bu davranışı yaptıran gerçek nedeni bile bilmiyordum. Acaba kardeşime olan sevgim mi, kendimi küçük düşürmem mi, yoksa babamdan çekinmem mi yaptırıyordu bunu bana. Yasak bir şey yapıyormuşum gibi acı içinde kıvranıyor, her şeyi sorun haline sokuyordum. Sorun haline soktuğum neydi? Bunun ne olduğunu kendim de bilmiyor, onun için 'her şey' diyordum.

Beni içeriye aldılar.

Kaymakam, pencere kenarında durmuş, yangını seyrediyordu. Yüzünü bana çevirince, dalgın olduğunu gördüm. Ama bakışlarında kendimi göremedim. Beni tanıyordu sanki. Bu hareketsiz yüzün bana hiçbir yardımı dokunamazdı.

Bir ara, beni mahkûm etmeyi bekleyen Kaymakam'ın etkileyici gözlerine bakarken, kendimi suçlu gibi hissettim.

Heyecanlı olmasaydım, konuşmaya birçok şekilde başlayabilirdim. Örneğin soğukkanlılıkla: "Buraya, kardeşimi savunmaya değil, onu sormaya geldim" diyebilirdim. Ya da hoşgörü ile: "Hapsedildiğine göre suçludur. Nasıl bir suç işlediğini sorabilir miyim?" diyebilirdim. Hatta ölçülü bir alınganlıkla: "Hapsedilmiş, iyi hoş

ama durumun bana bildirilmesi gerekmez miydi?" diyerek bir çıkış yapabilirdim. Bir amacım, belirli bir isteğim olmalıydı ki bu işe karışırken kararlı olduğum anlaşılsın. Oysa ben, ne ziyaretimin etkileyici olmasını ayarlayabilmiş, ne de konuşmaya güzel bir şekilde başlayabilmiştim.

"Kardeşimi sormaya geldim" demekle, zayıf yanımı açarak, güvensizlik içinde olduğumu belli ettim. Bu kötü konuşma şeklini bilerek seçmedim. Kaymakam'ın henüz uyanmamış asık suratı, beni sadece bir şey söylemiş olmak için bu şekilde konuşmaya zorlamıştı.

"Kardeş mi dedin? Nasıl kardeş?"

Bu sağır soruda, bu ölü seste, önemsiz bazı şeyler bildiğini tahmin ettiğim bu şaşkınlık belirtisinde, ben ve kardeşimin bir toz zerresi kadar ufaldığımızı hissettim.

Benden yürekli ve gururlarını unutacak durumlara düşmemiş olan bütün dürüst, iyi insanlardan özür dileyerek söylemek zorundayım ki; önümdeki gerçeği gizlemenin bana hiçbir faydası dokunmazdı. Onun o kasıtlı kabalığı ve aramızda yarattığı o korkunç uzaklık beni irkiltmedi. Tersine, bu beklenmedik olay beni korkuttu. Tedirgin oldum. Kardeşim, Kaymakam'la benim aramda bir bağ teşkil etmiyordu. Onu canlandırıp, ilk defa Kaymakam'ın karşısına getirmek ve suçunun derecesini tayin etmek gerekiyordu. Yalnız bunu, kardeşime zarar vermeden, Kaymakam'ı irkiltmeden nasıl yapmalı, neler söylemeliydim?

Bu olaydan ötürü üzgün olduğumu; bu felaketin en yakınım olan birinin ölümü kadar beni etkilediğini; kaderimin beni, düşmanların, günahkârların gittiği yerde öz kardeşimi görmekten esirgemediğini; Allah'a ve dinime yıllarca şerefle hizmet ettiğim halde suçun bir kısmı benimmiş gibi, insanların bana şaşkınlıkla baktığını söyledim.

Konuşurken, bu söylediklerimin çirkin olduğunu, kendi kendime ihanet ettiğimi biliyordum. Ne var ki kaderime olan küskünlüğümü belirten sözcükler içtenlikle, kendiliğinden doğuyor ve su gibi

akıp gidiyorlardı. Gerçek nedenini bilmediğim, başka her türlü düşünceyi boğan ödlekliğim ve ağlamaklı sızlanışlarımdan tiksinince ye kadar bu böyle devam etti. Sonunda şöyle bir ses geldi içimden: "Buraya kendini savunmaya mı geldin? Kardeşin tehlikede, onun durumunu daha da güçleştirecek, sonra bundan utanacaksın! Sesini kes ve çık git buradan ya da söyleyeceğini söyle, sonra git! Kalabilirsin de istersen, ama konuşurken Kaymakam'ın gözünün içine bak. Yüzündeki o ifade, yalnız seni korkutmak içindir. O sebepsiz korkuyu sustur, korkacak ne var ki? Sızlanmakla hem kendi kendine, hem ona karşı kendini küçük düşürme. Söylemek zorunda olduğunu söyle."

Ve konuştum. Kaymakam'a, kardeşimin belki de yapılmaması gereken bir şey yaptığının kulağıma çalındığını, ne olduğunu bilmediğim halde bunun ağır bir suç olacağına inanmadığımı, yapmadığı şeylerin kardeşimin üzerine yüklenmemesi için kendisinin bu meseleyi incelemesini rica ettiğimi söyledim.

Yetersiz bir yüreklilik ve dürüstlükle söylediğim bu sözler azdı, ama ancak bu kadarını söyleyebildim. Ağır bir yorgunluk düşmüştü üzerime.

Kaymakam'ın yüzü anlamsızdı; ne kızdığını, ne de anlayış gösterdiğini belli ediyordu. Ağzından her an hem suçlama, hem tatlı bir söz çıkabilirdi. Bu sırada, yalvaran her insanın korkunç bir durum içinde olduğunu; ister istemez küçüldüğünü; kendisini yabancı birinin ayakları altında, suçlu, hakarete uğramış, alçalmış hissettiğini; baskısı altında bulunduğu kimsenin iyi saatte olmasını arzuladığını; korku ya da kinini bile açığa vuramayacağını düşünüyordum. Beni güçlükle gören bu nursuz bakışların altında tatlı bir söz ya da merhamet beklemekten vazgeçip buradan uzaklaşma isteğini duydum içimden. Her şey varsın, Allah'ın dilediği gibi sonuçlansındı.

En sonunda Kaymakam, yıllardan beri alıştığı o küçümseyici, sert edasıyla:

"Kardeşin hapsedildi demiştin öyle mi?" diye konuştu.

Konuşması da susması gibi ölüydü. Ama benim artık hiçbir şey umurumda değildi. Pencereden dışarıya baktım. Yangın söndürülmüştü. Yalnız çarşının üzerinde kara bir duman hâlâ tembel tembel yükseliyordu. Ne yazık ki yangın her şeyi yok etmemişti.

Kaymakam tekrar sordu:

"Neden hapsedildiğini biliyor musun?"

"Onu sormaya geldim."

"Bakın işte, neden hapsedildiğini bile bilmiyorsunuz. Sonra da kardeşinizin ne yaptığını umursamadan onun için rica etmeye gelmişsiniz."

"Rica etmeye gelmedim."

"Onu suçlayacak mısınız yoksa?"

"Hayır."

"Lehine ya da aleyhine tanık gösterebilir misiniz? Başka bir suçlu ya da suça katılanlar var mı?"

"Hayır."

"O halde ne istiyorsunuz?"

Gücenmiş gibi başını yana çevirerek, böyle kolay anlaşılır, basit şeyleri açıklamak, anlayışsız bir insanla vakit kaybetmek zorunda kalması gücüne gidiyormuşçasına ağır ve kesik kesik konuşuyordu.

Korktum, ödlekçe bencilliğim, Kaymakam'ın alaylı tutumu, bana karşı kaba davranma hakkını kendinde görmesi, gizlemediği usancı, beni küçük düşürmesi, benimle bir hamal, bir softa, bir düşmanmışım gibi konuşmasından ötürü utanç içinde kaldım. Dinlemeye, karşılık vermemeye, boyun eğmeye alışmıştım. Kardeşimi sormak bile usulsüz bir davranış gibi görünüyordu bana. Ama bu kaba adamın üstünlüğü ile cahilce saygısızlığı uzun zamandan beri edindiğim bu alışkanlığı boğdu. Benim için faydalı olmadığını bildiğim halde, duyduğum kinin etkisi altında yemyeşil olmaya başladığımı

hissediyordum. Benim bu durumum ona vız geliyor, böyle olmasını istediği için bilhassa ısrar ediyor, bana karşı duyduğu tiksinti ile parlıyordu. Neden düşman edinmek istediğini bilmiyordum, üstelik beni ilgilendirmiyordu bu. Ama nasıl olur da bana karşı bu şekilde davranmaya cesaret edebilirdi? Ait olduğum çevre ile mevkimin önemi hakkındaki düşünceler beni hâlâ oyalıyordu.

"İnsanlar sakin yaşar, ama aniden ölürler" demişti tuhaf bir insan olan Hasan adındaki celep. Bu adam, ne bir düşüncesizlik edip aşırı bir davranışta bulunuyor, ne de acı çekiyordu. Ben de şaşırtıcı şeylere karşı kendimden emin olduğuma inanıyordum eskiden.

Kendi kendime şaştığım ve böyle konuşmakla iyi etmediğimi bildiğim halde devam ettim:

"Ne mi istiyorum? Bunu söylememeniz gerekirdi. Her ne yapmış olursa olsun, bir insanın kardeşini sorması cinayet midir? Gerek Allah'ın, gerekse insanların kanunlarına göre bu benim görevimdir. Duymazlıktan gelip bu kanunî hakkımı kullanmayacak olursam herkes yüzüme tükürebilir. Biz hayvan mıyız, yoksa hayvanlardan da mı kötü olduk?"

Aynı durgunlukla:

"Ağır konuşuyorsunuz" dedi. Ağır gözlerinin kirpikleri yaşarıyordu. "Kimden yanadır hak? Siz kardeşinizi, ben ise kanunu savunuyorum. Kanun serttir; ben ona hizmet ediyorum."

"Kanun sert ise, bizim de kurt mu olmamız gerekir?"

"Kanunu korumak mı, yoksa sizin yaptığınız gibi ona saldırmak mı kurtça bir davranıştır?"

Ne pahasına olursa olsun, kabalık etmenin kurtça bir davranış olduğunu söylemek istiyordum. Ama Kaymakam'ın kışkırtıcı sözlerine iyi ki karşılık vermedim. Çünkü o, insanları çileden çıkartmak ihtiyacını duyuyor ve bundan zevk alıyordu.

Öfkem çabuk geçti. Alışık olmadığım bu sert çıkıştan ötürü pişmanlık duyup sıkıldım. Sinirlerim fazlasıyla gergindi, kendime

hükmedemediğim için bu şekilde sert cevap vermiştim. Böyle bir durumda yapılan her şey zararlıdır. Aptalca yiğitlik ya da amaçsız bir kendi kendini öldürme çılgınlığı gibidir bu, uzun sürmez ama hoşnutsuzluk bırakır.

En çok korktuğum başıma geldi, kanuna karşı gelerek kardeşimi koruduğum söylendi. Gerçekten böyle ise, birine böyle imiş gibi görünüyorsa, -çünkü ben, böyle olmadığını biliyordum- insanlar, benim şahsıma ait olan bir kaybı her şeyin üstünde tuttuğumu düşünecek olurlarsa, durum en kötü şekilde sonuçlanır ve benim bulanık korkularım haklı çıkmış olurdu. İşin en kötüsü, aslında kardeşimi korumamış; sadece şuursuz bir anımda, o korkunç kabalığa karşı isyan etmiştim. Ne kardeşimin, ne de Kaymakam'ın tarafındaydım. Aslında ben, hiçbir yerde değildim.

Öğle vaktinin yaklaştığına, yalnızlıktan kurtulacağıma, kendimi duaya vererek bu günden uzaklaşacağıma, sıkıntılı düşüncelerimi cami kapısı önünde bırakacağıma seviniyordum. Gerçi bu düşünceler bıraktığım yerde beni bekleyeceklerdi, ama hiç olmazsa bir süre onlardan uzaklaşacaktım.

Cemaatin önünde namaza durup duaya başlayınca, tanıdık yerin koruyucu huzurunu, erimiş mumun koyu ve sıcak kokusunu, beyaz duvar ve isli tavanların ilaçlı sessizliğini, düştüğü yerde tozların altın gibi parıldadığı güneş huzmesinin anne yumuşaklığını her zamankinden daha derin bir şekilde duydum. Tavı dökülmüş kilimleri, bakır şamdanları, namaz kıldırdığım mihrabı ile burası kendi evim gibiydi; huzur ve güvenliği burada bulurdum. Yıllardan beri kilimin üzerinde bastığım yer aşınmış ve ağarmıştı. Bizden daha dayanıklı olan bir şeyin üzerine izimi bırakmıştım. Her gün kutsal görevimi yapmaya devam ettiğim bu yerin diğer insanlardan ve Tanrı'dan çok bana ait olduğunu kendimden bile gizliyordum. Fakat alışık olmadığım tuhaf bir dünyadan kurtulup döndüğüm o öğlen vaktinde, görevimi yapmadığımdan, kimseye hizmet etmediğimden emindim. Aksine her şey bana hizmet ediyor, beni gizliyor, o anlamsız ve çirkin düşten uzaklaştırıyordu. Bilinen duaların zevkine dalıyordum; yıllardan beri bana ait olan şeyle samimi kokular,

anlamsız mırıldanmalar, sağır diz vuruşları beni doğrulayıp haklı göstererek bir savunma, bir kale gibi kapanıyor ve ben kapanan bu çemberin etkisi altında bozulan dengemin düzelmeye başladığını hissediyordum. Duraksamadan, alışkanlıkla duaları okumaya devam ederken pencereden süzülüp ellerime kadar uzanan güneşin beni kışkırtır gibi oynaştığını fark ettim. Caminin çevresindeki serçelerin canlı, neşeli, kavgacı cıvıltılarını duydum. Çevremde beni buradan ayıran, ne zaman nerede olduğumu bilmediğim bir olay hakkındaki anılarımı uyandıran sıcak, berrak bir şey parıldıyordu. Olayı tekrar canlandırmak gereksizdi. Şekillenmeyen, şekillenmediği için de her şeyi içine alan bu olay, her zamanki gibi, hatta her zamankinden daha canlı, daha güçlü, daha sevimliydi. Biliyordum, belki bu artık belleğimden silinmiş olan, sadece anılarımda yaşayan çocukluğumda olmuştu. Belki de olmasını arzuladığım bir istekti ve oluyordu, berrak bir şekilde, sallantı gibi suyun sakin akışı, kanın uysal hışırtısı, güneş sevinci gibi yavaş yavaş oluyordu ve bunun, bu duayı unutmanın, vücut ve düşüncelerdeki bu hoşlanmanın günah olduğunu da biliyor; fakat kendimi bir türlü onlardan uzaklaştıramıyor, bu tuhaf unutkanlığı kesmek istemiyordum.

Bir ara bu unutkanlık kendiliğinden kesildi.

Arkamda; dua eden insanların arasında, dün gece karşılaştığım kaçağın da bulunduğu sanısına kapıldım. Dönmeye cesaret edemiyordum, ama camide olduğundan emindim; ya benden sonra girmişti ya da girdiğinde ben onu fark etmemiştim. Onun sesi ötekilerden farklı olarak daha derin, daha erkekçe idi. Duası, yalvarma değil; istekti. Gözleri sert, hareketleri çevik, adı İshak'tı. Ona böyle diyordum, adını bilmiyordum çünkü, oysa bilmem gerekirdi. Bana teşekkür etmek ya da gizlenmek için gelmiş olmalıydı. Dün gece neler kaçırdığını sormak için namazdan sonra onunla yalnız kalacaktık. İshak, İshak, diye tekrarlıyordum, çocukluğumda çok sevdiğim dayımın adıydı bu. İshak... Aralarında nasıl bağ kurduğumu; nasıl, niçin ısrarla çocukluğumu çağırdığımı bilmiyordum. Muhakkak kaçıştı bu. O anın varlığından kaçıyor, şuursuz bir hatırlamayla kurtulmaya çalışıyor, gerçek olmamasını çılgınca istiyordum. Gerçek düşüncem olsaydı, bu beni hayal kırıklığına uğratırdı. Oysa

bunalım geçirdiğim anlarda, vücudum ve içimdeki yabancı düşler, kaybolan huzurumu ararken bu adeta gerçekleşiyordu. Unutmak için ömrün kısa olduğunun farkında değildim, ama İshak düşüncesi doğunca, huzurumun tekrar bulanmaya başladığını fark ettim. Çünkü İshak, o üzerinde düşünmek istemediğim dünyaya aitti. Onu belki de bunun için birlikte olamayacağımız an ve zamandan ayırarak uzak düşlerin arasına yerleştirmeye çalışıyordum. Dönmek istiyordum. Bu an, onun yüzünden boş, anlamsız ve her zamankinden daha uzun oldu.

Onunla ne hakkında konuşabilirdim? Kendisi hakkında bir şey söylemeyeceğini dün akşam anlamıştım. Benim hakkımda konuşurduk. Burada, dünyanın içinde, ama dünyadan uzak, camide yalnız kalacağız. O gülümsemeden çok, ürpertici soğuğu andıran, kararlı, uzak gülüşü ile gülümseyecek; her şeyi gören ama hiçbir şeye şaşmayan bakışı ile bakacak; önündeki kilim desenlerine ya da pencereden süzülen güneş ışığına dalarak söylediklerimi dikkatle dinleyecek ve bana gerçeği söyleyecektir.

Bu konuşmayı düşünerek kafamda onun yüz şeklini canlandırmaya çalışıyordum. Onunla ilgili bu kadar çok şeyin nasıl aklımda kaldığına şaşmıyor, akşamki gibi gizlenmek gereğini duymadan tuhaf konuşmamıza devam etmek üzere yalnız kalacağımız anı bekliyordum. Aklımdan geçenlerin tamamen tersini düşünen bu huzursuz, isyankâr adam, bütün noksanlarına rağmen bana güvenebileceğim bir insan olarak görünüyordu. Bütün yaptıkları çılgınca, söyledikleri benimsenmeyecek şeylerdi, ama yine de yalnız ona güvenebilirdim. Mutsuz ama dürüst, ne istediğinden habersiz ama ne yaptığını bilen, öldürebilen ama aldatmayan bir insandı çünkü o. Hiç tanımadığım kaçak hakkında yüreğimde bu güzel özellikleri sayarken dün geceden bu yana aldığım yolu fark etmemiştim. Sabahleyin onu zaptiyelere teslim etmek istemiştim, öğlende ise onun tarafını tutuyordum. Aslında kördüğüm halini almış olan bazı sorunlarımı, bu isyankâr adamın, İshak'ın açıklayabileceğine inanıyordum. Bu işi yalnız o yapabilirdi. Nedenini bilmiyordum ama belki acı çektiği, güçlükler içinde tecrübe edindiği, kendisini bağlayan alışılmış düşüncelerden kurtulduğu, peşin hükümleri olmadığı, korkuları

yendiği, sonu olmayan bir yol tuttuğu, daha şimdiden mahkûm olduğu halde yiğitliği sayesinde ölümü ertelediği için böyle düşünüyordum. Böyleleri, öğrendiği doğrularla günah işleme korkusu arasında tökezleyip duran, alışkanlıkları ile suçluluk arasında ürperen bizlerden daha çok şey bilirler. Düşüncelerimde bile tuttuğu yolu tutmayacağım halde, ona ait gerçeği memnuniyetle dinlerdim. Ama ne hakkında?

Ne hakkında olduğunu bilmiyordum.

Ona şöyle diyeceğim:

"Yirmi yıldan beri dervişim, henüz küçük bir çocukken okula başladım, bana öğretmek istediklerinin dışında hiçbir şey bilmiyorum. Bana söz dinlemeyi, tahammül etmeyi ve din uğruna yaşamayı öğrettiler. Benden iyileri vardır, ama benim gibi sadık olanı azdır. Ne yapmam gerektiğini daima bildim." Benim yerime dervişlik düzeni düşünüyordu. Din kuralları katı ve geniştir, bana ait olup da bu kurallar içine gömülmeyecek hiçbir şey yoktur. Kendi hayatını yaşayan, aynı kanı taşıdığımız halde uzaktan hatırladığım bir ailem vardı. Aileme ait hatıralar, hayatım boyunca yıkmaya çalıştığım çocukluk günlerinden kalmıştı. Bir ailem vardı, çünkü böyle olması gerekiyordu. Aramızda ortak ilişkiler, ortak çıkarlar bulunmadığı için aileme karşı duyduğum sevgi soğuktu. Ama bu sevgi benim hoşuma giderdi. Ailemin var olması, benim olması, bana yetiyordu. Belki onlar da aynı şekilde yetiniyorlardı. Bu geçen yirmi yıl içinde ailemle yaptığım üç görüşme, ne bir şeyi bozmuş, ne bir şeyi düzeltmiş, dinî görevimde bana ne engel olmuş, ne de yardım etmişti. Görüşmelerin her birinde beni öz ailemden uzaklaştıran daha geniş bir aile buldukça üzüntüden çok gurur duydum ve işte, kardeşim felakete uğradı. Tam karşılığını bilmediğim için bu sözü kullanıyorum. Ne hak yerini buldu, ne de haksızlığa uğradı diyebiliyorum ve güçlük buradan başlıyor. Şiddet hareketlerini sevmem. Bence şiddet hareketleri zayıflık ve akılsız yargılama işaretleri, insanları kötülüğe sürükleme şeklidir. Böyle düşündüğüm halde yabancılara uygulandığı vakit, hüküm vermeyi reddeder, sorumluluğu başkasına yükler ya da kendimi, suçum olmayan şeyler hakkında düşünmemeye

alıştırır, hatta arada bir daha büyük ve önemli iyiliklerin doğması için kötülük yapılmasının zorunlu olduğunu kabul ederek şiddet hareketlerine karşı sesimi çıkartmazdım. Oysa yönetimin kırbacı kardeşime isabet edince, benim de canım yandı. Kardeşime yapılanın fazla olduğunu düşünüyordum, çünkü onu tanırdım. Büyük bir suç işleyemezdi o.

Ama yine de yeteri kadar kararlı bir şekilde savunmuyor, sadece onu bu duruma düşürenlere hak vermiyordum. Sanki herkes aynı ölçüde bana kötülük etmiş, doğru bildiğim yolun dışında olan hayatla yüzleşmeme sebep olmuş, beni taraf tutmaya zorlamıştı. Şimdi ben neyim? Ödlek bir kardeş mi? Yoksa inançsız bir derviş miyim? İnsanlara olan sevgimi mi yitirdim? Yoksa dinî inancım mı zayıfladı? Bu durumda her şeyimi yitirmiş sayılmaz mıyım? Nasıl bir durumda olursa olsun kardeşim için ağlamak ya da kardeşime karşı bile olsa, kanunun katı yürekli savunucusu olmak isterdim. Ben ise ne birincisini, ne de ikincisini yapabiliyorum. Taraf tuttuğun için kararsızlığın ne demek olduğunu bilmeyen, ıstıraplı, isyankâr İshak, bunun ne olduğunu söyler misin? İnsan şeklimi mi, dinimi mi, yoksa ikisini birden mi yitirdim ben? Korku içime işledi, korku ve şaşkınlık içindeyim, kaybolup mahvolacağım diye hiçbir yana bir adım bile atacak cesaretim kalmadı.

Onu görmek üzere dönmedim. Artık orada olmadığına inanıyordum. Hiç kimseye söyleyemeyeceğim şeyleri ona açmak düşüncesi tehlikeliydi. Dervişlerden ya da karşılaştığım diğer insanlardan hiçbiri gelmemişti de aklıma; bu asi, bu kaçak, bu kanundışı adam gelmişti. Söyleyeceklerimi duyunca şaşmayacağını mı düşünmüştüm? Yalnız onun, bana azarlar gibi bakmayacağına mı inanmıştım? Bu sınavlardan olduğum gibi çıkmama yardım et Allah'ım.

Allah'ım, İbrahim'i, Musa ve Harun'u, İlyas'ı, İshak'ı, talihsiz Ahmet Nureddin'i kurtar ve huzura kavuştur.'

İnsanlar öksürerek, fısıldaşarak camiden çıkıyor, beni yalnız bırakıyorlardı. Diz çöküp oturduğum yerde acımla baş başa kaldığıma hem seviniyor, hem üzülüyor ama kararsızlık içinde kendime eziyet ettiğim bu yeri bırakarak gitmeye cesaret edemiyordum.

Dışarıdan gelen gürültüler işitiliyordu. Kimi insanlar bağırıp çağırıyor, kimisi tehditler savuruyordu. Ben ise ne bir söz duymak, ne de kimin bağırdığını, kimin kimi tehdit ettiğini öğrenmek istiyordum. Dünyada olup biten her şey çirkindi. Kendi kendime: "Allah'ım, bu sessizlikten çıkacak güç ve isteği bana verme, beni huzura kavuştur!" diye dua ediyordum. Bu ilk ve sonun arasında bir şeyler varmış gibi geliyordu bana. Bir vakitler, bir nehir vardı. Akşamüstleri üstünde öbek öbek bulutlar dolaşır, genişliğinde güneşin ışınları parıldardı. Bu nehir şimdi de içimde benim. Unuttuğumu sanıyordum, ama galiba hiçbir şey unutulmuyor. Unuttuğumuzu sandığımız her şey, unutmuşluğun karanlığından çıkıp tekrar geri geliyor ve hiç kimseye ait olmadıklarını düşündüğümüz anda tekrar bizim oluyor. Onlara ihtiyacımız olmadığı halde, önümüzde eski varlıkları ile parıldayarak bizi hatırlamaya zorluyor, ihanetimiz yüzünden bizden intikam alıyor, bizi yaralıyor. Kendinizi göstermeniz boşunadır anılar, artık çok geç. Eskiden olması mümkünmüş gibi görünen şeyler hakkındaki güçsüz avundurma ve hatırlatmalarınızın hiçbir faydası yoktur. Çünkü bir şey olmadığına göre, olmazmış demektir. Oysa gerçekleşmeyen bir şey, daima güzel görünür. Huzursuzluk yaratan aldatmalar olduğunuzu bildiğim halde sizi ne uzaklaştırabiliyor, ne de uzaklaştırmak istiyorum. Beni silahsızlandırıp sakin bir hüzünle acı çekmekten koruyorsunuz çünkü.

Oğlu için duyduğu acıdan ötürü kendinden geçmiş bir halde olan babam, beni bekliyordur. Ben yoktum, oğlu diye yalnız kardeşim kalmıştı. Şimdi o da yok. Kimsesiz kaldı babam, handa tek başına beni bekliyordur. Eskiden aynı olduğumuzu düşünüyorduk. Şimdi hiçbir şey düşünmüyoruz. Karşılaştığımızda, sormak istediğini bana gözleriyle soracak babam ve ben gülümseyerek cevap vereceğim: "Yakında serbest bırakılacağını söylediler" diyeceğim. Bunu yapacak gücü bulacağım kendimde. Adamcağız neden perişan olarak buradan gitsin? Gerçeğin ona hiçbir faydası dokunmaz ki. Onu ümitle gönderecek, kendim ise üzgün döneceğim.

Genç, taze, pırıl pırıl olan mayıs gecesini ciğerlerime doldurdum. "İlkbaharı seviyorum", diye düşünüyordum. Yorulmamış, ağırlaşmamış olduğu; yeni baştan başlamak üzere berrak, hoppaca çağrı-

sıyla bizi uyandırdığı için ilkbaharı seviyordum. Her yıl aldanma ve ümit demektir ilkbahar. Eski gövdelerde yeni tomurcuklar belirir. İlkbaharı seviyorum, diye içimden ısrarla bağırıyor, kendimi inanmaya zorluyordum. Eskiden bunu kendimden gizlerdim, şimdi ise beni sarsın diye onu çağırıyorum. Yol kenarındaki elma ağacının yeni çiçek açmış dalına dokunuyor, sayısız damarcıklarında akan sıvıyı parmaklarımda duyuyorum. Bu sıvı, varsın benim de vücuduma geçsin; parmaklarımda elma çiçekleri, avuçlarımda da şeffaf, yeşil elma yaprakları bitişsin. Bu meyvenin tatlı kokusu ve sakin dertsizliğine dönüşünce, çiçek açmış ellerimi hayranlıkla bakan gözlerin önüne sereceğim. İlkbaharlarla yenilenen, sonbaharlarla durulan, gökten beslenen toprağa gömülü ellerimi, doyurucu yağmurlara da uzatacağım. Her şeye yeni baştan başlamak iyi olurdu benim için.

Oysa başlangıç diye bir şey yoktur artık, üstelik önemsiz bir şeydir bu. Başlangıcı bilemeyiz ki biz, her şey olup bittikten sonra onu tayin eder ve başka türlü de olabileceğini sanırız. İlkbahara yüklenmemiz mevcut olmayan başlangıçla çirkin devamı düşünmemek içindir.

Boşuna sokaklarda dolaşıp vakit geçirmeye çalışıyordum. Hasan beni tekkede bekliyor. Gündüzün handa babam bekliyordu. Akşamleyin ise tekkede Hasan bekliyor. Bütün yol ve kavşakları tutmuş, dertten kurtulmama fırsat vermiyorlardı. Babam benden ayrılırken: "Kardeşin çıkar çıkmaz, bana bildir. Kurtulduğunu duymadan rahat edemeyeceğim. Derhal eve dönmesi daha doğru olur" dedi.

Evden hiç çıkmamış olması en iyi olurdu.

Unuturum diye: "Yarın git, Kaymakam'a teşekkür et. Benim adıma da teşekkür etmeyi unutma" diye tekrarladı.

Babamın gittiğine sevindim. Yüzüne bakmak zordu. Benden teselli bekliyordu, ben ise ancak yalanla teselli edebiliyordum onu. Ovanın bitiminde durmuştuk. Babamın elini öpüp vedalaşırken, o da beni alnımdan öpmüştü. Sonunda kendi de gitti, yalanı da birlikte götürdü, ama bana çirkin bir hatıra kaldı. Ayrıldığımızda, kendimi hafiflemiş hissettim, üzgün ve yalnızdım oysa. Bu iş burada bitiri-

yordu, artık aldatmak diye bir şey olamazdı. Yeniden tanıştığımız anda birbirimizi gömdük ve o gereksiz, son sıcaklığın bize hiçbir faydası dokunmadı.

Babam ata binip de kayanın ardında kaybolduğu vakit, ben hâlâ geniş ovanın ortasında dikilmiş bulunuyordum. Sanki babamı o kocaman taş parçası yutmuştu.

İstemediğim halde bana karşı nazik davranan Hasan, Hafız Muhammed'le birlikte derenin üstündeki çardakta oturuyordu. Sırtına mavi bir mintan giymiş, yumuşak sakalını kısaltmış, gül yağı sürünmüştü; neşeli, zinde görünüyordu. Üç ay devam eden yolculuğu sırasında üstüne sinen hayvan, ter, han kokularını, toz ve çamuru yıkamış; küfrü, dağ yollarını, nehirlerin tehlikeli geçitlerini unutmuş; şimdi zenginliğin şımarttığı genç bir ağa oğluna benziyordu.

Ben geldiğimde, Hafız Muhammed'le konuşmaya dalmışlardı. Eskiden müderris olan bu celep, karşı koyabilmek için şakalaşarak Hafız Muhammed'i bildiklerini söylemeye kışkırtıyordu. Ne duyduklarına, ne de verdiği cevaplara önem verirdi oysa. Onun, ciddi olmayan konuşmalarda, delice şekillere sokarak bulduğu akıllı sebeplere daima şaşardım.

Selamlaşırken bana:

"Kardeşiniz hakkında herhangi bir şey öğrenebildiniz mi?" diye sordu.

"Hayır, dedim. Yarın tekrar gideceğim. Ya senin yolculuğun nasıl geçti?"

"Benim derdim bana kalsın, en iyisi bu."

Hasan, yolculuğunu basit birkaç cümle ile anlattı. Daima Tanrı'nın isteğine ve hayvanların tuhaflığına bağlı olduğu bu yolculuklarda, kendi istek ve tuhaflıklarını da onlarınkine göre ayarladığını şaka ile karışık söyledikten sonra Hafız Muhammed'e hem çok ilginç, hem çok şüpheli bir konu olan 'canlı varlıkların oluşum ve gelişimi' hakkındaki konuşmasına devam etmesini teklif etti.

Üç aydan beri susan ya da sadece basit şeyler hakkında konuşan Hafız Muhammed, Kur'an-ı Kerim'de belirtilmeyen, dünyanın meydana gelişi hakkındaki tuhaf konuşmasına devam etti. Okuduğu birçok kitap arasında kim bilir hangisinden aldığı, yalnızlık sıtmalarının ateşiyle parıldayan hasta görüntülerinde bu dünya kurulur ve dağılırken hayalinde canlandırdığı bu imaj ilginçti. Kâfirliği andırdığı halde, onun bu düşüncelerine alışmıştık. Kendisine gerçek bir derviş gözüyle bakmakta güçlük çekerdik. O, dervişlik düzeninde en güzel olan ve en seyrek elde edilen sorumsuzluk hakkına sahipti. Anlaşılmayan şeyler olduğu için arada bir söyledikleri fazla zararlı sayılmazdı.

Kendi halinde bir bilim adamının, nasıl oluyordu da eğlence düşkünü, hoppa bir insanla dünyanın kuruluşu hakkında konuşabildiğini bir türlü aklım almıyordu. Çünkü eskiden bilimle uğraşan Hasan, davar sürücülüğü, kervan takipçiliği yapıyordu bugün. Hiçbir bakımdan birbirine benzemeyen bu iki insanı sanki şeytan bir araya getirmiş ve kimsenin aklına gelmeyecek bir konuda konuşmaya dalmalarına sebep olmuştu.

Bu genç adam beni daima, yeni baştan açıklanması ve hak verilmesi kolay olmayan, beklenmedik şeylerle şaşırtırdı. Hem akıllı, hem tahsilli olduğu halde, bütün yaptıkları tuhaf ve tahmin edilebilenlerin dışında şeylerdi. Tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra doğuyu gezmiş; medresede müderrislik, devlet kapısında memurluk, subaylık yapmış; derken her şeyi bırakıp Dubrovnik'e yerleşmiş. Dubrovnik'ten döndüğü vakit, bir tüccarla karısını da beraberinde getirmiş. Söylenenlere bakılırsa, şimdi kocasıyla birlikte Latin mahallesinde oturan bu beyaz tenli, siyah saçlı Latin kadınına âşıkmış. Bir vakitler, kendine ait araziyi zapt eden uzak bir akrabasını mahkemeye vermiş, ama bu zavallı adamın kaç çocuğu olduğunu görünce davadan vazgeçmiş, sonra da arazi borcuna karşılık akrabasının kendisine sunduğu kızıyla evlenmiş. Bu evliliğin hangi hesaplara dayandığını anlayınca da evini onlara terk edip kaçmış, babasının karşı koymasına rağmen doğu ile batı arasında gezilere çıkarak hayvan ticareti yapmaya başlamış. Bu kadar işi nasıl bir arada yürüttüğünü, bunlardan hangisinin mesleği olduğunu söylemek

güçtü. Hoş, kendisi de buna güler, yaptığı işlerin hiçbirinin mesleği olmadığını, yaşamak için insanın nasıl olursa olsun bir iş tutmak zorunda olduğunu söylerdi. Gerçi Hasan, devlet hizmetinde bulunamayacak kadar konuşkan, müderrislik yapamayacak kadar hareketli bir insandı, ama kendisine bir celep gözüyle bakılamayacak kadar da tahsilliydi. İstanbul'dan kovulduğu söyleniyor, hakkında bir sürü dedikodu dolaşıyordu ortalıkta. Hem dürüstlüğü göklere çıkarılıyor, hem dürüst olmadığı ileri sürülüyor; hem üstün kabiliyetinden söz ediliyor, hem de kabiliyetsizin biri diye gösterilmeye çalışılıyordu. Arazisini zapt etti diye akrabasına karşı dava açtığı vakit "merhametsiz", davadan vazgeçtiği vakit "aptal", boynuzlu kocası önünde Dubrovnikli kadınla düşüp kalktığı için "ahlaksız", bu karı koca tarafından sömürüldüğü için de "enayi" demişlerdi ona.

Hele ona henüz alışmadıkları ilk zamanlarda kentin iyice diline düşmüş, tecessüs sahibi yüzlerce kimsenin dedikodu konusu olmuştu. Ama o, hayatta her şeye olduğu gibi bütün bunlara da boş vererek gülüp geçerdi. Herkesle arkadaşlık eder, müderrislerle konuşur, tüccarlarla ticari ilişkiler kurar, işsiz güçsüz takımıyla kafayı çeker, çarşıda kalfalarla şakalaşır, kendi özelliklerini yitirmeden herkesin seviyesine inmesini bilirdi.

Hasan'la kardeşim hakkında konuşmak istemiyordum. Üzüleceğini, fakat bu üzüntünün kısa süreceğini biliyordum; üstelik kız kardeşiyle aramızda geçen akşamki konuşma da bana acı veriyordu. Tekkeye hiç gelmemiş olsaydı keşke.

Bereket fazla üstüme varmıyor, daha çok konuşma ile ilgileniyordu; böylelikle ben de her şeyi erteleyebilmiş oluyordum.

"Rutubet ve sıcaklık hayatın kaynağıdır, diyordu Hafız Muhammed. Çürümüş ıslaklıkların içinde uzun bir oluşum dönemi geçirdikten sonra, içeriden yaşama gücü kıpırtıları olan şekilsiz, uzuvsuz birtakım canlı varlıklar meydana gelmiştir. Görmezliklerin karanlığında bir amaç, bir hedefleri olmaksızın hareket eden bu canlı varlıklar suyun içinde yaşar, karaya çıkar, çamura gömülürlerdi. Binlerce yıl böyle geçti."

"Ya Tanrı?" diye sordu Hasan. Şaka ile söylenmiş ciddi bir soruydu bu. Hafız Muhammed bu soruyu duymazlıktan gelerek konuşmasına devam etti.

"Geçen binlerce yıl içinde bu küçük, güçsüz yaratıklar değişti; bir kısmı karaya, bir kısmı da suya alışmaya başladılar. Sağır, kör, elsiz, ayaksız, üzerlerinde hiçbir şey olmadan doğan bu yaratıkların her şeyi, uzun ihtiyaç ve birçok denemelerden sonra meydana geldi."

"Ya Tanrı?"

"Tanrı böyle olmasını istedi."

İnandırıcı olmasa bile, böyle söylemek zorunda kalan Hafız Muhammed, kendisine yöneltilen soruyu cevaplandırmaktan çok bu benimsenmiş umumî iddia ile uygunsuz bir sakıncayı bertaraf ediyordu.

Her ikisinin de tutumu beni şaşırttı. Tanrı'nın dünyanın kuruluşundaki dahlini gerçekten inkâr ediyordu Hafız Muhammed; Hasan ise hem meseleyi sonuna kadar götürmek, hem kolaylıkla sağlayabileceği üstünlükten faydalanmak istemiyor, sadece şaka ile karışık uyarmalarda bulunuyordu.

İbni Sina'nın kendine göre değiştirerek, Arapça yazılmış eserlerine aldığı Yunan filozoflarına ait bir kuram olduğunu biliyordum bunun. Bu kurama göre, bugünkü haline tedricen gelmiş olan insan, tabiata yavaş yavaş intibak ettikten sonra, ona hükmeden bilinçli tek yaratıktır. Çok uzun bir yolu aşarak solucandan yeryüzünün sahibi durumuna gelen insan için tabiat ve çevresindeki boşluk bir sır değildir artık.

"Hiç de iyi bir sahip değil ama" diye güldü Hasan.

Bundan sonra hep bu konu üzerinde tartışıldı. İnsanların dünyayı kötü yaptığını iddia eden Hasan, bunun böyle olmasına kızmıyordu. Hafız Muhammed ise aynı fikirde olmadığını söylüyor, aksini ispat etmek için dünyanın ilk tohumlarının atıldığı döneme kadar uzanıyordu.

Canlı varlıkların kendiliklerinden meydana geldiğine ilişkin açıklamasından tutun, insanın adeta Allah'ın buyruğu dışında yeryüzüne hakim olduğu konusundaki iddiasına kadar, Hafız Muhammed'in bütün söylediklerine yüzlerce itirazda bulunabilirdim. Ama konuşmaya katıldığım vakit yaptığı yanlışlıklar yüzünden ona karşı koymadım, çok iyi bilinen şeyler hakkında tartışmaya kalkmak gülünç geliyordu bana. Benim için önemli olan başka bir şey vardı: İnsanın yeryüzüne iyi bir şekilde yerleştiği, gerçek yurdunun burası olduğu düşüncesi, safça bir düşünce değil miydi acaba?

Yabancı düşüncelerimin yankılanmasına kulak vererek:

"Mekân bizim zindanımızdır, dedim. Mekânın yalnız gözle görebildiğimiz kadarı bize aittir; biz ise tamamen ona aidiz. O bizi yorar, korkutur, çağırır, kovar. Bizi gördüğünü sanırız, o ise bizimle ilgilenmez bile. Ona hükmettiğimizi söyleriz, oysa yalnız bize gösterdiği hoşgörüden faydalanıyoruzdur. Yeryüzünün bize eğilimi yoktur. Şimşekler, dalgalar bizim için değildir; biz onların içindeyiz. Kendi öz yurdu yoktur insanın. O, kör güçlerden aşırır yurdunu. Yeryüzü mutsuzluktan başka bir şey vermeyen tuhaflıklar konutu olabilir yalnız, kimseye ait olmadığı gibi bize de değildir.

Fethettiğimiz dünya değil, ayağımızı koyacak bir parça yer; dağ değil, gözümüzdeki resim; deniz değil, oynak sertliği ve üzerindeki yansımasıdır. Bize ait olduğunu sanırız. Sıkıca tuttuğumuz şey, yanılsamadır.

Bir şey içinde bir şey değil; çevremizdekilerle eşit olmayan, aynı olmayan, birleşmeyen varlığımızla bir şey içinde bir hiçiz biz. İnsan gelişimi, insanın kendisi hakkındaki bilincinin yitirilmesine doğru ilerlemeliydi. Dünya da ay gibi, yerleşip barınılacak bir yer değildir. Yapılacak başka bir şey olmadığı için, 'Gerçek barınağımız dünyadır' diye kendi kendimizi aldatıyoruz. Anlayışsız ve obur kimseler için iyi bir yerdir dünya. Belki de geri dönmekte, sadece göç etmektedir insanın çıkış yolu."

Bu anlamsız şeyleri sıraladıktan sonra, gizlemek istediklerimi açığa vurmuş olmaktan korktum. Sözlerimle hem bu günün olaylarını,

hem huzursuzluğumu cevaplandırıyor; kendim gibi, onları da güç durumda bırakıyordum.

Hafız Muhammed şaşkındı, adeta korkmuştu; sarsıntı geçiren Hasan ise gülümseyerek bana bakıyordu. Daha önce hiç düşünmediğim bu sözlerin gerçek ağırlığını onların gözlerine bakınca anladım. Yine de vicdanım beni azarlamıyordu, aksine kendimi hafiflemiş hissediyordum.

Beklenmedik bir anda Hasan'ın yüzü asıldı.

"Hayır, dedi, ciddi şeylerden söz ettiği için özür diliyormuş gibi başını sallayarak. Kendinin tersi olan birine dönüşmemelidir insan. Bu durumdaki bir insan için değerli olan şeyler, aynı zamanda kırıcıdır da. Bu dünyada yaşamak kolay değildir belki, ama yerimizin burada olmadığını düşünürsek daha kötü olur. Hem güçlü ve duygusuz olmayı arzulamak, uğradığı hayal kırıklığı yüzünden insanın kendi kendinden öç alması demektir. Çıkış yolu değil, insanın erişebileceği her şeyden el çekmedir bu. Çok eski bir korku anlamına gelir bütün sebepleri inkâr etmek. İnsan denen yaratık, korktuğu için güçlü olmak ister; onun eski bir özelliğidir bu."

Hafız Muhammed heyecanla:

"Burada, yeryüzünde bulunuyoruz biz" dedi.

"Yerimizin burada olmadığını söylemek, hayatı inkâr etmek demektir. Çünkü..." diye devam ederken öksürüğe tutuldu. Benimle aynı fikirde olmadığını el hareketleriyle belirtmeye çalışıyor ama depreşen hastalığını bir türlü dindirip de tekrar konuşamıyordu.

"Odana çıksan iyi edersin" dedi Hasan.

"Hava hem soğuk, hem de rutubetli. Yardım edeyim istersen?"

Hafız Muhammed, "Hayır" anlamında bir el hareketi yaptı ve yanımızdan uzaklaştı. Hastalığına kimsenin tanık olmasını istemiyordu.

Hasan'la yalnız kaldık.

Ne yazık ki hiçbir açıklamada bulunmadan, enine boyuna konuşmalara dalmadan ayrılamadık. Kalkıp gitmekti en iyisi, konuşmayı kesmek kadar, devam etmek de zordu; üstelik bir engel vazifesini gören, konuşmanın genel bir konuya yönelmesine sebep olan Hafız Muhammed de artık aramızda değildi. Yalnız ikimizi ilgilendiren şey bekliyordu bizi.

Hasan'ı tedirgin etmiyordu bu durum. O, ne yapar yapar, her şeyin tabii olmasını sağlardı. Nitekim dönüp bana gülümsediği vakit gülümseyişinde insanca bir yakınlık, rahatlatıcı bir anlayış sezdim.

"Hafız Muhammed'i korkuttunuz, dedi Hasan. Yıldırımla vurulmuşa döndü adam."

"Üzüldüm."

"Siz konuşurken ben ne düşündüm biliyor musunuz? Hani bazı insanlar vardır, ne söylerlerse söylesinler, söyledikleri bizi etkilemez; bu söylenenleri ya kabul eder ya da reddederiz. Ama bazıları bir tek kelime ile kendilerini ortaya atarlar, konu birdenbire kızışır, etkilenmedik kimse kalmaz. Önemli bir şey olduğunu hemen sezeriz. Bu artık sadece bir konuşma değildir."

"Ya nedir peki?"

"Bütün varlıklarıyla dövüşe atılmaya hazır olduklarının belirtisidir. Kardeşinizin felaketi sizi çok sarsmış."

Aslında kimsenin benimle bu şekilde konuşmasına müsaade etmez, öfke ile bunu reddederdim. Ama o, isyanımın gerçek nedenini tahmin ederek bana üstün geldi; üstelik bunu sözlerinden değil, bakışlarındaki iyi niyet, dürüstlük ve anlayıştan, samimi endişesinden anladım. Benim, daima gizli tutmaya çalıştığım öteki yönümü, henüz şimdi fark ettiğini belli eden bir parıltı vardı gözlerinde. Konuşsun diye bırakmıştım, yine de konuyu değiştirmek istiyordum. Kimsenin beni, öyle uzun boylu eşelemesinden hoşlanmıyordum.

"Uzak geçmişlerden çekip aldığımız o eski korkudan söz ederken ne düşünüyordun?"

"Sizinle ilk defa bu akşam mı görüşüyoruz? Kardeşiniz hakkında konuşalım istiyordum. Rahatsız olmayacaksanız tabii."

Ona şöyle diyebilirdim: "Bu seni ilgilendirmez, beni rahat bırak. Gizli işlerime burnunu sokma. Öğüt veren insanlar canımı sıkar." Böyle yapabilsem, en samimi şekilde hareket etmiş olurdum. Ama ne kendimin, ne de başkasının kabalığına tahammül edebilirim. Kabalığa yenilsem utanç duyarım, bana edilen kabalığı da uzun zaman unutmam.

Özür dileyerek babamın bugün evden geldiğini, neşesiz olduğumu söyledim.

"Beni ikinci reddedişiniz bu" diyerek güldü.

"Size ne söyleyebilirim ki? Hiçbir şey öğrenemedim."

"Neden hapsedildiğini de mi öğrenemediniz?"

"Evet."

"O halde ben, sizden daha çok şey biliyorum."

Onu reddetmek kolay değildi.

İçinde yaşadığım halde, bir çocuğunkinden farksız olan dünya hakkındaki bilgisizliğim, kısıtlı, tek yönlü tecrübelerim yüzünden güçlükle anlayabildiğim, tuhaf bir hikâye anlattı:

"Kentin kıyısında yaşayan küçük mülk sahibi bir adam vardı. Başından birtakım olaylar geçen bu adam saf, dürüst bir insan mıydı; yoksa hırçın, kavgacı, serserinin biri miydi? Arkasında güvendiği biri mi, yoksa elinde delilleri mi vardı? Bilinmez. Patavatsız ya da deliydi belki... Her ne ise, artık bunların hiç önemi yok. Çünkü adam ölü şimdi. Önemli olan şu: Bu adam, herkesin bilip de söylemediği şeyler hakkında bazı hükümet ileri gelenlerini açık seçik bir şekilde suçlamaya, en ağır bir dille onlar hakkında atıp tutmaya başlamış. Ona aklını başına toplamasını söylemişler. Ama o, kendisinden korktuklarını sanarak, hiç kimseye faydası olmayan şeyler yapmaktan vazgeçmemiş. Bunun üzerine zaptiyeleri gönderip adamı

kente getirtmiş ve kaleye kapatmışlar. Sorguya çekilen adamcağız, işlediği birçok günahı itiraf ettiği gibi öfkeli bir anında, dinin, devletin, sultanın ve valinin aleyhinde de konuştuğunu söylemiş. Hatta Krayina'daki isyancılarla münasebeti olduğunu, onlara yardım ettiğini, evinin haberleşme ve buluşma yeri olarak kullanıldığını bile kabul etmiş. Tutulan zabıtlarla birlikte adam, Travnik'teki vezire gönderilmiş, fakat yolda kaçmaya teşebbüs ettiği için zaptiyelerin kılıç darbeleri altında can vermiş. Bu kaçma teşebbüsü hakkında her şey düşünülebilir. Belki kaçmaya teşebbüs etmiş, belki de etmemiştir, fark etmez; onu zaptiyeler öldürmese bile vezir öldürürdü. Bu ne ilk, ne de son olaydır. İşe kardeşiniz karışmamış olsaydı, size bundan söz etmezdim. Aslında kardeşiniz onu tanımazdı, hatta hiç görmemişti. Adam da, böyle bir gencin var olduğunu hiçbir vakit bilmedi. Kardeşiniz bu işe karışmamış olsa bile, adamın kaderi yine aynı olurdu. Evet, tanışmazlardı, hiç karşılaşmamışlardı, aralarında hiçbir bağ yoktu, birbirinden farklı iki insandılar. Ama intiharı andıran müşterek bir şey onları birleştiriyordu. Kardeşinizin talihsizliği Kadı'nın yanında çalışmasından ileri geliyordu. Güçlü insanların yakınlığı hem zor, hem tehlikelidir. Güvenilir bir kâtip olarak çalışırken kardeşinizin eline birtakım gizli evraklar geçmiş. Bu evrakları nasıl ele geçirdiğini şimdi kimsenin anlamasına imkân yoktur. Bu evraklar biri tarafından ona verilmemiş, tesadüfen eline geçmiş olsa gerek. Bir insanın eline böyle bir şeyin geçmiş olması ne korkunç bir şeydir."

"Neymiş eline geçen?"

"Suçlunun, henüz kente getirilmeden, hapsedilmeden, sorgusu yapılmadan yazılmış ifadesi geçmiş eline kardeşinizin. İşin feci ve tehlikeli yanı burada işte. Anlayabiliyor musunuz? Ne söyleyeceği, neleri itiraf edeceği, adamı öldürecek şeyin ne olduğu önceden biliniyormuş. Bu işi tasarlayanlar, hem acele ediyor, hem de tasarladıkları şeyin emin bir şekilde sonuçlanmasını istiyorlarmış. Eğer genç kâtip, sorgudan önce hazırlanmış bu yazılı ifadeyi bulduğu yerde bırakmış ve gördüğünü unutmuş olsaydı, oluruna varacak olan bu olayın içine girmezdi. Ama o, bunu yapmamış. Ne yaptığını bilmiyorum. Belki elindekini birine göstermiş, belki anlatmış, belki de

evrakla birlikte yakalanmıştır. Bildiğim bir şey varsa o da, gereğinden fazla şeyler bildiğinden ötürü hapsedilmiş olduğudur."

Kulaklarıma inanamayarak Hasan'ı dinliyordum. Neydi bu? Çılgınlık mı? Kâbus mu? Yoksa bazı kimselerin hiç görmediği hayatın karanlık bir bölgesi miydi? Benim bu kadar bilgisiz olabileceğim, inanılmayacak bir şey gibi görünüyordu. Benim önümde susuyor mu, yoksa gereğinden çok yavaş mı konuşuyordu insanlar? Ya da bilinçlenmenin beni, sağladığım huzurun dışına iteceğini, kafamda bana ait olan oldukça dengeli bir dünya hakkındaki imajı dağıtacağını düşündüğüm için, inanmamaya önceden mi hazırlanmıştım? Mükemmel olduğunu düşünmediğim halde, dünyaya tahammül edilebileceğine inanıyordum. Bu aynı dünyanın adaletsiz olduğunu nasıl kabul edebilirdim? Biri çıkıp sözlerimin samimiyetinden şüphe ederek şöyle bir şey sorabilir: "İnsanlara yakın olduğuna, onların başkasından gizledikleri şeylerin derinliğine inip anladığına inanarak, aralarında bunca yıl yaşamış, aklı başında, olgun bir kimse nasıl olur da çevresinde olup biten ve önemsiz sayılamayacak bazı şeyleri göremeyebilir? Bunları görmemek için ya kör ya da ikiyüzlü olması gerekmez mi?" Yemin etmek günah olmasa, bilmediğime en büyük yemini ederdim! Bazı haksızlıklarla karşılaşmak mümkündü, ama doğruluğun bir ihtiyaç olduğuna inanırdım. Ayrı ve itaatkâr bir düzen içinde gelişmiş olan hayat hakkındaki saf düşüncelerime göre; bu olup bitenler, fazla karışık şeylerdi. Bu çapraşık münasebetlerin içine girebilmek için insanın çok karanlık bir muhayyilesi olması gerekirdi. Bu yüzden, kutsal bir görev kabul ettiğim Tanrı'nın düşüncesini savunurken bile kararsızlık içinde kalıyordum. Belki de insanlar, duymak istemediklerimi söylemekten çekindikleri için bazı şeyleri benden gizliyorlardı. Kardeşim hakkında söylenenleri dinlerken bile, kendimi inanmamaya hazırlamıştım. İnanmak, ölürcesine korkmak ya da sözle ifade edemeyeceğim, bilinmeyen, vicdanımın zoruyla meydana gelecek bir şey yapmaktı benim için. Düşüncelerimin samimiyeti beni doğruladığı için utanmadan söyleyebilirdim ki; Hasan'ın şahsiyeti, bu duyduğum izahatın önemini azalttı. Hasan iyi niyetli ama derinliği olmayan, dürüst ama hoppa bir insandı. Onun o sorumsuz muhayyilesi, incir çekirdeğini doldurmayan bir gerçeğe bir yığın şey ilave edebilirdi. Hem henüz yoldan geldiği halde, bütün bunları nerden bilebilirdi?

Onu tongaya düşürmek için:

"Bunları nereden öğrendin?" diye sordum.

Bu soruyu bekliyormuş gibi sükûnetle:

"Tesadüfen" diye cevap verdi Hasan.

"Bütün bunlar tahminî şeyler, palavradır belki de."

"Ne tahmin, ne de palavra."

"Konuştuğun şahıs bunları bilecek mevkide midir?"

"Sadece size söylediklerimi biliyor."

"Kimdir bu şahıs?"

"Ne ben söyleyebilirim, ne de bir önemi var bunun. Bu, öğrendiklerinizi bir kere de onun ağzından duymanızı sağlar. Fazlasını ne yapacaksınız!"

"Hiç."

"O kadar korkmuştu ki adam, ona acıdım doğrusu."

"Mademki korkuyormuş, neden anlattı?"

"Bilmiyorum. Belki boşalmak, bildiklerinden ötürü boğulmamak için anlatmıştır."

Duyduklarım beni öylesine etkilemişti ki, düşüncelerimi bir türlü toparlayamıyordum. Yangından kaçan kuşlar, karanlık mağaralara gizlenen yarasalar gibi dağılıp kayboluyordu düşüncelerim. Her şeyi kapsayan kötülük, korkunç bir şekilde gözlerimin önünde canlanıyordu.

"Korkunç bir şey bu, dedim. O kadar korkunç ki, güçlükle inanabiliyorum. Keşke anlatmasaydın."

"Anlatmamayı ben de düşündüm. Şimdi bile aynı şeyi düşünüyorum. İhtiyacınız yoksa eğer, hiçbir şey söylememiş olduğumu farz edin."

"İmkânsız bu. Bir şeyin varlığı, söylenmedikçe bilinmez."

"Ama olmayan bir şey söylenemez ki! Burada önemli olan, o şeyin söylenip söylenmemesidir. Söylediklerimin, sizi bu kadar heyecanlandıracağını bilseydim, susardım belki de. Niye korkuyorsunuz gerçeği öğrenmekten?"

"Gerçeğin bana ne faydası olabilir?"

"Bilmiyorum. Bütün bunlar, belki de gerçek değildir."

"Dönüş yapamazsın, artık çok geç, söylenen söz geri alınmaz! Bu söylediklerini sana anlatanı tanır mıyım ben?"

"Size yardım etmek istedim. En kestirme yoldan, en kısa zamanda kardeşinizi kurtarma çareleri arayacaksınız sandım. Oysa öyle görülüyor ki, geceleri korkudan muhakkak gözüne uyku girmeyen o zavallıdan başka bir şey kalmamış aklınızda. Nasıl oluyor da başka hiçbir şey bilmek istemiyorsunuz!"

Belki de öyleydi. Belki Hasan'ın hakkı vardı. Umursamazlıkla korkunç yükümü hafifletmiş olabilirdim. Yalnız böyle konuşmamak gerekiyordu. Sanırım, nasıl konuşulacağını da biliyordum. Şu akılsız, çocuksu soru dudaklarımın ucundaydı. Neredeyse: "Sen iyi bir insansın. Ne yapmam, nasıl davranmam gerektiğini bana söyler misin? Duyduklarım beni şaşkına çevirdi. Sanki bir uçurumun kenarına getirilmişim de, aşağılara bakmak istemiyormuş gibiyim. Eski durumuma dönmek ya da hiç olmazsa insanlara olan inancımı kurtarmak istiyorum. Oysa bu korkunç, öldürücü anlaşmazlık önlenmedikçe bunu yapamam. Nereden başlamak gerektiğini sen bana söyle" diyecektim.

Ama demedim. O sırada kopuşa nasıl razı olmadığımın, çok eskiden kurulan bağları ısrarla koruduğumun ve bunu yaparken suçu kardeşimin üzerine yüklediğimin farkında değildim. Talihim olsaydı da konuşabilseydim gizlenmekten kurtulurdum. Bu durumda neler olurdu bilemem. Belki Hasan söyleyeceğini şaşırır, bana hiçbir yardımda bulunamazdı. Ama hiç olmazsa ruhumdaki gerilim azalır ve ben yalnızlıktan kurtulurdum. Öte yandan acımın içine

kapanmayıp, Hasan'ın benden çok olan hayat tecrübesinden yararlansam, belki de hayatımda sonradan meydana gelecek değişiklikleri daha başlangıçta önlemiş olurdum. Ama bu bile kesin değildi; çünkü amaçlarımız, birbirinin tamamen tersiydi. O, bir insanı kurtarmak istiyor, ben ise bir düşünceyi kurtarmaya çalışıyordum. Gerçi bütün bunları sonradan düşünmüştüm. O anda böyle düşünmeme imkân yoktu. Istırap içinde, perişan bir haldeydim. Bilmediğim bir şeyi açıkladığı için elimde olmayarak Hasan'a kırılmıştım. Gerçeği meydana çıkaracak her şeyi yapmak zorunda olduğumu biliyordum. Artık seçme hakkım yoktu. Gerçek beni yargılamıştı.

Yarın, iki gün sonra ya da uzak olmayan bir süre içinde muhakkak gelecek olan şeyin üzüntüsüyle dolu olduğum halde Hasan'la nasıl ayrılacağımızı, ayrılırken doğacak tatsızlığı düşünmekten kendimi alamıyordum. Hiçbir şey söylemeden mi kalkıp gitmeli, birbirimize basit bir şeyler mi söylemeli, yoksa soğuk ve kırgın bir şekilde mi ayrılmalıydık? Şahsî meselelerim söz konusu olunca ne söyleyeceğimi, nasıl hareket edeceğimi bilemez hale gelir; böyle olurmuşum demek. Oysa şimdiye kadar ne söyleyeceğimi, nasıl davranacağımı bilmişimdir hep. Aramızda geçen konuşmadan tatsız bir hava, birtakım önsezilerin ağırlığı, her şeyin söylenmemiş olmasından doğan bir hoşnutsuzluk kalmıştı ortada. Yine de farkında olmadan soğuk davranmamaya, kırıldığımı belli etmemeye çalıştım. İleride ona ihtiyacım olup olmayacağını bilmiyordum. "Farkında olmadan" diyorum; çünkü bunu yaparken kurnazlık düşünmemiş, hangi yoldan bana faydalı olabileceğini kararlaştırmamıştım. Ama içimden onu kaybetmemem gerektiğini hissediyordum. Belki de kız kardeşi ile konuştuğumuz iş için onun bağlılığına ihtiyacım olacaktı. Bu konuya tekrar dönüp dönmeyeceğimizi Allah bilir ya, ben yine de konuya tekrar dönülebilecek şekilde konuşmayı bitirdim.

Sesimin tabii ve nazik olmasına dikkat ederek bütün iyi niyetimle:

"Vakit geç oldu. Muhakkak yorgunsunuzdur" dedim.

Hasan, kuvvetli parmaklarını sıranın kenarında duran elimin üzerine hafifçe değdirdi ve uysal, sakin, duygulu bir sesle:

"İstemediğim halde galiba sizi üzdüm, dedi. Dünya ve insanlar hakkında fazla şeyler, çok daha fazla şeyler bildiğinizi sanıyordum. Sizinle başka türlü konuşmam gerekirdi."

"Benimle nasıl başka türlü konuşabilirdin?"

"Bilmiyorum. Bir çocukla konuşur gibi belki de."

Bu sözlerin hiçbir anlamı olmayabilirdi. Ama Hasan'ın onları söyleyiş tarzı; o pürüzsüz, anlamlı gür sesi; bu anda istenilen bir şeyin olmamasından ileri gelen mahzun fakat tatlı, akıllı, rahatlatıcı gülümseyişi beni etkilemişti. Onun, korunmadığı zaman fark edilen olgun, dolu bir yanı olduğunu şaşkınlık içinde ilk defa bu an düşündüm. Bu özelliği, huzursuzluk veren mehtaplı gecelerde ve güç durumlarda kendini gösteriyormuş demek. İtimat telkin eden gür sesi, huzur veren gülümseyişi ve sırların açıklandığı o gece yarısı öncesi ayrıntılarıyla aklımda kaldı. Güçlü, fakat tamamen ele geçmeyen bir şey vardı bütün bunlarda. Belki de birdenbire, hiç beklenmedik bir anda, bir insanın daha önce hiç kimseye göstermediği gizli yanını gördüğüm için bana öyle gelmişti. O anda mı ortaya çıkmıştı, yoksa yılanın derisinden sıyrılıp çıkması gibi miydi? Neyi gösterdiğini bile bilmiyordum. Bildiğim bir şey varsa o da, bu anın önemli olduğuydu. Heyecanımdan her sözcüğü, her davranışı, her yaşantıyı hayalimde değiştirmiş olabileceğimi de düşünmedim değil. Ama yine de olay aklımdan çıkmadı.

Derken Hasan ayağa kalktı. Bulduğu yumuşak, uygun bir kelime sayesinde aramızdaki soğukluğu başarıyla kaldırdığı için artık gidebilirdi. Bu arada benim de az önceki heyecanım geçmiş, yerini kötü bir niyet almıştı. Bu kötü niyet, heyecanın hemen ardından geldiği için daha da tuhaftı.

Hasan giderken cebinden çıkarttığı bir çıkını sıranın üzerine bırakarak:

"Sizin için" dedi.

Ve gitti.

Kendisini kapıya kadar yolcu ettim. Köşeyi dönünce de peşine takıldım. Arkasına bakınca, beni bir gölge sansın ve fark etmesin diye sessiz adımlarla duvar ve tahta parmaklıkların kenarından ilerliyordum. Arada bir, dar sokakların karanlığında Hasan'ın gözden kaybolduğu oluyordu. Ama böyle anlarda, ayak seslerinden izliyordum onu. Benim adım atışlarım sessiz ve gizliydi, duyulmuyordu. Daha önce hiç böyle yürümemiştim. Ay ışığıyla aydınlanmış kavşaklarda yeniden görüyordum mavi mintan ve iri yapılı şeklini. Bir çemberin etrafında dönüyormuşum gibi geliyordu bana. Sonunda, bu yanıltıcı çemberin tanıdık bir yerde daraldığını gördüm. Caminin yanında durdum. Hasan, evinin avlu kapısının halkasını vurdu. Kapı hemen açıldı. Kapı arkasında onu bekleyen biri vardı sanki. Yabancı bir eve girseydi, benden gizlediği adama uğradığını düşünürdüm. Bu durumda bir şey öğrenememiştim.

Tekkeye yorgun döndüm. Ama bu yorgunluk, vücut yorgunluğu değildi.

Sıranın üzerinde Hasan'ın bana hediye olarak getirdiği, en iyi sahtiyan derisinden yapılmış, kapağında dört altın kuş bulunan Ebü'l-Ferec'in *Hikâyeler Kitabı* duruyordu. Kitabın sarılı olduğu ipek mendilde de dört altın kuş şeklini görünce şaşırdım. Bu, öyle tesadüfen satın alınmış bir kitap değildi.

Bir defasında Hasan'la konuşurken, gençlik günlerimi hatırlayarak Ebü'l-Ferec'i anmıştım. Anmış ve unutmuştum. Ama o unutmamış.

Sıranın üzerine oturup kucağıma aldığım kitabın sahtiyandan yapılmış parlak cildini parmaklarımla okşar, mehtabın ışığı altında ölmüş gibi görünen dereyi seyreder ve saat kulesinin zamanı vuruşunu dinlerken içimden ağlamak geliyordu. Zorlukla hatırlayabildiğim uzak çocukluk bayramlarından bu yana, ilk defa biri beni düşünüyor, bana hediye getiriyordu. Uzak bir ülkede bulunduğu sırada bile benim sözümü hatırlayan biri vardı demek.

Bu anda hissettiklerim, olağandışı şeylerdi. Berrak, güneşli bir sabah vaktinde, uzun bir yolculuktan sonra eve dönmüş gibiydim. Karanlıklar kaybolmuş, içimi büyük bir sevinç doldurmuştu sanki.

Gece yarısı olmuştu. Gece bekçileri, gece kuşları gibi beliriyor, vakit durmadan ilerliyor, ben ise hâlâ şaşkın şaşkın oturuyordum. Beni şaşkınlığa uğratan dört altın kuş ile Ebü'l-Ferec'in kitabı olmuştu. Çok eskiden babam, köşelerine birer altın kuş şekli işlenmiş, keten bezinden bir köylü çevresi içinde bana kurabiye getirmişti. Evimizden bende kalan tek eşya buydu. Hasan bunu görmüş ve unutmamış. İnanmak zor ama bu bir gerçekti.

Bir insan tarafından sebepsiz, çıkarsız, yürekten hatırlanmış olmak beni çok duygulandırmıştı. Oysa Hasan, belki de şaka olsun diye beni hatırlamıştı. Kendi küçük zaaflarını yendiğini sanan eski bir derviş bile azıcık ilgi gösterilince, böyle satın alınıyormuş işte. Galiba kolay kolay ölmüyor küçük zaafları insanların. Üstelik öyle küçümsenecek şeyler de değil bunlar.

Vakit hayli geç olduğu halde ben hâlâ oturuyor, bir yandan heyecanımı izah edemediğim için kendi kendimi gülünç buluyor, bir yandan da bu heyecanın etkisinden kurtulmak istemiyordum.

Altıncı Bölüm

İsteyen zayıftır, ama isteyenden istenen şey de zayıftır.

Sabahleyin ovaya indim. Çiçekli bayırlara tırmandım. Bodur meyve ağaçlarının altında durup yüzümü bahar yüklü dallara döndüm. Binlerce çiçek, ürün vermeye hazır bekliyordu. Görülmeyen sayısız damarcıktan akan sıvının uğultusundan, hışırtısından mest oldum. Akşam olduğu gibi, tekrar iki elimle dalları tutmayı, ağacın renksiz kanını damarlarımda akıtmayı, ağrı duymadan çiçek açmayı ve solmayı arzu ettim.

Bu tuhaf arzunun tekrar belirmesi, taşıdığım acının ne kadar ağır olduğunu gösteriyordu.

Ormandan belirli aralıklarla, güm güm diye bir balta sesi geliyordu. Her vuruştan sonra, güçlü eller baltayı tekrar kaldırıp indirirken, kısa bir sessizlik oluyordu. Bu uzaklıktan bile baltanın geniş ağızlı ve keskin olduğunu, kudurmuş gibi ağacı ta iliğine kadar dişlediğini anlayabiliyordum. Baykuşun da ağıtı, kederi, çağrıyı, berrak, etkileyici, anlaşılmayan bir kadın çağrısını andıran sesi duyuldu. Kadın gençti, ilkbahar güneşinden yanmıştı, gülümsüyordu. Bu genç sesin geldiği yöne, kıbleye döner gibi dönüyor ve onun hakkında her şeyi biliyordum. Bu ilkbahar sabahının sessizliğinde bu yabancı

dünyanın boşluğunda yalnız üç ses vardı. İçimde, çiçek tozlarının tatlı kokusu olduğu halde gözlerimi kapayıp bu üç sesi dinlerken, unutkanlığın olağandışı bir anını yaşadım. Bu bir hatırlatma değil; çok önceleri, bugünkü benden tamamen farklı, hafif, çevremdekilerle birlikte yaşama sevinci, heyecanı içinde bulunduğum başka bir zamana katılıştı. Biliyordum, evin üstündeki ormanda, güçlü elleriyle baltayı savuran babamdı. Bu balta, babamın baltasıydı. Baykuşun da sesini tanıyordum. Onu hiç görmedim ama hep aynı yerde ötüyordu. Kız da yabancım değildi. On altı yaşındaydı bu kız. Onu, aradan yüzyıllar geçmiş gibi sonsuz bir zamanın ardından gördüğüm halde hiçbir şeyi unutmadığımı anlıyordum. Gülümseyen ağzının etrafındaki altın sarısı tüyler, iki elin parmaklarıyla sarılacak kadar incecik beli, bunca uzun yıl sonra bile aklımdan çıkmamış; vücudunun lavanta çiçeği kokusu hâlâ burnumda tütüyordu. Zamanın içinden kimi çağırıyor bu kız? Ne cevap verebiliyor, ne de geri dönebiliyordum.

Berrak bir karşılaşma beni, uzak zamanın karanlıklarından, daldığım uykudan uyandırdı. Kopardığı çiçekleri havaya fırlatan, yerden aldığı toprakları kuşlara atan, anlaşılamayan birtakım sözler söyleyerek bağırıp çağıran, neşeli, kedi gibi canlı bir oğlan çıktı karşıma. Beni görünce, uslanıp ciddileşerek yan tarafa doğru yürüdü. Onun dünyasından değildim, yadırgamıştı beni.

Çok yıllar önce, başka bir yer ve başka bir yolda, tıpkı buna benzeyen bir çocuğa rastlamıştım. Bunu hatırlamak ve çocukları kıyaslamak için hiçbir sebep yoktu ama hatırlayıverdim işte. Bu hatırlayış, belki bugün hatırlama günüm olduğu için; belki o sırada –şimdi olduğu gibi- hayatımın dönüm noktasında bulunduğum için; belki çocukların ikisi de tombul yanaklı oldukları; belki bu viran yerde, kendi havalarında, kendi kendilerine yetindikleri bir sırada rahatsız edilmiş gibi somurtarak yanımdan uzaklaştıkları içindi. Bu çocuğun da tıpkı çok önceleri karşılaştığım çocuğun gözleri gibi keten çiçeğini andıran mavi gözleri vardı. Çocuğa bir şey sordum. Soru eski ve üzücüydü. Ama o, bunu bilmiyordu.

Aramızda geçen konuşma, çok önceleri karşılaştığım çocukla yaptığımız konuşmadan tamamen farklıydı. Başka hiçbir sebep olmadığı

halde, yorgun bir yolcunun soğuk bir su kenarında durup dinlenmesi gibi, sadece hafiflemek için bunu belirtiyorum.

Çocuğa:

"Kimsin sen küçük?" diye sordum.

Çocuk durdu, hiç de dostça olmayan bir şekilde bana baktı:

"Sana ne?"

"Mektebe gidiyor musun?"

"Artık gitmiyorum. Dün hoca dövdü beni."

"Senin iyiliğin için dövmüştür."

"Eksik olsun böyle iyilik. Senin iyilik dediğin şey, sırtımızda sıra sıra diziliyor. Her bilmediğimiz harf için sırtımızda patlıcan gibi bir morartı beliriyor."

"Kötü bir söz mü patlıcan?"

"Kötü söz söyleme."

"Sen, ne şeytansın sen!"

"Kötü söz söyleme efendi."

"Dün de böyle rahat konuşabiliyor muydun?"

"Düne kadar hocanın davuluydum. Kuş gibiyim bugün. Bana şimdi vurmaya kalksın biri, sıkıysa eğer!"

"Baban ne diyor bu işe?"

"Herkes âlim olacak değil ya, diyor. Elifle de, elifsiz de çift sürebilirsin. Toprak seni bekliyor, onu başkalarına vermeyeceğim. İş, dayak atmakta ise, dayağı ben de atabilirim, diyor."

"Seni kasabaya götürmek için babanla konuşayım mı? Orada okur, âlim olursun."

Bu soruyu, bir zamanlar karşılaştığım çocuğa da sormuştum... O şimdi, derviş olarak tekkede bulunuyor. Ama bu çocuk, bambaşka bir çocuk. Söylediklerimi duyar duymaz yüzü çarpıldı. O az neşeli çocuk, bu değildi sanki. Somurtup bir an bana öfkeyle baktıktan sonra, ansızın yerden bir taş kaptı. Tehdit ederek:

"İşte, babam orada, dedi, çift sürüyor. O dediğini sıkıysa git, ona da söyle!"

Babasına doğru gitsem belki sahiden vurur, belki de bayıra kaçardı. Ötekinden daha akıllıydı bu çocuk.

Sakinleştirmeye çalışarak:

"Söylemem, dedim, seni kimse buna zorlayamaz. Hem belki de, burada kalman daha iyi olur."

Çocuk, şaşkın bir halde bana bakıyor, ama taşı elinden bırakmıyordu. Yürüdüm. İlerlerken birkaç defa dönüp arkama baktım. O yerinden kıpırdamıyor; ürkek, güvensiz, babası ile teklifim arasında bir engel gibi dikilmiş duruyordu. Benim uzaklaştığımı görüp korkmak için hiçbir sebep kalmadığını anlayınca, elindeki taşı buğday tarlasına fırlattı ve koşarak babasının yanına gitti.

Ben ise üzgün bir halde geri döndüm.

Ufak tefek bir kadın kapıyı açtı, yaşmağının bir ucuyla yüzünü örterek bana bahçenin yolunu gösterdi.

"Bahçede üç deli, bir kudurmuşu zapt etmeye çalışıyor, dedi. Oraya mı gitmek, yoksa burada mı beklemek istersiniz? Burada bekleyecekseniz, gidip Hasan'a haber vereyim. Bir şey söylerse, gelip size bildiririm. Bugün yine Hasan'ın heyheyleri üstünde çünkü."

Yanlarına gideceğimi söyledim. Kadın kapıyı kapatıp evin içine girdi.

Erik ağaçlarıyla çevrili evin arkasındaki bahçenin çayırlık kısmında, Hasan'ın iki uşağı, azgın bir tayı yakalamaya çalışıyorlardı. Hasan, bahçeyi çeviren çitlerin yanında durmuş, sükûnetle bakıyor, arada bir de bağırıp küfrederek uşakları teşvik ediyordu.

Yarı yabanî atın nallarının altında topakların üşüştüğü, güreş meydanını andıran bu çayıra girmedim.

Uşaklardan önce alçak boylu, güçlü, daha yaşlı olanı; sonra da genç, yüksek boylu, çevik olanı atın yanına sokulmaya çalışıyordu. Atı aynı anda yakalasalar daha kolay zapt ederlerdi. Onların böyle eziyet çektiklerini gördüğü halde, Hasan'ın ses çıkarmamasına şaşıyordum.

Çayırın ortasında duran parlak siyah tüylü, dolgun sağrılı, adaleli bacaklı, ince bilekli, burun delikleri açılmış kızgın tay tir tir titriyor; titredikçe de büzülen sert derisinde hafif dalgacıklar meydana geliyordu.

Başı, geniş omuzlarının arasına gömülen yaşlı uşak, düşmanlığı önceden kabul etmiş, ses ya da bir hareketle teskin etmeyi denemeksizin taya yandan sokuluyor; gücüne güvenerek ansızın atılıyor; yelesinden ve boynundan yakalamaya çalışıyordu tayı. Tay görünüşte sakin duruyordu. Ama adamın üzerine geldiğini görünce, ok gibi yerinden fırlayarak bir kavis çizdi. Adam, tayın bu hareketini bekliyormuş gibi yana çekildi ve ani bir atak yaparak tayı uzun yelesinden yakaladı. Tay önce şaşırıp durdu, sonra da kurtulmaya çalışarak adamı sürüklemeye başladı. Ama adam, güçlü kollarıyla sıkıca sarıldığı tayın kıvrak boynunu bırakmıyordu. Bitkin, birbirlerinden ayrılma imkânları yokmuş, bundan sonra ne yapmaları gerektiğini bilmiyorlarmış gibi, oldukları yerde mıhlanıp kalmışlardı. Görünüşe bakılırsa adam, tayı zapt edecekti. Ama öyle olmadı. Tay beklenmedik bir silkinişle adamı kendinden uzağa fırlatıp attı.

Aynı şey genç uşağın da başına geldi. O daha tedbirli, daha kurnazca davranıyor; avucunu uzatıp anlamsızca gülümseyerek hayvana sokulmaya çalışıyordu. Ama tam yakalayacağı sırada, hayvan ani bir dönüşle adama çarparak onu kendinden uzaklaştırdı.

Hasan çirkin bir kelime kullandı. Genç uşak buna güldü. Yaşlı uşak ise:

"Bu ne meret şeymiş" dedi.

Hasan, yaşlı uşağa dönerek:

"Meret sensin!" diye söylendi.

Hasan, bu boğuşmayı bir güreş, bir düello seyreder gibi, sükûnetle seyrediyordu. Çitin bu yanında –benim gibi- nalbandın da beklediğini bildiği halde, onun için tayı yakalamaları değil, deneyip de başaramadıklarını görmek önemliydi. Üstelik ne uşaklara öğüt vererek yardım ediyor, ne de bu tehlikeli oyuna son veriyordu. Kendisini böyle görmeye alışmadığım için beni, daha çok ciddiyeti ve somurtkanlığı şaşırtıyordu. Memnun olmadığı bir şey vardı ama bunun, uşakların beceriksizliği olduğunu sanmıyorum. Gereksiz bir kalabalığı andıran bu durumun, bu kadar çok uzamasına izin vermesi tuhafıma gidiyordu. Aralarındaki ilişkilere göre bu belki de normaldi ama bana faydasız görünüyordu. Hasan'ın bu davranışları, onun hakkındaki kanaatlerimi de değiştiriyordu. Artık o sevimli, neşeli hali kalmamıştı. Belki kendi seviyesindeki insanlara karşı sevimli görünüyor da, uşaklarla olan ilişkilerinde herkes gibi davranıyordu. Ama beni fark ettikten sonra da kısaca bir selam vermiş ve hiç değişmeden, uşaklara eziyet etmeye devam etmişti. Bu arada at, yaşlı uşağın uyluğuna bir çifte atınca, uşak da atın kaburgalarına şiddetli bir darbe indirdi.

Bunu gören Hasan:

"Sen de onun gibi delisin! Çıkınız!" diye bağırdı.

Adamcağız sesini çıkarmadan topallayarak atın yanından uzaklaştı.

Uşakların uzaklaşmalarını bekledikten sonra Hasan yavaşça atın üzerine yürüdü. Acele etmeden, heyecanlı hareketler yapmadan, aldatmaya çalışmadan, hayvanın hareketlerine göre ısrarla yer değiştirmeye, etrafında dolaşmaya başladı. Sakinleşen at, sonunda durdu, hâlâ güvensizlik içinde burnundan soluduğu halde sahibinin yaklaşmasını bekledi. Hasan korkusuz, öfkesiz, yumuşak bir sesle bir şeyler fısıldamaya devam ederek elini atın başına doğru uzattı; acele etmeden, sabırla, hayvanın başını çektiğini fark etmiyormuş gibi alnını okşadı; sonra avucunu burnuna, boynuna doğru götürdü, yelesinden tutup çite doğru beraberinde yürüttü.

"İşte, dedi uşaklara. Şimdi artık tutabilirsiniz herhalde."

Yanıma gelerek:

"Çok beklediniz mi, diye söze başladı. Geldiğinize memnun oldum. Buyurun, eve gidelim."

"Bugün keyfin yerinde değil."

"Daha kötü olduğum günler de olmuştur."

"Rahatsız etmiş olmayayım. Giderim istersen."

"Ne münasebet. Gelmeseydiniz, ben sizi arayacaktım."

"Galiba uşaklara kızdın."

"Evet. Birinin ölmesini istiyordum."

Hiçbir şey söylemedim. O güldü.

"Tam derviş cevabı, susmak. Evet, asabım bozuk, onun için saçmalıyorum. Özür dilerim."

Giderim demiştim, oysa kalmak istiyordum. Sokağa çıkamaz, çıkmak yürekliliğini gösteremezdim. Sabahleyin de sebepsiz başıboş dolaşmamış, onu görmek istemiştim. Yatıştırıcı sözlere, çevremdeki fırtınaları dindirecek güvenilir bir insana ihtiyaç duyuyordum. Bazen insan, coşkun bir nehrin kenarında oturup onun o sakin gücüne, güvenle akışına bakarak huzura kavuşmak arzusunu duyuyor. Ama işte karşımda başka, tanımadığım bir insan buldum. Bunun için üzülüyor, kendimi mağdur olmuş hissediyor, iki huzursuz insanın bir arada ne yapabileceklerini bilemiyordum.

Allah'tan Hasan, kendine hakim olabildiğinden ya da neşeli yaratılışı, öfkeye uzun süre katlanamadığı için gittikçe daha çok aradığım insan olmaya başlıyordu.

Beni, ön tarafı tamamen pencerelerle kaplı olan büyük bir odaya buyur etti. Bu pencereden, gökyüzünün yarısı gizlenmeden kendini gözlerin önüne seriyordu. Minderleri, duvardaki levhaları,

oyma ağaçlarla süslü dolapları ve halılarının çokluğuyla bu yazlık odanın genişliği beni şaşırtmıştı. Kimsenin hesaplamadığı tozlanmış bir servet yatıyordu bu odanın içinde. "Odası da sahibi gibi", diye düşündüm. Dervişliğin katı düzenini seviyordum. Dünyadaki her şeyin olduğu gibi, her eşyanın da kendine ait bir yeri olmalıydı. Aklını yitirmemek için, insanın bir düzen kurması gerekir. Ama şaşılacak şeydir ki bu lakaytlık beni rahatsız etmiyor; tersine eşyalara hizmet etmeden, değer vermeden, onları kullanma özgürlüğünün varlığını hatırlatıyordu bana. Oysa ben aynı şeyi yapamazdım.

Hasan hem gülüyor, hem odanın içinde dağınık duran mintan, çizme ve silahları topluyordu. Bu dağınıklık onda, hanlarda yatıp kalkmaktan kalmış bir alışkanlıktır. Ancak yabancı biri geldiği vakit etrafa onun gözüyle bakınca, dağınıklığının farkına varabiliyordu demek. Ama ben, onun her vakit böyle olduğundan eminim. Dağınıklık, onun patavatsız, sorumsuz yaradılışının bir parçasıdır bence. Bunu, şakayla karışık kendisine de söyledim. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, bu dağınıklık ona yakışıyordu, hatta güzel görünüyordu da denebilirdi. Yarı şaka ile söylenmiş bu sözleri gülümseyerek kendisi de doğruladı: Evet, hiçbir vakit tertipli bir insan olamamış. Gerçi arada bir kendi kendine bir düzen kurabilen, tertipli insanlara karşı saygı duyuyormuş ama kendisi böyle olmayı artık ne düşünüyor, ne de böyle bir ihtiyaç duyuyormuş. Hayatında yalnız bir kez derli toplu olmayı, düzenli yaşamayı denemiş, hatta bunun için kendini zorlamış, fakat bir türlü başaramamış. Eşyalarla arasında bir düşmanlık varmış gibi, eşyalar onu saymıyor, ona boyun eğmeyi kabul etmiyorlarmış. Varlıklara hükmetmeye kalkmak akıl kârı değilmiş. Aslında düzen, onu biraz da korkutuyormuş. Düzen, sonuç, katı bir kanun, mümkün olan yaşama şekillerinin azalması, hayata hükmettiğimize dair yanıltıcı bir inanç demekmiş. Oysa hayat, durmadan akıp gidiyor, biz ona sarıldıkça o bizden uzaklaşıyormuş.

Bu az önceki kaba cambazın, bugünkü mesleğiyle hiç ilgisi olmayan böyle derin konulara, bu kadar ustalıkla nasıl geçebildiğine akıl erdirmek zordu. Onun açtığı bu konuyu memnuniyetle benimseyerek sordum:

"Öyleyse nasıl yaşamak gerekiyor? Düzensiz, hedefsiz; gerçekleştirmeye çalıştığımız bilinçli isteklerimiz olmadan mı?"

"Bilmiyorum. Hedef ve gayelerimizi tayin edip hayatta akla gelen her şey için bir kural yaratarak bir yeryüzü düzeni kurabilsek, çok iyi olur tabii. İnsanların başının üzerinden gökyüzü ve sonsuzluğa bakarak, genel kurallar uydurmak kolay. Bu kuralları, tanıdığın, belki de sevdiğin canlı insanlara, onları incitmeden uygulamak zordur."

"İnsanlar arasındaki ilişkileri Kur'an-ı Kerim tayin etmiyor mu? Bireysel olaylarda da aynı kuralı uygulayabiliriz."

"Öyle mi sanıyorsunuz? O halde bu bilmeceyi çözünüz. Sözünü edeceğim şey; az rastlanan, tuhaf, bizden uzak bir şey değildir. Gözümüzü açmak istediğimiz her an onunla karşılaşabiliriz. Örneğin görünüşte mutlu, birbirini seven bir karı kocayı ele alalım. Yoksa durun, böylesi daha iyi, tanıdığımız insanlardan söz edelim. Diyelim ki örnek olarak ele alacağımız ailedeki kadın, az önce size kapıyı açan kadın; koca da, gördüğünüz iki uşaktan daha yaşlı olanı, yani Fazıl'dır. Bu karı koca benim yanımda çalışır ve bahçedeki evde otururlar. Durumları kötü sayılmaz. Fazıl, benimle birlikte yolculuk eder ve ihtiyaçlarından fazla para kazanır. Yoldan her dönüşünde karısına hediyeler getirir, onu sevindirmeye bayılır. Kadın da sevinmesini bilir hani, tıpkı çocuklar gibi. Fazıl gülünç, beceriksiz, çocuksu tabiatlı ama boğa gibi güçlü bir insandır. Karısını çok sever, onsuz yaşayamaz. Karısını memnun etmek için benden bazı şeyler aşırır. Oysa beni de sever, benim için gözünü kırpmadan ölüme gider. Birbirini yiyen eşlere hiç tahammülüm yoktur. Onların iyi anlaştıklarını gördükçe keyiflenirim. Benim için önemlidirler, birleşmelerine yardım etmiş, kendilerini biraz da sevmişimdir ve şimdi şöyle düşünüyorum: Eğer bu kadın, başka bir erkekle ilişki kurup gerek Tanrı'nın emrine, gerekse insanlık kurallarına göre kocasına ait olan şeyi ona verirse acaba ne olur? Böyle bir şey olduğu takdirde ne yapmak gerekir?"

"Böyle bir şey oldu mu?"

"Evet, oldu. Öteki kişi, o gördüğünüz genç uşaktı. Kocasının hiçbir şeyden haberi yok. Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre zina edeni,

taşa tutmak gerekir. Bilirsiniz ki bu artık kullanılmayan bir usuldür. Peki ama ben ne yapmalıyım? Durumu kocasına mı bildirmeliyim? Kadını mı tehdit etmeliyim? Yoksa delikanlıyı mı kovmalıyım? Bunların hiçbirisinin faydası olmaz bence."

"Ama günah işlemelerine göz yumamazsın ki."

"Bunun önlenmesi daha zor. İkisi de onu seviyorlar. Kadın, bir yandan kocasından korkuyor, bir yandan da delikanlıyı seviyor. Delikanlı da benim yanımda kalıyor. O, biraz sinsi ama akıllıdır. Dürüstlüğünden kuşkulandıracak kadar beceriklidir. Onlarla birlikte, burada oturur. Delikanlıyı, adam kendisi getirdi, uzaktan akrabası olurmuş. Kadının kocası, hiçbir şeyden kuşkulanmayan, herkese inanan, mutluluğun zevkini çıkaran iyi bir insandır. Kadın, bu düzenin bozulacağından korkarak hiçbir şeyi değiştirmek istemiyor. Delikanlı da kadından ayrılmak istemediği için sesini çıkarmıyor. Delikanlının başka bir eve taşınmasını sağlayabilirdim. Ama kadın, oraya da giderdi. Hatta bunu bana kendisi söyledi. O vakit durum daha da kötü olurdu. Bu şartlar altında hiçbir değişikliğin faydası olmaz. Adam, durumu öğrendiği anda ikisini de öldürür. Hayatını karısına bağlamış, aptalın biridir o. Delikanlı ile kadın, mutluluklarını çalıyor ve buna hakları olduğunu sanıyorlar ama bu mutluluğu güzelleştirmek için çaba sarf etmek yürekliliğini gösteremiyorlar. İkisinin de durumu kötü. Kadın, sevmediği bir erkeğin karısı olmak, delikanlı da sevdiği kadını her akşam başkasına terk etmek mecburiyetinde. Yine de kocanın durumu en iyi. O, hiçbir şey bilmiyor, bunun için de bir üzüntü duymuyor. Oysa biz, en çok onun mağdur olduğunu sanıyoruz. Bana gelince; ben bu durumun devam etmesine göz yumuyor, hiçbir tedbir almıyorum. Her şey o kadar gergin ki tedbir almaya kalksam, onları bir arada tutan ince iplikleri koparır, üzerlerinde dikilip duran felaketi hızlandırmış olurdum. Gelin de şimdi, bildiğiniz kurallarla bu işi halledip bir düzen kurun. Ama bu işi yaparken onları yıkmayacaksınız, çünkü o vakit hiçbir şey yapmış sayılmazsınız."

"Bu olay, yalnız mutsuzlukla sonuçlanabilir. Kendin de öyle söylüyorsun."

"Korkuyorum, onun için sonucu çabuklaştırmak istemiyorum."

"Olgulardan söz ediyoruz, ama sen sebepleri üzerinde durmuyorsun. İnsanlarda günah işleme korkusu olmadıktan sonra, tabii ki ahlak kuralları etkisiz kalır."

"Her türlü kuraldan daha geniştir hayat. Ahlak sadece bir imgeleme, hayat ise olup biten şeylerdir. İnsan hayatına, günahtan çok, günah işlememek için alman tedbirler zarar getirmiştir."

"Günah içinde yaşayalım öyle ise."

"Hayır. Ama yasaklar da ikiyüzlülüğe, ruhların kirlenmesine sebep olmaktan başka bir işe yaramıyor."

"O halde ne yapmamız gerekir?"

"Bilmiyorum."

Bilmediğine seviniyormuş gibi güldü Hasan.

Kadın odaya girip şerbet getirdi.

Hasan'ın kadınla konuşmaya başlayacağından korktum. Düşündüğünü gizlemeyen, açık fikirli bir insandı o. Ama bu kez talihim olacak ki, bir şey söylemedi, güçlükle fark edilen, kınamasız, alaylı bir gülümseyişle sevilen bir insana ya da bir çocuğa bakar gibi baktı kadına.

"Onun tarafını tutuyormuşsun gibi baktın kadına" dedim kadın gittikten sonra.

"Evet, ondan yanayım. Âşık bir kadın daima ilginçtir; bu durumda ise her zamankinden daha akıllı, daha kararlı, daha sevimli oluyor. Öte yandan âşık bir erkek duygulu olur. Ben, bu kadını seven o iki erkekten yanayımdır aynı zamanda. Hepsini de şeytan götürsün."

O an hem acıyor, hem imreniyordum Hasan'a. Dinî konularda yararlı olabileceği derli toplu ve kesin düşünce tarzını yıktığı için kendisine acıyor, ama sadece seyredebildiğim anlamsız özgürlüğünden ötürü de onu kıskanıyordum. Bunların ikisini de yapamazdım, ya-

bancısıydım böyle şeylerin ben. Ama onun bu tutumu, yine de daha rahat nefes almaya benziyordu. Hasan'ı görmekten duyduğum memnuniyeti kendimden gizleyemiyordum. Kendiliğinden açılıp saçılan o hafif, aydınlık gülüşü; rüzgârdan kavrulmuş yüzü; kendisini ışık gibi saran neşeli hali; hatta hoppalığı bile hoşuma gidiyordu. Lacivert çakşır, keçi derisinden sarı çizme, geniş yenli beyaz gömlek ve başına taktığı Çerkez başlığından ibaret olan, beyaz kadar temiz, tuhaf giysilerinin içindeki geniş omuzları; aralanan gömleğinden üçgen şeklinde, sağlıklı bir karartı gibi görünen güçlü göğüs kafesiyle güvenilir yataklarda dinlenen bir eşkıya reisine; kendinden de başkasından da korkmayan bir hayduda; bir geyiğe, çiçek açmış bir ağaca, bağımsız bir rüzgâra benziyordu. Onu başka türlü görmeye, başlangıca çevirmeye çalışmam boşunaydı. Üstelik ona karşı koymakla fazla ileri gidiyordum.

Vaktiyle Hasan, benim gibiymiş, hayatı benimkine benziyormuş. Ama günlerden bir gün, başından bir olay geçmiş; bundan sonra hem hayat yolu, hem kendisi değişmiş. Şeyh Ahmet Nurettin'i böyle değişmiş, yolculuklara çıkan, hanlarda eğlenceler düzenleyen, yabanî atları ehlileştiren, söven, kadınlardan söz eden bir insan olarak hayalimde canlandırmaya çalışıyor, bir türlü beceremiyordum. Bunun hayali bile, benim için gülünç ve imkânsızdı. Böyle olabilmek için, ikinci kez dünyaya gelmem ve kendim hakkında hiçbir şey bilmemem gerekirdi. Böyle olmasa bile, kendimde de bazı değişikliklerin baş gösterdiğini sezdiğim ve bu sezdiklerimden korktuğum için Hasan'a sormak isteğini duyuyor ama bunu nasıl yapacağımı bilemiyordum. Düşüncemin izlediği yolu ve tecessüsümü mazur gösteren nedenleri görmeyen Hasan, değişim hakkında soracaklarımı tuhaf karşılayabilirdi. Bu yüzden, hedefe dolambaçlı yollardan gitmeye karar verdim.

"İşinden memnun musun?" diye sordum.

"Evet", dedi ve neşeyle gülerek gözümün içine baktıktan sonra tereddütsüz ekledi: "Kabul edin ki, sormak istediğiniz şey, bu değildi?"

"Başkasının düşüncelerini bir sihirbaz gibi anlıyorsun."

Hasan gülümseyerek bekliyordu. Açık yürekli davranışı karşısında çekingenliğim gitmiş, neşeli görünüşü beni yüreklendirmişti. Bu uygun fırsattan faydalanarak konuştum:

"Bir vakitler, sen de benim gibi ya da benzer şekilde, bizim gibi düşünüyordun. Kolay değil değişmek. İnsanın kendine ait olan her şeyi atması, öğrendiklerini unutması, alışkanlıklarından vazgeçmesi gerekir. Sen tamamen değiştin. Oysa bu, tekrar yürümeyi öğrenmek, temel alışkanlıkları edinmek gibi bir şeydir. Bunu yapmak için çok önemli bir sebep olmalı."

Hasan bir an tuhaf bir dikkatle beni seyretti. Sanki onu geçmişe ya da unutulmuş bir acıya tekrar götürmüştüm. Ama yüzündeki o gergin ifade çabucak yumuşadı ve sükûnetle söylediklerimi doğruladı:

"Evet, değiştim. İnandığınız her şeye, eskiden ben de sizin gibi, belki de sizden fazla inanırdım. İzmir'de, Talip Efendi karşıma çıktı: 'Genç bir insan gökyüzüne çıkmak isteyince ayağından tutulup yeryüzüne çekilmeli' dedi ve beni yeryüzüne indirdi. Sonra da: 'Sen burada yaşamak için yaratılmışsın. Zevkine bak. Mümkün olduğu kadar güzel ama utanmayacak şekilde yaşa. Allah'ın 'Bunu niçin yaptın?' sorusunu değil, 'Bunu niçin yapmadın?' sorusunu daha öncelikli kabul et!' diye ekledi."

"Ve şimdi sen nesin?"

"Uçsuz bucaksız, geniş yollarda yolculuk eden bir avareyim. Bu yollar üzerinde, buradakiler gibi üzgün ve dertli olan, küçük mutluluklar karşısında aynı sevinci duyan, iyi ve kötü insanlarla karşılaşıyorum."

"Herkes senin tuttuğun yolu tutsa, dünyanın hali ne olurdu?"

"Belki de daha iyi olurdu."

Hasan, konuşma çemberini kapatıyordu.

"Ve şimdi hiçbir şey umurunda değil. Başardığın şey bu mu?"

"Onu bile başaramadım."

Gittikçe azalan bir dikkat ve ilgiyle konuşuyorduk. Hasan'ın kendisi hakkında anlattıklarından çok şey beklerken, hiçbir şey elde edememiştim. Onun olayı, tek başına kalmış bir olaydır. Biraz tuhaf, ama böyle oluşunun nedenlerini gizleyen, akıllı bir insandır Hasan. Dik kafalılıkla kendini korumaya çalışan mutsuzun biri de olabilir. Her nasıl olursa olsun, bunun için ya çok zayıf ya da çok güçlü olmak gerekir. Oysa ben ne çok zayıf, ne de çok güçlü olabilirim. Kuvvetli bağlarla bizi kendine bağlamıştır dünya. Bu bağları nasıl ve neden koparmalı? Varlığında bir deri gibi gelişen, insanın kendisi demek olan inanç olmadan nasıl yaşayabilir kişi? Derken kardeşimi, nereye geldiğimi, yalnız kalamayacağımı hatırlayarak:

"Armağan için teşekkür etmeye geldim" dedim.

"Sebepsiz, boş şeyler hakkında çene çalmak üzere gelmiş olmanızı daha çok isterdim."

"Çoktandır heyecanlanmamıştım dün geceki gibi. Bu dünyanın talihidir iyi insanlar."

Hem söyleneni, hem dinleyeni töhmet altında bırakmayan bir nezaketti bu. Ama ben, dün gecenin etkisi altında, gerçekten böyle düşündüğümü sanıyor; hatta söylediklerimi yetersiz buluyordum. Daha çok şey söylemek, gittikçe artmakta olan bana ait bir ihtiyacı gidermek, içimi nazik ve sıcak duygularla doldurmak isteğini duyuyordum. Hasan'ın gülümseyerek beni durdurmaya çalışması boşunaydı. Bir kere ok yaydan çıkmıştı, kör bastona sarılır gibi ona sarılmıştım o anda. Hasan, vazgeçilmez bir ihtiyaçtı benim için; ayrıca bana en yakın, en iyi insan olması da gerekiyordu. Ona, hiç vakit kaybetmeden yarın, belki de bugün kardeşim için ne mümkünse yapacağımı söyledim. Haklı olduğuna inanacak, sonuna kadar adaleti aramaktan vazgeçmeyecektim. Birçok zorluklarla karşılaşacağımı, güç durumlarda belki de tek başıma kalacağımı biliyordum. Bu sabah Kaymakam, benimle görüşmek istememiş, kaba bir şekilde orada olmadığını söyletmişti. Oysa, Kaymakamlığa girdiğini, gözümle görmüştüm.

Kendisinden bir şey beklediğim için değil; sırf bana yakın olduğunu hissettiğim, insanca birkaç laf etmek, içimi dökmek için Hasan'ın yanına gitmiştim.

Beni sürükleyip buraya getiren, içimin derinliklerinde duyduğum bu tuhaf gerçeği, kendi kendime de ilk kez burada, Hasan'ın yanında söyledim. Ölüm yolculuğuna çıkıyor, tehlikeli bir savaşa gidiyormuş gibiydim. Mutsuzluğumla birlikte beliren biricik dostuma bakıyordum. Bana hiçbir yardımı dokunmayacağı halde onu korumak, ona sahip olmak için anlaşılmayan, büyük bir istek vardı içimde. Sesimin ciddiyeti ve gizli ıstırabımın etkisi altında büzülmüş, sessizce beni dinleyen bu adamın karşısında belki de, zaptiyelerin bana ulaştırdıkları o yalanı duyduğum vakit hissettiğim boşluğun bilincine varmıştım. Hakarete uğramıştım ama o sırada bunu duyacak güçte değildim. Kardeşim hakkında verilen hükmün, beni daha çok, dönülmeyecek şekilde kardeşime bağladığını anlayınca ürktüm. Kardeşimi kurtarırken kendimi de kurtarmak zorunda kalıyordum. Bu sırada geçirdiğim o soğuk, ürpertici yıkkınlığı kendimden bile gizleyemiyordum. Biliyordum, çalabileceğim salt bu kapı, isteklerimi duyurabileceğim salt bu dam değil; başkaları da vardı. Üstelik o başkaları, bu ne oldum delisi, kendini beğenmiş adamdan hem daha iyi hem daha güçlü kimselerdi. Böyle olduğu halde yine de gece yolunu şaşırmış bir insan gibi ürkek ve bitkin bir haldeydim. Birine güvenmek, birinden destek görmek ihtiyacını duyuyordum. Hasan'ı kendime dostluk ve sevgi bağlarıyla bağlamamın nedeni buydu. Gerçek güçsüzlükten doğan bilinçsiz bir kurnazlıkla gizlenmiş, zorla dindirilmiş, eski, büyük bir susuzluğu özlemle giderircesine en iyi şekilde başardım bu işi. Bu anı ve bu anda duyduğum tiksintiyi sonradan, uzun bir süre hatırladım.

Hasan'ı da duygulandırmıştım. Genişçe açılmış iki mavi göz, bir yabancıyı görür gibi bakıyor; şekilsizlikten çıkararak, yeni çizgilerle bana şekil veriyordu. Hasan'ın o her zamanki alaycı, neşeli hali, huzursuz bir gerginliğe dönüşmüştü. Fakat konuşmaya başlayınca tekrar sakin, hislerine hakim olabilen, derli toplu bir insan oluverdi. Onun ateşi, içinde sadece ateşli sözcüklerin yandığı bir alev gibi değil, sürekliydi. Onunla ilgili bu düşüncem de yeniydi. Henüz

bugün, az önce, ona seviyesiz, boş bir insan gözüyle baktığım halde; içimden muhakkak başka türlü düşünüyordum. Böyle olmasa, insanca bir söz işitmek ihtiyacını duyduğum sırada, özellikle onun yanına gelir miydim? Bu da yalnızlık korkusu içinde yeni duymaya başladığım, onunla ilgili sevgi heyecanımın onu savunmasıydı. Her ne ise, Hasan hoppa olabilir, alışılmadık düşüncelerini aklına estiği şekilde kullanabilirdi; ama iyi bir insandı, üstelik dost olmanın sırlarını da biliyordu. Oysa ben bilmiyordum, bu sırrı bana ancak o öğretebilirdi. Bu, belki de korkulu anlarda okunulan bir dua ya da zalim güçlere karşı bir tılsımdı.

Aslında bizim için başlı başına belirli bir önemi olan, sadece kendi ihtiyacımızı karşılayan bir sözcüğün, başka birinde nasıl bir çağrışım yaptığını hiçbir vakit bilemeyiz. Hasan'da, iyice gizlenmiş olan başkalarının hayatına karışma isteğini uyandırmıştım galiba. Bana yardım elini uzatabilmek için adeta sabırsızlanıyordu.

"Bana güvendiğinize memnun oldum, dedi hazırlıklı bir halde. Elimden geldiğince size yardım edeceğim."

Birdenbire canlanmış, tehlikeli bir hamle yapmaya hazırlanmıştı. Onu durdurmak gerekiyordu.

"Yardım istemiyorum, dedim. Yardımın gereksiz olduğunu düşünüyorum."

"Yardım hiçbir vakit gereksiz değildir. Hele bu sırada, her zamankinden daha çok ihtiyacımız olacaktır yardıma. Onu, bir an önce kurtarıp uzaklaştırmalıyız buradan."

Hasan, huzursuz bir halde yerinden kalktı. Bana bakan gözleri çakmak çakmaktı. Onda neyin depreşmesine sebep olmuştum acaba?

Ondan ne bu teklifi, ne de karar vermedeki bu çabukluğu beklemiştim. Davranışlarının açıklanmazlığıyla beni daima şaşırtan insanları, bu gidişle hayatımın sonuna kadar çalışsam da yine de tanıyamayacağım. Hasan'ın yaptığı teklifi düşünürken aklıma, tehlikeli bir oyunun içine itileceğim geldi ve korktum. Gerçek nedenini söylemeden –ki kendim de bunun ne olduğunu bilmiyordum- Hasan'ın teklifini reddettim ve:

"Kaçmakla suçu üzerine almış olur" dedim.

"Ama sağ kalır, dedi Hasan. Onun kurtulmasıdır önemli olan."

"Ben daha önemlisini yapıyorum, adaleti kurtarıyorum."

"Sizin de, onun da, adaletin de çekeceğiniz var."

"Öyle yazılıysa, öyle olur. İlahî tecelliyi önlemek bizim elimizde mi ki?"

Sükûnetle söylediğim bu sözler belki hüzünlü, acı, faydasızdı, fakat samimi sözlerdi. Onlardan başka neyim kalmıştı ki benim? Sözlerim, neden üzerine çamur atmışım gibi tahrik etmişti Hasan'ı? Onu durdurduğum, asil bir davranışta bulunmasına fırsat vermediğim için olmasındı? Bu an, az öncekinden farklı bir ateş yandı Hasan'ın içinde. Gözleri alev alev yanıyor, yanakları al al oluyor, bir hareket yapmasını önlüyormuş gibi sol eliyle sağ elini tutuyordu. Bir insanın bu kadar heyecanlandığını, bu kadar öfkelendiğini az görmüştüm. Onu bu durumda görünce bağırıp çağıracağını, küfredeceğini zannettim. Ama şaşılacak şey ki, bağırmadı. Oysa ben, bağırmasını daha çok isterdim. Boğuk, tabii olmayan bir sükûnetle, hecelere basa basa konuştu. Onun ilk kez, ağır söz ve hakaretleri yumuşatmak gereğini duymadan, öfkeli anında düşündüğü şekilde, sıcak konuştuğunu duyuyordum:

"Ah zavallı dostum benim! Siz dervişlerin, bir kez olsun derviş gibi düşünmediğiniz olmaz mı? Belirlenmişe göre davranmak, Allah'ın emrinden çıkmamak, adaleti ve dünyayı kurtarmak! Nasıl oluyor da bu büyük sözler sıkmıyor sizi? Dünyayı kurtarmaya çalışmadan, insanca bir isteğe göre hiçbir şey yapılamaz mı? Allah'ınızı severseniz dünyayı rahat bırakın. Siz derdini çekmezseniz daha mutlu olur o. Adını, soyadını bildiğiniz, tesadüfen kardeşiniz olan biri için bir şeyler yapmalısınız. Yoksa suçu olmadığı halde savunmasını yaptığınız adalet yüzünden mahvolur kardeşiniz. Eğer kardeşinizin ölümü, diğer insanların günahlarını affettirecek, onların cennetlik olmalarını sağlayacaksa varsın ölsün. Ama ben, bunun böyle olacağını hiç sanmıyorum. Yine her şey olduğu gibi kalacaktır."

"Allah'ın dediği olur."

"Söyleyeceğiniz başka, daha insanca bir sözünüz yok mu?"

"Hayır. Öyle bir şeye ihtiyacım da yok."

Hasan pencereye yaklaştı; kasabaya, kasabanın çevresindeki dağlara bakmaya başladı. Geniş gökyüzünün berraklığında bir teselli, sorularına bir cevap arıyordu sanki. Derken avluda biriyle yüksek sesle konuşmaya başladı. Atın nallanıp nallanmadığını, Fazıl'ın çalgıcıları getirmek üzere gidip gitmediğini sordu.

Boşuna gayret sarf ediyordum. Hasan'ı tanımak güçtü. Tam bir yönünü tanıdığımı sandığım anda başka, bilinmeyen bir yönü meydana çıkıyor, hangisinin gerçek olduğunu kestiremiyordum.

Pencereden döndüğünde tekrar sakindi ama eski berraklığı kalmamıştı gülüşünün.

Neşeli görünmeye çalışarak:

"Özür dilerim, dedi. Kaba ve aptalca davrandım. Biliyorsunuz, serde celeplik var. İyi ki ağzımı bozup küfretmeye de başlamadım."

"Fark etmez, bunun hiç önemi yok bu sırada."

"Bu şekilde davranmaya hakkım yok belki de... Sizin usulünüzün daha faydalı olması mümkündür. Davranışlarımızı buradaki basit ölçülere dayandırmaktansa ahiret ölçülerine dayandırmak, herhalde daha iyidir. Hiç olmazsa insan, başarısızlıklar yüzünden huzursuz olmaz, daima zamanın sonsuzluğunu göz önünde bulundurur ve mazeretleri kendi dışındaki nedenlerde arar. Böyle düşünen insanın kendi kaybı daha az önemli olur. Acı da, insan da, bugünkü gün de uykulu, parıltılı bir vurdumduymazlık içinde sürüp gider. Tıpkı deniz gibi. İçinde durmadan meydana gelen sayısız ölümlere acımaz deniz."

Susuyordum. Ne söyleyebilirdim ki? Bu huzursuz sözler, sonu olmayan, güvensiz ve akıldışı şeyler ortaya atıyordu. Neyin üstünde durmak istediğini kendisi de bilmedikten sonra, ona ne karşı ko-

yabilir, ne de hak verebilirdim. O kuşkulanıyor, ben ise kuşkulanmıyordum. Allah emrinin en yüksek kanun, ebediyetin davranışlarımızın ölçüsü ve imanın insandan önemli olduğuna gerçekten inanıyordum. Evet, dünya kurulalı beri deniz vardır ve daima olacaktır. Ama her küçük ölüm için deniz alt üst olamaz. Hasan bunu, değişik anlamda, inançsız, değişik bir şekilde söyledi. Oysa ben mutluluğum söz konusu olduğu anda bile, bu düşüncenin seviyesine yükselmek isterdim.

Düşüncelerimiz aynı olmadığı için, kardeşimin iltimasla ya da kaçırılarak özgürlüğe kavuşturulmasını, adalete olan inancım yüzünden kabul edemeyeceğimi ona anlatamazdım. Benim olan bu dünyada adaletin olmadığına inanmış olsam ya kendimi öldürmek ya da artık benim olmadığı için ona karşı savaşmak zorunda kalırdım.

Açık pencerenin altındaki tomruklanmış dala bakıyordum. Gitme vakti gelmişti.

"İlkbahar" dedim.

Hasan bunu bilmiyordu sanki. Ama mutlaka benim gibi bilmiyordur. Hasan'ın tuhafına gideceği aklıma gelmemişti bu sözün. Bu söz, konuşma ve düşüncelerimize son verecek sandım. Ama olmadı. Bu sabah gördüğüm beyaz ve kırmızımtırak baharları hatırladım. Ağaç dallarının altı, parıldayan gölgelerle doluydu. Uyanmış toprak mis gibi kokuyordu ve ben başımı alıp herhangi bir nehir boyunca bir yol üzerinde, biricik güneşin eşliğinde, belirli bir yerde bulunmamaktan başka bir isteğim olmadan, hiçbir şeye bağlanmadan, her sabah değişik bir yer görerek, her akşam başka bir yatakta yatarak, bağımsız, acımasız, anısız, dünyayı dolaşmanın güzel bir şey olacağını düşünüyordum. Ama hayır, benim düşüncem değildi bu. Az önce Hasan'ın belirttiği isteği benimsemiştim. Bu istek bana o kadar güzel, o kadar çekici görünmüştü ki onu, bütün bir an kendi isteğimmiş gibi düşündüm.

Kaymakam'ın bana bağışladığı hakaretten sonra yolda karşılaştığım çocuğu Hasan'a anlattım. Hasan gülerek:

"Onu niçin çağırdınız?" diye sordu.

"Zeki görünüyordu" dedim.

"Sıkıntı içinde bulunduğunuz o sırada acı çekmemek, Kaymakamlıktan kovulduğunuzu unutmak ve dinin gelecekteki koruyucusu olacağına inandığınız için o zeki çocuğu fark ettiniz. Öyle değil mi?

"O sırada muhakkak ki sıkıntı içindeydim, ama aslımı yitirmedim ki ben."

Hasan başını sallıyordu. Benimle alay mı ediyordu, yoksa bana acıyor muydu, bir türlü anlayamıyordum.

"Rica ederim, bana aksini iddia etmeye kalkmayın, dedi Hasan. Kardeşinizin her şeyden önemli olduğunu, onu kurtarmak için her şeyi cehennemin dibine gönderebileceğinizi söyleyin. Suçsuz olduğunu biliyorsunuz."

"Elimden geleni yapacağım."

"Sizin yapabilecekleriniz yetersizdir. İzin verin de daha fazlasını yapalım."

"Bu konuyu kapatalım artık."

"Peki, nasıl isterseniz? Ama unutmayın ki son pişmanlık fayda vermez."

Hasan ısrar ediyordu. Doğru dürüst tanımadığı bir insanı kurtarmak için böyle tehlikeli ve güvenilmez bir işe neden girmek istediğini bir türlü anlayamıyordum. Onun bu davranışı, kendisi hakkında bildiklerimle bağdaşmıyordu. Ama yalan söylemiyordu. Teklif ettikleri, sözden ibaret değil, hiç tereddütsüz yapabileceği şeylerdi.

Hasan'ın yardımıma koşmaya hazır olduğunu bildirmesinin beni duygulandırdığını, onun bencilce olmayan bu fedakârlığını boğazımda düğümlerle karşıladığımı düşünenler olabilir. Ama hayır, aslında böyle olmadı. Başlangıçta onun bu teklifinin sahte, eyleme zorlamayan, boş sözler olmasını istemiştim. Oysa kuşku götür-

mez bir samimiyetle davrandığını görünce, hakarete uğramış gibi öfkelendim. Üstüme varması, derdimle bu kadar çok ilgilenmesi, yakışıksız ve doğaya aykırı göründü bana. Hoşgörümün sınırlarını aşarak ilgisizliğimi yüzüme vuruyor, kendi fedakârlığıyla kardeşimi yeterince sevmediğimi belirtmek istiyor, beni cezalandırmaya çalışıyordu. Anlaşmamıza imkân olmadığı için canımı sıkan bu konuşmanın bir an önce bitmesini arzuluyordum. Yolda karşılaştığım çocuk olayını anlattığım sırada, bu olayı yorumlayış şekli, çıkarttığı beklenmedik sonuç beni şaşırtmıştı. Bundan sonra üzerime gelen okları etkisiz hale getirmek için kendi kalemin içine kapandım. Dostum değildi Hasan. İnsanın kökünü kesene, temelini kazıyana dost denir mi hiç? Farklı düşünen insanlar arasında dostluk kurulamaz zaten.

Hava kadar, ilaç kadar ihtiyaç duyduğum bu acı gerçeği öğrendikten sonra, Hasan'ın yardım teklifini reddetmek ve ne zamandan beri ertelediğim halde bir türlü aklımdan çıkmayan, o ağır sorun hakkında konuşmaya başlamak, benim için daha kolay oldu.

Bir dost gibi kendisine rica edebilirdim. Hakkım olan bu kozu kullanabilirdim. Ama bunu imkânsızlaştıran düşüncem, tamamen başka bir yol izliyordu. Aynı zamanda bunu sözde beni ilgilendirmiyormuş gibi, başkasının bir dileği olarak da ortaya atabilirdim. Yalnız o zaman kendi ricamı söylemekte güçlük çeker ve her şeyi çirkinleştirmiş olurdum. Böylesi en iyi: Dostum değil o benim, bunun böyle olduğu muhakkak ve ben fayda umduğum, başkasına ait bir isteği öne sürmüş olacağım. Az önce öfkelendiğimi belki bunun için gizlemiştim. Çünkü öfkelendiğimi belli etsem, onu aleyhime çevirir, başarı ihtimalini azaltmış olurdum.

Gitmeye hazırlanırken tesadüfen hatırlamış gibi, kız kardeşini ziyaret ettiğimi söyledim.

"Biliyorum" dedi.

"Babanın seni mirasından mahrum bırakacağını söylememi rica etti kız kardeşin" dedim.

"Onu da biliyorum" diyerek gülümsedi Hasan.

"Kız kardeşin, 'el âlemin diline düşmeden Kadı'nın karşısına çıkıp, mirastan vazgeçtiğini söylemesi daha iyi olur', diyor."

"El âlemin diline düşecek olan ben değilim ki."

"Orasını bilmem."

"Miras hakkımdan vazgeçmeyeceğim. Canları ne isterse onu yapsınlar."

Ne yalan söyleyeyim, bu çirkin işteki aracılığın bana ve kardeşime yararı dokunacağını ummuştum. Hasan teklifi reddedince, kaba ve kalın kafalı göründü bana. Kararını benimsiyormuş gibi görünebilmek için çok çaba sarf ettim. Ağzımdan çıkan her söz, boğazımı yırtar gibi oluyordu. Ama başka türlü davranamazdım ki. Oynadığım oyunu fark etmiş olsa, kendimi asla affetmezdim. İşte baştan yanlış başlayıp, her şeyi karıştırdım. İsteğimi samimiyetle, dertleşir gibi söyleseydim, ortada utanılacak bir şey olmazdı. Uzun zamandır beklediğim fırsat, bir daha geçmemek üzere kaçıyor ve ben bitkin bir halde oracıkta dikilmiş duruyordum.

Her türlü ümidi yitirdiğim, ziyaretimin anlamsızlığını düşündüğüm bu sırada Hasan:

"Eğer miras hakkımdan vazgeçersem, enişte olacak o Kadı, kardeşinize yardım eder mi?" diye sordu.

"Bilmiyorum, bu konuda hiç düşünmedim" diye cevap verdim.

"Gelin şöyle yapalım: O, size yardım etsin; ben de her şeyden vazgeçeyim. Gerekirse minarenin tepesinden bile bunu ilan edebilirim. Benim için fark etmez, nasıl olsa mirastan mahrum edeceklerdir beni."

"Dava açabilirsin. İlk mirasçı sensin. Ailenle hiçbir ihtilafın olmamış. Baban hasta bir insan, her şeyi baskı altında yaptığını ispat etmek kolaydır."

Dürüst davranabilmek için ikinci kez kendimi zorladım. Onunla eşit olmak, ileride onun bu iyiliğini hatırlayacağım vakit kendi kendime, "Onu aldatmadım, kendi zararıma bile olsa yapmak zorunda olduğumu yaptım" diyebilecek durumda olmak istiyordum.

"Biliyorum, dedi Hasan. Dediğim gibi yapalım. Aslında enişte de davadan korkar. O, aptal değil sadece namussuz ve hırsızdır. Tanınmayan, küçük bir memurun işlediği suçtan çok, mala değer verdiği için belki de yardım etmeyi kabul eder. Başka çaremiz yok, ister istemez insanların kusurlarından faydalanacağız."

"Çok şey bağışlıyorsun, oysa benim teşekkürden başka verecek hiçbir şeyim yok."

Hasan güldü ve bağışladığı şeyin değerini düşürmeye çalışarak şöyle dedi:

"Hayır, bu benim verdiğim fazla bir şey sayılmaz, nasıl olsa verdiklerimin hepsi onların olacaktır. Mahkeme kapılarında uğraşamam ki ben."

Bu durumda onu, kararından vazgeçirmek için istediğim kadar üsteleyebilirdim. O, yine de kararından dönmezdi ama mukadderatımla oynamak içimden gelmiyordu.

Teşekkür ettikten sonra Hasan'la vedalaşırken eski neşeme ve ümitli halime tekrar kavuşmuştum. O, art düşüncesiz iyilikseverliğiyle beni kazanmıştı. Kendi isteğiyle her şeyden vazgeçmiş, feda ettiklerini boynuma asmamış, beni minnet borcu altında bırakmamıştı. Düşmanım değildi artık o benim.

Aniden yüksek sesle gülmeye başlayan Hasan:

"Derviş olduğunuz için üzgünüm, dedi. Derviş olmasaydınız, dostlarımla birlikte düzenlediğim eğlenceye sizi de çağırırdım."

Ve kurnazca tamamladı:

"Gizlemiyorum, çünkü yarın nasıl olsa duyacaksınız."

"Düzenli yaşamayı sevmiyorsun" dedim.

"Evet sevmiyorum", diye cevap verdi Hasan. "Biliyorum, beni azarlayacaksınız. Ama siz kendi işlerinize, ben de kendi işlerime baksam olmaz mı? Önemli olan iyilik yapmamak değil, kötülük yapmamaktır. Bu yaptıklarım kötülük mü ki?"

Kötü bir niyeti olmadan, alay etmeden, Kur'an-ı Kerim'i bile şakaya aldığı olurdu. İntizamı sevmiyor, yücelik kavramlarını umursamıyordu Hasan.

Derken neşeli sesi birdenbire kısıldı, dudakları büzüldü, güneş ve rüzgârdan kavrulmuş yüzü hafifçe sarardı. Pencereden onun baktığı yöne bir göz attım. Kıvrak Dubrovnikli kadınla kocası avluda ilerliyorlardı.

"Onlar da eğlenceye katılmak üzere mi geliyorlar?" diye sordum.

"Ne? Hayır, değil."

Duygulanarak kendine hakim olamayışı sadece bir an sürdü. Bu bir an içinde gözleri açık kalmış, elleriyle ne yapacağını bilememişti. Sonra hiçbir şey olmamış gibi eski haline döndü. Tekrar güvenli bir şekilde gülümsedi; heyecansız, sakin, misafirlerinin gelişine sevindiğini belli etti. Ama bu sakin görünüşünün ardında yokmuşum gibi, beni görmüyordu. Gerçi kibarlıkta kusur etmedi. Ama yine de gizli bir heyecan duyuyor olmalıydı. Çünkü artık gidip kardeşiyle görüşmem gerektiğini hatırlatıyordu. Görünüşte değişen hiçbir şey yoktu. Ama aslında düşünceleri bende değil; avluda, ziyaretine gelen kadındaydı. Biz de ilerledik ve misafirlerle kapıda karşılaştık. Gizli bir bakışla kadının yüzüne baktım. Böyle yakından bakınca, fazla güzel görünmedi bana. Yüzü solgun ve sarıydı. Hüzünlü bir hastalığın ateşi vardı gözlerinde. Ama yine de dikkati çeken bir şey vardı bu yüzde. Hasan'la bu kadın arasındaki ilişkinin sonuçlanmazlığını düşünürken hafif, güzel bir koku bulutunun arasından geçtim. Hasan, yanında çalışan kadın ve iki uşağından, demek bu nedenle ilgiyle söz ediyordu. Âşık olmasa, her şeyi daha kolay ve basit bir şekilde hallederdi. Yüzünün aniden sararması bunun aksi-

ni söylüyordu. Acaba kadının bundan haberi var mıydı? Önümde eğilerek zararsız, vurdumduymaz insanlara özgü gülüşüyle beni selamlayan bu iyi yürekli Latin koca, durumu biliyor muydu? İhtiraslı bir insan olmadığı için herhalde bilmiyordur. O, bilse; cinayet işlemezdi. Kadın biliyordur. Hiçbir şey söylenmiş olmasa bile kadınlar, kendilerine âşık olanları anlarlar. İçinde ihtirasın beslenip de harcanmadığı bu çember nerede kapanacak acaba?

Hasan benimle birlikte kadının dışında olan her şeyi unutmuş. Kadın onu bu kadar etkiliyordu demek. O anda kadından nefret ettiysem, bu; sırf onun uzun kadife elbisesinin, bir genç kızı andıran etli dudaklarının, yumuşak, olgun sesinin, beni ve derdimi önemsemeyecek kadar önemsenmesindendi. Bu kadın beni yokluğa itmiş, aslında mevcut olmayan dayanağımı yıkmıştı. Şimdi artık kurduğum tuzağın meydana çıkmasını arzu ediyordum.

Tekrar yalnızdım.

Belki de böylesi en iyidir. Ne yardım beklersin, ne de ihanete uğramaktan korkarsın. Yapayalnızım. Aslında mevcut olmayan dayanağa güvenmeksizin elimden gelen her şeyi yapacağım; ister iyi ister kötü olsun, elde edeceğim sonuç yalnız bana ait olacaktır.

Hasan'ların sokağının köşesindeki camiden, duvarların ardında kalan medreseden ve nalıncılar sokağından geçtikten sonra, dericiler çarşısına geldiğimde, Latin kadının o güzel kokusu uçmuş; Hasan hakkındaki düşüncelerim sararmış; kendi derdimle bilinmeyene doğru uzanan yolumun sınırı başlamıştı. Ama bu belirsizlik nedendi? Başaracağıma inanıyordum. Buna inanmasam, ileriye bir adım atacak gücü bulamazdım kendimde. İnanmaya mecburdum. Hayatım, hatta hayatımdan da önemli bir şeydi söz konusu olan. Başımı öne eğmiş, bitkin bir halde kepenklerin yanından geçerken burnuma deri kokuları geliyordu; önümdeki yuvarlak kaldırım taşlarına ve gelip geçenlerin ayaklarına bakıyor; kilitli kapıların, kapalı pencerelerin ardında yatan bir hasta gibi, derin, deliksiz bir ölüm uykusunun özlemini çekiyordum. Ama bu zayıflık, sezinlenemeyen güçlükler karşısında duyulan bu korku, bu kaderi kabullenerek geri çekilmek, uzanıp ölmek isteği beni durduramaz. Hiçbir yorgunluk

ve çöküntü beni görevimi yapmaktan alıkoyamaz. Artakalan köylülük direncim, kendimi savunmam gerektiği hakkındaki berrak düşüncenin kaçınılmazlığı beni zorluyor. Mecburum bunu yapmaya. 'İlerle ve sonra öl!' diyor bu düşünce bana.

Beni kendi tecrübem uyaramadığına göre, salt bu korku ve tehdit eden kötülükler karşısındaki bu önsezi nerden geliyordu?

Kaldırım üzerinde yürürken nal sesleri duydum ve başımı kaldırıp silahlı iki zaptiyenin at üstünde fütursuzca ilerlediğini gördüm. Dar yoldan geçen insanlar, çiğnenmemek, atların keskin üzengilerine çarpmamak için kepenklerin dibine sıkışıyor; kendilerini kurtarmaya çalışıyorlardı. Atlılar ağır ağır ilerliyor, yayalar da bir şey söylemeden yoldan çekilmek, kendilerini korumak imkânını buluyorlardı. Atlıların isteyerek kimseye zarar vermeye çalıştıkları görülmüyordu; ama kimseyi korudukları, kimseden çekindikleri de yoktu. Gözleri hiçbir şey görmüyordu sanki.

"Onlara yol vermek için bir dükkâna mı girsem, yoksa diğerleri gibi duvar dibine mi çekilsem?" diye düşündüm o an ve "hayır, herkes gibi davranacağım", dedim kendi kendime. Beni küçük düşürmelerine müsaade edeceğim. Yalnız onlara geçit verecek kadar dar olan bu yoldan geçerlerken atlılardan birinin üzengisi takılıp cüppemi yırtacak. Başımı çevirip de bakmayacağım bile. Ne isterlerse yapsınlar, sesini çıkarmadan bakan ve bekleyen bu insanlardan farksız olacağım. Zaptiyeler benim üzerime doğru yürüyorlar, ne bekliyor kepenkler önünde duran bu insanlar? Bana nasıl hakaret edileceğini görmeyi ya da benim nasıl bağıracağımı duymayı mı? Bağırsam bağırırdım, mevkiim ve üzerimdeki bu kıyafet bana bu hakkı tanımıştır. Aklımdan geçen bu iki ihtimalin de o anda olmasını arzu ediyordum. Tam o anda yapacağım hareketin önemli olacağı, hüküm yerine geçeceği sanısına kapıldım birdenbire. İnsanların bekleyerek bana bakmaları beni şaşırtmıştı. Benden yana mı, bana karşı mı, yoksa umursamazlık içinde miydiler? Bunu dahi bilmiyordum. Bağırsam, zaptiyeler beni alaya alır ve bu sadece gülünç duruma düşmeme sebep olur, bundan ötürü kimse bana acımazdı. Ama hayır, hiçbir şey yapmayacaktım, varsın beni küçük düşür-

sünlerdi. Yoldan çekildiğimi, tıpkı kendileri gibi güçsüz olduğumu herkes görecekti. Hatta uğrayacağım hakaretin daha büyük, diğerlerinkinden daha ağır olmasını arzu ediyordum. Kerpiçlerin girinti çıkıntılarını sırtımda hafifçe hissedecek kadar duvar dibine çekilerek başımı önüme eğdim ve hakarete uğrayacağım için tedirgin olmadan, hasta bir zevkle beklemeye başladım. Yolun en dar yerini kasten seçmiştim. Bunu herkes duyacak ve bana acıyacaktı.

Tahmin edemediğim bir şey oldu. Zaptiyelerden biri atını öne sürdü ve birbirinin ardı sıra yanı başımdan geçtiler. Hatta geçerken bana selam bile verdiler. Önce şaşırmıştım. Zaptiyelerin bu davranışı, beni hazırlıksız yakalamıştı. Bütün çabam boşa gitmiş; güçsüz kahramanlığım, gereğinden çok duvar dibine sokuluşum, hakareti kabullenmeye hazır oluşum, gülünç bir hal almıştı. Sokakta durup, sessizce beni uğurlayan insanların arasından, kimsenin yüzüne bakmadan, aldatılmış olarak, utanç içinde yoluma devam ettim. Diğer insanlar gibi olmanın sınırına gelmişken, zaptiyeler beni onlardan ayırmıştı.

Kendilerine bakmak yürekliliğini gösteremediğim insanların tecessüslü bakışları arasından geçip, durumumu bilen hiçbir tanığın bulunmadığı öteki sokağa gelince gevşemeye, hafiflemiş olduğumu hissetmeye başladım. Artık durulmuştum; sakin bir şekilde gelip geçenlere bakıyor, kendimi gösteriyor, selamlara karşılık veriyor ve olayın böyle sonuçlanmasının daha iyi olduğunu kavramaya başlıyordum. Zaptiyeler bana önem vermiş, saygı göstermiş, zorbaca davranmaktan çekinmişlerdi. Aslında benim de istediğim buydu. Hatta duvar dibinde dururken "Birbiri ardı sıra geçerlerse, her şey düzelecek ve istediklerim gerçekleşecek" diye içimden niyet tutmuştum. Ama niyet tutmamış; daha geç, her şey olup bittikten sonra da böyle düşünmüş olabilirim. Çünkü daha önce, batıl bir inancın etkisi altında arzulanan bir başarıyı, imkânsız bir şarta, mucizeye dayandırmaktan korkardım belki? Her neyse, mucize oldu. Bunun bir mucize değil de, değerimin kabul edilmesinin bir belirtisi olması da mümkündür. Ne kadar kötümserim ben; saf dışı edilip, özgürlüğümün kısıtlanabileceğini nasıl düşünebilmişim? Neden olsundu böyle bir şey? Kime yararı dokunurdu ki bunun? Bütün

bocalamalara rağmen kendi öz varlığımı koruyabildim. Saygıdeğer bir derviş, bir tekkenin şeyhi, dinin kanıtlanmış savunucusuydum tekrar. Nasıl saf dışı edilirmişim? Herkes bilir ki artık ben, başka hiçbir şey olamam. Dine yararlı olmaktan başka, ne gelir ki elimden? Bu düşündüklerimin hepsi kuruntudan ibaretti. Yalnız bu ödlekliğin sebebini bir türlü anlayamıyorum. Eskiden yüzlerce defa ölümle burun buruna geldiğim halde korkmamıştım. Şimdi ise yüreklerimiz bir taş parçası gibi ölü ve soğuk. Ne oldu bize böyle? Kahramanlıklarımız neye dönüştü? Yapmacık bir gücün, yüksekçe bir sesin, olmayan bir suçun karşısında pısırıklaşmaya mı dönüştü kahramanlığımız? Nehri karşıdan karşıya geçerken kılıcımı dişlerim arasında taşır, sazlıkta yüzükoyun sürünürken düşmanın nefes alışını duyar, duraksamadan silahın üzerine atılırken; şimdi kıçıkırık bir zaptiyeden korkuyorum. Yazıklar olsun, çok kötü şeyler olmuş bize, küçülmüş, küçüldüğümüzün farkına varmamışız. Kendimizi nasıl yitirdik, yitirilmeye nasıl göz yumabildik? Değmez böyle yaşamaya!

Gölgelerin dişlemeye başladığı zayıf, yorgun gün devam ediyordu. Gecenin içine acı ve utançla girmeyeceğim kadar sürmesi gerekiyordu bu günün. Henüz kendisini ziyaret edip etmeyeceğim hakkında karar vermediğim anda bile, nereye gittiğimi biliyordum. Karısının, aramızda geçen konuşmayı kendisine anlattığını umarak, farkında olmadan onu düşünüyordum. Karşılaşınca, bir şey bilmiyormuş gibi davranacak, ikimiz de sözde sır tutacak, Hasan'dan söz etmeyeceğiz ama, benim berrak görünüşüm her şeyi açıklayacak. Karısı hiçbir şey söylememiş olsa bile, korkulacak bir şey yok ki ortada. Belki de önce kadının yanına gidip, Hasan'ın mirastan vazgeçmeye razı olduğu ve bunu, bir bağışta bulunuyormuş gibi yaptığını söylemem daha iyi olurdu. Böyle olunca kocasıyla daha rahat konuşurdum.

Ne yazık ki ödleklik bütün benliğimizi sarmış, düşüncelerimiz bile ödlekçe.

Neyse ki bu ödleklik anımdan yararlanarak Aynî Efendi'yi ziyaret etmeye karar verdim. Aksi halde, hiç gelmeyecek bir zamana ertelenebilirdi bu ziyaret.

Aynî Efendi'nin gelmemi bekliyormuş gibi, beni hemen kabul etmesine şaştım doğrusu. Gerçi koridorlarda gizlenmiş insanların, gözetleyen gözlerin varlığı seziliyordu ama hiç olmazsa önümden haberciler gidip gelmemişti.

Hoş bir şekilde karşılandım Aynî Efendi tarafından. Selamında ne coşkunluk, ne de karşısındakini umursamayan bir hal vardı; ne sevinmiş gibi yapıyor, ne de şaşırmış gibi görünüyordu; beni ne korkutmaya ne de yüreklendirmeye çalışıyor, dudaklarında belli belirsiz bir gülümseyişle ölçülü bir şekilde davranıyordu. Bu davranışı, dürüst bir tavır diye vasıflandırdığım halde, kendimi huzursuz hissediyordum.

Nerden olduğunu fark edemediğim bir yerden odaya bir kedi girdi. Sarımtırak gözleriyle kötü bir şekilde bana baktıktan sonra, sahibinin yanına sokuldu. Aynî Efendi, dağınık bir naziklikle bakan gözlerini benden ayırmadan dizlerine sürünen, mır mır mırıldayarak avucunun altında kıvranan semiz hayvanı okşuyordu. Derken kedi, sahibinin kucağına çıkıp yerleşti ve kötü kötü bana bakmaya başladı.

Soğuk bir çekimserlikle bana bakan iki çift sarımtırak göz vardı karşımda şimdi.

Karısını düşünmek istemiyordum ama karşımda kaskatı kesilmiş, tetikte duran, uzun yenlerinin içinde boğulmuş gibi elleri görülmeyen bu saydam yüzlü, ince dudaklı, dar omuzlu adama baktıkça, uzaktan, karanlığın içinden kendiliğinden beliriyordu kadın. Adamın damarlarından su akıyordu sanki. O büyük, sağır evin içinde geceler nasıl geçer aralarında kim bilir?

Aynî Efendi, hiçbir uzvunu kıpırdatmak ihtiyacını duymadan, fakirizm simgesi gibi, tasavvur edilemeyecek kadar sakin bir şekilde oturuyordu. Yüzünde, yanına girdiğim andaki o aynı ifade, dudaksız ağzında o aynı anlamsız gülüş vardı. Kendisinden çok beni yoruyordu bu gülüş.

Sadece arada bir, o da hep sinsice beklenmedik bir anda bir eli canlanıyor, yılan gibi yeninden çıkıyor ve kendininkinden farksız olan

bakışları azıcık yumuşuyordu. Öte yandan iki güzel kuşu andırıyordu karısının elleri.

Ne kadar böyle oturduğumu bilmiyorum. Hava, önce hafif karanlıktı, sonra tamamen karardı. Aynî Efendi'nin kucağında bir çift fosforlu göz parıldıyordu. Şaşılacak şeydi ama kendi gözleri de kucağındakiler gibi parıldıyor ya da bana öyle görünüyordu. Parıldayan dört gözü vardı sanki. Sonra, tıpkı karısını ziyaret ettiğim gece olduğu gibi, odaya mum getirildi. Ama ben kadını düşünmüyor, düşünemiyordum artık. Odanın aydınlanmasıyla durumum daha da kötüleşti. Aynî Efendi'nin o cansız gülüşü, huzurumu kaçırıyor, bir ölüyü andıran görünüşü, ardındaki karanlık, duvarın üzerindeki gölgeler, kulağıma gelen hışırtılar beni kudurtuyordu. Çevremiz sürünen farelerle doluydu sanki. Belki de beni en çok sarsan; sesini bir kez olsun yükseltmemiş, konuşma tarzını değiştirmemiş, heyecanlanmamış, kızmamış, gülmemiş olmasıydı. Sarı, balmumumsu, yabancı sözcükler ağzından tane tane dökülüyor ve ben ağız boşluğunun bir yerinde yığılmış, düzensiz bir şekilde boşalacakmış hissini veren bu sözcükleri, yerli yerine oturtarak, düzgün cümleler halinde nasıl kullanabildiğine şaşıyordum. Söylediklerinden bir kez olsun kuşkulanmadan, başka bir olanağı göz önüne getirmeden, ısrarla, sabırla, kesinlikle konuşuyordu. Kendisine karşı koyduğum halde, yanlış duymuş, bir deliyle karşılaşmış gibi, arada bir gerçekten şaşırmış görünüyor, sonra tekrar yüzyıllar öncesine ait eski kitaplardan aldığı cümleleri sıralamaya devam ediyordu. "Bu adam neden böyle konuşuyor?" diye huzursuzlukla kendi kendime soruyordum. Bu bilinen cümleleri, benim bilmediğimi ya da unuttuğumu mu sanıyor? Yoksa yüksek mevkii, seçkin görevi mi böyle konuşmasını gerektiriyor? Öyle alıştığı için; bir şey söylemiş olmamak, benimle alay etmek ya da ezbere bildiklerinden başka söz bulamadığı için de böyle konuşmuş olabilirdi. Belki de beni çıldırtmak, sonra da gözlerimi bu kediye oydurtmak istiyordu.

Bir ara canlı sözleri gerçekten unutmuş olabileceğini düşündüm ve bu düşünce bana korkunç göründü. İnsanın kendine ait bir tek sözü, bir tek düşüncesi olmadan yaşaması; insanca olan her şeye sağır olması; gereksiz, anlamsız, önünde yokmuşum gibi konuşması; sa-

dece ezberinde olan şeyleri tekrarlamaya mecbur olması ne korkunç bir şeymiş. Beni de bildiklerimi dinlemeye mecbur etmişti üstelik.

Ya deli ya hortlak ya da işkence etmekten zevk duyan bir manyaktı bu adam.

Başlangıçta kendi kendime inanamıyordum; önünde canlı bir insanın durduğunu, kalede canlı bir mahkûmun bulunduğunu bildiği halde, bu ana ait insanca bir söz söylemek gereğini duymaması, olanaksız gibi geliyordu bana. Onu insanca bir konuşmaya sürüklemek; kendisine, bana, kardeşime ait bir şeyler söyletmek için boşuna uğraştım. O, sadece Kur'an-ı Kerim'den söz ediyordu.

Başka çıkar yol olmadığını görünce, ben de Kur'an-ı Kerim'in derinliklerine daldım. Hapisteki kardeşimle ilgili bugünkü sözcüklerin yerini alan bin küsur yıllık eski sözcüklerin meydan savaşı başladı. Berrak suların kirlenmesine sebep olan iki bozuk çeşmeye benziyorduk.

Neden geldiğimi söyleyince, Kur'an-ı Kerim'den şöyle bir cümle ile karşılık verdi:

"Allah'a ve Mahşer Günü'ne inananlar, Allah ile Elçisine düşman olanlarla –bunlar baba, kardeş ve akrabaları bile olsalar- dost olamazlar."

Bunun üzerine ben:

"Ne yapmış ki o?" diye sordum. Biri çıkıp da onun ne yaptığını bana söylemeyecek mi?

"Gerçek bir din adamısınız. Doğruyu söylemem gerekirse, sizi üzecek, hayal kırıklığına uğratacak şeyler hakkında soru sormayınız, derim."

"Ölünceye kadar minnettar olacağım! Bana her şeyin açıkça söylenmesi için geldim buraya. Bu durumda da üzgün ve hayal kırıklığı içindeyim. "

"Yeryüzünde yürüyen bu kendini beğenmiş insanlar, kötü ilişkiler kurmuşlardır."

"Kimden söz ediyorsunuz böyle? Bunu söylerken kardeşimi kastettiğinize inanamıyorum. Allah bunu dinsizler için söylemiştir. Dindar bir insandır kardeşim."

"İnanmayanların vay haline!"

"Birtakım sözlerden ötürü hapsedildiğini duydum."

"Aralarında Tanrı'nın dördüncü olmayacağı, fısıldaşarak bile olsa, üç kişinin gizli bir anlaşma yapması mümkün değildir. Gizli toplantılar şeytanın işidir çünkü şeytan, dindar kişileri üzüntü içinde boğmak ister."

"Ben kardeşimi iyi tanırım, kötü bir şey yapamaz o."

"Dinsizlerin yardımcısı, destekleyicisi olmayınız!"

"Ama kardeşim o benim."

"Babalarınızı, çocuklarınızı, kardeşlerinizi, karılarınızı Allah'tan, Peygamberimizden ve Hak yolundaki iyiliklerden daha çok seviyorsanız, Allah'ın lütfunu beklemeyiniz."

"Ey dine yürekten inanmış olanlar, şüphe ve iftiradan sakının, çünkü iftira ve şüphe günahtır."

Bunu ben söyledim.

Kullandığım basit sözcükler, onun söyledikleri yanında yetersiz kalıyor ve o, benim üzerimde üstünlük sağlıyordu. Bunun için kendisine aynı ölçüyle, Kur'an-ı Kerim ölçüsüyle cevap verdim. Onun ileri sürdüğü sebepler Allah'a, benimkilerse insana dayanıyordu. O, meselelerin üstüne çıkıyor, Yaradan'ın diliyle konuşuyor; ben ise kendi küçük derdimi insan adaletinin basit terazisine yerleştirmeye çalışıyordum. Sonunda ben de, büsbütün küçümsenmemesi için, kendi olayımı ebediyet ölçülerine göre değerlendirmek zorunda kaldım. O anda, aynı ebediyet ölçülerinin farklılığı içinde kardeşimi yitirmiş olduğumu hissetmedim bile.

O kuralları savunuyordu; ben ise kendimi. O sakin, güvenli, ben ise huzursuz, sinirliydim. Aynı şeyleri söylediğimiz halde, ayrı şeyler ifade ediyorduk.

O: "Günahkârların ardından ne gökyüzü, ne de yeryüzü ağlamıştır" dedi. Ben ise: "Ölçüsü gökyüzü ve yeryüzüyse, vay haline insanoğlunun" diye düşündüm. O: "Ruhunu kirleten insan, gerçekten mutsuz olacaktır. Her Zülkarneyn, Ye'cüc ve Me'cüc yeryüzünde kargaşalık yaratıyor" dedi.

Buna karşılık ben: "Her Zülkarneyn, Ye'cüc ve Me'cüc yeryüzünde kargaşalık yaratıyor. Gerçekten mutsuz olacaktır ruhunu kirleten insan. Gerçeğin yanında, yanılmış olmak da vardır. İnsanlar, insaf edip bağışlamalı. Allah tarafından bağışlanmak istemez misiniz? Gerçek şu ki, büyük bir zorbadır insan. Gerçeğe en uzak kalanlar ise zorbalardır" dedim.

Bunun üzerine o, bir an sustu, sonra yine sakin ve gülümseyerek:

"Vay halinize, vay halinize ve yine vay halinize" dedi.

Buna karşılık ben:

"Allah'a sığınmak, herkesin hakkıdır" dedim kendimden geçerek.

Bütün bu söyleşmelerden sonra ben, kardeşimi unutup başıma iş açtığımı düşünerek ürkmüş bir halde beklerken; o kucağında sırnaşıp duran iğrenç kedinin kuyruğunu sakin sakin okşuyor ve biz birbirimize bakıyorduk. Artık gitmem gerekiyordu. Keşke hiç gelmeseydim. Bir şey öğrenemedim, kardeşime yardım edemediğim gibi, söylenmemesi gereken şeyler de söylemiştim. Allah'ın günahkârlar hakkında söyledikleri, günahkârları belirleyen birine karşı kullanılınca Kur'an-ı Kerim bile tehlikeli olabilir. İnsan söylemediklerinden ötürü çok az, ama söylediklerinden ötürü bin kez pişmanlık duyabilir. Bunu bildiğim halde kendime hükmedememiştim...

Sesimi çıkarmadan onu dinlesem ve yalnız miras meselesinden söz etsem, daha iyi olurdu. Karısıyla konuşmuştuk. İkimizi de ilgilendiren bu mesele yüzünden dostuma bile ihanet etmemiş miydim?

Utancımı yenerek, mirastan vazgeçmesi için Hasan'ı nasıl kandırmaya çalıştığımı kısaca anlattım. Ama bunu yaparken ne kendimden, ne ziyaretimin amacından, ne de kardeşimden söz ettim. Bu ilgiyi ister istemez kendisi kuracaktı. Buna da Kur'an-ı Kerim'le cevap veremezdi ya. Konuyu maksatlı olarak ansızın değiştirmiş, kendi kirini yüzüne çalmak istemiştim.

Ne yazık ki bu kez de yanılmıştım. Beni anladığını belli eden hiçbir davranışı olmadı. Şaşırmadı bile. Yüzünde ne öfke, ne de sevince dair bir iz vardı. Ama Kur'an-ı Kerim'den buna da şöyle bir cevap buldu:

"İsteyen zayıftır, ama isteyenden istenen şey de zayıftır."

Bu söyledikleri çok şey anlatabilir ya da hiçbir şey anlatmazdı. Örneğin, konuşmanın kesildiği, gizli bir öfke ve alay sezinlenebilirdi bu sözlerden.

Boşuna karşı koydum, benden daha güçlü o, ölüye benziyor ama ölü de değil. Temel öğeler fışkırıyor her yanından adamın.

Kucağında, elinin altında kedi gözleri parıldıyordu. Soğuk, fosforlu parıltılarıyla beni kırbaçladıkları için Aynî Efendi'nin de gözlerine bakamıyordum.

Kendi gereksiz yürekliliğimi onun üstünlükle reddedişinden korkarak, başımı önüme eğmiş, susuyordum.

"Yine beklerim, sık sık görüşemiyoruz" dedi kibarca Aynî Efendi.

Yedinci Bölüm

Üzüntüyü bırakıp, size vaat edilen cennete sevinin.

Ayaklarım odun, damarlarımda akan buzmuş gibi, ürpererek gecenin içinde ilerliyordum. Yorgunluk, pişmanlık, öfke, korku, akla gelen her şey, çılgın ve güçsüz bir halde içimde birikmiş; beni deli eden bir keşmekeş halini almıştı.

Aynî Efendi beni sofaya kadar uğurlamış, kibarca her ne vakit istersem kendisini ziyaret edebileceğimi söylemişti. Ellerinde mumlarla bekleyen iki uşak tarafından karşılanmıştım kapıda. Nereden bilmişlerdi o anda odadan çıkacağımı? Titrek mum ışıkları, uzun karanlığın içinde gözlerimi kör edecekmiş gibi geldi bana. Aynî Efendi, belki hâlâ geri dönmemi bekliyordu. Belki dönmem; kötü bir düşüncem olmadığını, şaşkın, huzursuz, üzüntü içinde bulunduğumu, bütün dediklerimi unutmasını söylemem gerekiyordu. Belki dönmem; gırtlağına sarılıp onu boğmam, öldürmem gerekiyordu. Ama öldürsem bile, mor dudaklarındaki o gülümseme silinmez, sarı fosforlu gözlerinin ışığı sönmez.

Avuçlarımda, onun derisinin ıslaklığını taşıyormuşum gibi ellerimi ovuşturuyor, havalanmaları için önümde açık tutuyor, ondan kurtulmaya çalışıyordum.

Uzun bir süre nehir kenarında yürüdüğüm halde, gelip geçen çok az insana rastladım. İnsanlar, erkenden evlerine kapanıyor, geceleri yalnız gece bekçileri, sarhoşlar ve mutsuz olanlar dışarıda kalıyorlardı demek.

Ağır kapıları kilitleyip yalnız kalmak isteği, beni tekkeye çekiyordu. Bu istek, insanı kaçmaya zorlayan istek kadar güçlüydü. Ama böyle bir şeye izin vermiyor, bu geri çekilme isteğinin benim için hiçbir vakit bu an olduğu kadar tehlikeli olamayacağını biliyor, kendimi zorlayarak zaafımı yeniyordum. Eğer bu isteğe boyun eğersem küçülür; kendi kendimi sayamayacak, bir şey yapmayacak, bana indirilen darbeleri boynu bükük bekleyecek duruma düşer; iğrenç, değersiz bir insan olurdum. İmkânsız, duramam artık. Onları kışkırttım bir kere. Ayakta kalmaya mecburum. Geri çekilsem, kendi kendimi yıkmış olurum şimdi.

Derenin akışını dinleyerek sahil boyunca ilerlerken durulacağımı umuyordum. Güçlü yaşamı içinde tabiat, insanı umursamaz ve belki, bilhassa bunun için, onun karşısında huzura kavuşur insan. Ama nehrin bana hiçbir yararı dokunmadı; benim içimdeki uğultu, onunkinden çoktu çünkü.

İshak adını verdiğim kaçakla da karşılaşmayı beklemiyordum. Camide, belirsiz bir istekle sesini duymaya çalıştığımdan bu yana kendimi toparlamıştım. Onun düşünce ve öğütleri beni ilgilendirmiyordu bugün. Felaketleri yağmur gibi, bulut gibi kabul ettiğine göre, kendine özgü bir hedefi vardı onun. Ben ise belirli felaketleri düşünmüyordum. Bana ait her şeyin söz konusu olduğunu biliyordum. Her şey; oldukça belirsiz, ama o kadar da gerçek bir kavram. Bu, yitiklik, yönsüzlük, bir eşi daha olmadığı halde yaşam yolundan çıkış, insanın çevresinde hasıl olabilecek sağır saha ve boşluk yüzünden adlandırılmamış bir dehşet duygusudur.

Belki uzak ve yabancı biri, benim bu tuhaf notlarımı okuyacak ve korkarım tamamen anlamayacaktır. Çünkü öyle görülüyor ki, bu notlarda insan ve dünya hakkında dervişlere özgü bir düşünce tarzı vardır.

Nehrin dar bir geçide dönüştüğü tahta köprüde gece bekçisi beni durdurdu. Kendisi, ağaçların gölgesine sığınarak gizlenmişti. Fısıltı halinde bir kenara çekilmemi söyledi. Karşıda bir grup genç, yol kenarındaki fenere taş atıyorlardı. Camları paramparça olan fenerin sarı ışığı söndükten sonra gençler, acele etmeden oradan uzaklaştılar.

Gece bekçisi, gençlerin ardından sessizce bakarken, bu gençlerin her gece bir zarar yapmayı alışkanlık haline getirdiklerini söyledi. Kendisi bir kenara çekilip başını kollar ve bir gün sonra, zararı mahalle halkı ödermiş; doğrusu da buymuş, cebinden ödeyecek değilmiş ya. Bu gençleri, yetkili makamlara bildirmeyişinin nedenine gelince: Nasıl bildirsinmiş; kim olduklarını bilmiyormuş ki. Gece, karanlık, uzaklık onları tanımasına engel oluyormuş. Yanlış bir ihbar yaparsa, günaha girebilirmiş. "Sizin yerinizde olsam, bu gençlerin cezalandırılmasını sağlardım" dedim. "Ben de sizin yerinizde olsam aynı şeyi yapardım" diye cevap verdi gece bekçisi. Bu durumda ise ne görüyor, ne duyuyormuş. Üflesen kaybolacak bir kedi gibi olduktan sonra, elinden başka bir şey gelmezmiş. Üstelik üst başları temiz, açlık nedir, yokluk nedir, üşümek nedir bilmeyen; karı kız ve bela aramaktan başka işleri olmayan bu gençlerin babalarının kim olduklarını da bilmiyormuş. Boşu boşuna başını belaya mı soksunmuş? Bütün gece onlarla karşılaşmamak için köşe bucak kaçar, kuytu yerlerde gizlenirmiş. Kaçıp gizlenemediği vakit: 'Biraz da başka taraflara gidin' dermiş. Gençler: 'Gitmeyeceğiz!' diye direnirlermiş. O: 'Yapmayın' diye yalvarırmış. Gençler: 'Moruğun, aptalın birisin sen!' diye hakaret ederlermiş. O: 'Biliyorum' diye cevap verirmiş. Gençler: 'Seni nehre atalım mı?' diye sorarlarmış. O: 'Ne olur yapmayın' diye yalvarırmış ve böylece konuşurlarken o, sıvışmanın yollarını ararmış. Bu öyle bir işmiş ki insan, ister istemez birçok şey görür, birçok şey işitirmiş. Gizli dümenlerin çevrilmesi için yaratılmışmış gece. Sabaha kadar dolaşırken, kendisini ilgilendirmediği halde, istemeyerek öğrendiği birçok şey, pekâlâ başkasını ilgilendirebilirmiş. Ama onun ağzı sıkıymış, hele bedava olunca, konuşmayı hiç sevmezmiş. Boşu boşuna neden vakit kaybetsinmiş? Bu bildiği şeylerin kendisi için hiçbir değeri yokmuş, onları ne yiyebilir, ne de içebilirmiş ama bu bilgiler, başkasının işine yarayabilirmiş. Hem

bu durum biraz da tuhafına gidiyormuş. Kendisi ilgilenmediği halde biliyor, başkası ise ilgilendiği halde bilmiyormuş. Bir bilgi, gece bekçisi olarak onu, ancak muhatabını bulduğu vakit ilgilendirirmiş. Hem de o, bildiklerini dostça niyetlerle, sırf iyilik olsun diye anlatırmış; insanlar da onu, evine eli boş göndermezlermiş. Yine de bildikleri onu mutlu edememiş. Hatta son zamanlarda karısına bile -başına bir çorap örer mi diye- kuşkuyla gözaltından bakmaya başlamış.

Başkasının sırlarını satmaya hazır bu kurnaz geçinen adamın aptalca gevezeliklerini dinleyerek, uzun bir süre oyalandım. Ellinin üstünde olan bu yaşlı adam susunca, gözüme tuhaf göründü. Yaşlılar ya sıkılır ya da yalnızlıktan korkarlar. Beni kendisiyle birlikte sokakları gezmeye çağırdı. Kasabanın, gecenin bu vaktindeki halini hiç görmediğimi tahmin ediyormuş. Oysa insan her şeyi görmeliymiş. Gece, özellikle sabahleyin şafak sökmeden önce, fırınlardan sıcak somunlar çıkarken güzelmiş. İstersek, Hasan'ların sokağına da gidebilirmişiz. Hasan evine çalgıcıları getirmiş, şenlik yapıyormuş. Bir köşeye sığınıp dinleyebilirmişiz. Böyle dinlemenin hiçbir günahı yokmuş. Üstelik müzik, her insanın olduğu gibi, bir dervişin de içini ferahlatabilirmiş. Birlikte dolaşmayı kabul etmediğim için gece bekçisi üzüldü.

"Nasıl isterseniz, dedi. Siz bilirsiniz. Gelseniz iyi olurdu."

Tuhafıma giden bu çağrı, kaba bir şakayı ya da çocuksu bir arzuyu andırıyordu.

Acaba korktuğu bir şey mi vardı?

Gece bekçisi görünmeyeceği, içerlek bir kapının gölgesinde kaldı. Şimdi herhalde çene çalabileceği başka birini bekleyecektir.

Issız sokakların arasında geçerken, bu dünya ne tuhaf, diye düşünüyordum.

Karanlık çökünce, her şey değişiveriyor. Günah için belirli bir vakit ayrılmamış ama onun en tabii vakti, gece ve karanlıktır. Şimdi akıllı küçükler ve kalın kafalı büyüklerle kötülüklerini gündüz yapabilmiş olanlar uyuyorlar.

Başardığımız şey, günahı görünmezliğin içine sıkıştırıp, daha güçlü yapmaktır.

Sessizliğe bürünmüş şehrin içinde ilerliyordum. Uzaktan gelen zurna sesinden başka bir şey duyulmuyordu. Arada bir işaretlenmiş ruhlar gibi huzursuz gölgeler, yanımdan gelip geçiyordu. Mahallelerde köpekler havlıyordu. Yıldızlar kurşun rengindeydi. Bu durumda insan, ölümle burun buruna gelip çığlık atsa bile, bir tek kapı açılmaz. Bu akan zamanın içinde kendimi zor tutabiliyordum. Bütün varlığım beni, geçmiş ve gelecek olaylara doğru itiyor, ama bir türlü bu gecenin sınırlarını aşmayı başaramıyordum. Kederli bir bölgeye uzaktan bakıyormuşum gibi, durumu uzaktan kavrıyordum. Sanki olayların hem içinde, hem dışındaydım. Bu anda olagelen birçok doğum, birçok ölüm, birçok sevgi, birçok kötülük, dünyadaki her şey değersiz gibi görünüyordu bana. Dünyamızı, gölgeler ve boş yıldızlar dolduruyor. Çevremizde sessizce çürüyor zaman. Güçsüz bir umursamazlıkla, cansız bir sessizlik dolduruyor içimi. Vefasızlar gibi, ışıksızım ben.

"Allah'ım hangi bilinmeyen günah için cezalandırıyorsun beni?

Ne olur duamı kabul et; bu gece burada olmayan İshak'ı, kulun Ahmed Nureddin'i, karanlığın içinde aradığım kardeşim Harun'u ve yeryüzü ile gökyüzünün bu büyük sessizliğinde kendini yitirmiş olan herkesi kurtar ve huzura kavuştur."

Bomboş ve hüzünlü bir umursamazlık içinde ilerlerken tekkeye yaklaştığımı fark edince sevindim. Bu sırada, rüzgâra ve bulutlara bakarak havanın nasıl olacağını tahmin etmeye çalışan bir çiftçi gibi, ruhumda olup bitenlere bakıyordum. Sevinebildiğime göre, bomboş ve umursamaz değildim. Her ne sebeple olursa olsun, insanın sevinç ya da üzüntü duyabilmesi, iyi bir şeydir. Kısa süreli bile olsa, bu sevinç duygusu beni güçlendirdi.

Beni bir akraba gibi kucaklayan dar sokağa girince, tekke duvarının gölgesinden bir adam çıktı. Ay ışığında, suyun içinden çıkmış, gövdesini başka bir yerde bırakmış gibi, adamın yalnız başı göründü. Korkmuş olduğumu anlamış olacak ki, nazik görünmeye çalışarak bana selam verdi.

"Çok geç kaldınız. Epeydir sizi bekliyorum" dedi.

Ne söylemem ya da ne sormam gerektiğini bilmediğim için susuyordum. Kendisiyle herhangi bir yerde karşılaştığımı hatırlamadığım halde, adamın yüzü bana yabancı gelmiyordu.

Ay ışığında görünen sessizlik içindeki tekkeye bakmak için başımı çevirdiğim vakit, adamın yüzünün şeklini unuttum. Bunun üzerine tekrar adama baktım ve yüzünü hatırlamaya çalışarak başımı öbür yana çevirdim. Ama boşuna, onu görmediğim anda yüzünün şekli aklımdan siliniveriyor, şekilsiz bir hal alıyordu.

İkide bir başımı çevirdiğimi fark eden adam, acele ederek:

"Beni dostlar gönderdi" dedi.

"Nasıl dostlar?"

"Dostlar işte... Bu gece gelmeyeceğinizi sandım. Tekkede kimse nereye gittiğinizi bilmiyordu. Nerede oyalandınız bu kadar zaman?"

"Sokak sokak dolaştım."

"Yalnız mı?"

"Evet, bu ana kadar yalnızdım ve yalnızlığımdan da memnundum."

Saygılı, kibarca gülümsedi adam:

"Anlıyorum, anlamaz olur muyum hiç!"

Ortadan bir burunla ayrılmış, iki elin avuçları gibi yassı bir yüzü, dudaklarında berrak gülüşü olan büyük bir ağzı, dikkatle bana bakan canlı gözleri vardı adamın. Karşılaştığımızdan memnun ve söylediklerimin hepsine seviniyormuş gibi görünüyordu. Gece karanlığında, tek başımıza olmasaydık, bu adamın görünümünden hoşlanabilirdim. Ondan korkmuyordum, korkunun zerresi yoktu içimde. Sadece tuhaf bir duygunun etkisi altında kalıyor, çevremin daraldığını hissediyordum. Sabırsızlıkla:

"Peki dostum, ya ne istediğinizi söyleyin ya da geçmeme izin verin lütfen" dedim.

"Bu ana kadar sokak sokak dolaşıp vakit öldürmeye çalışan siz değil miydiniz? Birdenbire bu ne acelecilik böyle?"

Geçmek için davrandım, ama adam yolumu kesti.

"Durun biraz. Diyecektim ki..." dedi ama sözünü tamamlayamadı. Yolumu kestiği için sıkılmış, söylemek istediklerini belirtecek uygun sözcükler bulamadığı için şaşırmış gibiydi. Neden sonra: "İşimi güçleştiriyorsunuz, şimdi söze nasıl başlayacağımı bilemiyorum" diye konuştu.

"Beni çok beklemişsiniz, düşünmek için vaktiniz olmuştur."

Adam neşeli bir şekilde güldü.

"Haklısınız. Sizinle uğraşmak kolay değil. Belki de en iyisi tekkeye girmemiz olacak."

"İyi öyle ise, girelim."

"Ama hayır, burada da konuşabiliriz. İleteceğim haber kısacık. Size, kimin öğütte bulunduğunu tahmin edebilir misiniz?"

"Bana kimse bu şekilde öğütte bulunmaz. Dostlarım isteklerini bana kendileri söylerler. Siz ise şaka ediyor ya da beni kızdırmak istiyorsunuz."

"Pes doğrusu. Siz okumuş insanlar, bazen gerçekten gülünç oluyorsunuz. Şaka etmek de mi yasak? Şöyle insan insana iki laf edemeyecek miyiz? Peki, öyle ise, söyleyeyim: Dostlar, ne yaptığınıza biraz dikkat etmenizi öğütlüyorlar."

"Bir yanlışınız olsa gerek. Siz, muhakkak kiminle konuştuğunuzun farkında değilsiniz."

"Ne söylediğimi de, kiminle konuştuğumu da çok iyi biliyorum. Size dikkatli olmanız söyleniyor. Acelecilik ediyorsunuz, tehlikeli olabilir bu, sizin için demek istiyorum. Size kimsenin dokunduğu yok. Ne diye kendi kendinize suç yüklüyorsunuz? Dertsiz başınızı derde sokuyorsunuz bence. Öyle değil mi?"

Tehditler başladı anlaşılan. Hem bu aşağılayıcı tehditler, kendi hesabına öğüt vererek benimle eğlenmek cüretini gösteren bir polis cahilinin ağzıyla bana ulaştırılıyor. Bu adam şimdi bana, tuzağa düşmüş bir yabanî hayvana bakar gibi bakıyor, kendince benimle eğleniyordur.

Öfkelendiğimi belli etmemeye çalışarak:

"Pekâlâ, dostlarına..."

"Sizin de dostunuzdur onlar" diyerek sözümü kesti adam.

"O adamlara, verdikleri öğüt için teşekkür ettiğimi söyle. Bunu bana kendileri de söyleyebilirlerdi. Yaptıklarıma gelince: Onlar için hem Allah'a, hem vicdanıma karşı ben sorumluyum. Dediklerimi anlayabildiniz mi?"

"Anlamaz olur muyum hiç? Ama insan, başkasının karşısında da sorumlu olabilir, diye düşünüyorum. Allah bağışlayıcıdır; vicdanına karşı da kendini haklı gösterecek bin bir sebep bulabilir insan; ama yukarıda, kaledeki işkence aletlerinin içinde bunu yapmak, kolay olmasa gerek. Üstelik suçlu olarak."

"Hiçbir suçum yok benim."

"Öyle olduğunu pek sanmıyorum. Doğru söyleyin, hiç suçsuz insan var mı? Örneğin; Hasan adındaki o celep, tekkeye gelmiyor mu? Geliyor. Onunla çeşitli konuşmalar yapmıyor musunuz? Yapıyorsunuz. O halde..."

"Siz, hiç utanmaz mısınız siz?"

"Ben utanmam efendi, utanan utansın! Sonra, tekke bahçesine bir hapishane kaçkını sığınmadı mı? Sığındı. İzini kaybedip kaçmadı mı? Kaçtı. Peki, kaçması için ona kim yardım etti?"

"Zaptiyeleri çağırdım ben."

"Ama geç çağırdınız. Diğer suçları sıralamak gereksiz. Siz ise, suçsuzum, diyorsunuz. Hem bütün bunlar hakkında size hiç kimse bir

şey sordu mu? Sormadı. Başınızı belaya sokmanın ne anlamı var? Yine de kendi bileceğiniz iş. Öyle değil mi? Benden söylemesi."

"Söyleyecekleriniz bu kadar mı?"

"Daha ne olsun? Akıllı bir insan için bu bile çoktur. Ama merak etmeyin, gerekirse başka suçlar da bulunur. Başlangıçta herkes: 'Söyleyecekleriniz bu kadar mı?' diye sorar. Ama sonra, hiçbir şey sormazlar. Ben, gözü pek insanları severim. Yalnız, böyleleri o kadar az ki ancak birkaç yılda bir tanesine rastlanır. Düşünün bir kere, bunca insan arasında bir tane. Böyle dünyanın içine tükürmesin de ne yapsın insan? İşte böyle, bilmiyordum demeyin, biliyorsunuz şimdi."

Hâlâ başlangıçtaki o aynı ilgiyle bana bakıyor, görevini yaptıktan sonra nasıl bir başarı sağladığını, içime korku düşürüp düşürmediğini görmeye çalışıyordu.

Tedirgin oldum, ama korkmadım. Bu çirkin davranış ve hakaret karşısında içimde beliren öfke, korku duygusundan üstün gelmişti. Hatta bir ara, "Hakkım olan bir şeyi yaparken beni durdurmaya çalışmaları, durumu iyice bilmediklerini, korktuklarını gösterir" diye düşündüm. Çünkü böyle olmasa, beni ne diye uyarsınlardı ki? Benim tutumumu umursamadan her istediklerini yapabilirlerdi. Bu düşünce, silik, değersiz bir insan olmadığıma; tekkede olduğu gibi çevremde de bir şeyi temsil ettiğime dair inancımı tasdik etti. Öyle ya, o kadar aptal olamazlardı. Bana saldırmanın, kendileri için zararlı olacağını düşünmüşlerdir. Böyle davranırlarsa, hiç kimseyi hatta en dürüst, en sadık kimseleri bile saymadıklarını belli etmiş olurlardı ki bu da onların hesabına gelmezdi.

Artan bir aşağılık duygusu içinde tekkeye doğru ilerlerken "İyi ki bu adamı bana gönderdiler; böylelikle hem korktukları belli oldu, hem de hareketleriyle kesin kararımı vermem için beni teşvik ettiler" diye düşündüm. Bu arada, aleyhimde bulunmaları için onlara fazla vakit vermemem, bütün bunları bir sonuca bağlamak yetkisine sahip olanın yanına onlardan önce gitmem gerektiğini biliyordum. Gece olmasa, derhal yola çıkardım. Beklemeden; üzüntüye,

boş hayallere kapılmadan elimden geleni yapmaya karar verdim. Bundan böyle bir uyurgezer, bitkin bir sakat gibi sokak sokak dolaşmalara paydos. Düşünen değil, eyleme geçen, insandır.

Ama meşe ağacından yapılmış ağır tekke kapısını kapayıp sürgüledikten ve kendimi tekke bahçesinin güvenli havası içinde bulduktan sonra birdenbire, beklenmedik bir anda, mantık dışı büyük bir huzursuzluk duydum. Kapıyı açıp kaparken, sürgünün yerine oturup oturmadığını gözden geçirirken beni yüreklendiren düşünce, yabanî bir kuş gibi ansızın uçup gitmiş, yerini korkuyu andıran bir huzursuzluğa bırakmıştı. Bu sırada, bu değişimin sebeplerini kendi kendime açıklamak yürekliliğini gösteremiyor; belki de bilhassa var olduklarını bildiğim bu sebeplerden korktuğum için onları karanlığın, belirsizliğin içinde bırakıyordum. Kafamın içinde alev gibi yanan bir düşünce ile çarpıldım. Öyle sanıyordum ki enfarktüs de böyle, acı bir parıltı gibi, ansızın sarıyordu insanı.

Ne o sırada, ne de çok sonra, insan düşüncesinin tuhaf korku ya da arzu rüzgârının kabartıp durulttuğu güvensiz bir dalga olduğu aklıma geldi.

Yalnız biliyordum ki sezgi, felaketin habercisidir. Yine de kendimi bırakmamam, teslim olmamam gerektiğinin farkındaydım. Yarın sabah, daha erkenden, uğultusunu duymaya başladığım bu selin önündeki bentleri sağlamlaştıracağım.

Hayır, teslim olmayacağım.

Bir insanın yapmak zorunda olduğu şeyi yapmazsam eğer, ellerim kurusun, dilim tutulsun, ruhum viran olsun.

Bundan sonra Allah, varsın kararını versin.

Sabah olunca, dinî görevlerimi her zamankinden daha canlı bir şekilde yerine getirdim. Bilinen söz ve hareketleri tekrarlarken akşamki huzursuzluğumu hatırlamış, beni bekleyen işi bir ölüm kalım savaşı gibi önemseyerek düşünmüş, gitmem gerektiğinden bir an olsun şüphe etmemiştim. İnsan savaşta yaralanabilir, hatta ölebilir de. Bunun için bu savaş öncesi duaları, her zamankilerden da-

ha sıcak olur. Ama akşam, tereddüdümü yenmek için sarf ettiğim yemin ve beddualar yersizdi. Her şey bir vakitler katıldığım savaş öncesinde olduğu gibiydi. Akşam gelir gelmez yıkandım, suyun beni sükûna kavuşturacağını sanıyordum. Bu sabah da yıkandım. Gömleğim temiz olduğu halde, onu değiştirip kar gibi beyaz başka bir gömlek giydim. Şu farkla ki, bir vakitler başkalarıyla birlikte, kaya gibi kuvvetli bir sıra safta, elimde yalın kılıç, gözlerimde sıcak bir sevinçle katılmıştım savaşa; şimdi ise tek başıma, sırtımda ayaklarıma dolanan siyah bir cüppe, boş eller, ürkek ve sabırsız bir yürekle katılıyorum.

Ama katılıyorum, katılmaya mecburum.

Hasan'a uğradım. Fazla vaktim yoktu, üstelik sabırsızlanıyordum, ama çok önemli bir şeyi kaçıracakmışım gibi bir his vardı içimde, onu görmeden gidemezdim. Oysa kaçırılacak şeyin ne olduğunu kendim de bilmiyordum. Aslında Hasan, bana ne yardım edebilir, ne de öğüt verebilirdi. Belki bana en yakın o olduğu için ona uğramak gereğini duymuştum; oysa o da yakınım değildi. Niyet tutmak, kem gözlere karşı kendimi savunmak gibi bir şeydi bu. Onun açık yürekliliği, bana şans getirebilirdi.

Hasan evde yoktu. Uykuda olabileceğini düşünerek uzun bir süre kapıyı çaldım. Tam vazgeçeceğim sırada, aynı ufak tefek kadın, saçını düzeltmeye, yüzünü örtmeye çalışarak şaşılacak ölçüde telaşla kapıyı açtı. Çabuk çabuk konuştuğu için kekeleyen kadın, akşam evden çıkan Hasan'ın hâlâ geri dönmediğini, kocasının onu aramak üzere dışarı çıktığını, her ikisini de beklediklerini söyledi. Genç uşakla kadın eve kapanmış, hem yaşlı uşakla Hasan'ı bekliyor, hem de bu üzücü olayın kendilerine getirdiği mutluluktan yararlanıyorlardı demek.

Düşüncesini öğrenmek için Hafız Muhammed'e de nereye gideceğimi söyledim. Her ne derse desin, kararımı değiştirmek niyetinde olmadığım halde, bana cesaret vermesini arzu ediyordum. Hasta olan kendisi değil de, benmişim gibi bana karşı müşfik davrandı. "Gitmelisiniz" dedi. "Bunu daha önce yapmamış olmanız bir kayıptır. Güç durumda olan yabancı birine bile yardım etmek görevi-

mizdir, kaldı ki öz kardeşimize. Hiç çekinmeyin, kötü bir şey yapmıyorsunuz ki?" Bunları heyecanla, samimiyetle söyledi. Ama bu sözler beni yüreklendirmedi. Bu sözleri zaten ondan bekliyordum ve o da, beklediğimi biliyordu. İyi bir insan daima böyle söyler; bu ise, bir düşünce değil, sadece başka birinin düşüncesine katılmaktır.

Hasan evde yoktu. İnsan, hiçbir vakit aradığı kimseleri bulamaz.

Fırının yanından geçerken burnuma mis gibi sıcak ekmek kokusu geldi ve dünden beri ağzıma bir lokma bir şey koymadığımı hatırladım. Gece bekçisi somunlardan söz ediyordu akşam. Onu da bulmalıyım bugün. Bana bir şey söylemek istediğini nasıl da hissetmemiştim. Belki yalnız beni tehdit etmek için bekleyen adamdan değil, başkalarından da söz edecekti. Kendisine bazı şeyler sorayım diye beni, neredeyse zorla yanında alıkoyacaktı. Meğer o an sağır ve körmüşüm ben.

Müftü ile yapacağım konuşmayı düşünmemek için aklıma hep başka şeyler getiriyordum. Kadı'nın karısını düşünürken, o sessiz eve tekrar gideceğimi; Hasan'ı düşünürken ona, gece nerelere gidip neler yaptığını soracağımı; babamı düşünürken, bu işleri bir yoluna koyar koymaz ona bir haber iletmem gerektiğini hatırlıyordum. Derken, uykusuz geçirdiğim geçen gece, tekke bahçesinin güllerinin budanmadığı, Mustafa'nın çocuklarının gittikçe daha sık tekke önünde oturmaya başladıkları, babalarının homurdanarak onlara yiyecek getirdiği, halkın daha şimdiden bu çocuklara 'derviş çocukları' demeye başladığı ve buna benzer daha bir sürü ufak tefek şey aklımdan gelip geçiyordu.

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan Müftü'nün evi, tek başına bir bayırın üzerindeydi. Bu eve hiçbir vakit girmemiştim ve galiba şimdi de giremeyeceğim.

Kapı önünde duran nöbetçi, Müftü'nün evde olmadığını, şehir dışında bir yere gittiğini söyledi.

"Ne zaman döner?" diye sordum.

"Bilmiyorum" diye cevap verdi.

"Acaba nereye gitti?"

"Bilmiyorum."

"Nereye gittiğini hiç bilen yok mu?"

"Bilmiyorum."

Her şeyin hüküm yerine geçecek bir karara bağlanacağı korkusu boşunaymış demek. Gittikçe zayıflamasına rağmen, ümitli halim devam ediyordu. İstikbalin neler vaat ettiği bilinmez; bakarsınız yarın Müftü'ye ihtiyacım kalmayabilir.

Ne yapacağımı bilmiyordum. Buradan gitsem, Müftü'yü bir daha zor bulurdum; bulsam bile iş işten geçmiş olurdu. Acaba nereye, evlerinden, çiftliklerinden hangisine gitmiş olabilirdi? Ugosko'ya mı? Ugleşiç'e mi? Gor'a mı? Tihöviç'e mi? Belki de ovaya inmiştir. Göle ya da nehir kenarına gitmiş olması da mümkün. Müftü'nün sık sık sıcaktan, soğuktan, kapalı havalardan, rutubetten, insanlardan kaçtığı görülmüştür.

Ama şimdi nerede? Bunu bana ancak buradakiler söyleyebilirler.

"Ne yapacağımı bilemiyorum, diye dert yandım nöbetçiye. Müftü'nün kendisi beni buraya çağırdı, önemli bir konuyu görüşmemiz gerekiyor. Onu bulmak zorundayım."

Nöbetçi omuzlarını kaldırarak, o bildiği biricik sözcüğü, 'Bilmiyorum' sözcüğünü tekrarladı. Bense bir türlü oradan ayrılamıyordum.

"Evdekilerden birinin, Müftü'nün nereye gittiğini muhakkak bilmesi gerekir" diye konuştum.

Bu sırada evin kapısı açıldı, yüzündeki derin yara izleri ile giysilerinden eski bir asker olduğu anlaşılan zayıf bir adam, bana sertlikle baktı. Mazeretimi öğreninceye kadar onu karşısında bir suçlu durumundaydım.

Bekçiye söylediklerimi, ona da tekrarladım.

Adamın kuşkulu haline bakarak, sözlerimin doğruluğundan şüphe ettiği zannına kapıldım. Bu inançsızlığa üzüldüm ama gerçekten

bana inanmasını daha kuvvetle arzu ediyordum. Bu şekilde davranmak zorunda kalmış, yalana bulaşmıştım bir kere. Müftü bunu anlarsa, ki anlayacağı muhakkak, ondan adalet yerine, beni bağışlamasını istemek zorunda kalacağım.

Tam geri dönmeye niyetlendiğim sırada, eski askerin yüzündeki sert ifadenin yumuşadığını, bir gülümseme ile aydınlandığını fark ettim. 'Bu da nesi?' demeye kalmadan, ben de onu tanıdım. Bu adamla bir vakitler birlikte savaşmıştık.

Bu tanışıklık, ikimizi de sevindirdi.

"Çok değişmişsin, dedi adam. Başkası olsa, bu derviş kıyafeti içinde seni zor tanırdı. Ama bak, ben tanıdım işte."

"Ama sen hiç değişmemişsin, biraz ihtiyarlamış, biraz zayıflamışsın, ama yine de aynısın."

"Sana öyle geliyor. Değişmez olur muyum hiç? Şaka değil, aradan yirmi yıl geçti. Gir, gir içeri."

Arkamızdan kapıyı kapadıktan sonra, sanki adamın güvensizliği arttı.

"Müftü'nün çağrısı üzerine geldin demek" diye konuştu.

"Müftü ile konuşmak zorundayım. Nöbetçi, Müftü'nün nereye gittiğini söylemek istemedi."

Avlunun içinde iki yanına şimşir ekilmiş, ufak beyaz taşlardan yapılmış, temiz, pırıl pırıl bir yol uzanıyordu. Bahçenin içinde usta bir el, meyve, kayın, ardıç, yabanî gül ağaçlarını güzel bir şekilde serpiştirmiş. Bu bahçenin içinde tabiatı hatırlatan bir oyun ve oyunu hatırlatan bir tabiat havası vardı. Bu geniş alandaki çiçek ve yaprakların çarpıcı, şaşırtıcı bir güzelliği vardı. Bu belki de, bütün bunların bir tek insanın parlak yeşil çimlerin üzerine basabilmesi, ağaç ve çiçeklerin güzelliğine bakarak gözlerini dinlendirebilmesi için yapılmış olduğunun bilinmesinden ileri geliyordu.

Asker, kısık sesle konuşmaya başladı. Bunun üzerine ben de sesimi kıstım. Bu yabanîliği alınıp tazeliği bırakılmış bakımlı ormanın, bu

fırtınalara bile geçit vermeyecek şekilde duvarlarla çevrilmiş sessiz sahanın içinde adeta fısıldaşıyorduk.

Asker, yolun ilerisinde, ağaçlar arasındaki beyaz eve baktı. Ben de o yana baktım. Pencerelerinde yansıyan güneş ve ağaçların sallantısıyla ev, bir renk cümbüşü içinde görünüyordu.

Askerin adı Kara Zaim'di. Ama bu, bir zamanlar düşmanın üstüne yalın kılıçla saldıran korkusuz Kara Zaim'in kalıntısı, gölgesiydi. Katıldığı savaşlarda birçok yaralar almış; sol kulağını, sol elinin üç parmağını kaybetmiş; gövdesindekileri giysileriyle örttüğü halde, yüzünde taşıdığı kırmızı yara izleriyle karşısındakine savaşları hatırlatan bir kahramandı Kara Zaim. Kanı kuvvetli olduğu için aldığı derin yaralar çabuk iyileşir; o, kendini tekrar savaş alanlarında, arkadaşlarının yanında bulurdu. Ama bir gün göğsünden girip sırtından çıkan ve güneş ışığının ilk kez gövdesine girmesine sebep olan bir düşman kılıcı, onu ölü gibi yere sermiş. Soğuk elini yoklayan bir sıhhiyeci, ölmüş olduğuna kanaat getirmiş ve arkadaşları onu savaş meydanında bırakarak geri çekilmişler. Gecenin bir vaktinde Kara Zaim, soğuktan üşüyerek ölüler arasında, bitkin bir halde kendine gelmiş. Sağ kurtulmuş ama artık askerlik yapacak hali kalmamış. Bu savaşta Kara Zaim gücünü, hızını olduğu gibi sevincini de yitirmiş.

Sevinçli bir halde bana bakan Kara Zaim:

"Şimdi çok iyiyim, dedi. Yaptığım iş zor değil. Üstelik Müftü'nün bana güveni var. Nöbetçilere amirlik ediyor, kendilerine ufak tefek bazı şeyler öğretmeye çalışıyorum işte."

Yara izlerinden allak bullak olmuş yüzüne sükûnetle bakmaya çalışarak:

"Daha iyi bir mevkie de sahip olabilirdin, dedim. Kale bekçiliği ya da Kaymakam yardımcılığı yapabilirdin örneğin. Başkalarına yaptıkları gibi sana da biraz arazi verebilirlerdi. Hiç olmazsa kendi malının sahibi olurdun."

"Ne lüzumu var? Teklif ettiler de, ben kendim kabul etmedim. Halimden memnunum ben. Hem öyle herkes yapamaz bu işi."

Gazi Kara Zaim'in ürkek bakışlarla eve baktığını gördükçe içim parçalanıyor, hakarete uğramış gibi oluyordum. Yoksa o eve gidersem, benim de mi o şekilde bakmam gerekecek? Bir vakitler, hiçbir şeyden korkmayan bu adam, neden korkuyordu acaba?

Onu üzmek istemediğim halde:

"Ne büyük bir kahramandın sen!" dedim ve derhal bunu söylediğime pişman oldum. Adamın geçmişini ne diye canlandırıyor, uykulu halinden silkinmesine ne diye sebep oluyordum? Geçmişteki günlerini unutmasına unutmamış, ama durulmuş, kaderine boyun eğmiştir. Kapanmış yaraları deşmenin ne anlamı var?

Bir an, sara hastası olan bir insan gibi, şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Ne yapacağını kestiremiyordum. Sevinçten zıplayıp, dökülürcesine taşların üzerine mi düşecek? Zayıf bacakları üzerinde durabilmek için, boynuma mı sarılacak? Gülecek, ağlayacak ve oracıkta ölüverecek miydi? Gazi Kara Zaim'i yeterince tanımıyordum. Hatırladığım o kahraman insan, nasıl olur da ödlek bir insan olarak karşıma çıkardı? O, delik deşik göğsünden gelen bir hırıltı ile birlikte heyecanlı, hafif bir sesle:

"Sahiden hatırlıyor musun?" diye sordu.

"Elbette; o eski günleri düşündüğüm vakit, hep seni görüyorum."

"Beni nasıl görüyorsun?"

"Geniş bir ovada, bir ışık içinde, tek başına görüyorum. Dönüp arkana bakmadan, kimseyi beklemeden, sanki beyaz elbiseler içinde ilerliyorsun. Dirseğine kadar sıvanmış çıplak elinde kılıç tutuyorsun. O ışık, keskin kılıcından yansıyan güneş ışığıdır belki de. Önüne geçilmez bir rüzgâra, her yere sızan güneş ışığına benziyorsun. Herkes durmuş bakıyor, ilerleyen yalnız sensin."

"Ama savaşa öyle gitmezdim ki ben?"

"Benim hatırladıklarım böyle. Ötekilerin hepsi silinmiş, hatırımda yalnız bu kalmış."

"Güzel, gerçekte olduğundan daha güzel bu. Güzel bir ovada, ışık içinde..."

Kendinden geçmiş bir halde, fısıldar gibi konuşuyordu Kara Zaim. Sözlerimde kendi resmini, dudaklarımda uzak şöhretini arayan bir bakışla bana baktı.

O, kahramanlığının türküsünü söylediğimi sanıyor, ben ise ona acıyordum. Daha fazla devam edemeyeceğimi anladım.

"Seni gördüğüme çok sevindim" diyerek vedalaşmak istedim.

"Bekle" dedi Kara Zaim.

Benden ayrılmak zor geliyordu ona. Çoktandır özlemini duyduğu o bilen kişi; anıların ölmediğini, varlığının sadece bir gölge olmadığının tanığıydım ben. Bunca zaman unutulmuşluğunun, beklemesinin ödülüydü hatırladıklarım.

Aynı sözcükler, ikimizi ayrı şekilde duygulandırıyordu. O seviniyor, ben ise üzülüyordum. Bunun için konuyu uzatmanın anlamı kalmamıştı.

"Gitmek zorundayım" dedim.

"Bekle, dedi tekrar Kara Zaim. Müftü burada, evindedir. İşin önemli ise gir. Benim saldığımı söyle. Ama hayır, öyle söyleme. En iyisi, beni çağırmışsınız de."

"Ama o beni çağırmadı ki, ben kendim geldim."

"Biliyorum. Ama sen yine de 'Beni çağırmışsınız' de. O kadar iş arasında seni çağırıp çağırmadığını hatırlayamaz. Beni sorarsa ya da uygun bir fırsat bulursan o eski günler hakkında bildiklerini söyle."

Müftünün evde olmadığını söyledikleri vakit önce üzülmüş, ama sonra kendimi buna alıştırmıştım. Görüşmenin erteleneceği düşüncesiyle adeta hafiflemiştim. Şimdi ise her şey birdenbire değişmişti. Arzuladığım şeyin gerçekleşmesi gerekiyordu. Şaşkın ve hazırlıksızdım. Kara Zaim'in kendisinden söz etmem için yalvar-

masına şaşmamış, şahsiyetini ortaya koyarak bana destek olmaktan ansızın vazgeçtiğine üzülmüştüm. Sözlerimin etkisi altında eski kahramanlık günlerini hatırlamış, koruyucum olmak istemiş, bütün bunların uzak bir geçmişte kaldığını düşününce de, hemen isteğinden vazgeçmişti. Alev alıp yanmasıyla kül olması bir olmuştu. Kesik içindeki yüzünde hâlâ eski anılarının sevinci ile bugünün ürkek güvensizliği parıldıyordu.

Her bakımdan birbirinden farklı iki zaman arasında acaba hep böyle mi ezilirdi Kara Zaim?

Evden çıkan bir adam, Kara Zaim'e fısıldayarak bir şeyler söyleyince, o da beni 'Bak yardım ettim işte' der gibi, bir el işaretiyle çağırdı. Eve doğru yöneldiğim vakit, kapı önünde, memleketimizin şiddetli kışını zorlukla atlatmış ve şimdi ilkbahar güneşinin altında birer hasta gibi uyuklayan cılız bir limonla, ondan daha cılız bir palmiye ağacını hayal meyal gördüm. Söyleyeceğim ilk sözü düşünmekten, ne nereden geçtiğimi, ne de kaç kişinin gözleriyle beni izlediğini fark edebilmiştim. Bir silah, bir kalkan gibidir ilk söz. Her şey ona bağlıdır. Bir şey açıklayacağından değil; insanın cesaretini kırabileceği, gülünç duruma düşürebileceği, hakkında hüküm yerine geçebileceği için önemlidir ilk söylenecek söz. Bende hiçbir iz bırakmayan o yollardan geçerken, duadan küfre kadar aklımdan bir sürü düşünce geçiyor ve işin tuhafı, bütün bu düşünceler bana, öz düşüncemmiş gibi görünüyordu. Sanki içime şeytan girmiş ve bana gülünç, yakışıksız, delice şeyler söyletiyordu. Benim gibi ciddi, uysal bir insanın, Müftü'nün karşısına geçip: 'Sen bir Antakya keçisisin!' demeyi düşünmesi. Şeytan işi değil de nedir?

Beni, evin önünde ağaç mezarlığını andıran o iki güney bitkisi, limonla palmiye ağaçları da şaşırtmıştı. Müftü'nün Antakyalı olduğunu ve bizim dilimizi[6] bilmediğini biliyordum. Ama Antakya'nın hangi memlekette olduğu, orada hangi dilin konuşulduğu bir türlü aklıma gelmiyordu.

Şansıma, ilk anda, bir şey söyleme ya da bir şey yapma gereği olmadı.

6 Boşnakça

Götürüldüğüm odada Müftü, daha önce hiç görmediğim biriyle satranç oynuyordu. Daha doğrusu, oyun bitmiş ya da yarıda bırakılmıştı. Başlangıçta neler olup bittiğini bilmiyordum. Beni ilgilendirmiyordu bu. Sağlıksız şişmanlığı olan, sabırla küçülerek gülümsemeye çalışan, yorgun görünüşlü yabancı adam, ısrarla başını bana doğru çeviriyor, dikkatini başka yöne çekmeye çalıştığı Müftü'nün her dediğini benimsiyordu. Müftü'nün beni fark etmesi için o anda adam, muhakkak her istediğimi yapmayı kabul ederdi.

Ama Müftü, ne uzun bir süre odaya birinin girdiğini gördü, -oysa o izin vermeden beni içeri almazlardı- ne de selamıma karşılık verdi.

Bütün kışı gereğinden çok ısıtılmış odalarda, saçaklardan sarkan bir arşın uzunluğundaki buzları dehşetle seyrederek geçiren Müftü, kürkünün içinde sırtını pencereden gelen güneşe vermiş ısınıyordu. Yüzü sapsarıydı. Neşesiz olduğu her halinden belli oluyordu.

İkisinin de şekilsiz, renksiz bir şişmanlığı vardı. Yüzler, odanın havasından islenmiş gibiydi. Sanki bu abanoz ağacından masanın, bu fildişinden satranç takımının başına sonbaharda oturmuş, bir daha da kalkmamışlardı.

Müftü başlangıçta sertlikle, sonra ise gittikçe daha isteksizce bir şeyler söylüyor; öteki de bütün söylenenleri olduğu gibi kabul ediyordu. Müftü'nün tuhaf bir soru sorma, cevap verme, iddia etme şekli vardı. Söylediklerinin ancak bir kısmını güçlükle anlayabildim.

"Bir eksiklik var" dedi Müftü.

"Görüyorum" diyerek cevap verdi adam.

"Sen hiçbir şey görmüyorsun."

"Bir eksiklik var."

"Bütün oyun süresince senden daha iyi durumdaydım."

"Biliyorum."

"Ne görüyorsun?"

"Yanlış oynadığım bir taş var."

"O halde nasıl oluyor da oyunu ben kaybediyorum?"

"Bir türlü anlayamıyorum."

"Muhakkak yanlış oynadın."

"Muhakkak yanlış oynadım."

"Nasıl oluyor da senin atın buraya geliyor."

"Doğru, atın oraya gelmemesi gerekirdi. Yanlış oynadığım taş o."

"O halde şah."

"Tamam. İşte şah geldi."

"Niye dikkat etmiyorsun? Her şeyi göremem ben."

"Hiç böyle olmazdı."

"At burada durduğuna göre, ben onu yerim. Öyle değil mi? Yerim. Ben onu yerim."

"Ve mat."

"Hangi şeyh?"

Adam sevinçle beni işaret edince, Müftü bana doğru baktı. Mor sarı karışımı pörsümüş yüzü, gözlerinin altında sarkan torbacıklar vardı. Yerinden kalkmadan:

"Satranç oynamasını bilir misin?" diye sordu.

"Çok az" dedim.

"Ne istiyorsun?"

"Beni çağırmışsınız. Sizinle görüşmek istemiştim de."

"Evet, evet çağırdım. Ama kiminle? Dışarıda hava nasıl?"

"Güneşli, sıcak."

"Kışın da soğuk yok, demişlerdi. Kışlar hep böyle sert mi olur burada?"

"Aşağı yukarı böyle olur efendim."

"Korkunç bir memleket burası."

"Alışıyor insan."

"Sıkıcı bir memleket. Satranç oynar mısın?"

Şimdi adam söze karışarak, alçak sesle:

"Bilmediğini söylemişti efendim" dedi.

"Öyle ise ne istiyor?"

"Sizden bir ricada bulunmak istiyor."

"Kimdir o?"

Kim olduğumu, güç durumda bulunduğumu, adalet istemek için buraya geldiğimi, adaleti kendilerinden başka kimsenin tecelli ettiremeyeceğini söyledim.

Müftü sıkıldı, hayal kırıklığına uğradığını gizlemeden önündeki adama baktı. Sonra ayağa kalktı, kaçacak yer arıyormuş gibi sağa sola göz gezdirerek odanın güneş gören kısmında dolaşmaya başladı. Bir ara düşünceli, somurtuk bir yüz ifadesiyle bana bakarak durdu.

"O mesele hakkında İstanbul Mollası ile konuştum, dedi. Onunla akıllı olduğu için değil -akıllı insanlar çok can sıkıcı olabilirler- insanı şaşırtıp uyandıran şeyler söylemesini bildiği için arada sırada konuşmak hoşuma gider. Anlıyor musun Malik? Ama hayır, sen anlamazsın bunu! Neden bir insanı dinler, söylediklerini cevap vermeye layık görürüz? İnsan bilgisi belirsizdir. Akıllı bir insanın hayatını sürdürmesi, bildikleri sayesinde değildir. Ama ben başka bir şey... Neden söz ediyordum ben?"

"İstanbul Mollası'ndan" dedi Malik.

"Hayır, adaletten söz ediyordum. Bir konuşmada, İstanbul Mollası bana: 'Biz, adaletin ne olduğunu bildiğimizi sanırız. Oysa adaletten daha belirsiz bir şey yoktur. Kanun, intikam, bilgisizlik, adaletsizlik de adalet sayılabilir. Her şey duruma bağlıdır' dedi. Ben ise ona dedim ki..."

Müftü, sözünü tamamlamadan tekrar bir aşağı, bir yukarı yürümeye başladı. Kısa bir süre sonra birdenbire durdu. İçinde onu canlandıran bir cihaz varmış gibi geldi bana. Bu cihaz durunca o da duruyor; ölgün, bitkin bir hal alıyordu.

Müftü ne oturmam için yer gösterdi, ne de söylemek istediklerimle ilgilendi. Bu durumda ya konuşmak ya da basıp gitmek kalıyordu bana. Konuşmaya karar verdim.

"Size bir ricada bulunmaya geldim" dedim.

"Yorgunum" diye karşılık verdi Müftü.

"Söyleyeceklerim belki sizi ilgilendirir."

"Öyle mi sanıyorsun?"

"Deneyeceğim. Az önce adaletten söz ediyordunuz. Adalet sağlık gibidir, yok olunca onu düşünür insan. Dediğiniz gibi, gerçekten de belirsizdir adalet. Ama adaletsizlik öyle mi ki? Aksine, boğuntuya getirilmek istenmesi, belki de belirli olmasındandır. Adaletsizliklerin hepsi aynıdır; oysa insan, kendisine yapılan adaletsizliğin en büyük olduğunu sanır. Öyle sandığına göre de öyledir; çünkü insan başkasının kafasıyla düşünmez."

Müftüyü içten dirilten, geren o cihaz tekrar çalıştı. Bana şaşkınlıkla, takdirle baktığını görünce yüreklendim. Dikkatini çekebilmiştim. İstediğim de buydu zaten. İstanbul Mollası hakkında anlattığı o saçma hikâye ile kendisi beni uyarmıştı. Ama çok geçmeden, kelime oyunları yaparak genel konular hakkında konuşmanın, bize ait konular hakkında konuşmaktan daha kolay olduğunu fark ettim.

Malik, saygılı bakışlarla beni izliyordu. Tekrar konuşmamı bekleyen Müftü ise:

"İlginç, ilginç..." diye söze başladı ve şu soruyu sordu: "İnsanlar, çoğunlukla aynı şeyi düşünürlerse, başkasının kafasıyla mı düşünmüş olurlar?"

"İki insan elinin avuç içi nasıl aynı değilse, iki insanın gerçek düşünceleri de aynı değildir" diye karşılık verdim.

"O halde, gerçek insan düşüncesi nedir?"

"Hiç kimseye açılmayan insan düşüncesidir."

"Güzel bir ifade; belki tam değil, ama güzel. Sonra?"

"Kendi felaketimden söz etmek isterdim. Bu felaketin, benim olduğu için bana, en büyük felaketmiş gibi göründüğünü söylemiştim. Oysa bunun, başkasına ait olmasını isterdim. Böyle olsaydı, şimdi bir an önce söylemeye çalıştığım bu felaketi anlatmak için acele etmezdim."

Müftü henüz canlılığını yitirmemişken, genel konular hakkındaki düşünce oyunlarıyla içimi kemiren kendi konuma geçmek istiyordum. Çünkü az sonra Müftü'nün gevşeyeceğinden, söyleyeceklerimin ona vızıltı gibi geleceğinden korkuyordum.

Can sıkıntısı ve bezginliğin, onun üzerine örtü gibi yayılmış; bulut gibi çökmüş; hava gibi ciğerlerine, kanına, beynine girmiş olduğunu gittikçe daha iyi anlıyordum. Kendisinden başka çevresindeki eşyalardan, içinde bulunduğu havadan da zehirli bir duman gibi can sıkıntısı ve usanç akıyordu. Bu durumda ya kendimi bu havaya uydurmam ya da ona karşı savaşmam gerekiyordu.

Müftü'nün içinde bulunduğu bu havayı dağıtabileceğime inanıyordum. Gerekirse, cüppemin eteklerini toplayıp göbek atmaya, makul bir insanın aklına gelmeyecek şeyleri yapmaya hazırdım. Belki ancak böyle, dikkati dağılmadan önce isteksiz sarı eliyle, hüküm yerine geçecek: "Harun adındaki tutukluyu serbest bırakın!" cümlesini, ne yazdığının farkında olmadan yazar ve bir daha da bunu hatırlamazdı. Dediğim gibi her şeyi, her türlü deliliği yapar; yaptıklarımdan ötürü de sonradan pişmanlık duymaz; hatta canlı bir

insan uğruna, kardeşim uğruna bir ölü umursamazlığını yendiğimi düşünerek gururlanırdım. Ama başladığım oyunu değiştirmek yürekliliğini gösteremedim. Uyguladığım ruh pehlivanlığının bir süre için bile olsa onu uyandırdığını görünce, ölçüyü arttırarak aynı oyuna devam etmek zorunda kaldım.

Bugüne kadar gördüğüm, duyduğum savaşların en acayibiydi bu. Ondaki ölgünlüğe, uyuşukluğa, yaşama bezginliğine karşı savaşıyordum. Üstelik bu savaşı tabii olmayan imkânlar, ters düşünceler, çelişen duyguların çirkin birleşimi ve zorlanan sözcüklerle yapıyordum. Bu arada da tam oyunu bırakıp bütün bunları yapmama sebep olan gerçek amacıma yöneleceğim sırada, dikkati sönecek diye ödüm kopuyordu.

Allah'tan ki sevdiği ya da nefret ettiği bir şey olunca, yüz ifadesinden hemen anlaşılıyordu. Duygularını gizleyebilen, içine kapalı bir insan değildi Müftü.

Her şeyi ile bana: "Beni şaşırt, beni uyandır, beni ısıt" diyordu. Ben de onu şaşırtarak, uyandırarak, ısıtarak canlı tutmaya çalışıyordum. Derken konuya geçtim:

"Bir kardeşim var, dedim. Ama biraz daha gecikir ve size derdimi anlatamazsam 'Bir kardeşim vardı' demem gerekecek. 'Var' ve 'vardı' sözcükleri, anlam bakımından, 'var' ve 'yok' sözcüklerinin karşılığıdır bence. Kardeşimin var olması ya da yok olması, şu anda bir insanın keyfine kalmış bir şeydir. İstemediğim halde o, benim kardeşimdir. Babamın da onu isteyip istemediğini bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, babamla annemin çiftleşmeleri sırasında bir damla bulanık suyun rahme girmesi ile onlar için zevk olan bu anda, oğul kardeş ilişki ve sorumluluğunun doğmuş olmasıdır. Allah, haberimiz olmadan bizi ona bağladı ve mutluluklarından mahrum ettiği halde üzüntülerini, dertlerini yüklenmeye mahkûm etti. Bildiğimiz gibi, insan hayatı mutluluktan çok, mutsuzluklarla doludur. Bunun için diyebilirim ki kardeşim, Allah'ın bize gönderdiği bir mutsuzluktur. Ama her şeyi olduğu gibi bunu da lütuf olarak kabul ediyor ve Allah'a şükrediyoruz. Ne var ki Allah'a mutsuzluk için şükretmektense, onun sizin kardeşiniz olmasını ve bu anda sizin yerinizde olup umursamazlık içinde sizi dinleyerek Allah'a şük-

retmesini daha çok isterdim. Ama o, benim kardeşim olduğu için sizin kardeşiniz olamayacağına; Allah'ın buyruğuyla basit bir derviş olan ben de, siz olamayacağıma göre gelin olduğumuz gibi kalalım. Ben rica edeyim, siz ise karar verin. Ya da ben anlatayım, siz dinleyin. Bunu yapmanın sizin için daha güç olacağını biliyorum. Çünkü ben mecburum, ama siz mecbur değilsiniz bunu yapmaya."

Onu uyandırmayı başardım. Bana daha canlı bakıyor, dinliyor, söylenenleri kavrıyordu. Boş sözlerin rüzgâr gibi uçuşması, ilkbahar güneşi ile odanın gölgeleri arasında çılgınca bir hızla başıboş koşuşması yetmiş, göbek atmanın gereği kalmamıştı.

Harun, kardeşim, hâlâ ümit var.

"Peki sonra?" diye sordu Müftü.

"Dediğim gibi, hayatının yarısı burada, yarısı da yukarıda, tutuklu bulunduğu kalede olan bir kardeşim var. Hayatının bu yarısını yitirirse, öteki yarısını da yitirebilir."

"Hangi yarısını?"

"Sizinle konuşarak henüz elimde tutabildiğim yarısını."

"Hangi kalede bulunuyor kardeşin?"

"Kentin üstündeki kalede."

"Her ne ise, devam et."

"Kalede, arada bir kötü insanlar, hırsızlar, katiller, eşkıyalar, padişahın düşmanları ama daha çok aptallar tutuklanır. Üstelik bunlar suçlu olmadıklarını zannederler. İnsan, suçlu olup olmadığını hiçbir vakit bilemez. Bu insanlar, kendilerine ait olmayan işlere burunlarını sokar, dünya işleri onlardan soruluyormuşçasına her şeyi düzeltmeye kalkarlar. Aptallıklarıyla övündükleri için bunları bulup yakalamak zor değildir. Buna bakarak, yalnız akıllı insanların özgür kaldıkları kanısına varılabilir. Ama aslında bu doğru değildir. Gizlenmesini bildikten sonra, deliler bile özgürlüklerini yitirmemiş olabilirler. Öte yandan bazı insanlar, sırf akıllı oldukları ve akıllarını gösterdikleri için tutuklanır. Bu duruma göre sadece istedikleri

gibi olabilme hakkına sahip olanlar, özgür sayılabilirler. Kardeşim, ne kendisinden korkulacak kadar akıllı ne de yapacağı kestirilemeyecek kadar deli, üstelik eşkıya olamayacak kadar korkak, kötülük yapamayacak kadar saf, düşmanlık güdemeyecek kadar tembel ve şahsiyetsiz ama mutlu bir insandı."

"Neden hapsedildi kardeşin?"

"Babamı dinlemediğinden."

"İlginç."

"Babam, çalışabildiği kadar çalışan, vermek zorunda olduğu kadar veren cahil bir insandır. Onu yağmur, bulut, güneş, tırtıl böcekleri, patates, buğday, mısır mahsulleri ile evinin huzurundan başka bir şey ilgilendirmez. O değişmez sadeliği içinde babam, babaların ısrarla tekrarladıkları, çocuklarınsa hiçbir vakit dinlemedikleri öğüt verme alışkanlığından bir türlü kurtulamamıştır. Babam evde kalması için kardeşime öğüt verirken toprağımızın bakımsız kalacağından; kentlerde yerin az, ağızların çok, insanların kısıtlı, isteklerin sınırsız olduğundan; daha büyük bir lokma ekmek için insanların birbirlerini boğduğundan söz etti. Ama kardeşim yine de isteğinde direnince, babam şöyle konuştu: 'Unutma ki çevremizdeki mutsuzluğun nedeni, herkesin layık olduğu seviyeye erişememiş olduğunu düşünmesi ve karşısındakini rakip kabul etmesidir. İnsanlar, hayatta başarı sağlayamayanları küçümser, kendilerinden üstün olanları da çekemezler. Huzuru arıyorsan küçük görülmeye, savaşı kabul ediyorsan nefret etmeye alışmalısın. Ama muhatabını yeneceğinden emin olmadıkça çatışmaya girme. İspat etmek zorunda kalmayacak kadar güçlü değilsen, başkasının namussuzluğuna burnunu sokma.' Ama kardeşim, bu sözleri de dinlemedi. Şimdi babam: 'İşte, söz dinlemeyen çocukların hali böyle olur' dese bile, tamamen haklıdır."

Konuşurken Müftü'nün gözlerindeki o zayıf ışığın da sönmek üzere olduğunu dehşetle fark ettim. Bu sırada Müftü, ağzını güçlükle açarak sordu:

"Kimmiş o söz dinlemeyen?"

Yüce Rabbim, ne olacak benim halim? Durmadan ilerlediğim halde gittikçe uzaklaşıyorum. Tam hedefime yaklaştım derken, o uzaklaşıyor. Yaptıklarımdan yararlanayım derken, o her şeyi yıkıyor. İşimin sonu olmayacak mı benim?

Güneşin son ışıkları da kayboldu. Ben ise perişan bir haldeyim. Önümde ölü bir gece uzayıp gidecek ve ben sesimi çıkaramayacağım.

Bir insanın hayatını kurtarmak için savaşıyordum. "Yardım et bana Ya Rabbi" diye dehşet içinde dua ediyordum. Fakat artık duanın da bir faydası dokunmuyordu. Yanılmıştım. Yanıldığımı, Müftü'nün yüz çizgilerinden anlıyordum.

Nereye yitip gidiyorsun Harun kardeşim?

Bundan sonra söylediklerimin hepsi boş ve gereksizdi. Amacımı açıklamak zorunda kaldım.

Müftü'nün gittikçe daha çok sıkıldığı, ölü bir isteksizliğin içine gömüldüğü görülüyordu.

Başı öne sarkmış olan Malik uyuyordu.

"Yorgunum, dedi Müftü bıkkınlıkla. Çok yorgunum. Şimdi git."

"Ama söyleyeceklerimi bitirmedim ki."

"Git şimdi."

"Onu serbest bırakmaları için emir verin."

"Kimi?"

"Kardeşimi."

"Yarın gel. Ya da Malik'e söyle. Yarın."

Malik, korku içinde uyandı:

"Ne var? Ne oldu?" diye sordu.

Bunun üzerine Müftü:

"Tanrım, ne can sıkıcı bir yer burası" dedi.

"Satranç oynamak ister misiniz?"

"Bir şey olmadı."

Müftü, bazı sözcükleri sonradan hatırlıyor, soruları atlayarak cevaplandırıyordu. Öyle ki söyledikleri, anlamsız şeylermiş gibi görünüyordu. Derken, dönüp bize bakmadan bitkin bir halde odadan çıkıp gitti. Belki bizim orada olduğumuzu unutmuştu. Belki de kaçıyordu.

Müftü'nün can sıkıntısını yenememiştim. İkimiz de aynı duygunun etkisi altında kalmıştık. Zorlukla oradan uzaklaşmak isteğini duyabiliyordum. Böyle olacağını önceden bilseydim, Müftü ile görüşecek yürekliliği gösteremezdim.

Malik bana düşmanca baktı ve hantal vücudunu sürüklercesine Müftü'nün peşine takıldı.

Bu sırada ben:

"Müftü, yarın gelmemi söyledi" dedim.

Malik giderayak:

"Bir şey bilmiyorum. Ah beni mahvettiniz!" dedi.

Bu mesele böylece kapandı. Kendine gelmesi için belki Müftü'nün kulaklarına asılmam ya da sarı alnına fiskeyle vurmam gerekirdi. Yine de Antakya'nın nerede olduğunu, hangi dille konuştuğumuzu bilmiyordum. Müftü ile konuştuğum sürece tepetaklak duruyor, boşlukta yüzüyormuşum gibi geliyordu bana. Gerçekten tuhaf bir dille konuşmuştum, ama boşuna. Bugünkü başarısızlıktan sonra, cesaretim kırıldığı için belki yarın da boşuna gelmiş olacaktım.

Ama ister istemez geleceğim. Bitmek bilmeyen bir evlilik gecesinde gerdeğe girmiş yaşlı bir kadın ve bir erkek gibi birbirimize eziyet edeceğiz.

Artık acele etmem için hiçbir sebep yok. Nasıl olsa o tembel sarı el, bir anlık zindeliği sırasında: "Harun adındaki tutukluyu serbest

bırakın" sözcüklerini yazmadı.

Acaba tutuklu Harun, bu yüzden daha derin bir karanlığın içine düşmüş müdür?

İtercesine yol göstererek beni dışarı çıkardılar. Kapı önünde kendisini unuttuğum Kara Zaim tarafından karşılandım. İnsanlar onu yirmi yıl sonra unutmuştu, ben ise bir saatin içinde unutmuştum. Ama o, unutmuyordu. Merakla bana bakarak:

"İçeride çok kaldınız?" dedi.

"Meydan savaşları daha kısa mı sürerdi?"

"İnsanlar çoğunlukla daha çabuk çıkar ve şaşırmış görünürler."

"Bende de böyle bir hal var mı?"

"Sanmam. Öyle bir şey görmüyorum." Kara Zaim'in gözleri keskin değilmiş meğer. Varsın dediği gibi olsun.

"Her şeyden konuştuk" diyerek konuşmaya devam ettim.

"Ya benden, benden de söz ettiniz mi?"

"Yarın gelmemi söyledi."

"Ya, öyle mi? Demek yarın..."

Kara Zaim'le konuşma gücünü kendimde bulamayacağımı, onun söylediklerini duymayacağımı sanıyordum. Bendeki her şey ters dönmüştü. Hâlâ tepetaklak duruyormuş gibiydim. Ama yine de onu duyuyor, söylediklerine karşılık veriyordum. Tamamen kendime geldiğimde her şeyin daha da tuhaf görüneceğini biliyordum. Sarhoşluk ya da kötü bir rüya gibi bir şeydi bu.

İçimde olup bitenlerden haberi yoktu Kara Zaim'in. O, başardığımı sanıyordu.

"Müftü'nün sizi yarın tekrar görmek istemesi iyi bir şey", dedi Kara Zaim. "Başkalarını tekrar çağırmaz. Sizden hoşlandı, gönlünü fethettiniz demek."

Fazla zeki, fazla konuşkan bir insan değilsin sen, benim iyi yürekli Zaim'im. Evet, Müftü'nün hoşuna gittim, hem öyle hoşuna gittim ki ben çıkarken zor nefes alabiliyordu. Ama eziyet faslına yarın devam edeceğiz.

Kara Zaim şaşkınlıkla bana bakarken söyleyeceklerini toparlamaya çalışıyordu.

"Eğer mümkünse, sizden bir şey rica etmek istiyorum" dedi.

Söylediklerinden ötürü yüzümün sönüp sönmediğine bakıyor mu Kara Zaim de? Az önce olanları hatırlayarak, isteksizce ona cesaret verdi:

"Söyle Kara Zaim, sıkılma, canını sıkan bir şey mi var yoksa?"

Müftü de az önce benimle böyle konuşsa olmaz mıydı sanki?

"Yok, canımı sıkan bir şey yok. Yalnız, demek istiyorum ki burada beni tanımıyorlar. Eskiden de böyle güçsüz olduğumu sanıyorlar. Müftü için bir şey söyleyemem, onun bir şey dediği yok. Esas benimle uğraşan ötekiler."

"Sana bir şey mi oldu?"

"Bana bir şey olmadı. Sadece artık işe yaramaz olduğumu söylüyorlar."

"İşine mi son vermek istiyorlar yoksa?"

"Evet, öyle. İşimden çıkarmak istiyorlar. Düşündüm ki Müftü'ye siz söylerseniz belki beni işimden çıkarmaz. Artık askerlik yapamam ama kapıcılığı ötekilerden daha iyi yaparım. Bu iş için yılda yüz kuruş alıyorum."

"Müftü yılda yirmi bin kuruş alıyor."

"O başka, koskoca bir Müftü o ve diyorum ki eğer yüz kuruş çok geliyorsa seksen, hatta yetmiş kuruş versinler. Yılda yetmiş kuruş da mı çoktur? İşte bunu söylemek istiyordum."

Yılda yetmiş kuruş fazla bir para sayılmaz. Vaktinde ölmemekle büyük bir hata işlemiş olan benim Kara Zaim'im, bu demektir ki sen,

bu yetmiş kuruşla fazla şişmanlamayacaksın. Ama sana acıyamadığım için beni mazur gör. Kara şeytanla o kadar uzun süre boğuştum ki tek bir kemiğim yerli yerinde değil. Bir şey düşünmeden:

"Askerlik için uygun değilsin ama tüfek taşıyabilirsin, dedim. Masum bir insanı kurtarmamızda bize yardım etmek için kaç para isterdin? Suçu olmadığı, Allah'ın doğrularından şaşmadığı halde hapsedilmiş olan bir insandır bu. Yüz kuruş karşılığında bu işi yapmayı kabul eder misin?"

Kara Zaim şaşkın bir halde:

"Beni denemek mi istiyorsunuz, yoksa mümkün olan bir şeyden mi söz ediyorsunuz?" diye sordu.

"Bana cevap ver" dedim.

"Cevap vermek kolay değil. Gerçek Kara Zaim olduğum vakit böyle bir şey için para almazdım. Ama şimdi iş, dürüst bir işse eğer, bilmem ki yüz kuruşa..."

"İki yüz."

"İki yüz kuruş! Bağışlayıcı Tanrım, iki yüz kuruşla üç yıl yaşayabilirdim ve masum bir insan? Peki nerede?"

"Kalede."

"Demek iki yüz kuruş ve kalede masum bir insan... Bunu yapamam."

"Ama yirmi yıl önce, kalede bile olsa, suçsuz yere hapsedilen bir insanı kurtarırdın."

"Kurtarırdım."

"Şimdi ise kurtarmazsın."

"Kurtarmam."

"O halde mesele yok."

"Bu bir gerçek mi, yoksa şaka mıydı?"

"Şakaydı. Senin ne kadar değişmiş olduğunu görmek istiyordum."

"Elden ne gelir? Değiştik işte. İşime son verirlerse sizi arayabilir miyim?"

"İşine son verirlerse sana ben iş bulurum."

"Teşekkür ederim. Bunu unutmayacağım. Ama yine de siz, yarın Müftü'ye bir söyleyiverin."

Ne pahasına olursa olsun, kapıdan eve kadar uzanan bu beyaz yolda kalmak istiyordu. Burada, Müftü'nün değerli kişiliği, kendi değersiz kişiliğinde yansıyordu. Burada, bir fırının hamur teknesinin, bir bahçe tarhının yanında bulunduğu zamankinden daha yakın hissediyordu kendini savaş meydanlarındaki Gazi Kara Zaim'e. Bu ise onun için dünyadaki her şeyden daha önemliydi.

En güç durumda bulunduğum, o aynı akşamüstü, ölüm kapısına doğru ilerlediğim sırada, karşılaşmamız için hiç de uygun olmayan bu yolda, bulutlar arasından sıyrılarak gökten inmiş gibi tekrar önüme çıktı Kara Zaim. Sevinçli bir görünüşü vardı. Başarıya ulaşmış bir insan edasıyla:

"Kalıyorum, dedi. İşimin başında kalıyorum. Son vermeyecekler işime. Sizinle neler konuştuğumu sordular, ben de söyledim. Sonra Malik'in yanına götürdüler, ona da aynı şeyleri tekrarladım. Hani savaş meydanında gördüğünüz o ışıktan, bana teklif ettiğiniz iki yüz kuruştan, işsiz kalırsam bana iş bulacağınızdan söz ettim. Malik gülüyor ve sizin için 'İyi bir insandır o' diyordu. Ben de 'Evet, çok iyi bir insandır' diyordum. Ya, böyle işte, yarın Müftü ile benim için konuşmanızın gereği kalmadı artık."

"İyi" dedim.

Kara Zaim ona yardım etmiş olduğumun farkında bile değildi.

Sönen her günün sonunda, acı vermemesi için geçmişi silmiş, öldürmüş olsaydık; yeni günü artık mevcut olmayanla kıyaslamaz, ona daha kolay tahammül ederdik. Böyle ise hayal ve gerçek birbirine karışıyor, hatıranın da, hayatın da temizi kalmıyor.

Sekizinci Bölüm

Allah'ım! Senden ve kardeşimden başka kimsem yoktur benim.

Bundan sonra birkaç kez Hasan'ı boşuna aradım. Onu, uşaklarından yaşlı olanı da aramış ve arkadaşlarıyla birlikte hapiste olduğunu öğrenmiş. Hasan dün gece, gece yarısından sonra evden çıkmış, arkadaşlarıyla buluştuktan sonra Frenk mahallesinde birtakım gençleri dövmüşler. Gençlerden sırtında sopa izi olmayan hiç kimse kalmamış. Aslına bakılırsa suç gençlerdeymiş, çünkü kavgaya başlayan onlarmış. Şimdi gençlerin sırtlarına ıslak bezle kompres yapılırken, Hasan ve arkadaşları da hapiste yatıyorlarmış. İçkili âlemler hep bu şekilde bitermiş. Gerçi kendileri, suçlu olup olmadıklarını hatırlamazlarmış; ama suçlu olmasalar bile yine hapsedilir, ancak istenilen parayı verdikten sonra serbest bırakılırlarmış. Şimdi de hapisten çıkabilirlermiş, yalnız dayağın ölçüsünü biraz fazla kaçırdıkları ve dövülenler, zengin aile çocukları oldukları için istenilen para çokmuş. Hasan, hem bu parayı vermeye yanaşmıyor; hem de o edepsiz piçlere daha iyi bir sopa çekmediği için üzüldüğünü, hapisten çıkar çıkmaz bunu yapacağını söylüyormuş. Ama yaşlı uşak istenilen parayı götürecekmiş. Hasan, para yüzünden değil, sırf inat olsun diye böyle davranıyormuş. İnat için de hapiste yatılır mıymış hiç? Gerçi

zindan ya da bodrum gibi yerlere değil, sadece bir odanın içine kapatılmışlarmış. Ama ne de olsa, dışarının aydınlığı yanında orası karanlık sayılırmış. Mecbur olmadıkça fazla değil, bir saat bile orada kalmak, insanın canını sıkarmış.

Hasan'a kendisini aradığımı, çamaşır değişir değişmez bana uğramasını söyleyeceklerini vaat ettiler. Hasan bu gibi olaylardan sonra, her eve dönüşünde avluda çamaşır değişirmiş. Çünkü dışarıdan bit ya da buna benzer bir pislik getirebilirmiş. Hasan'la görüşmemiz önemliyse, iki aptal gibi birbirimizi aramamak için tekkede bulunmalıymışım; yok eğer önemli değilse, nasıl olsa buluşurmuşuz. Hasan biraz yatıp uyusa, fena olmazmış hani. Dün sabahtan bu yana gözünü kırpmamış adamcağız. Gerçi o, üç gün üç gece uykusuzluğa dayanabilirmiş, ama kafayı yastığa vurdu muydu, o kadar da uyuyabilirmiş.

Hasan'ı ne boşuna arıyor, ne de onun beni teselli etmesini, yüreklendirmesini bekliyordum. Kafamda takılıp kalmış bir düşünce vardı. Aslında bu, benim değil; Hasan'ın düşüncesiydi. Ben, sadece onu kendi düşüncemmiş gibi benimsemiş ve gerçekleştirmek için Hasan'ı kandırmak isteğini duymuştum. Aynı düşünceyi bir ara Kara Zaim'e de açmış, ama onu kandıramayınca düşüncemi geri almıştım. Bana öyle geliyor ki, bu düşünce bende daha önce Müftü'nün yüzünün sönmeye başladığını; bütün söylediklerimin, bütün yaptıklarımın boşuna olduğunu sezdiğim sırada doğmuştu. Bekçilere para yedirerek Harun'u kaçırmalı, onu bir daha göremeyecekleri yabancı bir ülkeye göndermeliydim. Benim utanç verici küçülmelerimle değil, ancak bu şekilde kalenin zindanından kurtulabilirdi o. Hasan ve İshak'a her işi yaptırmak mümkündür. Belki Hasan, İshak'ın nerede gizlendiğini biliyordur. İshak, bu işi muhakkak kabul eder. Zaim gibi hatırlama hastalığı yoktur onun.

Bu isyankâr adamı düşünmek beni yüreklendirdi. İçimde sağlıklı bir huzursuzluk ve heyecan duyuyor; harekete geçmek, bir şey yapmak için can atıyordum. Olmayan bir şey yoktur. Kendini bırakıp teslim olmadıktan sonra, insanın elinden hiçbir şey kurtulamaz. Karanlıklar içinde olan bir insana, bütün engeller aşılmaz, bütün güçlükler yenilmez görülür. Ama üzerinden bu miskinliği atıp yüreklendikten sonra, insanın önünde daha önce hiç sezmediği yollar açılır, daracık ve tehditlerle dolu olan dünyası birdenbire genişler.

Kafamda, en tedbirli kimselerin bile farkına varamayacağı kurnazlıklar düşünüyor, gerçek kahramanlık atılımları için kendimi hazırlıyordum. Bir yandan da yüreğimin derinliklerinde, beynimin zor ulaşılabilen kıvrımlarında, bütün bunların boş hayaller olduğunu seziyordum. Hayır, bunu bilinçli olarak yapmıyor, iki zıt arzuyu ikiyüzlülükle yüreğimde ısıtmıyordum. Bölünmez bir düşüncem vardı. Kardeşimi kurtarmak için en iyi çareyi nasıl bulacağımı samimiyetle düşünüyordum. Ama karanlıklardan duyulan belirsiz fısıltılar gibi ta içimden gelen bir ses, gittikçe daha canlı bir şekilde bana, kurtarma işinin başarısızlığa uğrayacağını söylüyordu ve İshak'ı ulaşılmaz olduğu için çağırmıştım. Yüreğimin bütün gücüyle hem de yalansız olarak onun özlemini duyabilirdim; nasıl olsa dileğimin gerçekleşmesine imkân yoktu. Bilinçli isteğim olmaksızın beni koruyan gizli yaşama içgüdüm, bir yandan tehlikesiz olduğunu, gerçekleşemeyeceğini bildiği asil davranışımı hoşgörüyle karşıladı; öte yandan da Müftü'nün yanında duyduğum utancın öcünü almak için bana yardım etti.

Bütün bunlar, bazı kimselere tuhaf, hatta inanılmaz gibi görünebilir. Onlara yalnız şunu söyleyebilirim: Gerçekler bazen çok tuhaftır. Cüzzamlı çocuklar gibi, bu gerçeklerden utandığımız için, kendimizi onların yokluğuna inandırırız. Çoğunlukla biz, düşüncelerimizi güzelleştirir, içimizde sürünen yılanları gizleriz. Gizlemekle gerçekten yok olur mu onlar? Ben hiçbir şeyi güzelleştirmeden, gizlemeden Allah'ın huzurundaymışım gibi konuşuyorum. Hem şunu da belirtmek istiyorum ki ben, ne kötü, ne tuhaf; insanların çoğu gibi sıradan bir insanım.

İyi niyetli okuyucum bana 'Fazla uzatıyor, fazla bilgiçlik taslıyorsun' diyebilir. Bunun cevabını hemen vereyim: Biliyorum. İçinde bir damla bile su bulunmayan boş bir bardağı süzer gibi, yoksul bir düşünceyi alabildiğine genişletiyorum. Ama bunu, aradan birkaç ay geçtiği halde, beni şu anda bile sarsan olayın anlatımını ertelemek için, kasten yapıyorum. Ne yazık ki, uzatmanın da bir yararı olmuyor. Anlattıklarımı burada kesmek istemediğime göre, devam etmekten başka çare yok.

Gece bekçisinin evini buldum. Çarşıya gidip geldiğine göre, erken kalkmış olmalı. Oysa adam, uykudan henüz uyanmışçasına keyifsiz, somurtuk bir yüzle karşıladı beni. Dün gece durmadan konuşan, beni alıkoymak için çaba harcayan, o nazik, saygılı insan bu değildi sanki. Bir an önce benden kurtulmak isteyen bir hali vardı. Dün gece bana ne söylemek istediğini sorunca öfkelendi.

"Söyleyeceklerimin hepsini söyledim. Gizleyecek ne olabilir ki?" diye konuştu.

Nasıl olur da bu kadar yanılmış olabilirim? Aramızda geçen o konuşmanın sözlerinden çok, anlamı üzerinde düşünmüştüm. Benim hakkımda muhakkak bir şey biliyordu. Bildiklerini söylemesini istedim. O ise yemin ederek bir şey bilmediğini, kendisini yanlış anlamış olduğumu ileri sürdü. Gece geceymiş, gündüz ise gündüz. Dün gece, gevezelik ederken neler düşündüğünü kendisi bile hatırlamıyormuş. Oysa ben, bu gevezelikler üzerinde kafa yorup, onun düşünde bile görmediği şeyleri aklıma koymuştum. Onun bildiği neymiş? Bütün gece, saka beygiri gibi sokak sokak dolaşıp yorgun düştükten sonra, yoksul evindeki yırtık yorganın altına girerek serileceği anı sabırsızlıkla bekleyen bir insanın bileceği şey ne olabilirmiş ki? Başkasının derdiyle uğraşacak durumda değilmiş. Onun derdi kendine yetiyor da artıyormuş bile. Bu kötü zamanda, kendinden başka daha dört can onun eline bakıyormuş. Derken öfkesi geçti, beklenmedik bir anda sakin, hatta kibarca, ne istediğimi bilse ve elinden gelse herkesten önce bana yardım etmek için hiçbir fedakârlığı esirgemeyeceğini söyledi. Muhakkak bir derdim varmış, böyle olmasa zahmet edip de bilmediği bir şeyi söyletmek için onun evine kadar gelmezmişim. İşin acayibi, galiba kendim de ne istediğimi bilmiyordum.

Dün gece, ben mi gece bekçisinin sözlerinde aslında olmayan bir şey duymuştum, yoksa ona mı bir şey olmuştu?

Aslında gece bekçisi haklıydı. Neyi öğrenmem gerektiğini bilmeden onun yanma gitmiş, bu yüzden hiçbir şey öğrenmeden geri dönmüştüm.

İkindi namazından sonra, kardeşimin kurtarılma işini düşünürken aşılması güç engellerin gittikçe çoğalması karşısında yorgun düşmüş, yanıltıcı bile olsa bu biricik ümidimi de yitirerek yarın Müftü'nün yanında yeniden katlanacağım eziyete kendimi alıştırmaya başlamıştım. Bütün gün kurduğum tasarıların etkisi altında irademi zayıflamış, perişan olmuştum. Bana öyle geliyordu ki tasarladıklarımı gerçekten benimsemiş ve ümidimi yitirmemiş olsaydım bu kadar yorulmazdım.

Tekke önünde bir süre seksek oynayan Mustafa'nın çocukları, orada yemeklerini de yedikten sonra bahçe içine girerek köpek yavruları gibi koşuşturmaya başladılar. Güllerin üzerinden atlıyor, çiçekleri çiğniyor, elma dallarını kırıyor ve öylesine bağırıyor, çığlık atıyor, gülüyor, ağlıyorlardı ki bir ara böyle devam ederse, tekkeyi onlara bırakıp bize başka bir yere gitmek düşecek, diye düşündüm.

Çocuklara birkaç defa bağırdığım halde aldıran olmadı. Mustafa'nın evden çıktığını görünce, çocukların fazla gürültü ettiklerini, bu gürültüden rahatsız olduğumu kendisine söyledim. Ama o, söylediklerimi duymadığı için:

"Akşam yemeğini bekliyorlar" dedi.

Daha yüksek sesle:

"Rahatsız ediyorlar, onlara dışarı çıkmalarını söyle!" dedim.

"Çocukların ikisi benim, üçü de karımındır, yani önceden" diye konuştu Mustafa.

Bu kez ellerimle de işaret ederek:

"Onları kov, çıldıracağım!" diye bağırdım.

Dediğimi anladı ve kızgınlıkla:

"Artık çocuklardan da rahatsız oluyorlar" dedi ve homurdanarak bahçeye doğru yürüdü.

Ortalık sessizleştikten sonra, zararın daha çok olacağını umarak bahçeye bir göz gezdirdim. Kızmak için bir bahane arıyor, kızınca

günlerden beri etkisi altında kaldığım düşüncelerden kurtulacağımı sanıyordum. Batmak üzere olan güneşin ışınlarıyla hâlâ ışıldayan dere kenarındaki asmanın altına gidip oturdum.

Çok derinden duyduğum huzura kavuşma isteğinden mi, çocuk gürültülerinden sonra ilaç etkisini andıran sessizlikten mi, yoksa her zamanki gibi akan derenin tatlı şırıltısından mı bilmem, gerginliğim azalmaya başladı. Hatta acıktığımı bile hissettim. Son olarak ne zaman yemek yediğimi unutmuştum. Birkaç lokma bir şeyler yemek, bana güç verir, dikkatimi başka yönlere çevirebilirdi. Ama şu anda yemek yemem uygunsuz düşer; "Mustafa bana kızgın, belki de çocuklarını kovmamam gerekirdi" diye düşündüm salim kafayla. Gerçi, sessizlik bana iyi gelmişti, ama fazla olmasa bile, yine de üzgündüm. Üzüntümün fazla olmaması kadar, üzülmüş olmam da iyi bir şeydi. Normal düşüncelere, normal hayata dönüyordum. Can sıkıcı olduğunu kabul etsek bile, ölçüyü aşmadıktan sonra, insanın biraz iyi, biraz kötü olması zararlı sayılmaz.

Güç durumdaki bir insan, zamanın uzun olduğunu hissetmeyebilir. Harpte, mutsuzlukta, acıda usanç duyulmaz.

Böylelikle etkin olmayan, kendi kendisiyle çatışmayan, sadece varlıkların üzerinde kayarak kolay çözüm yolları bulan, uygun, yüzeysel bir düşünce seviyesine ulaştım. Aslında bu bir düşünüş şekli değil, bir düşleme, bir beyin tembelliğiydi; o anda, bundan daha yararlı bir şey olamazdı benim için. Hayır, hayatımın en büyük acısından bir şey unutmuş değilim. Bu acı, taş gibi içime oturmuş, zehir gibi kanıma karışmış, ahtapot gibi beynimdeki kıvrımlara yerleşmişti. Ağır bir hastanın bir anlık rahatlaması sırasında, hastalığın geçmiş olduğunu sanması gibi bir şeydi bu. Üzerimdeki ağırlığın bir anlık çekilmesi, acılarımın dinmesi, çevremdeki varlıkları sade güzellikleri içinde görme fırsatını verdi bana. Tabiat düzenine bu huzurlu katılışım, bende adeta mutluluk hissi uyandırdı.

Bir yerden dönen Hafız Muhammed benimle selamlaştı ve kendi odasına çekildi. Hâlâ o yüzeysel duyarlılığın mutluluğu ve basit düşünce tarzının etkisi altında; "Hafız Muhammed iyi bir insandır ama öyle görülüyor ki hayat, ona karşı adil davranmıyor" di-

ye düşündüm. Oysa insan hayatı hep aynıdır, biri ötekine benzer. Herkes zevk peşinde koşar, kötülüklerse kendiliğinden gelir. Hafız Muhammed için kitap nasıl bir zevkse, başkaları için sevişmek bir zevktir; onun için hastalık nasıl bir mutsuzluksa, başkaları için yoksulluk, takip edilmiş olmak bir mutsuzluktur. Hepimiz hayat yolumuzun ince ipi üzerinde bir sahilden ötekine doğru ilerliyor ve sorumuzu biliyoruz.

Böyle düşünürken, Mostarlı Hüseyin Efendi'nin şu şiirini hatırladım ve önce hiç duymadığım bir zevkle ağır ağır mırıldanmaya başladım:

Çıplak başlı, yalınayak Cambaz Şahin
Salt rüzgârın korkusuzca geçtiği
İpin üzerinde durdu.

Yiğit Şahin korkmadı tehlikeden,
Tanrı'nın adını anıp karşı sahile geçti.

Öğrencileri de ardından
Şahinler gibi birer birer
Aştılar uçurumu.

İnce ipliğe dizilmiş inci dizisini
Andırıyorlardı üzerinde
Güneşten parıldayan suyun.

Altlarında derin uçurum,
Gökyüzü uzaktı üstlerinde,
Onlarsa tehlikeli hayat yolunda
Güvensiz cambaz ipi üzerinde.

Güç hayat yolunda, bu tek başına cesur insan görünümü, benim o dönemde, kader hakkındaki hislerime uygun düşüyordu. Hüseyin

Efendi'nin gerçekten ne düşündüğünü bilemem, ama bu mısralarda, hem kendi kendisiyle, hem de diğer insanlarla biraz eğleniyormuş gibi geldi bana.

Tekkeden çıkan Hafız Muhammed, derenin üstündeki tahta parmaklıkların yanında durdu. Yüzü sararmış ve tedirgindi. Benden yana bakmadığını görünce, hasta olup olmadığını merak ederek:

"Kendinizi nasıl hissediyorsunuz bugün?" diye sordum.

"Ben mi? Bilmem. Kötü," diye kesik kesik cevap verdi Hafız Muhammed.

Beni sevmediğini hissettiğim halde, onun kusuruna bakmazdım. O da, iki sahil arasında gerilmiş cambaz ipi üzerinde kendi bildiğince ilerliyordu. Arada bir iyi olmayı bile denediği olurdu.

Huzurum kaçmamıştı henüz, kendisine gülümseyerek:

"Doğru söyleyin, Kadı'nın karısının ne istediğini biliyordunuz, ne istediğini bildiğiniz için beni ona gönderdiniz, değil mi?" diye sordum.

"Hangi Kadı'nın?" diye soruma soruyla karşılık verdi.

"Kentte bir Kadı ve Kadı'nın bir karısı vardır. Hasan'ın kardeşi yani."

Hafız Muhammed öfkelendi. Onu öfkeli görmeye alışmamıştım. İğreniyormuş gibi yaparak:

"Rica ederim, ikisini bir arada anmayın!" dedi.

"Demek biliyor, ama işe karışmak istemiyordunuz. Öyle değil mi?"

"Allah'ınızı severseniz, o çirkeften söz etmeyin. Size yardım etmek istemiştim, onun için gitmedim. Ama şimdi onları anmayın!"

"Neden?"

"Hiçbir şey duymadınız mı siz?"

"Neyi duymadım mı?"

"Ben söylemek zorunda kalacağım öyleyse."

Hafız Muhammed'in boğuk sesinden, yüzüme bakabilmek için kendini zorlamasından, ellerini durmadan derin ceplerine sokup çıkarmasından, onu başka bir insanmış gibi gösteren daha önce hiç görmediğim davranışları ve içime düşen korkudan, söyleyeceği şeyin ağır bir şey olacağını biliyordum.

Kapkara bir suyun içinde boğulmaya hazırlanmışçasına acele ederek:

"Kardeşim hakkında mı?" diye sordum.

"Evet kardeşiniz hakkında" dedi Hafız Muhammed.

"Sağ mı kardeşim?"

"Hayır, üç gün önce öldürülmüş."

Bundan başka ne o bir şey söyledi, ne ben bir şey sordum.

Hafız Muhammed'e baktım. Ağlıyordu. Ağzı çarpılmış, korkunç derecede çirkinleşmişti. Bunu fark ettiğimi ve ağlamasına şaştığımı hatırlıyorum. Ben ağlamıyordum. Hatta fenalaşmamıştım bile. Söylediği şey, sadece, gözleri kör eden bir ışık gibi parlamış, sonra da sessizlik başlamıştı.

Dere sakin, şırıl şırıl akıyordu.

Ağaç dalları arasından bir kuş sesi duydum.

"İşte bu da bitti" diye düşünüyordum.

Hafiflediğimi hissettim.

"Öyle, demek öyle" dedim.

Altın güneş, suyun üzerinde parlıyordu.

Dehşet içinde olan Hafız Muhammed, aklımı oynattığımı sanarak:

"Sakin olun, rica ederim sakin olun. Onun için birlikte Allah'a dua edeceğiz" diye konuşuyordu.

"Evet, bunu yapabiliriz ancak, elimizden başka ne gelir ki..." dedim.

Acı bile duymuyordum. Sanki içimden bir şey kopup kaybolmuştu. Kardeşimin yok oluşu; tuhaf, inanılmayacak, imkânsız bir şeymiş gibi görünüyordu bana. O varken, daha çok acı duyuyordum üstelik.

Hafız Muhammed, olanları anlatmış olacak ki Mustafa da geldi ve bir sahanın içinde yiyecek bir şeyler getirdi. Kızgınlığı geçmişti. Bağırmaya çalışarak:

"Biraz yemeniz lazım. Dünden beri hiçbir şey yemediniz" dedi.

Mustafa, nezaketinin bir belirtisi olarak sahanı önüme sürdü. Ne yediğimin farkında olmadan yemeğe başladım. Biri önümde, biri de yanımda, ikisi birer hüzün bekçisi gibi dikilmiş, bana bakıyorlardı.

Tam ikinci lokmayı ağzıma attığım sırada, içimden kopan şey ağrımaya başladı. Yemeği yarıda bırakıp ağır ağır, dehşet içinde yerimden kalktım.

"Nereye gideceksiniz?" diye sordu Hafız Muhammed.

"Bilmiyorum, nereye gideceğimi bilmiyorum" diye cevap verdim.

"Gitmeyin, şu sırada hiçbir yere gitmeyin. Benim yanımda kalın."

"Hayır, kalamam."

"Kendi odanıza çıkın, ağlayabilirseniz ağlayın."

"Ağlayamam ki ben."

Olanların yeni yeni farkına varmaya başlıyordum ve acı, bütün benliğimi sarıyordu. Sanki durmadan yükselen bir suyun içinde bulunuyordum. Ama su, henüz diz kapaklarıma gelmeden, umutsuzluğa kapılarak yarın duyacağım korkuyu düşünmeye başladım.

Derken, birdenbire hınçla dolduğumu hissettim. Sanki kardeşim suçlu gibi karşımda duruyor ve ben, ağlamaklı bir öfkeyle: "Sen bu-

na müstahaksın. Aradığın, istediğin neydi? Aptal adam, hepimizi bedbaht ettin! Neden?" diye konuşuyordum.

Beni harekete geçiren bu duygu da sadece bir an sürdü ve geçti.

Bayırdaki çingene mahallesinden, durmaksızın, kulakları sağır eden davul ve zurna sesleri geliyor; Hıdrellez çılgınlığı, bir tehdit gibi kentin üzerine çöküyordu. Sanki yerin altında ve üstündeki bütün ölü kardeşleri çağıran, alarm sesleriydi bunlar. Bu sesleri dinliyor ve tir tir titriyordum. Kardeşlerden biri sağ kalmış, beni çağırıyordu.

Ama boşuna çağırıyordu.

Bende hâlâ ne düşünce, ne gözyaşı, ne de yön denen bir şey vardı. Hiçbir yere gitmemem gerektiği halde başımı almış ilerliyordum. İzi kalmış olmalıydı bir yerde ölü Harun'un.

Küçük taş köprünün altından benim derem akıyordu. Köprünün ötesi, ölü bir araziydi. Köprünün öbür yanına hiç geçmemiş, orayı sadece uzaktan görmüştüm. Çarşı, kent ve hayat köprüde bitiyor, kaleye giden kısa bir yol başlıyordu.

Kardeşim, kaleye bu yoldan gitti ve geri dönmedi.

Düşüncelerimde sık sık taş köprüden geçip meşe ağacından yapılmış kurşunî duvarların arasındaki o heybetli kapıya varıyordum. Hayalimde canlandırdığım bu varışlarda, daha kolay geçebilmem için yol, daima boş ve açıktı. Kaderin anlamı, ölümün zaferi, her şeyin hedefiydi bu kapı, bütün yollar yalnız ona gidiyordu. Onu düşüncelerimde, düşlerimde, korkularımda görüyor; karanlık çağırışları ve giderilemez açlığını duyuyordum. Yine de sırtımı dönüp, gerisin geri kaçıyordum. O ise arkamdan bakıyor, kandırıyor; karanlık, dipsiz bir uçurum, bir yargı gibi beni bekliyordu. Kapının ardında bir sır vardı ya da hiçbir şey yoktu da, bana öyle geliyordu. Yalnız soruların orada başlayıp orada bittiği; sağ olanlar için başladığı, ölenler için de bittiği belliydi.

Uzun gecelerimin işkencesi olan yoldan ilk kez sahiden geçiyordum. Geçerken de önceleri düşündüğüm, arzu ettiğim şekilde ıssız-

mış bu yol. Ama artık benim için hiçbir önemi yoktu bunun, hatta böyle mezarlık gibi ıssız olmasa, daha da hoşuma giderdi. O korkunç kapının önüne gelince, gözetleme deliğinin arkasında duran nöbetçinin gözlerini gördüm. Daha önce, düşlerimde, bu gözleri görmemiştim. O vakitler sadece kapı ve bir ip gibi öteki sahile kadar uzanan yol vardı.

Nöbetçi ile aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"Ne istiyorsun?"

"Buraya, kendi kendine gelen oldu mu hiç?"

"Sen geldin. Kalede kimin kimsen var mı?"

"Evet, orada hapsedilmiş bir kardeşim var."

"Ne istiyorsun?"

"Kendisini görebilir miyim?"

"Seni de hapsederlerse, görürsün göreceğini."

"Hiç olmazsa yiyecek bir şeyler getirebilir miyim?"

"Getirebilirsin. Getirdiklerini kendisine ben veririm."

Çılgın gibi zamanı geri çeviriyor, öldürülmüşü diriltiyorum. Sanki kardeşim henüz öldürülmemişti. Kendisi ile ilgilenmek için gelmiştim. İnsanca, kardeşçe bir davranıştı bu. Korkmak, utanmak için bir sebep yoktu. Kendisini yakında serbest bırakacaklardı. Şimdilik benden hediyeler alacak; terk edilmiş olmadığını, kapı önünde kendisiyle aynı kanı taşıyan birinin bulunduğunu, kulelerin, nöbetçilerin, hiçbir şeyin ağabeyinin onu aramasına engel olamadığını bilecek. Benden on beş yaş küçüktü kardeşim. Onunla daima ilgilenmiş, onu kente ben getirmiştim. Hey insanlar, bu en güç durumunda kardeşimi yalnız bırakabilir miydim hiç? Benden başka kimsesi yoktur onun. Kardeşime nasıl ihanet edebilirim ben? Hem neden ihanet edeyim? Kimin adına? Varın hepiniz yan bakın, kızın, başınızı sallayın, bana vız gelirsiniz. Buradayım işte. Bana her

şeyden daha yakın olan bu ilişkiden vazgeçmeyeceğim. Bu sevgim yüzünden isterseniz beni parçalayın. Sevgime nasıl karşı koyabilirim? Geldim kardeşim, yalnız değilsin.

Ama geç kaldım. Bütün bu olup biten ve olmayan şeylerden sonra, kardeşim için ancak, kendisine ulaşır umuduyla dua edebilirim.

Diğer ölülerin tabutu başında okunan dualardan farklı, sadece beni ve onu ilgilendiren acı bir duaydı şu okuduğum:

"Gecikmiş sevgim için beni bağışla kardeşim. Evvelce sana karşı sevgimin var olduğunu sanıyordum; o ise şimdi, hiç kimseye, hatta bana bile yararlı olamayacağı şu anda uyanmaya başladı. Ve artık bunun sevgi mi, yoksa faydasız bir dönüş mü olduğunu bilmiyorum. Evdeki o mezarların dışında, senin için yalnız ben varım. Şimdi artık ikimiz de kimsesiz kaldık. Benim seni kaybettiğimden önce, sen beni kaybettin. Ama belki sen beni kaybetmedin. Senin yerinde ben olsaydım, senin yapacağın gibi, belki, benim de bu kapalı kapı önünde seni beklediğimi düşünüyordun. Belki son ana kadar sana yardım edeceğimi umuyordun. İnşallah bana böyle bir inançla bağlanmış ve insanların başkaları tarafından terk edilince kapıldıkları o yalnızlık korkusuna kapılmamışsındır. Ama eğer her şeyi biliyorduysan, Allah yardımcın olsun."

Kapı ardındaki nöbetçi:

"Ne öyle mırıldanıp duruyorsun?" diye sordu.

"Ölenler için Fatiha okuyorum."

"Okuyacaksan, sağ kalanlar için Fatiha oku. Sağ olanların durumu, ölülerinkilerden daha kötüdür."

"Çok görmüş olmalısın, sana inanmak gerek."

"İster inan, ister inanma, bana vız gelir."

"Bu kapıdan ne kadar insan girdiğini bilir misin?"

"Girenler, çıkanlardan çoktur ama sayımda yine eksik görülmez."

"Eksilenler nereye gider peki?"

"Yukarıdaki mezarlığa."

"Çirkince bir şaka bu yaptığın, dostum."

"Ben değil, onlar şaka yapıyor. Üstelik sen de şaka yapıyorsun. Haydi, çekil artık oradan."

"Orada bulunsan bile, kabalık etmek şart mı?"

"Orada bulunsan bile, aptallık etmen şart mı? Yalnız şu eşiği aşıp bir karış içeriye gir, bak gör sen de nasıl başka türlü konuşursun."

Her şeyin birdenbire değişmesi için bir karışlık saha yetiyormuş demek ki. Bu bir karış sahayı görüp, ondan nefret etmeleri için, bütün insanları buraya getirmeli. Ama hayır, düşündüklerini gizlememeleri, kullandıkları sözleri çirkinleştirmemeleri için burayı insanlardan gizli tutmalı. Buraya getirilenler, nasıl olsa görür.

Geri dönerken başımı öne eğmiş, üzerinde ot bile bitmeyen kaldırımda, kardeşimin son ayak izlerini arıyordum. Ama artık ondan hiçbir iz kalmamıştı şu dünyada, içimdekinden başka.

Kapı deliğinden bakan taş gözlerin sırtımı deldiğini hissediyordum. Bu yere, öldürülen kardeşimden kalan son izleri aramak üzere geldiğim halde, ne yaptığımın farkında olmadan, cemaatsiz, tek başıma, onun cenaze törenine katılmıştım.

Çarşıya girişte, on kişi olduklarını tahmin ettiğim bir insan grubu durmuş, kımıldamaksızın beni bekliyor; öteki dünyadan dönüyormuşum gibi sakin, sabit bakışlarla bana bakıyordu. Bu insanların neden burada toplanıp yolu kapattıklarını, ne beklediklerini ve benim ne yapmam gerektiğini bilmiyordum.

Kale yolundan çıkıp köprünün öteki yanında bekleyen insanların arasına karışınca, ayaklarından biri ayakkabılı, biri yalınayak olan İshak'a rastladım. Onun da yüzünde, diğerlerinde olduğu gibi sert bir ifade vardı. Ayırt edilemeyecek kadar birbirlerine benziyorlardı hepsi de. Karşımda, çoğalmış İshak'lar görüyordum. Bir tek soru vardı bana bakan bu gözlerde. Sanırım İshak'ın da aralarında bu-

lunmasından ötürü, bu insanların neden burada durduklarını, neyi anlamak istediklerini tahmin edebiliyordum. Evet, onun yüzünden belirsiz bir şekilde tahmin ediyor, sezinliyor, ama gözlerimi kaldırımdan yukarıya kaldırmak yürekliliğini gösteremiyordum. "İshak, benim kendisine baktığımı görünce ya çekilir ya beni görmezlikten gelirse ya da bunun aksi olur, ben dalgınmışım, bir şey beklediklerinin farkına varmamışım gibi yapmak zorunda kalırsam? Oradakiler benim hakkımda ne düşünür?" diye bir soru düştü içime. İshak, bu davranışımın gerçek olmadığını, başkaları yanında kendisiyle göz göze gelmekten kaçındığımı anlardı, ama ya ötekiler? İshak'ın bu insanların arasında olmasını istemezdim. O toplayıp getirmese, onlar buraya gelmezlerdi.

İnsan ayaklarından meydana gelmiş bir duvar, karşıma dikilince ister istemez başımı kaldırıp İshak'tan yana baktım. Ama o yoktu. Yerini biliyordum, soldan üçüncü olanı oydu. Şimdi oradan, cılız bir delikanlı, önünde durduğuma şaşmadan bana bakıyordu.

Önümde duranların hepsi gözlerini açmış, ısrarla bana bakıyor ve bekliyorlardı. Nereye tıkılmıştı o? Delikanlının sağına, soluna bakıyor; benden bir şey öğrenmek istediklerini unutarak, sıradaki bu kapalı ağızlı, çatık kaşlı insanları gözden geçiriyor; İshak'ı arıyordum. Onu ne için aradığımı, kendisine ne söyleyeceğimi bilmediğim halde onun orada bulunmayışına üzüldüm. Oysa onu görmüştüm, gerçi uzaktandı ama onu tanımış olduğuma hayatım üzerine yemin edebilirim. Bu değişik dünya içinde ben, önüme bakarak henüz yirmi adım ilerlemiştim ki güneş, onları eritip, bakışlarımı geri çeviren birer altın meşale haline getirmişti. Ne diyeceğimi bilsem bile, onlara hiçbir şey söylemek zorunda değildim.

Yürüdüm. Bana yol vermek için açıldılar. Kısa bir süre sessizce yoluma devam ettim. Sonra kaldırım üzerinde ayak sesleri duyuldu, ardımdan gelmeye başladılar. Ben, adımlarımı hızlandırarak arayı açmaya çalıştıkça, onlar da aynı hızla beni izliyor ve sanki gittikçe çoğalıyorlardı.

Hava kararmaya başlamış, sokaklar ilkbahar akşamlarına özgü mavimtırak bir renk içinde, huzursuz bir sessizliğe bürünmüştü.

Ezanı duymamıştım, akşam namazı vaktinin gelip gelmediğini bilmiyordum. Cami kapısı açıktı ve büyük şamdanda bir tek mum yanıyordu.

Camiye girip, mihraptaki yerime oturdum. İnsanların konuşmadan, gürültüsüzce, arkamda saf saf dizildiklerini duyuyordum; bu kadar sessiz, bu kadar düzenli bir şekilde camiye doluştukları olmamıştı. Arkamdaki bu ciddi kıpırtılar beni heyecanlandırıyordu.

Kıldırırken, bu akşam namazının bir şeye hazırlanılıyormuş gibi daha hareketli, daha tehlikeli bir şekilde kılındığını; şimdiye kadar kıldırdığım akşam namazlarının hiçbirine benzemediğini hissediyordum. Bu namazın her zaman olduğu gibi bitirilemeyeceğini biliyordum. "Amin", son değil, başlangıç olacaktı bu namazda. Bekleme heyecanı içindeydi cemaat. Neyi bekliyorlardı? Ne olacaktı?

Dua bittiği halde ses çıkarmadan oldukları yerde kalmaları, gitmek için davranmamaları; anlamak istemediğim şeyi açık olarak anlattı bana. Bu insanlar, kardeşimin öldürüldüğünü öğrendikten sonraki tutum ve davranışlarımı görmek, özellikle böyle bir anda, nasıl bir insan olduğumu öğrenmek istiyorlardı.

İşin tuhafı, kendim bile neyin nesi olduğumu, onlara nasıl bir cevap vereceğimi bilmiyordum.

Her şey bana bağlıydı.

Kalkıp gidebilir; hem kendimden, hem onlardan kaçabilirdim. Bu da bir cevap olabilirdi.

Onlardan gitmelerini rica edebilir, caminin sessizliğinde tek başıma kalabilirdim. Bu da bir cevap olabilirdi.

Ama o zaman her şey, hiç kimseye ulaşmaz, benim içimde kalırdı. Oysa ben, daha kale kapısı önünde, bir gün sonra duyacağım acı ve pişmanlıktan korkmaya başlamıştım. İçimi dökmez, kimseye bir şey söylemezsem, her yanımı ateş basar, duyduğum acıdan boğulur, söylenmemiş öfke ve üzüntüden sonsuzluğa kadar dilsiz kalabilirdim. Ben de kardeştim; savunamadığım kardeşime ve bu bekleyen

insanlara hürmeten konuşmalıydım. Bu, insanların ilk kez duyacağı, bugün ona yönelttiğim ikinci acıklı dua olacaktı.

Korkuyor muydum? Hayır, yapmak zorunda olduğum şeyi gerektiği gibi yapamamaktan başka hiçbir korkum yoktu. Mevkiimin verdiği görev duygusuyla sakin ve her şeye hazır hissediyordum kendimi. Artık hiçbir şekilde kendi kendimi durduramazdım.

Yerimden kalktım ve ateşi birinden ötekine götürerek bütün mumları yaktım. Camidekilerin hepsi beni görsün, ben de hepsini göreyim, birbirimizi hatırlayalım istiyordum.

Herkes diz çökmüş, sakin davranışlarım ve mum ışıklarının verdiği heyecanla bana bakıyordu. Ağır ağır minbere çıktıktan sonra, cemaate dönerek:

"Adem oğulları!" diye seslendim.

Bir saniye öncesine kadar ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Acım, heyecanım, ses ve sözcükleri kendiliğinden buluyordu.

"Buraya vaaz vermek için çıkmadım, diye devam ettim. İstesem bile, şu anda bunu yapamam. Hayatımın şu en güç anında eğer sizlere kendimden söz etmeseydim, eminim ki bana kırılırdınız. Bunun için kendimi zorladım ve işte karşınızdayım. Bir amacım olmadığı halde söyleyeceklerim benim için hiçbir vakit bu kadar büyük bir önem taşımamıştır. Sizden, sözlerime hak verdiğinizi görmekten başka bir şey beklemiyorum. Şu anda sizleri kendime her zamankinden daha kardeş hissettiğim halde, size 'Kardeşlerim' diye değil de, 'Ademoğulları' diye seslendim. Neden? Çünkü bizi birleştiren budur da ondan; hepimiz, düşünen insanlarız. Suçsuz bir insan öldürülmüş, bir cinayet işlenmiştir. Beklemeniz, burada benimle birlikte kalmanız, bu olayın acı ve huzursuzluğu içinde olduğunuzu gösterir. Bu cinayet sizleri de etkilemiştir. Suçsuz bir insanı öldüren, bütün insanları öldürmüş gibi olur çünkü. Öldürülmüş kardeşlerim benim, bizi, hepimizi sayısızca öldürmüşlerdir; ama ancak çok sevdiğimiz biri öldürülünce dehşete kapılmışızdır.

Kardeşimi öldürenlere karşı belki kin bağlamam gerekirdi. Ama iki yüreğim yok ki benim; birini kin gütmek, birini de sevmek için kullanabileyim. Benim bir yüreğim var, o da acıyla dolu şimdi. Duam, cezam, hayatım, ölümüm, hep dünyayı yaratan Allah'a; acımsa bana aittir.

Allah, 'Akraba ilişkilerinizi koruyun' diye buyurmuştur.

Annemin oğlu, ben bu ilişkiyi koruyamadım. İkimizden de mutsuzluğu uzaklaştıracak gücü kendimde bulamadım.

Hz. Musa şöyle demişti: 'Allah'ım, yakınlarımdan birini kardeşim Harun'u bana yardımcı olarak ver, onunla gücümü arttır.'

Benim kardeşim yok artık. Ben sadece şöyle diyebilirim: Dinimize göre gömülmemiş, dönüşü olmayan büyük yolculuktan önce en yakınları tarafından görülmemiş olan kardeşimin ölümüyle beni güçlendir Rabbim.

Kabil[7] gibiyim ben. Allah, Kabil'e kardeşini gömmeyi öğretmesi için toprağı kazabilen bir kuzgun göndermişti. Bunun üzerine Kabil: 'Vay halime ki ben, bir kuzgun kadar olamıyor, kardeşimin cesedini gömemiyorum' demişti.

Ben, kara kuzgundan bile daha mutsuz olan Kabil gibiyim.

Sağlığında yardım edemediğim kardeşimin ölüsünü bile göremedim. Şimdi tek başıma kaldım. Allah'ım, senden başka kimsem yok benim; kardeş ve insan olarak duyduğum acılara yenilmemem, kin duygusuyla zehirlenmemem için bana güç ver.

Bir gün, belki bir günden de daha az yaşıyoruz yeryüzünde. Bağışlayabilmem için bana yardım et Allah'ım. En büyük insanın, bağışlayan insan olduğunu anlamış bulunuyorum; ama yine de bu acıyı unutabileceğimi sanmıyorum.

Kardeşlerim benim, zaafımı açıklayan bu sözlerle eğer sizleri üzdüysem, beni bağışlayın. Bu zaafımdan ötürü utanmıyorum; eğer bu zaafı gösteremeseydim utanırdım.

7 Kâbil: Hz. Âdem'in büyük oğlu, kardeşi Hâbil'i öldürmüştür.

Acımı sizinle paylaştığım için, kendimi hafiflemiş hissediyorum. Şimdi artık beni mutsuzluğumla baş başa bırakıp evlerinize gidebilirsiniz."

Kuvvetli mum ışıkları altındaki en koyu karanlığın içinde yapayalnız kalınca, insanların sadece sözcüklerimi götürdüklerini, acımınsa hiç eksilmemiş olduğunu anlayarak yüzümü secdeye döndüm ve dehşet içinde, Bakara Suresi'nin şu âyetlerini okudum:

"Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak, bizi tutup sorguya çekme.

Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize de ağır bir yük yükleme.

Rabbimiz! Taşıyamayacağımız yükü bize taşıtma. Bizi affet, bize mağfiret buyur. Bize merhamet ve rahmetini ihsan eyle, Mevlâmız Sensin. Kâfirlere karşı bize yardım et."

Allah, belki bana acıdı, belki beni affetti, ama güçlendirmedi.

Kendimi hiç bu kadar zayıf hissetmemiştim. Kimsesiz bir çocuk gibi hüngür hüngür ağladım. Bilgimin de, düşüncelerimin de hiçbir önemi yoktu. Bu duvarların dışında gece kapkara ve tehdit edici, insanlar korkunç, bense küçücük ve zayıftım. Böyle diz çöktüğüm yerde kalmak, gözyaşlarımla boğulmak, bir daha kalkmamak en iyisi olurdu. İmanlı bir insanın zayıf ve kederli olmaması gerektiğini biliyordum. Ama yine de zayıf ve üzgündüm. Üstelik imanlı mıyım, yoksa dünyanın sağır yalnızlığında kaybolmuş bir insan mıyım, diye düşünmüyordum.

İçimde davul sesleriyle birlikte duyduğum o çığlıklar gittikçe uzaklaşarak hafifliyordu. Derken bomboş bir sessizlik başladı. İçimdeki heyecan fırtınası önce beni alt üst etmiş, sonra da kendiliğinden dinmişti. Bu fırtınanın dinmesine belki de gözyaşlarım sebep olmuştu.

Yorgundum, henüz yataktan kalkmış bir hastadan farksızdım.

Yakarken hissettiklerimin hiçbirini hissetmeden mumları teker teker söndürmeye başladım. Kader beni mahvetmişti; kimsesiz, yalnız kalmıştım.

Son mumun da ruhunu söndürdüğüm halde gölgem kaybolmadı, yarı karanlığın içinde, duvarda ağır ağır sallanmaya devam etti.

Dönüp arkama baktım.

Unuttuğum Hasan, kapı önünde elinde yanan bir mumla duruyor, sessizce beni bekliyordu.

Dokuzuncu Bölüm

Nefes almam için bir an bile fırsat vermeden aleyhimde yapabileceklerinizin hepsini yapın bana.

Hayatımı değiştiren o andan bu yana bir aydan fazla bir müddet geçtiği halde, bu yazdıklarım şimdi oluyormuş gibi, kalem tutan elim hâlâ titriyor. Ne türlü anlar yaşadığımı, ne gibi ateşlerde pişti-ğimi, fırtınaya yakalanınca neler hissettiğimi tam olarak dile geti-rebileceğimi sanmıyorum. Çünkü bu uzaklıktan birçok şey, sıcakta olduğu gibi, ayırtsızlık bulutu içinde kaldı. Bunun için başımdan geçenleri, çevremde olup bitenleri sırasına göre anlatacağım.

Camide konuştuğumun ertesi günü, sözlerime, şiddet kullanmakla cevap verdiler.

Aleyhimde bazı kirli dolaplar çevireceklerini biliyordum. Ama şid-dete başvuracaklarını ne sezmiş, ne de ummuştum.

O gün öğleden sonra Hasan tekkeye uğradı. Öyle sanıyorum ki, dün akşamdan beri bana, daha saygılı bir şekilde, biraz da güvensiz-likle bakıyordu. Şaşırmış, böyle bir başkaldırmayı benden beklemi-yormuş gibi bir hali vardı. Onu böyle gördükçe, daha önce, henüz iş işten geçmemişken başka çarelere başvurmadığımı hatırlatacak

diye ödüm kopuyordu. Ama Hasan hiçbir şey anmadı, her şeyi unutmuştu sanki. Onun bu unutkanlığını minnetle karşılıyordum. Kendimden çok Hasan'a bakıyor, her şeyi bildiğim için onun düşüncelerine önem veriyordum. İstese beni kırabilirdi.

Hasan'ın şaşkın bakışlarının hoşuma gitmesinin ikinci bir nedeni de vardı. Çevremizdeki insanların duyarlılığımızı, verdiğimiz kararları ne kadar etkilediklerini belki de hiçbir vakit o anda olduğu gibi hissetmemiştim. Eğer Hasan'la Hafız Muhammed, şaşkınlık belirtileri göstermiş, konuşmamı düşüncesizlikle itham etmiş olsalardı, benim de huzurum kaçardı. Onların bana hak verdiklerini görmek yükümü hafifletmiş ve beni şüpheden kurtarmıştı. Şimdi gerekeni, iyi olanı yaptığımı biliyordum. Hasan, ödlek bir insan olduğumu sandığı için, şaşkınlık içindeydi şimdi. Eh, ödlek olmadığımı görsündü işte.

Gurur hissi güzel bir şeydir, bizi pişmanlıktan kurtarır.

Camide söylediklerim; bir acının, bir hayal kırıklığının, önlenmiş bir ağlamanın, belki de önlenmiş bir çığlığın ifadesiydi. Ama bu duyguların hepsi de bana aitti. Acıklı bir şekilde hesaplaşıyor ve kendimi savunuyordum. Bunları söyledikten sonra, birdenbire başka bir şey oldu. Olayın başlama ve oluş nedeni ne olursa olsun, bu artık müşterek bir ağırlık, müşterek bir yargı halini almıştı. Hasan bile (Hafız Muhammed'le konuştuklarını odamdan duymuştum) çoktandır bundan daha samimi bir acı ile böyle ağır bir suçlama duymadığını söyledi.

Bütün olanları, söylediklerimi nasıl unutabilirim şimdi? Söz de insanı bağlar, o da bir mevkidir. Hem başkalarına, hem kendime karşı sadık olmalıyım verdiğim söze.

Bahçeye çıktığımda Hasan'la Hafız Muhammed, artık başka şeylerden söz ediyorlardı. Düşüncelerinde daha fazla kalamadığıma üzülmüştüm. Ama fark etmezdi, yokluğumda hakkımda söylenenler, yanımda söylenenlerden daha önemliydi benim için.

Yanlarına gelince:

"Hasan'ın babası hakkında konuşuyoruz" dedi Hafız Muhammed.

Başka bir konu açmamı istemiyormuş gibi bir hali vardı Hafız Muhammed'in. Oysa o anda ben, "Herkesin kendine göre bir derdi vardır, dertsiz insan yoktur ve Allah'a şükür ki bu böyledir" diye düşünmüştüm.

Hasan'ın konuşma tarzı her zamanki gibi neşeli ve alaylıydı. Gerek kendisi, gerekse diğer insanlar hakkındaki düşünce ve duygularını belirtirken, meselelerin özüne inmek gereğini duymuyor, her şeyi hafiften alıyormuş gibi etkiliyordu karşısındakini. Dün gece üzüntü içinde sabaha kadar benimle birlikte kalan o Hasan değildi sanki. Babası hakkında şöyle konuştu:

"Eğer söylemek gerekirse, tuhaf bir insandır babam. Ama öte yandan renksiz ve şekilsiz insanlardan farklıdır; herkes kendine göre tuhaftır; daha doğrusu bu renksiz ve şekilsiz insanlar, özellikle kendilerine ait hiçbir şeyleri olmadığı ya da kendilerinin olmayan şeylere sahip oldukları için daha da tuhaftırlar. Üstelik biz, kendimize o kadar çok alışmışızdır ki, bizimkilerden farklı olan her şey bize tuhaf görünür. İşte böyle, babamın tuhaflığı, benim tuhaf olduğumu düşünmesinden; benim tuhaflığım, babamın tuhaf olduğunu düşünmemden ileri geliyor ve bu, böylece sürüp gidiyor. Aslında tuhaf olan belki de bu tutumdur."

Hasan'la babası arasında şöyle bir fark vardı: Babası, yaşantısı yüzünden Hasan'ın mutsuz olduğunu sanıyordu. Oysa Hasan, utanç duymadan, zevkle yapılan şeylerin insanı mutsuz etmeyeceğine kesinlikle inanıyordu. Bu duruma göre demek oluyor ki, oğlu hayatından memnun olduğu için babası mutsuz. Eğer Hasan gerçekten mutsuz olsaydı, babası, onun bu mutsuzluğunu, kendisi ve ailesinin mutluluğu sayacaktı.

Hafız Muhammed gülümseyerek:

"Geldiğinizden bu yana babanızı gördünüz mü hiç?" diye sordu Hasan'a.

"Denedim, diye karşılık verdi Hasan. İnsanların kaç türlü zavallı olabileceklerini kendisine anlatmak istiyordum. Sonra benim ya-

şayış şeklimin kimleri rahatsız ettiğini soracaktım. Ben yaşadığım hayattan memnunum. Tıpkı basık, bakımsız ama rahat bir ayakkabı gibidir benim hayatım. Bu ayakkabı su kaçırabilir, başkalarına gülünç görünebilir, ama ayağı sıkmaz, insan bu ayakkabıyı yolun ortasında çıkarmak ihtiyacını duymaz. Sıkan, insanın ayağında yara yapan bir ayakkabıya neden benzetecekmişim hayatımı?"

"Bütün bunları kendisine söyleyebilmeniz için, babanızla görüşmeniz gerekmez mi?"

"Onunla görüşmeden nasıl konuşabilirdim? Tabii ki önce, görüşmek istediğimi bildirdim kendisine. Ama babam beni görmek istemedi. Dolayısıyla benim de isteklerim gerçekleşmedi."

"Bunu kendileri mi söyledi size?"

"Hayır, babam, sözlerini yabancı birinin ağzıyla iletti bana. Fakat babama yakışan bu sözler beni öylesine duygulandırdı ki, ne getirdiğinin farkında olmayan o genç ve masum ağzı öpesim geldi."

"Babanıza tekrar gidin."

"O kız için mi?"

"Gidin de, ne için giderseniz gidin."

"Kaçıncı gidişim bu? Bir evlat, kaç kez babasının ayağına boşu boşuna gitmek zorundadır?"

"Bir kez daha gidin."

Hasan, kuşkuyla Hafız Muhammed'in yüzüne bakarak sordu:

"Siz, babamla görüştünüz mü?"

"Evet, görüştüm."

"Demek öyle, görüştünüz. Peki, neden görüştünüz? İki kalın kafalı, inatçı insanı bir araya getirmekten faydasız bir barışma çıksın diye mi?"

"Ne çıkarsa çıksın. Bugün kendisini ziyaret edeceğinizi söyledim. Konuşmakla bir şey yitirmezsiniz ki. Üstelik bir babanın gönlünü kazanmak, o kadar zor olmasa gerek."

"Evet, hele bu baba, benim babam gibi birisi olursa."

Hasan'la Hafız Muhammed'in konuştuklarını duyunca, Müftü ile aramızda geçen konuşmayı hoşnutsuzlukla hatırladım.

Abdest alıp, camiye gitmek üzere yola çıktım.

Bulutlu bir akşamüstüydü. Bir köylü gibi gökyüzüne baktığımı hatırlıyorum. Bunu, içimden hâlâ söküp atamadığım, ihtiyacım olmayan o çok eski yabancı alışkanlıkla yapmıştım. Havanın değişeceğini birkaç gün önceden sezinleyebilirdim. Ama o akşam, beni aldatmış, yanıltmıştı bulut. Kendi kendimle fazlasıyla meşguldüm. Oysa bu bulutlu kötü havayı arzuluyordum. Belki de bu yüzden bir şeylerin hazırlanmakta olduğunun farkına varmamıştım. Babamın kente gelmek üzere yağmurlu havada yola çıkmayacağını umuyordum anlamsızca.

Hava henüz kararmamıştı. Batıda, gökyüzü hâlâ kırmızıydı. Arkalarında bu kırmızı gökyüzü olduğu halde, sokağın öbür ucunda dört atlı gördüğümü hatırlıyorum. Atlıların güzel bir görünümü vardı. Kırmızı ipekli bir kumaşın üzerine çizilmiş ve batı yönünde asılmış bir tabloyu andırıyorlardı.

Onlara doğru yoluma devam ederken atlar, ben fark etmeden mahmuzlanmış olacaklar ki, birdenbire parlayıp dar yolu tamamen kapatarak dörtnala koşmaya başladılar.

Üzerime geliyorlardı!

Eskiden korkak değildim. Şimdi ise ne olduğumu kendim de bilmiyordum. Fakat bu durumda ne cesurluğun, ne de korkaklığın bana yardımı dokunabilirdi. Dönüp arkama baktım. Kapı uzaktı. Aramızda on adımlık bir mesafe vardı. Bu on adımlık mesafe, benim için ulaşılmaz bir uzaklıktı. El hareketleriyle: "Atları durdurun, beni çiğneyeceksiniz!" demek istedim. Onlarsa aksine, durmadan sağrılarını kırbaçlayarak atları hızlandırırken, yerden, daha önce

hiç duymadığım korkunç bir gümbürtü yükseliyor ve kana susamış dört başlı bir canavar, akıl almaz bir hızla bana doğru yaklaşıyordu. Kaçmayı denedim ya da sadece düşündüm, ama ayaklarımda kaçacak güç kalmamıştı. At nefeslerinin sıklığını ensemde hissettiğim sırada, kalçama indirilen bir darbeyle ürperdim. Düştüm düşeceğim, çiğneneceğim derken, kendimi duvar dibine atıp, sırtımı yapıştırırcasına duvara verdim. Üzerimde kocaman açılmış, kan ve köpük dolu dört çift at burnu, başımın etrafında savrulan dört çift at ayağı, atlarınki gibi kızarmış dört kaba inzibat yüzü, açılmış dört inzibat ağzı ve yılan gibi kıvrılarak yüzüme, enseme, inen dört kırbaç gördüm. Ağrı duymuyor, vurulan yerlerimden kan aktığını fark etmiyor, dehşetle açılmış gözlerle karşımdaki sayısız ayaklı ve sayısız başlı canavara bakıyordum. İçimde korkudan daha korkunç, ölümden daha ağır bir şey: "Hayır!" diye bağırıyordu sessizce. O anda ne Allah'ı, ne Allah'ın adını hatırlayabildim; kırmızı kanlı, akıl almaz bir dehşetten başka bir şey yoktu benim için.

Sonra çekip gittiler. Bense onları hâlâ karşımda görüyordum. Gökyüzünün kanlı çuhasına, içime, göz kapaklarımın altına yapışıp kalmışlardı sanki. Güneşe bakıyormuş gibiydim.

Kımıldayamıyor, kaldırımın üzerinde yığılıp kalacağımdan korkuyor, ayaklarımın varlığını hissetmediğim için ayakta nasıl durabildiğimi bilmiyordum. Bu sırada Molla Yusuf, yerden çıkmış gibi belirip, yanıma geldi. Korkmuş görünüyordu.

"Sizi yaraladılar mı?" diye sordu.

"Hayır" dedim.

"Hayır olur mu?" Bakın, yaralamışlar işte.

"Fark etmez."

Molla Yusuf'un tombul, sağlıklı yüzü sapsarıydı... Duyduğu üzüntü ve acı gözlerinden okunuyordu.

Talihim varmış ki, beni ilk gören o oldu. Onun önünde cesur olabildim. Neden olduğunu bilmediğim halde, böyle davranmaya mecburdum. Herkese korktuğumu belli edebilirdim, ama ona asla!

"Gelin tekkeye gidelim" diye karşılık verdim.

"Bu durumda camiye gidemezsiniz. Akşam namazını isterseniz sizin yerinize ben kıldırırım."

"Kanlanmış mıyım?"

"Evet."

Tekkeye doğru ilerledim.

Molla Yusuf, bana yardım etmek için koluma girdi.

"İstemez, dedim ve kolumu çektim. Cemaat bekliyor, gecikmeden camiye git."

Utanmış gibi durdu ve somurtup yüzüme bakarak:

"Birkaç gün tekkeden çıkmasanız daha iyi olur" dedi.

"Sen her şeyi gördün değil mi?"

"Evet, gördüm."

"Neden saldırdılar bana?"

"Bilmiyorum."

"Onları dava edeceğim."

"Vazgeçin bu işten Şeyh Ahmet Efendi."

"Vazgeçmem, eğer vazgeçersem, kendi kendimden utanırım."

Molla Yusuf, benimle göz göze gelmekten çekiniyor, bildiği bir şey varmış gibi yalvararak konuşuyordu.

"Neden vazgeçmemi istiyorsun?" diye sordum.

Ama o, bakışlarını kaçırarak ses çıkarmıyor, ne söyleyeceğini bilmiyordu. Acaba korkuyor muydu? Bildiği bir şey mi vardı? Yoksa kendisini ilgilendirmediğini hatırlayarak, bu kadarını bile söylediği için pişmanlık mı duyuyordu? Ya Rab, onu ne hale soktun böyle?

Onun yüzünden korkumu ve zayıflığımı gizlemiş, kanlı olduğum halde camiye gitmek istemiş, dava açacağımı söylemiştim. Tuhaf bağlarla bağlı olduğum bu adamın karşısında küçülmemem gerekirdi. İlk kez bana acımıştı. Oysa onun benden nefret ettiğini sanırdım.

Yüzüne eski renginin geldiğini görünce:

"Git, hemen git!" dedim.

Bu akıl almaz olay karşısında korkuya kapılıp dengemi kaybetsem, daha tabii olurdu. Ama şaşılacak şeydir ki ilk anı, kendimi bırakmadan, duyduklarımı içimde derin bir yere gömerek atlatmayı başardım. Masum bir hatırlayışla: "Korkunç!" diye düşünüyor, fakat hayalimle tam olarak hiçbir şeyi canlandıramıyordum. Korkumu gizleyebildiğim için gururluydum. Bu güzel kahramanlık duygusu her şeyi ertelememe yardım ediyor, beni hâlâ ayakta tutuyordu.

Korkmuş, şaşkına dönmüş olan Mustafa ile Hafız Muhammed, üzerimdeki giysileri çıkartır ve beni yıkarlarken, ayak ve ellerimin titremesini önlemeye boşuna çalışıyor; ancak utanmayacak, paniğe kapılmayacak gücü kendimde bulabiliyordum. İçimdeki ateş, birkaç kez alevlenir gibi oldu; insanı ürperten o korkunç gümbürtü birdenbire canlandı; ama yine de, olayın o acı vermediği anına dönmeyi başardım. Geçti, beni fazla tedirgin edecek bir şey olmadı. Yeter ki daha kötüsü olmasın, her şey bu kadarla bitsin, diye düşünüyor ve yanı başımda konuşulanları can kulağıyla dinliyordum. Mustafa, hiçbir şeyin farkına varmadığı için, "Ne oldu?" diye soruyor; Hafız Muhammed ise heyecanlı bir şekilde kendi kendine homurdanıyor, beni teselli ediyor, Mustafa'nın beceriksizliklerine kızıyor ve "onlar" diye adlandırdığı yabancı, belirsiz birtakım insanlara tehditler savuruyordu. Bu arada, uğradığım hakaret hakkındaki duygularım henüz şekillenmemişti. Ama camiden dönen Molla Yusuf'un, kapı yanında ses çıkarmadan durduğunu görünce, bir şey yapmak isteğim kesinleşti. Başka bir isteğin etkisi altında akıp da, hiçbir şey yapmamak korkusuyla kararımı verdim. Oturup Vilayet Mollası'na hitaben bir dava dilekçesi yazdım ve dilekçeyi temize çekmesi için Molla Yusuf'a verdim.

Yatar yatmaz hemen uyuyamadım. Yazdığım dilekçe kafamda takılıp kalmıştı. Acaba göndermesem mi, yoksa yırtıp atsam mı, diye kararsızlık içindeydim. Eğer yırtıp atarsam, her şey bu kadarla bitmiş olacaktı. Ama bununla birlikte bütün gizlediklerim tekrar canlanacak, içimdeki ateş alevlenecek, yüreğimi durduran o gümbürtü yeniden başlayacaktı. Dava dilekçesini gönderirsem, kendimi savunma olanağına, dava açabilme hakkına sahip olduğum inancını koruyacaktım. Bu inanca ihtiyacım vardı.

Bir an bile gözümü kırpmadığımı sanıyordum; fakat bu arada hiç de dikkatli olmayan ayak sesleriyle bir mum ışığı beni tamamen uyandırdı. Bana daha önce Kaymakam'ın tehdidini ulaştıran o basık suratlı adam, başucumda dikilmiş duruyordu. Mumu tutan ikinci adamı tanımıyordum.

"Ne istiyorsunuz?" diye sordum.

Adam, cevap vermek için acele etmiyordu. O akşam olduğu gibi, gülümseyerek tecessüsle bana bakıyordu.

Yatağımı aydınlatan öteki adama dönerek neşeyle:

"Beni dinlemedi, oysa kendisini uyarmıştım" dedi.

Öteki adamdan mumu alarak odayı araştırmaya, kitaplarımı karıştırmaya başladı. Kitapları gelişigüzel dağıtacağını sanıyordum. Ama öyle yapmadı. Aldığı her kitabı tekrar dikkatle kendi yerine koydu.

"Ne arıyorsunuz, diye sordum öfkeyle. Sizi içeriye kim saldı? Tekkeye girmek cesaretini nasıl gösterebiliyorsunuz?"

Adam, cevap vermeden bana şaşkınlıkla baktı.

Dava dilekçesini bulunca, önce okudu, sonra başını sallayarak:

"İşine yaramaz ki bu. Kendi bileceğin şey" dedi.

Dilekçeyi cebine koydu.

Tekrar karşı koyup, kendisini Müftüye şikâyet edeceğimi söyleyince, bana acıyarak baktı, enayi bir insanla uğraşmaktan canı sıkılıyormuş gibi bir el hareketi yaptı ve:

"Kendi bileceğin şey, diye tekrarladı. Haydi giyin bakalım."

İyi işitmediğimi sanarak:

"Giyinmemi mi söylediniz?" diye sordum.

"Evet, öyle söyledim. İstersen böyle de gelebilirsin. Ama acele et ve sorun çıkarma."

"Sizinle geleceğim, ama biri, bunun bedelini ödeyecek."

"İyi ya, nasıl olsa her zaman biri öder."

"Beni nereye götürüyorsunuz?"

"Bu da sorulur mu yani!"

"Dervişlere ne diyeyim? Ne zaman geri döneceğim?"

"Hiçbir şey demeyeceksin. Ya hemen geri döner ya da hiç dönmezsin."

Bu, şaka olsun diye söylenmiş bir söz değil, gerçeğin ta kendisiydi.

Hafız Muhammed çılgın gibi odaya girdi. Çorapları, gömleği, yüzü, her şeyi bembeyazdı. Mezardan kalkmış, konuşmayan bir ölüye benziyordu. Bu, kötü bir işaret olabilirdi. Anlamsız olduğunu bildiğim halde, ondan medet umuyordum.

Bekleyen adamları göstererek:

"Beni görmeye gelmişler. Yakında döneceğimi umarım" dedim.

"Kim bu adamlar? Siz kimsiniz?"

Adam istifini bozmadan:

"Çabuk olun" dedi bana. Sonra da öfkeyle: "Kimmişiz! Ne aptal insanlar var şu dünyada. Seni götürürsek, kim olduğumuzu öğrenirsin" diye konuştu.

"Götürün!" diye bağırdı ölü, beklenmedik bir anda. "Hepimizi götürün! Onun gibi suçluyuz hepimiz de."

"Aptal!" dedi, polis soğukkanlılıkla. "Fazla ileri gitme, zira gelip seni de alabiliriz."

"Kim ki şiddet kullanmakla öğünür..."

Derken, ani bir öksürük nöbetine yakalanan Hafız Muhammed, belki de mahvına sebep olabilecek cümleyi tamamlayamadı. İçi sökülüyor, bütün kanı gırtlağına doluyordu sanki. Fazla heyecandan böyle oldu, diye düşünüyor, ama burada kalacağı için ona acımıyordum.

Yardım etmek için yanına sokuldum. Ama polis engel oldu ve eliyle dışarı çıkmamı işaret ederken Hafız Muhammed'e alaycı gözle bakarak:

"Zavallı!" dedi.

Tekke önünde bizi bekleyen bir adam daha vardı.

Biri önden gidiyor, ikisi de arkadan geliyorlardı. Aralarında büzülmüş, sendeleyerek ilerliyordum.

Aysız, ışıksız, zifiri karanlık bir geceydi içine girdiğimiz. Sadece uzaktan, göğe yakın olan bayırdan gelen havlamalara karşılık veren evlerin avlularındaki köpek havlamaları duyuluyor; bu gece yarısında, cinler herhalde etrafta kol geziyor ve yakalanmamış insanlar, güzle düşler görerek uyuyorlardı. Evler, kent, bütün dünya karanlığa gömülmüştü. Ortalıkta, gölgemi koruyan şu gölgelerden başka ne bir insan sesi, ne de bir insan yüzü vardı.

Hastaların ya da benim korkumla vakitsiz uyanmış olan çocukların bulunduğu evlerde tek tük ürkek ışıklar beliriyordu. Huzur içinde yaşayanları düşündükçe dehşete kapılıyor, karanlıkta ilerlerken yabancı kaderime yaklaştığımı unutmaya çalışıyordum, ama ayaklarım yere değmiyormuş gibi geliyordu bana. Bu dünya ile ilgim yokmuş, henüz uyanmamışım gibi gerçek kavramını yitiriyordum. Karanlıkta, şekilsiz gölgeler arasında sendeleyerek yürüyen bu insanın ben olduğuma, ben olabileceğime inanamıyordum.

Neden ölüme götürülen insanlar bağırmaz, yardım istemez, kaçmaya çalışmazlar? Bunu kendim için sormuyorum. Ölüme mahkûm edilmedim ki ben. Yakında beni serbest bırakıp, geri göndereceklerdir. Hem bu yabancı, korkunç yollardan değil; bildik yollardan, tek başıma geri döneceğim. Ölüme, ıssızlığa umutsuzca havlayan köpekleri bir daha duymamak için kapıları kilitleyecek, kulaklarımı balmumuyla tıkayacağım. Bu şekilde götürülenlerin hepsi bu sesleri duymuş mudur? Bu köpek havlamaları, son uğurlanışları mı olmuştur acaba? Neden bağırmamışlar? Neden kaçmamışlar? Başıma gelenleri bilsem, ben bağırır, kaçardım. Bütün pencereler, bütün kapılar açılırdı.

Ama hayır, ne bir pencere, ne de bir kapı açılırdı. Bunu herhalde biliyorlar da, onun için kaçmıyorlar. Belki de ümit ediyorlar. Ölüme aracılık eden ümit, kinden daha büyük bir canidir. O, arzuladığı şeyleri kulağına fısıldayarak insanı sakinleştirir, inandırır ve bıçağın altına gönderir.

Yalnız İshak kaçabilmiştir. O akşam, onu da tıpkı benim gibi götürüyorlardı. Üstelik onu götürenler daha kalabalıktı. İshak daha önemliydi, benimse fazla bir önemim yok onlar için. İshak, köpek havlamalarını duymamış; düş gördüğünü, tekrar uyanacağını düşünmemiştir muhakkak. Nereye götürüldüğünü bildiği için, sağ kalacağını ummuyor, başkaları gibi kendini aldatmıyordu. İlk düşündüğü şey kaçmak olmuş ve hemen kararını vermiştir. Yürürken sakin görünüşü herhalde bu yüzdendi. Gece hainceydi, düşmanca mehtaplıydı o akşam. Ama o, en koyusunu arayarak durmadan gölgelere, kuytu köşelere bakıyordu. Kendisini götürenlerin dalgınlığını fark edince, fırsattan yararlanmış, ok gibi fırlayarak kaçmıştır. Bir an, sadece kısacık bir an, kendimi onun yerinde hissettim. Beni götüren, önümde, arkamda yürüyen adamlarla ben, dostluktan, kardeşlikten daha sıkı bağlarla birbirimize bağlıydık. Bu bağ bir anda kopacak ve zorbaca, acı bir ayrılış başlayacaktı. Bensiz hiçbir değeri yoktu onların. Bu ayrılık onları sarsacaktı. Her şey kısacık bir süre içinde olacak, bir sıçrayıştan başka hiçbir şeyin farkına varamayacaklardı.

Ama bütün karanlıklar o kadar şeffaf, bütün adımlar o kadar kısa, bütün sığınaklar o kadar açık ki, denemek boşuna. Nereye kaçılabilir ki?

Kaçmak düşüncesi bile beni yordu. Kararlı değildim, kararlı olmamam gerekirdi çünkü. Bu, İshak'ın değil, benim kaçışımdı.

Bir karanlıktan ötekine götürülüyordum. Geçtiğim yerlerin farkında olmayacak kadar kendi kendimle meşguldüm. Öyle düşüncelere dalmıştım ki, gözüm hiçbir şey görmüyordu. Karanlıkları değiştirdiğimizi, yürüdüğümüz sırada vaktin geçtiğini bildiğimdendi.

Beni götüren adamlar, bir yerde, başka birileriyle karşılaşıp fısıldaştılar. Sonra adamlar değişti. Yitirilmemesi gereken bir değerdim onlar için. Artık beni kimlerin götürdüğünü bilmiyordum. Bence, önemi de kalmamıştı bunun. Bu gece işini benim yüzümden almış, birbirinden farksız gölgelerdi hepsi de. Onlar, birbirilerinin yerlerini değiştirebilirlerdi, ama benim yerimi hiç kimse değiştiremezdi.

Başım kapı pervazına çarpınca, son durağa geldiğimizi anladım. Daha doğrusu bu, benim son durağımdı. Onlarsa geri dönecek, görevlerini duvarlara devredeceklerdi.

İçeriye itilip de, odanın kapısı üzerime kapatılınca, dünyanın başka hiçbir yerinde bulunmayan bir karanlığın içine gömüldüğümü sanarak:

"Işık getirin!" diye bağırdım.

Bu, dışarıda edindiklerimden bende kalan son alışkanlıktı. Söylediklerimi kimse duymadı, duymak istemedi ya da anlamadı.

Koridor olması gereken bir yerde ayak sesleri uzaklaşıyordu. Burası herhalde hapishaneydi ve içindeki de bendim. Yoksa bu ben değil miydim? Ne yazık ki bendim. Ne düşünceler bulanık bir karartıyı andıran düşte kayboluyor, ne de ben uzaktan bir yabancıya bakıyormuşum gibi kendime bakabiliyordum. Acı ve kötü bile olsa durumumun farkındaydım. Burada aldatmaca yoktu.

Uzun bir süre, acı demir pası kokan kapının yanından ayrılmadım. Bana ayrılan karanlığın içinde ilk durduğum yerdi burası. Sonra bir

kör gibi, el yordamıyla etrafı araştırmaya başladım. Üstte sızan bir kuyu varmış gibi, eğri büğrü duvarlar, ıslak denecek kadar rutubetliydi. Ayaklarımın altında da yapışkan, tiksindirici, vıcık vıcık bir ıslaklık seziyordum. Çok geçmeden tekrar pas kokan demir kapıya geldim. O anda pas kokusu, rutubet kokusundan daha hafif geldi bana.

Sınırlı, dar, berbat bir boşluğun içine atılmıştım. Burada fazla bir şey göremeyecektim. Evvelce öğrendiklerime ihtiyacım olacak mıydı, olmayacak mıydı, bilmiyordum. Gözlerimin, ellerimin, ayaklarımın, tecrübelerimin, mantığımın hiçbir faydası yoktu. Rahatlıkla Hafız Muhammed'in sözünü ettiği o ilk canlı yaratıklar devrine dönebilirdim.

Bu iki adımlık rutubet ve bu mutlak karanlık için ne emekler harcanıyor hayatta!

Yeni evim küçüktü, ama yatacak bir yer bulsam, uzanabilirdim. Bu amaçla bir araştırma yaparken, duvar dibinde bir taşa rastladım ve bu taşın önünde durdum. Oturmaya bir türlü razı olamıyordum. Hatta kendi kendime kararlar verebiliyordum. Sanki kapının açılmasını ve birinin bana "Haydi çık" demesini bekliyordum. Herhalde buraya tıkılanların hepsi önce bir şeyler umarak beklemiş, umutlarını yitirince de kendilerini bu şekilde rutubet ve çamurun içine bırakıvermişlerdir. Ama bu tereddüt uzun sürmedi. Çok geçmeden ben de taşın üzerine oturdum. Önce duvara yaslanmamaya çalıştıysam da rahat edemeyince, kendimi bırakıverdim. Rutubetin yavaş yavaş içime işlemeye başladığını hemen hissettim.

Daha önce o heyecan, o kâbus içinde vuruk yerlerimin ağrıdığının farkına varmamıştım. Şu anda vakit geldiği için mi ya da unutkanlığa karşı isyan eden vücudum beni bana hatırlattığı için mi bilmem, ağrılar belirmeye, kendilerini göstermeye başladılar. Bu beklenmedik yardımı bilinçsizce benimsedim. Yaraları parmaklarımla mıncıklayarak, ağrıların bir yerde kalmamasını, bütün vücuduma yayılmasını sağlamaya çalışıyor; yapışkan bir sıvının ellerime bulaştığını hissedince de, kanayan yaraların üzerini bastırıyordum. Akşam, yaralarımı kaynatılmış papatya suyu ve temiz pamukla silmişlerdi.

Bense şimdi, umursamadan, ellerimle duvarlardan bulaşan bütün o pislikleri ağrıyan yerlerime karıştırıyor; ne olacağını değil, ne olduğunu düşünüyordum. Karanlıkta alevlenen ağrılarım çoktu. Bu ağrılarla var olduğumu anlayabiliyordum. Vücudum beni gerçek hayata kavuşturuyordu.

Islak duvar dibindeki taşın üzerinde otururken, kaybolmalarını önlüyormuş gibi avuçlarımla yaralarımı kapatmış ve uyuyakalmışım. Uyandığımda yaralarım sıcaklıklarını yitirmişti, yaşıyor, ağrıyorlardı. "Nasıl uyudunuz?" diye sormak geldi içimden. Yalnız değildim.

Tavanın altında küçük bir deliğin bulunduğunu fark edince sevindim. Bu deliği meydana çıkaran sabah oldu. Gerçi gün ışığı hâlâ bir arzu, bir sezgiydi benim için. Ne var ki karanlığım, zifiri bir karanlık değildi artık. Bulunduğum yerde gece devam ettiği halde, öteki dünyada doğan gün, benim de günüm olmuştu. O koyu kurşunî noktaya, yüreklenmiş olarak, çocukluğumun geniş bayırlarındaki turuncu ile kırmızımtırak renklerindeki gündoğusuna bakıyormuş gibi bakıyordum. Şafak, ışık, gün kavramlarını sezebiliyordum. Bunların varlığını sezebildiğime göre, henüz her şeyi yitirmemiştim. Ama bakışlarımı bu zavallı ışıktan çekince, gözlerim körleşmiş gibi oldu. Bulunduğum yeraltında o aynı zifiri karanlık hüküm sürüyordu. Ancak gözlerim alıştıktan sonra, bu ebedî gece içinde de gözlere ihtiyacım olacağını anladım. Çevreme göz gezdirdim, fakat daha önce gördüklerimden fazla bir şey göremedim.

Kapının üzerinde bulunan dörtgen şeklindeki delik gıcırtıyla açıldı. Bu delikten ne ışık, ne hava geldi; sadece öteki karanlıktan birinin bana baktığını fark ettim. Deliğe yaklaştım. Birbirimize yakından baktık. Sakallı bir yüzü vardı adamın; fakat ne ağzı, ne gözleri, ne de yüz çizgileri belli oluyordu.

Cevap alamayacağımdan korkarak:

"Ne istiyorsun? Sen kimsin?" diye sordum.

"Adım Cemal" diye konuştu karşımdaki.

"Ben neredeyim? Nedir burası?"

"Yalnız bir kere yemek dağıtırız, o da sabahları."

Boğuk, karanlık bir sesi vardı adamın.

"Beni hiç soran, arayan oldu mu?"

"Yemek yiyecek misin?"

Gözüme her şey pis, vıcık vıcık, çürümüş görünüyordu. Yemek düşüncesi bile bende tiksinti uyandırıyordu.

"Yemeyeceğim" dedim.

"İlk gün hepiniz böyle söyler, aradan bir müddet geçince de yemek istersiniz. Sonra beni çağırma!"

"Beni arayan oldu mu?"

"Olmadı. Seni kimse aramadı."

"Dostlarım beni arayacaklardır. Arayan olursa bana bildir."

"Sen kimsin? Adın ne senin?"

"Adım Ahmet Nureddin. Mevlevî tekkesinin şeyhiyim."

Adam deliğin kapağını kapattı, sonra tekrar açtı.

"Kemik ağrılarına iyi gelen herhangi bir dua okumayı ya da muska yazmayı bilir misin?" diye sordu.

"Bilmem" dedim.

"Yazık, beni mahvettin."

"Burası rutubetli. Hepimiz hastalanacağız."

"Sizin işiniz kolay. Sizleri ya serbest bırakıyor ya da öldürüyorlar. Bense ebediyen böyle kalacağım."

"Sende üzerinde yatılabilecek tahta ve şilte gibi bir şey var mı? Yatamıyorum."

"Yok öyle bir şey. Alışırsın."

Ne adım, ne de unvanım vardı bütün gece; bir inanca ışık tutan, bir tekkenin şeyhi olan Ahmet Nureddin'i unutmuştum. Bu adamın karşısında kendimi hatırlayarak canlanmıştım. Vaiz, âlim, tekkenin damı, temeli, kentin şerefi, dünyanın hükümdarı olan Ahmet Nureddin, şimdi çamura yatmamak için yarasayı andıran Cemal'den tahta ve şilte istiyor; sağ olarak yatmaya razı olmadığı o çamurun içine, boğulup bırakılacağı anı bekliyordu.

Başka her şey olabilirdi, salt aklımı yitirmekten korkuyordum. Kendimi kapıp koyversem acı, bana ait her şeyi kasıp kavurur, yok ederdi; benden sadece bir harabe kalırdı ki bu, ölümden de beterdir. Kafamın içinde tuhaf kıpırtılar oluyor, düşüncelerim hızla bir konudan ötekine geçiyordu. Çevreme bakıyor, bir şeyler arıyor, anlamlı hiçbir şey bulamıyordum. İster istemez alçalıp, kendimi çamurun içine bırakıverdim.

Neyse ki içimde kabaran dalga, daha çok yükselmeden durdu. Şaşkınlık içinde bekliyordum. Ortalık sessizdi.

Ellerimle ıslak duvara tutunarak zorlukla ayağa kalkabildim. Ayakta durmak istiyordum. Ümidimi henüz yitirmemiştim: Geleceklerdi, beni arayacaklardı. Şunun şurasında gün ışıyalı ne kadar zaman geçmişti ki! Bir an için gösterdiğim zayıflık beni öldüremezdi. İyi ki, bu halimden ötürü kendi kendimden utanıyordum.

Ve bekliyordum. Uzun saatlerin yürüyüşünde ümit ateşini koruyarak bekliyor, alev gibi yanan yaralarımın ağrılarında teselli buluyor, kapının açılacağını umuyordum. Gözlerime ihtiyacım kalmayınca gece olduğunu anlıyor, bitkin bir halde kendimi çamurun içine bırakmak isteğini duymadan ayakta duruyor, Cemal'in getirdiği yemeği yiyor, tekrar beklemeye başlıyordum. Günler geçiyor, zifiri karanlıklar birbiri ardından geliyor, uyuyordum. Sabahları uyanınca, taşın üzerine oturuyor ve ben, artık neyi beklediğimi unutuyordum.

Rutubetten kemiklerimin sızladığı, beklemekten yorulduğum, vücudumun ateşler içinde yandığı, uyku ile uyanıklık arasında bulunduğum böyle anlarda, karanlığın içinde sadece gözlerini görebildiğim kardeşim Harun'la konuşuyor:

"Şimdi ikimiz de aynı durumdayız, aynı ölçüde mutsuzuz, diyordum. Önceleri kendimi suçluyordum. Artık suçluluk diye bir şey kalmadı benim için. Nasıl yalnızlık çektiğini, biri seni arayacak diye kapı yanında nasıl beklediğini, seninle ilgili olduğunu sanarak her ayak sesini, her konuşmayı, her sözcüğü nasıl bir heyecanla dinlediğini biliyorum. İkimiz de yapayalnız kaldık. Beni kimse arayıp sormadı, kimse hatırlamadı. Yolum izsiz, unutulmuş, bomboş kaldı. Bu durumu gözlerimle görmesem olmaz mıydı sanki? Sen beni bekliyordun, ben de Hasan'ı. İkimiz de beklediklerimize kavuşamadık. Hiç kimse, hiçbir vakit beklediğine kavuşamaz. Sonunda herkes yalnız kalır. Kardeşim Harun, ikimiz de aynı durumdayız, mutsuzuz, çünkü insanız."

"Her şeyin başlangıcı ve sonu olan zaman üzerine yemin ederim ki, herkes daima zarar içindedir."

Ümidimi yitirmiştim artık. Yine de alışkanlıkla:

"Beni arayan oldu mu?" diye soruyordum Cemal'e.

"Hiç kimse aramadı" diye cevap veriyordu Cemal de.

Ümit etmek istiyorum. Bir şey beklemeden yaşayamaz insan. Ama gücüm kalmamıştı. Kapı yanındaki nöbet yerimi bırakmıştım. Yenilmiş, bitkin, gittikçe artan bir sessizlik içinde nereye olsa oturuyordum. Yaşama duygusunu yitiriyor, gerçek ile düş arasındaki sınırı arıyordum. Düşte gördüklerim gerçekleşiyor, beni hapse atmalarından korkarak bu kentin içinde değil de çocukluk ve gençliğimde gezdiğim yollarda serbestçe dolaşıyor, eskiden tanıdığım insanlarla birlikte yaşıyordum. Cemal, çevremdeki karanlık ve o ıslak duvarlar, benim için bir düştü.

Ölümün nasıl geldiğini anladım. Bu, ne zor, ne de kolaydı, aslında hiçbir şey değildi. Ölmek üzere olan bir insan, gittikçe daha az yemeye, daha az düşünmeye, daha az duymaya, suyu çekilen bir ağaç gibi kurumaya başlar. Arada, durmadan yoksullaşan, önemini yitiren bilincin, sadece incecik bir ipliği kalır. Ve derken bir hiç mey-

dana gelir, hiçbir şey olmaz, daha doğrusu hiçbir şeyi değiştirmeyen bir hiç olur.

Zaman kavramı dışındaki bu soluş anlarının birinde, Cemal, kapı deliğinden bir şeyler söyledi. Önce ne söylediğini kavrayamadım. Fakat söylediklerinin önemli şeyler olduğunu sezdim. Toparlandıktan sonra, dostlarımın bana bazı hediyeler gönderdiklerini anladım.

"Kimmiş bu dostlar?" diye sordum.

"Bilmiyorum, dedi Cemal. İki kişiydiler. Getirdikleri yiyecekler bunlar. Al bakalım."

Biliyordum, sormak gereksizdi, geleceklerini biliyordum. Çoktandır biliyordum, beklemem uzun sürdü, ama biliyordum.

Kalkabilmek için kapıyı parmaklarımla tırmıklamam gerekmişti. Kapının yanında tesadüfen oturmamıştım.

"İki kişiydiler demek."

"Evet, iki kişi. Getirdiklerini nöbetçiye vermişler."

"Ne söylemişler?"

"Bilmiyorum."

"Kim olduklarını sormasını söyle nöbetçiye."

Bildik adlar duymak istiyordum. Hasan ve Harun. Hayır. Hasan ve İshak.

Hurma, kiraz ve başka yiyeceklerle dolu olan çıkını aldım. Buraya getirildiğimde, kirazlar henüz çiçek açmıştı. O günlerde, henüz güzelliğini yitirmemiş olduğu halde yaşam, bana çekilmez gibi geliyordu. Böyle karamsar olduğum bir gün, kiraz ağaçlarının altından geçerken, onlar gibi olmayı ne kadar çok arzu etmiştim. Şimdi ise o günleri arıyorum.

Ellerimdeki yiyeceklerin yere düşmesinden korkuyordum. Sevinçten deli gibi olan ellerim, ölmediğimi kanıtlayan bu çıkını sıkıca göğsüme bastırıyordu. Biliyordum, geleceklerini biliyordum! Başımı eğip susamışlıkla, özlemle erken yazın taze kokusunu ciğerlerime dolduruyor; çamurlu parmaklarımla narin bir çocuk tenini andıran kirazların incecik zarlarını okşuyordum. Çok geçmeden, bu şeffaf kırmızı rengin içine rutubetin işleyeceğini ve kirazların solup ihtiyarlayacağını biliyordum. Ama böyle bile olsa onlar, bir işaret, öteki dünyadan gönderilmiş bir haberdi benim için. Artık yalnız, ümitsiz değildim. Sonumun yakın olduğunu düşündüğüm sürece gözlerimden bir damla yaş akmamıştı. Şimdi ise canlanan göz pınarlarımdan durmadan yaşlar akıyor, çamurlu yüzümde muhakkak iz bırakıyorlardı. Varsın aksınlardı; ölülerin arasından sıyrılmıştım ya. Unutulmadığımı belirten bu küçük işaret, yitirilmiş gücümün geri gelmesine yetmişti. Zayıflamıştım, ama bunun hiç önemi yoktu. Ta içimde duyduğum o sıcaklığın etkisiyle artık her şeye boş veriyor, ölümü düşünmüyordum.

Tekrar beklemeye başladım.

Kendi kendime: "Beni hatırladılar, Harun" diye konuşuyordum.

Ve Hasan'ı, İshak'ı düşünüyordum.

İsyan çıkartacak, beni kurtaracaklardır.

Havaya, kuşa, ruha dönüşecek; görünmez olacak; mucizeler yaratacak ve geleceklerdir.

Deprem olacak, bu eski duvarlar yıkılacak ve onlar, yıkıntıların arasından beni çıkartmak için bekleyeceklerdir.

Kim gelirse gelsin, ne olursa olsun, bu kapıyı ilk açacak olan Hasan'la İshak olacaktır.

Bir gün sonra yine yiyecek öteberi getirdiler; tekrar zamanla ilişki kurdum. Yiyecekleri getirenler, adsız iki kişiydiler, ama ben kim olduklarını biliyor ve depremi bekliyordum.

"Burada deprem, yangın ya da ayaklanma olursa ne yaparız?" diye sordum alık alık yüzüme bakan Cemal'e.

O da bana:

"Sen dervişsin. O Vâkıa'yı bilir misin?" diye sordu.

Aynı şeyleri mi düşünüyorduk yoksa?

"Biliyorum" dedim.

"Gel. Buraya gel. Anlat."

"Hayır, anlatmam."

"Yazık, iyi insan değilsin sen."

"Öğrenip de ne yapacaksın?"

"Hiç, dinlemeyi seviyorum."

"O Vâkıa'yı nereden duydun?"

"Bir mahkûm anlattı. Senden önceki. İyi insandı."

"Kur'an-ı Kerim'in Vâkıa Suresi'dir bu."

"Olabilir."

"O Vak'a vukû bulunca..."

"Daha yavaş konuş, buraya gel."

"(Kimi) alçalır, (kimi) yükselir. Yeryüzü bir sarsıntı ile sarsılınca, dağlar parçalanır, sonra dağılır, toz haline gelir. Siz de üç sınıf olursunuz."

Alacakaranlıkta demir çerçevenin köşesine sakalını dayamış olan Cemal'in şekilsiz yüzünü yakından görüyordum. Söylediklerimi, anlayamadığım bir ilgiyle, şaşkınlık içinde dinliyordu.

"Nasıl üç sınıf olurmuşuz?" diye sordu Cemal.

"Öncüler, en öndedirler" diye cevap verdim. *Onlar en yakın kimselerdir. Naîm cennetlerinde; birçoğu öncekilerden, birazı da sonrakilerdendir. Altın ve mücevherle işlenmiş tahtların üzerinde karşı*

karşıya yaslanmış, keyif çatarlar. Çevrelerinde, bir kaynaktan doldurulmuş testiler, ibrikler ve taslarla yaşı değişmez gençler dolaşır. Bundan ne başları ağrır, ne sarhoş olurlar. Beğendikleri meyveleri, arzuladıkları kuş etlerini yerler. Yanı başlarında gizli incilere benzeyen mühür gözlü huriler dolaşır, işleyegeldiklerine mükâfat olarak. Orada ne boş bir laf, ne de günaha sokan bir söz işitirler. Duydukları, yalnız bir sözdür: Selâm! Selâm!

Ashâb-ı yemîn (sağın arkadaşları / sağdakiler), meyveleri kat kat olmuş muz, dikensiz sedir ağaçları altında yayılmış gölgeler, akan sular ve sonu gelmeyen, yasak olmayan bol meyvelerin bulunduğu bir yerde, yüksek döşeklerdedirler."

"Onların da keyfine diyecek yokmuş hani" diye özenerek, kıskançlıkla fısıldadı Cemal.

Ben devam ettim:

"Ve ashâb-ı şimâl (solun arkadaşları / soldakiler)... (Bilir misin) ashâb-ı şimâl neye uğrarlar? Onlar kızgın rüzgâr ve kaynar sularda, simsiyah dumanın gölgesindedirler; ki o ne serin, ne de ferahlatıcıdır. Onlar bundan önce sefahate dalmışlardı. Büyük günah işlemekte ısrar ettiler. Ve diyegeldiler ki: 'Öldükten, bir toprak ve bir yığın kemik olduktan sonra tekrar mı diriltileceğiz?' De ki: 'Evet, öncekiler de, sonrakiler de malum bir günün, muayyen bir vaktinde muhakkak toplanacaklardır. Sonra, siz ey sapkınlar ve yalanlayıcılar: Gerçekten zakkum ağacından yiyeceksiniz. Onunla karınlarınızı doyuracaksınız. Üstüne kaynar sudan içeceksiniz. Susuzluk illetine tutulmuş kanmaz develer gibi içeceksiniz.' İşte Hüküm günü onlar böyle ağırlanacaklardır. Aranızda ölümü biz takdir eyledik. Bizi kimse önleyemez."

"Ama neden? Onlar suçlu mu ki?"

"Orasını Allah bilir."

"Daha var mı?"

"Ve bu zavallılar, öncülere: 'Bekleyin, ışığınızdan biz de biraz faydalanalım' derler. Onlara: 'Geri dönün ve kendinize ışık arayın' diye

cevap verilir. Derken aralarında bir duvar yükselir. İçeride mutluluk, dışarıda ise mutsuzluk hüküm sürer."

"Ey Rabbim, yine mi? Yine mi karanlık?" diye homurdanan, nefes alışı ağırlaşan, heyecanlanmış beyni eziyet içinde olan Cemal, sonunda: "Ya ben? Ben nerede olacağım?" diye sordu.

"Bilemem" diye karşılık verdim.

"Ben de ashâb-ı yemîn (sağın arkadaşları) arasında olacak mıyım?"

"Belki."

"Sizi, aralarından dereler akan cennet bahçeleri beklemektedir. Bunu o, senden önceki söylüyordu. Güneşten de söz ediyordu. Oraya, yararlı olanlar alınırmış. Ben nerede olacağım acaba? Benim de yararlılıklarım var mı ki? On beş yıldır burada, hep bu haldeyim. Orada ise güneş, dereler, meyveler... Adalet bunun neresinde?"

"Bunları sana söyleyen o mahkûm ne oldu?"

"Öldü. İyi, sessiz bir adamdı. Benimle konuşurdu. Sen, derdi, sen de orada olacaksın. Bütün iyi insanlar orada olacaktır. Ne iyi olurdu değil mi? Güneş, berrak sular. Sonra, kemiklerimin ağrısı da geçerdi."

"Nasıl öldü o mahkûm?"

"Zorla. Canı çıkmak istemiyor, tepiniyordu. Bende oradaydım. Yardım ettim."

"Nasıl yardım ettin?"

"Boğularak öldürüldü."

"Ve sen de boğularak öldürülmesine yardım ettin."

"Ama tepiniyordu."

"Hiç acımadın mı?"

"Acıdım. Artık güneşten söz edemeyeceği için acıdım."

"Adı neydi o mahkûmun? Harun... olmasın da?"

"Bilmiyorum."

"Nasıl bir suç işlemişti?"

"Bilmiyorum."

"Git Cemal! Beni yalnız bırak!"

"Belki ben de duvarın iç tarafında olurum? Ha, ne dersin?"

"Muhakkak Cemal, muhakkak."

Öteki hücreye geçmek isteyip istemediğimi sordu. Öteki hücre, bunun gibi karanlık ve rutubetli değilmiş.

"Fark etmez" diye karşılık verdim.

"Bana tekrar O Vak'a'yı anlatacak mısın? Burası da karanlık ve çirkin. On beş yıl, dile kolay. Doğruluk mu bu? Sonra orada da..."

"Git Cemal, git!"

Cemal'in yarım yamalak cümlelerle anlatmak istedikleri, uzun bir süre kulaklarımda yankılandı.

Yeniden kendimi yitirmeye başladım.

Bu olaydan bir gün sonra mıydı, yoksa aradan uzun bir süre mi geçmişti, farkında değildim; Cemal'in hücremin kapısını açtığını görünce, öldürülme korkusu ile özgürlüğe kavuşma gibi iki zıt duygunun etkisi altında kalmıştım. Cemal'in tek başına karşımda durduğunu fark edince, kafamdan ilk attığım, herhalde öldürülmek düşüncesi oldu. Ama her ikisi de olabilirdi. Bunlardan birinin olması için bir mazeret gerekmezdi. İnsanı, suçu olmadan öldürebildiklerine göre, mazeretsiz serbest de bırakabilirlerdi.

Ne ilki, ne de ikincisi oldu. Öteki hücreye geçmem gerekiyormuş.

Daha önce başkasının olan bu mezar, şimdi benimdi. Alışabilmek için kapının yanında durdum.

"Suss..." diye bir ses geldi kulağıma.

Şaşkınlık içinde sesin geldiği yarı karanlığa baktığım sırada, mazgaldan pır diye bir güvercinin uçtuğunu gördüm.

"İstediğin kadar gürültü edebilirsin şimdi" diye konuştu o aynı ses.

"Bilmiyordum, dedim. Acaba tekrar gelir mi?"

"Tekrar gelmesi için deli olması gerekir. Herhalde yolunu şaşırmış da oraya konmuştu."

"Üzüldüm. Güvercinleri sever misin?"

"Sevmem. Ama burada, yarasayı bile sevebilir insan."

"Rutubetten mi neden, öteki hücrede yarasa bile yoktu."

"Burada da yoktur. İnsanlardan hoşlanmaz yarasalar. Bir kez, tesadüfen buraya giren bir yarasayı yakalamış, giysimin kuşağına bağlamak istemiştim. Ama tiksindiğim için bunu yapamamıştım. Otur. Oturmak için istediğin yeri seçebilirsin, fark etmez."

"Biliyorum."

"Ne kadar zamandır buradasın?"

"Çok oldu."

"Unutulmuş olmayasın?"

"Ne demek o?"

"Belli olmaz, unutulmuş olabilirsin. Biri anlatmıştı: Kendisini Krayina'da bir yerde yakalamış; günlerce, haftalarca, hapishane hapishane dolaştırmış; en sonunda buraya getirmiş ve unutmuşlar. Aradan aylar geçti. Adamcağızı ne arayan, ne soran oldu. Kısacası unutmuşlardı. Sakın senin de başına böyle bir şey gelmiş olmasın?"

"Dostlarım bana yiyecek gönderdi. Nerede olduğumu biliyorlar."

"Dostlarının nerede olduğunu bilmesi daha kötü. O adamın da akrabaları, nerede olduğunu öğrenmiş ve gelmişlerdi. Ama o, ken-

disini aramamalarını istiyordu. Çünkü bu şekilde hiç olmazsa yaşıyordu, kendisini hatırladıkları anda daha kötü şeyler olabilirdi. Ve gerçekten bir gece, galiba sürgüne gönderdiler..."

Beni kasten korkutuyormuş gibi, sesinde alaycı bir eda vardı. Ama anlattığı hikâye, inanılmayacak bir hikâye değildi.

Burada bulunanların hepsinin çok üzüntülü olduklarını, hiç olmazsa birbirlerini kırmamak bakımından sözbirliği ettiklerini düşündüğüm için adamın bu tutumunu şaşkınlıkla karşılamış ve:

"Neden böyle konuşuyorsun?" diye sormuştum.

Adam güldü. Hem de gerçekten güldü. Bu, o kadar beklenmedik bir şeydi ki, adamın deli olduğunu sandım. Tamamen normal bir şekilde, neşeyle, kendi evindeymiş gibi gülmüştü adam. Bu davranış içindeki bir insan, deli değil de, ne olabilirdi?

"Neden böyle konuşuyorum, diye sorumu aynen tekrarladı. Burada en büyük hüner, sabırlı ve her şeye hazır olabilmektedir. Burası böyle bir yerdir. İnsan, umduğundan iyisini bulursa, kârlı sayılır ve şükretmesi gerekir."

"Meselelere nasıl böyle karamsarlıkla bakabiliyorsun?"

"Karamsar ve kötü düşünmezsen, daha kötü durumlara düşebilirsin. Senin elinde olan hiçbir şey yoktur. Ne cesur, ne korkak olmanın, ne küfretmenin, ne ağlamanın sana bir yararı dokunabilir. Burada bulunduğuna göre, yazın karaymış demektir. Bir köşeye çekilip kaderine küsersin. Ben şöyle düşünürüm: Suçsuzsan, hata onların; suçluysan, hata senindir. Suçsuzsan, tıpkı derin bir çukura düşmek gibi, bir talihsizlik olmuştur; suçluysan, nasıl olsa cezayı hak etmişsindir."

"Bakıyorum, alelade şeylerden söz ediyormuş gibi bir halin var."

"Pek öyle değil. Meselelere alelade gözüyle bakabilmek için önce alışmak gerekir. Örneğin, ben suçsuz olduğumu düşünüyorum. Muhakkak sen de öyle düşünüyorsundur. Aslında bu yanlış bir düşüncedir. Hayatında, hiç olmazsa bir kez, cezasını çekmen gereken

bir hata işlememiş olman imkânsızdır. Demek ki suçlu olduğun zaman cezasız kurtulmuşsun, şimdi ise suçsuz olduğun halde cezanı çekiyorsun. Herhalde seni serbest bırakmaları gerektiğini düşünüyorsundur. Ama nasıl serbest bırakabilirler? Bir kez de kendini onların yerine koy, onlar gibi düşünmeyi dene: Eğer suçlu değilsem, suçsuz bir insanı hapsetmekle yanlış bir iş yapmışlardır. Beni serbest bırakmakla hatalarını kabul etmiş olurlar. Bunu yapmak, onlar için ne kolay, ne de yararlı bir iştir. Hiçbir akıllı insan, onlardan, kendi aleyhlerine karar almalarını isteyemez. Böyle bir istek, gerçek dışı ve gülünç olurdu. Bu duruma göre ben suçlu olmak zorundayım. Suçlu olduğuma göre de beni nasıl serbest bırakabilirler? Anlıyorsun, değil mi? Fazla haksızlık etmeyelim. Meseleleri herkes kendi açısından değerlendirir."

"Unutulduğumuzu farz edin, o zaman suçlu olan kimdir?"

"Unutulmuş olmak düşüncesi beni zehirliyordu. Düşünün bir kere: Unutulmuşsunuz, üzerinize bir karanlık çökmüş, kimsenin haberi yok varlığınızdan. Herkes ölmüş olduğunuzu ya da bir geziye çıktığınızı, gitmeyi arzuladığınız yere gittiğinizi, orada mutlu olduğunuzu düşünüyor, belki de sizi kıskanıyorlardır. Oysa siz, boşu boşuna bekliyorsunuzdur. Suç diye bir şey yoktur, ama suçluluk durumu devam ediyordur; hüküm diye bir şey yoktur, ama hüküm, en hunhar şekilde infaz ediliyordur. Bundan daha korkunç bir şey olabilir mi?"

"Suçlu olan kimdir?" diye sorumu tekrarladıktan sonra devam etti adam:

"Suç unutkanlıktadır. Unutkanlıksa, insanca, olağan bir şeydir. Hatta iyice düşünürsen görürsün ki sana kötülük yapan olmamıştır. Kaderin böyleymiş. Ya da suçlu olmadığın için kendin suçlusun. Çünkü suçlu olsaydın seni hapsetmezlerdi. Üstelik bu, suçsuz olduğunun belirtisi de sayılabilir."

"Dostum, bu senin yaptığın çirkin bir şaka!" diye konuştum sitemli bir şekilde.

"Eğer çirkin olsaydı, o zaman şaka olmazdı. Çünkü şaka, hiçbir vakit çirkin olamaz" diye karşılık verdi adam.

Bu sırada kendisini tanıdım. Nefesim kesildi, gözlerim faltaşı gibi açıldı. Onu görmeliydim, görmeye mecburdum. Ama burada karşılaşmamalıydım onunla!

Bu adam, İshak'tı.

Sık sık aklıma gelen, en kolay hatırlanan, anlaşılmamış ve gerçekleşmemiş duygularımın arzusu; karanlığımın uzak ışığı; insanca güvencin, sırrın aranan anahtarı; bilinenlerin dışında sezilen bir imkân; ne gerçekleşmesi ne de vazgeçilmesi mümkün olan bir düş; çılgınca cesaretin simgesiydi benim için İshak.

Tahayyül etmeden doğduğu halde, olgun bir zaafla hatırladığım o gerçek çocuk hikâyesinin kahramanını yakalamışlardı. Masallardan daha güçlüydü onlar.

İshak da masallara inanıyor, kendisini hiçbir vakit yakalayamayacaklarını söylüyordu.

Kaybolmuş birini çağırıyormuşum gibi:

"İshak!" diye bağırdım.

"Kimi çağırıyorsun?" diye sordu adam şaşkınlıkla.

"İshak'ı, yani seni çağırıyorum."

"Benim adım İshak değil."

"Hepsi bir. Ben sana İshak adını verdim. Nasıl oldu da seni yakalamalarına fırsat verdin?"

"İnsan, eninde sonunda yakalanmak için yaratılmıştır."

"Ama daha önce böyle düşünmüyordun."

"Daha önce hapishaneye de girmemiştim. Bir zaman ve şimdi, iki insan demektir."

"Onlara teslim mi oldun yoksa?"

"Ben teslim olmadım, teslim edildim. Benim dışımda olan bir şeydir bu. Arzu etmediğim halde, oldu işte. Var olduğum için, onlara yardım etmiş oldum. Var olmasaydım, bana hiçbir şey yapamazlardı."

"Varlığının nedeni yalnız bu mu?"

"Nedeni ve şartı. Hem kendim, hem onlar için daima bir fırsattır bu. İster burada olsun, ister yukarıda, bu fırsattan yararlanılmadığı enderdir. Sadece, suçluluğun nereye kadar sürdüğünü, öteki dünyada da devam edip etmediğini bilmiyorum."

"Kötü bir şey yapmadıktan sonra, suçlu olamaz insan. Allah haksızlıkları düzeltir."

"Çok acele cevap veriyorsun. İyice bir düşün. Önce şunu halledelim: İktidar, insanlara Yaratıcı tarafından verilmiş bir şey midir? Eğer değilse, iktidar bizi yargılama hakkını nereden alıyor? Eğer Yaratıcı tarafından verilmiş bir şeyse, nasıl yanlış yapabiliyor? Eğer iktidardakiler yetkilerini Allah'tan almamışlarsa, onları devirecek; eğer Allah'tan almışlarsa, dinleyeceğiz. İktidar, Allah'ın verdiği bir şey değilse, bizi haksızlıklara tahammül etmeye zorlayan ne olabilir? Eğer haksızlıkların, cezaların, kutsal bir amacı yoksa bana sana hepimize zorbalık yapılmıştır ve bu zorbalığa katlandığımız için suçlu biziz. Şimdi bana cevap ver. Ama dervişçe bir yorum yaparak, iktidarın Tanrı'ca verilmiş bir şey olduğunu, sadece bazen kötü insanların cehennem ateşinde kavrulacaklarını söylemeye kalkma; çünkü bu sözler, şimdi bildiklerimizden fazla bir şey öğretmez bize. Kur'an-ı Kerim'de şöyle bir âyet vardır: *Allah'a, O'nun Resulü'ne ve işlerinizi yönetenlere boyun eğiniz.* Bu, Allah'ın emridir. Çünkü Allah için hedef, sen ve benden daha önemlidir. Bu duruma göre, zorba kimdir? İktidardakiler midir? Yoksa biz miyiz? Cehennem ateşinde kavrulacak olan onlar mıdır? Biz miyiz? Bu yaptıkları zorbalık mı? Savunma mıdır? İşleri yönetmek iktidar, iktidar güç, güç ise adalet uğruna yapılan adaletsizliktir. İktidarsızlık da, bunlardan daha kötü olan anarşi, adaletsizlik, zorbalık ve genel korku demektir. Şimdi bana cevap ver."

Susuyordum.

"Cevap veremiyorsun" diye devam etti İshak. "Şaşıyorum. Siz dervişler, hiçbir şeyi açıklayamaz ama her şeye cevap verebilirsiniz."

"Her ne söylesem benimle anlaşmamaya önceden hazırlandığın belli. Farklı düşünen insanların anlaşabilmeleri zordur."

"Bense, aksine, düşünen iki insanın kolayca anlaşabileceklerine inanıyorum."

Tekrar gülmeye başladı. Beni olduğu kadar kendisini de ilgilendiren bu gülüş, hakaret anlamında değildi. Ama ben, bunu bahane ederek, sürdürebileceğime güvenemediğim için konuşmayı kestim. Açık, anlaşılır sorular karşısında şaşırdığım ilk kez oluyordu. Ortaya attığı düşünceler hafif, ama güldürücü şeylerdi. Yine de bunlara cevap vermek, bana zor geliyordu. İshak, söyleyebileceklerimi önceden sınırlandırmış, düşüncelerimi değersiz hale getirmiş, beni kendi alaylı düşünce tarzının etkisi altına almış, üstelik her türlü ihtimali saygıyla karşılamak zorunda bırakmıştı.

Bana hak veriyormuş gibi bir tavır takınarak:

"Dürüst ve akıllı bir insansın, dedi. Verilecek cevabın olmadığı halde boş sözlere başvurmadın. Oysa ben, cevapları ağzına tıkıyordum."

"Evet, yanlış olduklarını göstermek için öyle yapıyor, daha doğrusu alay ediyordun."

"Hayır, öyle bir niyetim yoktu. Konuşalım istiyordum. Ama ne yazık ki sen, kafanı çalıştırmak yürekliliğini göstermiyor, düşünmenin seni nereye götüreceğini bilmediğin için korkuyordun. Kafan alt üst olmuş, bulanmış, sen yine de gözlerini kapıyor, bildiğin o eski yoldan ayrılmak istemiyordun. Buraya hangi sebepten ötürü getirilmiş olduğunu bilmiyorum, üstelik bu beni ilgilendirmez. Ama burada olduğun halde, insan suçluluğu hakkındaki açıklamalarımı kabul etmiyor, söylediklerimin şaka olduğunu sanıyordun. Belki şakadır; ne var ki bu açıklamalardan, pekâlâ güzel bir felsefî düşün-

ce de meydana getirilebilir. Üstelik bu felsefî düşünceyi burada uyguluma imkânı bulur ve onun sayesinde bütün olup bitenlere daha kolay tahammül edebiliriz. Sen, suçsuz olduğunu zannettiğin için üzülüyorsun. Yazık! Eğer serbest bırakmazlarsa, yakında üzüntüden ölürsün ve her şey kendiliğinden hallolur. Ama serbest bırakırlarsa, işte o zaman, bildiğim mutsuzlukların en şaşırtıcısı olur. Dışarıda olan her şey, onların olduğu kadar, senindir de. Onlar, senin bu hakkını elinden aldılar. Bu durumda, serbest kalınca, eşkıyalara katılacak mısın? Onlara, yani seni küçültenlere karşı kin besleyecek misin? Yoksa onları unutacak mısın? Hangisinin en zor olduğunu bilmediğimden soruyorum. Bunların hepsi olabilir, yalnız hiçbiri meseleyi halletmez. Eşkıyalara katılırsan, zorbalık yapacağın için onlara kızma nedenin kalmayacaktır. Eğer kin beslersen, içini kemiren nefret duygusunu yenemeyerek öç almaya kalkacak ve onlardan farksız bir hale geldiğin gibi eninde sonunda yakalanacaksın. Bununsa, intihar etmekten farkı yoktur. Her şeyi unutursan, asil bir davranışta bulunduğunu sanarak avunabilirsin. Ama onlar, korkak, ikiyüzlü olduğunu düşünecek ve sana inanmayacaklardır. Ne yapsan, yine de saf dışı edileceksin. Oysa senin kabul edemediğin şey bu değil midir? Hiçbir şeyin vuku bulmamış olması, biricik hal çaresi olurdu.

"Bu, benim düşüncem!" diye şaşkınlıkla bağırdım.

"Daha kötü ya, dedi İshak. İmkânsız olan budur işte."

İshak! Değişik, farklı, fakat yine eskisi gibi, cevap vermeyen, sadece soran, alay etmek için bilmece yaratan, bilmece yaratmak için soran, ele avuca sığmayan o aynı İshak'tı karşımdaki. Gidemeyeceğim için gülünç olacağını bilmese, eskiden yaptığı gibi yapar, bana 'Git' derdi. Ama o, gidebilir istese, görünmeden çıkıp gider ve ortalıktan kaybolur. Duvarlar da, nöbetçiler de onu durduramaz. Ona hiç kimse bir şey yapamaz. Tıpkı düşünceleri gibi zapt edilemez bir insandır o. İshak, bütün bildiklerimi alt üst eder, beni daima yıkılmış bir halde bırakır. Cevap vermediğim, veremediğim için, ne söylemem gerektiğini sonradan hatırlamış olmam hiçbir fayda sağlamaz. O an, kendimden çok, ona inanmışımdır. Her şey boşunadır, çünkü

o olmayınca, kendime bile inanmıyorum. Onu duyar duymaz, bütün düşüncelerimi inkâr edeceğimden korkuyorum. Bunun için ses çıkarmıyorum. Oysa ancak onun karşısında savunursam, düşüncelerime sahip olabileceğime inanıyorum. Ama bunu bir türlü yapamıyorum. O, benden farklı bir şekilde düşünüyor. Onun o küstah düşünceleri, umulmadık yollarda ilerliyor, benim saydığım şeyleri saymıyor. O, her şeye rahatlıkla bakabiliyor, bense birçok şeyin karşısında apışıp kalıyorum. O yapmıyor, yıkıyor; olanı değil, olmayanı söylüyor. İnandırıcı bir inkâr edişi var. Kendine sınır ya da hedef tayin etmediği gibi, ne bir şeye karşı yatkınlık gösteriyor, ne de bir şeyi savunuyor. Saldırmak, savunmaktan daha kolaydır çünkü.

Kendimi savunmaya çalışarak:

"Hayat, daima aşağı doğru bir düşüş kaydediyor, dedim. Bunu önlemek için gayret sarf etmek gerekir."

"Hayatı aşağıya doğru çeken, kendi kendileriyle çatışmaya başlayan düşüncelerdir. Bu arada yeni düşünceler doğar ve her şey gerçekleştirilmeye başlanmadıkça, bu düşünceler güzeldir. Var olan değil, arzu edilen şey güzeldir. İnsanlar, güzel bir düşünceyi keşfedince, kirlenmemesi için camekân içine gizlemelidirler."

"Öyle olsa dünyayı düzeltmek için elimizde hiçbir imkân olmaz; ömrümüz, bunalım ve ebedî denemelerle geçer."

"Biz, yerin altında bulunuyoruz. Burası da bir dünyadır. Yalnız, burayı düzeltmeye kalkmak, daha kötü bir hale sokmak demektir."

Derken saçmalıklar başladı. Bana, her şeyin farkındaymışım gibi geliyor, fakat yine de vazgeçemiyordum. O hiçten, gayret sarf etmeden yapılan o hedefsiz yolculuktan, sonsuz bir haz duyuyordum. Sorumsuz bir akıntıya kapılıp yüzen bir yaprak gibiydim. Amaçsız, tuhaf ve güzel bir oyuna kendimi kaptırmıştım. Yükseklerde korkusuzca süzülerek uçuyordum sanki. Pişmanlık duyulmayan geçici bir heves; kaçınılmaz, hoş bir zorunluluk; kan dolaşımı; nefes almak gibi bir şeydi bu.

"Kimin için daha kötü olacak?" diye kaygısızca sordum.

"Kendimiz için. Onlar için. Birbirimizi devamlı hapsedecek, hapsedildikçe de buna alışacak ve birer köstebek, yarasa, akrep olacağız" diye karşılık verdi İshak.

"Sessizliği, karanlığı sevecek, buradan çıkmak istemeyeceğiz."

"Çıkmak istemeyecek, ebediyete kadar burada kalacağız. Ebediyetsiz yapamayız biz."

"Birbirimizi unutmayacağız."

"Muhaliflerimizi yeryüzüne kovacak, orada hapsedecek ve unutacağız."

"Cehennemden çıkarıldıktan sonra, hayat nehrine atılmış olacaklardır."

"Mutsuz olacak ve: 'Bize biraz karanlık verin. Biz de sizinle beraberdik!' diye bağıracaklardır."

"Bizse onlara: 'Kendiniz arayın karanlığınızı. Kendiniz suçlusunuz. Bize inanmadınız' diyeceğiz."

"Nasıl da mutsuz olacak: 'Bizi kurtarın! Aşağıya alın!' diye bağıracaklardır. Bizse onlara diyeceğiz ki: 'Kendiniz suçlusunuz. Bize inanmadınız.' "

"Kendiniz suçlusunuz. Yukarıda kalın."

"Ben, arada bir yeryüzüne çıkacağım."

"Daima dik başlısın sen!"

"Sen köstebek-derviş olacaksın. Aydınlığa bakmamızı, karanlık ilimizden uzaklaşmamızı engelleyeceksin."

"Kendi dünyamızı koruyacağız."

"Ben köstebek olmayacağım."

"Tırnaklarımız kanca, derimiz post halini alacak; burnumuz uzayacak."

"Ben köstebek olmayacağım. Git!"

Çömelip yere oturmuş, başımı ıslak, pürtüklü duvara dayamıştım. Duvardan ayrılmaya gücüm yetmiyordu.

Biri, yanı başımda dikilmiş, kalkmam için bana yardım ediyor ve:

"Tahliye edildin. Dostların seni bekliyor" diyordu.

Uzak, kansız bir düşünce bana, sevinmem gerektiğini hatırlatıyordu. Ama ben ne sevinmeye çalıştım, ne de sevinmek ihtiyacını duydum.

"İshak nerede?" diye sordum Cemal'e.

"Başkası için üzülme" dedi Cemal.

"Ama şimdi, az önce buradaydı."

Koridorda, tanımadığım bir adam beni bekliyordu. Getirilirken, üç kişiydiler. Demek ki, onlar için önemli değildim artık.

"Haydi yürü" dedi yabancı adam.

Karanlığın içinde sessizce ilerliyorduk. Adam beni desteklemeye çalışıyor, bense duvarlara çarpıyordum. İlerliyorduk. Kaçıyordum. Uzun zamandan beri yoktum. Şimdi geri dönüyordum. Bir an "Beni kim bekliyor?" diye düşünüyor, sonra umursamıyordum. "Acaba İshak kaçtı mı?" diye düşünüyor, sonra umursamıyordum. Bu arada koyu bir karanlıktan çıkıp, hafif bir karanlığın içine girerek sallandık. Bunun geçici bir gece olduğunu hatırladım. Ebedî olmayan her şey güzeldir. Yağmurlu bir yaz gecesiydi. Yağmurun ateşimi söndürmesi, ellerimdeki yeraltı çamurunu yıkaması için kollarımı öne doğru uzatmak istiyordum. Ama ellerim gereksiz bir şeymiş gibi güçsüz bir halde iki yanımda sarkıyordu.

Onuncu Bölüm

Ruhumu kirleten mutsuzluk olacaktır.

Bir zamanlar korkusunu, şiiri andıran şu sözlerle belirten bir çocuk vardı.

Tavan arasında bir direk var başa vuran,
Bir rüzgâr var kapağı çarpan,
Bir fare var köşeden bakan.

Derviş-asker olan bana ve diğer askerlere mavi gözleriyle hayran hayran bakan bu çocuk, altı yaşındaydı. Arkadaştık, dosttuk onunla. Hayatında beni sevdiği kadar, başkasını sevip sevmediğini bilmiyorum. Yaş farkını ortadan kaldırmış, seviyesine inerek onu sevinçle karşılamıştım.

Mevsim yazdı. Hava sık sık değişiyor, yaz yağmurları yağıyordu. Çadırımızı, kurbağası ve sivrisineği bol olan bir düzlükte kurmuştuk. Sava nehri ile küçüğün yarı kör anneannesi ve annesinin oturdukları han, buradan bir saat uzaklıktaydı.

İlkbahardan bu yana, üç aydır kaldığımız bu düzlükten, nehrin kıyısında mevzilenen düşman kuvvetlerine arada bir saldırıyorduk. Başlangıçta çok insan kaybettik. Elimizdeki kuvvetlerle düşmana bir şey yapamayacağımızı anlayınca buraya yerleştik. İki taraf da kaldığımız yerlerde birbirimize birer engel teşkil ediyorduk.

Zaman sıkıcı ve geçmek bilmeyen bir hal almıştı. Bunaltıcı gecelerde, ay ışığı altındaki ova, sakin deniz gibi nefes alıyor; görülmeyen bataklıklardan gelen kurbağa sesleri, korkunç bir uğultuyu andırarak bize her şeyi unutturuyordu. Tıpkı dünyanın ilk oluşumundaki gibi üzerimizde akıp giden beyaz ve kurşunî bulutların görülmeye başladığı şafak vaktinde kurbağa sesleri de kesiliyordu.

Bulutların kızılımtırak bir renk aldığı, sivrisineklerin çekildiği, yarı uyanık geçirilen gece işkencelerinin sona erdiği ve günün en güzel kısmının başladığı sabahlar, bir kuyunun içine dalar gibi derin uykuya dalıyorduk.

Yağmur yağdığı zaman durumumuz daha da kötü oluyordu. Kış başlıyormuş gibi hava birdenbire soğuyor, ısınabilmek için çadırların içinde iç içe oturuyor; ya öfkeli, tehlikeli kurtlar gibi susuyor ya da gelişigüzel şeylerden söz ederek şarkı söylüyorduk. Sızıntılardan etimize kadar ıslandığımız yetmiyormuş gibi yanlardan giren sular da yataklarımızın altını, çadırın içini üzerinde yürünemeyecek bir çamur denizine çeviriyor ve biz faka basmışçasına, her zamanki mutsuzluğumuzla baş başa kalıyorduk.

Askerler içki içiyor, kumar oynuyor, birbirleriyle kavga ediyor, dövüşüyorlardı. Yağmurdan sırılsıklam olduğum, çadırın bir tımarhaneye, bir yabanî hayvanlar kafesine dönüştüğü anlarda bile istifimi bozmadan tahammül etmeye, her şeyi sükûnetle karşılamaya çalıştığım bir it hayatıydı bu. Bütün çirkinlik ve güçlüklere sessizce dayanmaya zorluyordum kendimi. Gençtim. Bunların, benden beklenen fedakârlıkların bir parçası olduklarına inanıyordum. Köylü ve softa olduğum için her çirkin söz, her küfür karşısında irkiliyordum. Neden sonra askerlerin, yakışık almayan bir şey yaptıklarının farkında olmadan, alışkanlıkla birbirleriyle bu şekilde konuştuklarını anladım. Hazırlanarak, zevk duyarak, kasten küfretmek, çirkin

bir söz söylemek istedikleri zaman gerçekten tahammül edilmez oluyorlardı. Kullandıkları çirkin sözcüklerin karşılarındakini nasıl etkilediğini tahrik edici bir eda ve sakin bir öfkeyle seyrederek yapıyorlardı bunu. Böyle anlarda üzüntüden ağlayasım geliyordu.

Hayat ve insanlar hakkında daha önce hiç duymadığım birçok şey duyuyor; bunlardan bazılarını tecessüs, bazılarını da şaşkınlıkla izliyor; bu arada tecrübelerim arttıkça saflığım kayboluyordu. Kaybolmayan, yalnız içimdeki acıma duygusuydu.

Üzüntülü olduğum sürece askerlerle birlikte kalıyor; ancak durulduktan, düşüncelerimle oradan uzaklaştıktan ve her şeyi yaşamak denen bir zorunluluk gibi kabul etmeye başladıktan sonra yanlarından ayrılıyordum.

Bir gün, kızgın güneşin altında kulaklarımı sağır eden çekirge seslerinden bunalmış, askerlerden handaki genç kadın hakkında duyduklarımdan ötürü içim kararmış bir halde, diz boyu otların arasındaki bir çürük kütüğün üzerinde otururken, çocuğu karşımda gördüm. Güvenle yanıma sokulmuştu. Artık birbirimizi tanıyorduk...

Çocuğun beni bulmamasını tercih ederdim; annesi hakkında duyduklarımı, gözlerimden okuyacakmış gibi korku içindeydim.

Askerlerin anlattıkları, inanılmayacak şeyler değildi. Yakınımızda bulunan biricik kadındı o. İlk köyler uzakta, düzlüğün sonundaki yamaçlarda bulunuyordu. Askerlerin oralara da, özellikle geceleri, daha çok, kadın için gittiklerini biliyordum. Hiç kimse, her an ölebileceğini bilen bir asker kadar aldırmazlık içinde olamaz. Böyle olduğu halde asker, ölümü, daha doğrusu hiçbir şeyi düşünmek istemez ve umursamadan ardında bir yıkıntı bırakır. Askerlerin peşinden giden eski bir acıma duygusu ve uzaklara beraberlerinde götürdükleri o utanç yüzünden, kadınlar da, onlara karşı daha yumuşak davranırlar. Askerin bastığı yerde ot bitmez, ama çocuklar çoğalır. Çocuğun annesi hakkında da aynı şeyi kabullenmek, bana zor geliyordu. Bütün kadınlar hakkında aynı şeyi düşünebilirdim, ama belirli bir kadın olunca, bunu yapamıyordum.

Çocuğun ufak tefek, narin yapılı, henüz genç bir kadın olan annesi, ilk anda dikkati üzerine çekmiyordu. Ancak bu kadının sabit bakışlarını, rahat yürüyüşünü, kendinden emin davranışlarını gören bir erkek, ilgi duymadan onun yanından geçemez; ışıl ışıl gözlerini, çapkınca tebessümü eksik olmayan güzel ağzını, sağlıklı kadınlara özgü o kıvrak vücudunu hemen fark ederdi. Başına gelen felaketlere karşı kahramanca savaşan bir kadındı o. Kocası ölüp de dul kalınca, kendilerine ait olan hanla çevresindeki araziyi ne pahasına olursa olsun korumaya karar vermişti. Harp yüzünden buralar yok olmaya, harabeye, mezarlığa dönüşmeye başlamıştı. Bütün varlığı olan bu yerleri terk etmeyip korurken, felaketi kendi lehine çevirmeye gayret ediyordu. Yiyecek, içki satıyor; handa kumar oynatıyor; daha doğrusu askerlere, kendilerinde olmayan şeyleri veriyor; karşılığında da paralarını alıyordu. Çocuğunu, elinden geldiğince, evden ve askerlerden uzak tutmaya çalışıyor, ama her zaman buna muvaffak olamıyordu. Onunla çocuk hakkında konuştuğum zaman:

"Çocuğum için çalışıyorum. Elinde, avucunda bir şey olmadan hayata atılırsa, zorluk çeker" demişti sükûnetle.

Evet, kadının askerlerle düşüp kalktığını kesinlikle öğrenmiştim. Belki buna mecburdu, belki kendini koruyamamıştı, belki ilk kez kendisi razı olmuştu da sonradan tehdit edilince, aynı şeyi tekrarlamak zorunda kalmış ve zamanla alışmıştı. Bilmiyordum. Bu konuda kimseye bir şey sormak istemiyordum ama duyduklarım beni üzüyordu. Çocuk, durumu biliyor muydu? Acaba eninde sonunda öğrenecek miydi? Yalnız çocuk bakımından değil, kendi açımdan da üzülüyordum. Bunları duymadan önce, kadının yürekliliğini saygıyla anıyordum. Sonraları ise, kendi düşüncelerimden utandığım halde, her genç erkek gibi düşünmeye başladım. Artık serbestçe akan bir su, herkesin elini uzatıp alabileceği besin maddesi gibi bir şeydi bu kadın. Benim utancımdan başka onu koruyan hiçbir şey yoktu. Hem kendimi, hem onu koruyabilmek için çocuğa daha çok bağlanıyordum.

Çocukla yan yolda yürüyor, aynı dili konuşuyor, aynı çocuksu düşüncelere dalıyorduk. Bunu başarılı bir şekilde yapabildiğim zaman

mutlu oluyor, ancak bununla zenginleştiğimi hissediyordum. Kamıştan düdük yapıyor, tiz sesin havaya yayılmasından büyük bir mutluluk duyuyor, annesine götürmek üzere renk renk kır çiçekleri topluyorduk. Kendisine, kötü şeyler düşünmemek için kavak dallarını süslemesi gerektiğini söylüyordum.

"Öyle yaparsam, dallarda çiçek açar mı?" diye soruyordu çocuk.

"Bakarsın açar" diye karşılık verirken, kavak ağacının çiçekli canlanışına kendim de biraz inanıyordum.

"Güneş şimdi nerededir?"

"Bulutların ardında."

"Hava kapalı olunca, hep bulutların ardında mı kalır güneş?"

"Hep bulutların ardında kalır."

"Kavak ağacının tepesine çıksak, güneşi görebilir miyiz?"

"Göremeyiz."

"Ya minareye çıksak?"

"Orada da göremeyiz. Minarenin çok çok ötesindedir bulutlar."

"Bulutta bir delik açılsa da mı göremeyiz?"

Gerçekten, güneş seven çocuklar için, neden bir delik açmıyor bulutta insanlar?

Yağmur yağdığı vakit, büyük evlerinin odalarından birinde onunla birlikte oturduk, bir kez tavan arasında dolaşırken tavandaki direklerden birine başım çarptı. Bana nehrin üstünde, düzlükte yüzen kocaman, evleri kadar büyük bir sandal ve geceleri uyurken yatağının üzerinde parıldayarak uçan sevimli güvercin hakkındaki kendi güzel hikâyelerini anlatır; iki gözü görmediği halde, anneannesinin dünyadaki bütün hikâyeleri bildiğini söylerdi.

"Altın kuşun hikâyesini de biliyor mu anneannen?" diye sordum.

"Biliyor tabii" diye karşılık verdi çocuk.

"Neymiş bu altın kuş?"

"Bilmiyor musun, diye şaştı küçük öğretmenim. Altından bir kuştur bu. Ama onu bulmak zordur."

Sonraları evlerine daha seyrek gitmeye başladım. Düşüncelerim temiz değildi. Çocuğun diliyle konuşmakta güçlük çekiyordum. Gittiğim zaman da, tabii olamıyordum. Birlikte mutfakta oturuyorduk. Annesi mutfağa her giriş ve çıkışında, ikimiz de çocukmuşuz gibi, bize gülümsüyordu. Bakışlarımı ondan kaçırıyordum. Ne yiyor, ne içiyor, ikram ettiklerini geri çeviriyor, ötekilerden farkım olmadığı için, farklı görünmek istiyordum.

"Bu gece bizde kal. Ne diye yağmurun altında gideceksin?" diyordu çocuk.

Kadın, yüzümün kızardığını görünce, gülüyordu.

Bir gece sabaha karşı düşmanlar, çadırımıza saldırdılar. Saldırı aniden olduğu için fazla karşı koyamadan silah ve en lüzumlu eşyalarımızı alarak, ovanın sonundaki yamaçlara kadar çekilmek zorunda kaldık.

Mevkiimizle birlikte hanı da işgal eden düşman, orada mevzilenerek siperler kazmış, korkusuzca bizi beklemeye başlamıştı.

Ancak yedi gün sonra düşmanı nehir kenarına püskürtebilmiş, han ve çevresini tekrar geri alabilmiştik.

İşgal sırasında iki askerimiz handa sıkışıp kalmıştı. Düşman askerlerinin hanın içinde ve dışında cirit attıkları bu yedi sıkıntılı gün boyunca kadın, onları gizledikten başka, bir gün bile aç bırakmamıştı.

Kadının bu davranışını, hepimiz minnetle karşılamıştık. Ancak o iki asker, kadının düşman askerleriyle de düşüp kalktığını söyleyince, ortalığı bir sessizlik kapladı.

Amirlerimden, çocuk ve yaşlı kadının yakın köylerden birine nakledilmelerini rica ettim.

"Ya annem ne olacak?" diye soran çocuğa:

"O sonra gelecek" dedim.

Geniş düzlükte arabanın görüntüsü küçülünce, kadını kurşuna dizdiler.

Çocuk, muhakkak annesinin başına gelenleri öğrenmiş ve bu yüzden, tavan hakkındaki şiiri daha acı olmuştur.

Odamda otururken, bu çocukla korkusunu hatırlayarak, düşüncelerimde geriye, kendi çocukluğuma dönmüştüm.

Bizim evimizde de bir tavan arası vardı. Orada, eski şekillerini yitirmiş o kullanılmayan eşyalar dünyasında, atılmış bir eyerin üzerine çıkar, otururdum. Bu tavan arasındaki her eşya, günün saatlerindeki ışık durumuna ve benim sevinçli ya da üzüntülü oluşuma göre şekil değiştirirdi.

Beni var eden yerlerden biriydi bu tavan arası. Tıpkı tanıdığım diğer yer ve insanlar gibi, orada gördüklerim de beni, bin bir şekilde etkileyerek oluşturuyordu. Yeni değişimlerden sonra, önceye ait olanların daima yok olduklarını, akan zamanın bulutları arasında önemsiz şeylermiş gibi yitip gittiklerini sanıyordum. Oysa beklenmedik anlarda, kendi elimle koymuşçasına izlerini canlı bir şekilde yeniden bulduğum o geçmiş olaylar, eski ve çirkin oldukları halde, sevimli ve güzel görünüyorlardı bana. Salt bir hatırlama olmayan bu yitirilmemiş bölümleri, zaman yeniden keşfediyor, güzelleştiriyor ve ulaşılmaz uzaklardan geri çevirerek benimle birleştiriyordu. Eskiye ait olanlar böylelikle bugünkü şahsiyetim ve anılarımın birer parçası olarak iki misli güçleniyorlardı.

Bu tavan arası, annemden çok sevdiğim yurdumun açık genişliklerinden uzaklaşmak, kendimi anlamak ihtiyacını duyduğum zaman, sığınabildiğim tek yerdi. Burada, ninemin hikâyelerindeki altın kuşu sık sık düşünüyordum. Altın kuşun ne olduğunu bilmiyordum. Ama damın üstüne düşen yağmur damlalarının tıpırtısını, rüzgârın çarptığı tavan kapağının gürültüsünü dinleyip sayısız gözün köşelerden bana baktığını görürken; kendi altın kuşumu, ninemin

coşkun hikâyelerindeki kahraman gibi bulduğumu sanırdım. Mutluluğun tuhaf, akla sığmayan bir şekilde gerçekleştiğini ninemin hikâyelerinden bilirdim.

Coşkun, engelsiz hayallerin ve sınırsız istek özgürlüğünün etkisiyle tecrübesizlikten doğan bu gençlik düşlerimi, hayat unutturmuştu bana. Aynı şey, en güç durumda bulunduğum şu sıralarda, benimle alay edermişçesine tekrar karşıma çıktı.

Bir zamanlar nehir kıyısında, babasının evinde otururken, hayat hakkında hiçbir şey bilmediği için düşler gören bir çocuk vardı.

Yine bir zamanlar, düzlükteki handa, altın kuşu düşünen bir çocuk vardı.

Biz dört kardeştik. Dördümüz de altın kuşu arıyorduk. İlk kardeşim harpte, ikincisi veremden öldü; üçüncüsü ise kalede öldürüldü. Ben, bana ait olanı aramıyorum artık.

İnsan düşlerinin altın kuşları nerelerdedir? Hangi sayısız deniz ve aşılmaz dağlar aşılarak ulaşılır onlara?

Büyük bir istek, içten bir gereksinme duymadan, Ebü'l-Ferec'i okumaya çalıştım. Yalnız kendiminkileri değil, başkasının düşüncelerini de duymak istiyordum.

Kitabı gelişigüzel açtım ve Makedonya Kralı İskender'in hikâyesiyle karşılaştım. İskender'e bir gün, camdan yapılmış, şahane bir yemek takımı hediye etmişler. Fakat o, çok beğendiği halde, hediyelerin hepsini kırmış.

"Neden kırdınız? Hediyeleri güzel bulmadınız mı?" diye sorulunca da İskender:

"Bilhassa, güzel oldukları için onları kırdım, karşılığını vermiş. O kadar güzeldiler ki, sonradan onları yitirmek, bana daha zor gelecekti. Çünkü nasıl olsa zamanla birer birer kırılacaklar ve ben şimdikinden daha çok üzülecektim."

Basit ve saf olmasına rağmen, bu hikâye beni şaşırttı. Acı bir anlamı vardı. Bu düşünceye göre, insanın sevebileceği her şeyden vazgeç-

mesi gerekir; sevdiklerini yitirip, üzülmesi kaçınılmaz bir sonuçtur çünkü. Yitirmemek için, sevgiden vazgeçmek zorundayız. Başkası yok etmesin diye, kendi sevgimizi kendimiz yok etmek zorundayız. Acı çekmek ihtimali olduğu için her türlü bağlılıktan kaçınmalıyız.

Kaba, umutsuz bir anlamdı bu. Bütün sevdiğimiz şeyleri kendimiz yok edemeyiz. Bunları başkasının yok etmesine imkân kalır daima.

Acı verince, kitapların neden akıllı oldukları düşünülür.

Kimsenin akıllılığı, bana yardımcı olamaz. Başlangıca dönmeyi tercih ediyorum. Üstelik bunu gayret sarf etmeden, kendimi zorlamadan yapıyorum. Hiçbir şeyi aramıyorum, her şey kendi kendini arıyor ve buluyor.

Günlerden beri dinmeyen yağmur, eski tekkenin kiremitlerinde hırçınlıkla zıplayıp duruyor, kararan havadan ilerisi görülmüyor, başımın üstündeki tavanda görünmeyen ayaklar dolaşıyor. Başıma vuran bir direk, kapağı çarpan bir rüzgâr, köşeden beni gözetleyen bir fare ve karanlığın içinden mahzun gözlerle bana bakan bir çocuk var.

Bir an, yalnızlık içindeki o uzak çocuk gibi düşünmeyi, duymayı, heyecanlanmayı başarıyorum. Her şey güzel bir sır ve her şeyin yalnız istikbali ya da sınırsız bir devamı var. Derin bir sevinç, derin bir acı gibi, her şey güçlü yansımalar içinde... Olay değil, duyuş ve düşünüş havasıdır bunlar. Bazen tatlı bir rüzgâr, sakin bir akşamüstü, belirsiz ışıldama, esriklik gibi kendiliğinden geliyor ya da kopuk resimler, karanlığın içindeki görüntüler, güneşli bir sabah vaktinde duyulan bir gülüş, sakin nehrin üzerindeki ayın yansıması, kıvrımı budaklı bir ağaç şeklinde beliriyorlardı. Eski hayatıma ait bu kırıntıların bende var olduğunun farkına bile varmamıştım. Hatta bu kadar uzun bir zaman bende neden kaldıklarını da, bilmiyordum. Bütün bunlar, eskiden çok mu önemli şeylerdi benim için? Belleğime yapışıp kaldıklarına göre öyle olsa gerek. Şimdi ise eski oyuncaklar gibi, önüme dökülüyorlardı, zamanın içinde boğulmuş olan eski yaşantımı unutmuştum. Eskiden bana ait olan bu kırık dökük kalıntılar yeniden su yüzüne çıkıyordu.

Uyurgezer bir insana benzemeye başladım.

Geceleri geç vakitlere kadar kımıldamaksızın oturuyordum. Karanlığa karşı, odanın iki ucunda, devamlı olarak birer mum yakıyordum. Çevremdeki karanlık, karanlığın içindeki dünya gibi sessiz ve sakindi. Beni karanlıktan ayıran pencerenin kapkara camına, her şeyden ayıran odanın kurşunî duvarlarına bakıyor; bir anlık dalgınlığımdan yararlanarak açılacakmış gibi gözlerimi onlardan ayıramıyordum. Bütün odayı karşıma alacak şekilde oturduğum köşeden kalkmıyor, şıpır şıpır yağan yağmurun sesini, tahta oluktan akan suların gürüldeyişini, güvercinlerin tavanda çıkardıkları tıpırtı sesleri ile uykulu guguklamalarını dinliyordum. Tekdüzen içinde devam eden bu sesler, geçmek bilmeyen gecenin ve yaşamayan hayatın birer parçası oluyorlardı.

Artık sebep, bütünlük, süreklilik aramıyordum.

Düzenlemek, sıraya koymak, anlamla sınırlandırmak istediğim her şeyin sonunda uzun, kapkara bir gece ve durmadan yükselen sular duruyordu.

Ve düzlükteki çocuk, ıstıraplı bir nişan gibi belleğinde kalıyordu.

Sonradan bu çocuğu arayıp buldum ve tekkeye getirdim. Birbirimizi tanımakta güçlük çektik, yüreklerimiz değişmişti çünkü.

Anneannesi öldükten sonra, dünyada tek başına kalmış. Harpte ölen bir annenin yetim kalan çocuğu olarak bırakıldığı köyde çobanlık yapıyordu.

Dağ başına ekilmiş bir bahçe çiçeğine, çocuklarca kanatları koparılmış bir çekirgeye, insanlarca kaygısızlığı çalınmış düzlükteki çocuğa benziyordu. Yüzü, vücudu, sesi ona aitti; ama o, kendisi değildi.

Karşımda, taşın üzerindeki o sönük, sağır, uzak oturuşunu hiçbir zaman unutmayacağım. Eskiden kuşlar gibi sevinen o pırıl pırıl çocuktan bir iz bile kalmamıştı.

"Benimle birlikte kalacaksın. Seninle ilgileneceğim. Okulda okuyacaksın" diyordum. Oysa: "Gül, kelebeklerin peşinden koş, düşle-

rinin üstünde parıldayan o güvercini anlat bana" demek geliyordu içimden. Fakat o artık hiçbir şey söylemiyordu.

Şimdi, önümde açılan boşluğun karşısında, boğulmakta olan bir insanın can havliyle çocukluğa, kitaplara, hayalî şeylere sarıldığım şu yağmurlu günlerde o, sessizce odama giriyor ve konuşmadan, duvarın dibinde dikilip duruyordu.

"Otur Molla Yusuf!" diyordum.

"Fark etmez" diyordu o.

"Ne istiyorsun?"

"Temize çekmem gereken bir şey var mı?"

"Yok."

Daha bir süre öyle dikilip duruyordu. Ne konuşacağımızı bilemiyorduk. İkimiz için de uygunsuz bir durumdu bu. Sonra hiçbir şey söylemeden çıkıp gidiyordu.

Aramızdaki engelin ne olduğunu, hangi bağların bizi birleştirdiğini, hangi bağların ayırdığını bilmiyordum. Bir zamanlar severdik birbirimizi. Şimdi ise ölü gözlerle bakışıyorduk. Felaketten önceki o zamanın üzerinde güneş ışını gibi parıldayan o eski sevinçle birbirimize bağlı olduğumuz halde, sevincin uzun süremeyeceğini durmadan birbirimize hatırlatıyorduk.

Molla Yusuf'un bir kez olsun kendi çocukluğundan, düzlükten, handan söz ettiğini duymadım. Oysa her bakıştığımızda, gözlerinde, annesinin ölümünü hatırladığını görüyormuşum gibi geliyordu bana. Onun bu en acı anısına, kopmaz bir şekilde bağlıydım sanki. Belki olayı unutmuştu ve ötekilerle birlikte beni de suçlu sayıyordu. Bir kez bunu kendisine açıklamak istemiştim. Ama o, korku içinde:

"Biliyorum!" diye sözümü kesmişti.

Kimsenin bu yasak bölgeye girmesine, içinde kurduğu karanlık düzeni bozmasına izin vermiyordu. Molla Yusuf'un şüphesi, ka-

ramsarlığı, mutsuzluğu ve yaptığım iyilikleri hiçe sayması karşısında duyduğum üzüntü, gün geçtikçe aramızın daha çok açılmasına sebep oluyordu.

Babasıyla barışan Hasan, babasının kişiliğinde hem bir koruyucuya, hem bir kaynanaya, hem de şımarık bir çocuğa sahip olduğunu söylüyor; ama bu barışmadan duyduğu sevinci de gizleyemiyordu. Hasan'la babası bir vakıf kurmaya karar vermişler. Mallarından kendilerine düşen payları, yoksul ve yetimlerin yararına kurulacak bu vakfa bırakacaklarmış. Hasan, bu vakfı yönetecek akıllı, dürüst, becerikli -bu zamanda eğer varsa- bir mütevelli bulmaya çalışıyordu. Enişteşi Aynî Efendi'den söz ederken de:

"Eğer hıncından çatlamazsa, yüreği taştanmış demektir" diyordu.

Hasan'ın bu vakıf işine mi, yoksa enişteşini mirastan mahrum bıraktığına mı daha çok sevindiğini kesinlikle ayırt edemiyordum.

Hasan, Molla Yusuf'un yazdığı Kur'an-ı Kerim'i babasına hediye etmek üzere satın almaya karar verdi. Molla Yusuf, kendisine verilen parayı önce kabul etmek istemedi.

"Paraya ihtiyacım yok benim" dedi.

Elindeki Kur'an-ı Kerim'e baktıkça, şaşkınlığı artan Hasan:

"İnsan, iki yıl boyunca göz nuru akıtarak meydana getirdiği bir eseri öyle kolay kolay hediye edemez. Paraya ihtiyacın yoksa, ihtiyacı olana verirsin" dedikten sonra, bana dönerek şöyle konuştu:

"Şeyh Ahmet Efendi, yanınızda böyle değerli bir sanatçı olduğu halde, sesinizi çıkarmamanıza şaşıyorum doğrusu. Yoksa elinizden kapacaklar diye mi korkuyorsunuz? Bu eser, ünlü hattat Müberrid'i hatırlatıyor bana. Hatta belki onunkilerden daha güzel, daha ihtiraslı, daha samimi bir eser bu. Molla Yusuf, Müberrid adı hakkında hiçbir şey duydunuz mu siz?"

"Hayır, duymadım."

"Müberrid, sizinki gibi bir hediye sayesinde meşhur ve zengin olan bir hattattır. Oysa sizin hakkınızda kentimizde kimse bir şey bilmi-

yor, tekkeye gelip gidenler bile. İnsanlarımız İstanbul'a, Mısır'a hediyeler götürürler, ama biz haberi başkalarından alırız. Birbirimizi tanımayız, birbirimizle ilgilenmeyiz, daha doğrusu kendi kendimize inanmayız biz."

Bu serzenişleri reddederek:

"Her ne sebeple olursa olsun, burada sağlanan şöhret küçük ve önemsizdir. Ben, kendisini İstanbul'a göndermek istedim, fakat o razı olmadı" dedim.

Molla Yusuf, ilk karşılaştığımızda olduğu gibi şaşırdı. Yalnız bu kez daha az korku duyarak:

"Ben bu işi kendi zevkim için yapıyorum. Bir değeri olduğunu düşünmedim bile" diye konuştu alçak bir sesle.

Hasan güldü ve:

"Bu söylediklerin eğer samimiyse, önünde ayağa kalkıp selam vaziyeti almam gerekir" dedi. Sonra da, bu iltifat karşısında ne söyleyeceğini bilmeden giden delikanlının ardından bakarak şöyle konuştu:

"Hâlâ utangaç ve duygulu insanlar varmış demek. Tuhaf değil mi bu, dostum?"

"Duygulu insanlar her zaman olacaktır."

"Tanrı'ya şükürler olsun ki bunun ne olduğunu bilmeyenler, çoğunluktayız. Böylelerini damızlık olarak saklamamız gerekir. O, sizi fazla ilgilendirmiyormuş gibi bir haliniz var."

"Sessiz, içine kapalı bir insandır o."

"Utangaç, sessiz, içine kapalı; Allah yardımcısı olsun."

"Neden?"

"Tuhaf bir mesleğiniz var doğrusu. Siz, halkın korku ya da alışkanlıkla satın aldığı sözcükleri satıyorsunuz. O, bunu yapmak istemi-

yor ya da yapamıyor. Üstelik sessizliğini, yeteneğini de satamıyor; başarı ise umurunda bile değil. Bu delikanlı için önemli olan nedir peki?"

"Onunla neden bu kadar çok ilgileniyorsunuz?"

"İlgilenmiyorum, konuşuyoruz. "

"Mutsuz bir insanı teşhis etmedeki becerinizi takdir etmemek elde değil."

"Molla Yusuf mutsuz mu yoksa?"

Molla Yusuf hakkında bütün bildiklerimi anlattım. Hasan, sözümü kesmeden, sonuna kadar heyecanla dinledi beni. Durumu hemen anladı ve:

"Galiba siz de, henüz şimdi onu anlayabiliyorsunuz. Daha önce bu çocuğa yardım edemez miydiniz?" diye sordu.

"Ne kimseden yardım kabul ediyor, ne kimsenin yanma sokulmasına müsaade ediyor, ne de kimseye inanıyordu."

"Sevgiye inanırdı; çocukmuş ne de olsa."

"Onu seviyordum, buraya getiren de benim zaten.

"Sizi suçlamıyorum. Suçlu olan hepimiziz. Sevgimizi gizleyerek boğuyoruz. Yazık, size de, ona da yazık."

Bunu söylerken ne düşündüğünü bilmiyordum Hasan'ın. Eğer birbirimizi sevebilseydik, Molla Yusuf'un kardeşimin yerini tutabileceğini düşünüyordu herhalde. Oysa kardeşimin yerini kimse tutamaz.

Yusuf'a yardım etmedim! Bana yardım eden oldu mu ki?

Hasan'la konuşurken kendimden söz ettim. O ise sadece delikanlının adını duydu. Yusuf'un hikâyesinin arasına kendimi sıkıştırmıştım. Neden böyle yaptım? Yusuf genç diye mi? Mağrur ve güçlü olduğum için mi? Bunu kendim de bilmiyorum. Güçlü olanlara kimse acımaz.

"Ya şimdi, aranız nasıl şimdi? Hâlâ susuyor musunuz?"

"Mutsuz insanlar, fazlasıyla alıngan olurlar. Başka türlü davranmaya kalksak birbirimizi kırmış olabiliriz."

Açıklanması güç olan şeylerden söz etmeye değmez. Örneğin Yusuf'un düzlükteki çocukluk günlerine ait anılarımı tekrarlamaktan hoşlanmadığımı, ama onun bu ümit kırıcı soğuk farklılığıyla karanlık suskunluğundan nefret ettiğimi söylemedim. Buna karşılık ilişkiyi basitleştirerek:

"Gerçi biraz yabancılaşmış gibi bir durumumuz var ama yine de, kuvvetli bir bağla birbirimize bağlıyızdır biz. İnsan, yardım ettiği kimseden kolay kolay kopamaz. Böylece, kendine ait güzel bir anıyı korur çünkü. Yusuf'la ben, en yakın iki akraba gibiyizdir. Tıpkı akrabalar arasında olduğu gibi, anlaşmazlıklarımız da daima sevgiye yakındır" dedim.

"Ama birbirlerinden nefret eden akrabalar da vardır" diyerek güldü Hasan.

Söylediği beni şaşırtmadı. İyi ki bu kadar bile ciddi olabilmişti.

"Henüz o raddeye gelmedik" diye kendisine şakayla karışık cevap verdim.

Bundan sonra sık sık görüşmeye başladılar. Ya Hasan, kendisi tekkeye geliyor ya da Molla Yusuf'u evine çağırtıyordu. Birlikte Hasan'ın işleri peşinde koşuyor, mukaveleler yazıyor, birtakım hesaplar yapıyor, akşamüstleri nehir kıyısında dolaşıyorlardı. Hasan'ın canlılığı etkisi altında kalan Molla Yusuf, gözle görülürcesine değişiyordu. Kendisini diğer insanlardan ayıran o saygılı dalgınlığı devam ediyordu ama artık umutsuz ve ağır değildi. Karşımdaki o uzak çocuk canlanıyordu sanki.

Hasan bir gün tekkeye uğramasa, Molla Yusuf'un huzuru kaçıyordu. Ancak onu tekrar karşısında gördükten, dostça sözlerini işittikten sonra neşeleniyordu. Hasan'la ben konuşmaya başlayınca, Molla Yusuf bu yeni dostluğun verdiği saygı görevini unutarak yanımız-

dan ayrılmıyordu. Hasan da, delikanlının bu sessiz bağlılığından ve kendisini sevinçle karşılamasından hoşlanıyordu.

Derken, çok çabuk, beklenmedik bir anda her şey değişti. Hasan tekkeye gelmez, Yusuf'u da yanına çağırmaz oldu. Artık görüşmüyorlardı.

Bu duruma şaşarak:

"Hasan'a ne oldu?" diye sordum bir gün.

"Bilmiyorum" diye karşılık verdi Molla Yusuf.

"Kendisini görmeyeli kaç gün oldu?"

"Beş gündür tekkeye uğramadı."

"Neden gidip kendisini aramadın?"

Başını öne eğen Molla Yusuf, güçlükle cevap verdi:

"Aradım ama yanına sokmadılar."

Hasan'ı ben bile güçlükle görebilmiştim. Herkese dalgın bir şekilde bakan ufak tefek bir kadın, saçma çiçek takmış, süslenmiş, kokular sürünmüş, ümitli bir bekleyiş içinde gülümseyerek beni kapıda karşıladı. Ancak, kapıyı açık bulduğumu ve kimseye görünmeden içeriye girdiğimi söyleyeceğime dair söz aldıktan sonra beni korkuyla eve aldı. Herhalde, kapıyı kilitlemeyi unutmuşum diyerek, kendini daha kolay mazur gösterecekti.

Hasan'ı divanhanede buldum. Kumar oynuyorlardı. Gün olduğu halde, divanhanenin perdeleri açılmamıştı. İçeride mumlar yanıyordu. Odanın üst kısmında biriken sigara dumanları, bulut gibi dalgalanıyordu. Kumar oynayanların hepsinin yüzleri sapsarıydı. Yanlarında sahanlar, bardaklar, önlerinde de para tomarları duruyordu.

Hasan'ın yüzünde sert, hırçın bir ifade vardı.

Bana şaşkınlıkla, hiç de nazik olmayan bir şekilde baktı. Geldiğime pişman olmuştum.

"Sizinle konuşmak istiyorum" dedim.

"İşim var şimdi" diye karşılık veren Hasan, elindeki zarı kilimin üzerine attı ve "İsterseniz oturun" dedi.

"Vaktim yok."

"Ne hakkında konuşacaktınız?"

"Önemli değil. Başka zaman konuşuruz."

Kırgın ve şaşkın bir halde odadan çıktım. Nisan yağmurunu andıran bu palavracı adam kimdi?

İkinci sofanın sonuna geldiğimde Hasan odadan çıktı.

Onu ilk kez kendini ihmal etmiş, pejmürde bir vaziyette görüyordum. Karşımda duran bu adam, Hasan değildi sanki. Yüzünde nur kalmamıştı. Işığa çıkınca gözlerini çirkin bir şekilde kırpıyordu.

Gülümsemesiz birbirimize bakıyorduk.

"Affedersiniz, dedi somurtarak. Uygunsuz bir anda geldiniz."

"Görüyorum."

"Böylesi daha iyi. Beni, her yönümle tanımış oldunuz."

"Günlerdir görünmüyorsunuz. Sizi merak ettik."

"İşlerim vardı. Bu gördüğünüz değil, başka işler demek istiyorum."

"Ayrıca Yusuf için de geldim. Aranızda bir şey mi geçti? Sizi sormaya gelmiş, onu eve almamışsınız."

"Canım konuşmak istemiyor her zaman."

"Adam size alıştı, sizi sevdi..."

"Sevdi sözcüğü, bence aşırı bir ölçü; aşırı ise tamamen önemsiz. Ne var ki, ikisi için de suçlu olan ben değilim."

"Önce elinizi uzatıp onu yalnızlıktan çektiniz, sonra tekrar bıraktınız. Neden?"

"Kimseye hayatımın sonuna kadar bağlanamam. Benim de mutsuzluğum bu. Deniyorum, ama başaramıyorum. Tuhaflık neresinde bunun?"

"Sebebini öğrenmek isterdim."

"Sebebi bende."

"O halde, neyse... Affedersiniz."

"Onu sevdiğinizi söylemiştiniz. Bundan emin misiniz?"

"Bilmiyorum."

"Demek ki sevmemişsiniz. Benimsemeyi göze alamadıktan sonra, onu ne diye buraya getirdiniz?"

"Benimsediğim için onu buraya getirdim."

"Evet, minnettarlığını bekleyerek sadece ona karşı görevinizi yaptınız. O ise, gittikçe sizden ayrılıyor ve nefretle doluyordu."

"Nefretle mi doluyordu? Kime karşı?"

"Herkese, belki size karşı bile."

Bu konuyu daha önce kendim de düşündüğüm halde, bu durum karşısında:

"Neden benden nefret etsin?" diye şaşkınlıkla sordum.

"Onu ya dost olarak bağrınıza basacak ya da kovacaktınız. Bu durumda, kuyruklarını yuttukları için sarmaş dolaş olmuş iki yılan gibisiniz."

"Benim yapamadığımı, sizin yapacağınızı umuyordum."

"Ben de, aynı şeyi başkasının yapmasını isterdim, tıpkı bütün diğer insanlar gibi. Bunun için hiçbirimizin bir şey yaptığı yok zaten. Bu kadar yeter mi? İçeride beni bekliyorlar."

"Bütün bunları size Yusuf mu söyledi?"

Rakı ve tütün kokan, kaba, kavga etmeye hazır bir durum içindeki Hasan, cevap vermeden dönüp gitti.

Onu bu halde de gördüğüm iyi oldu.

Hasan, ilgiye layık bir insan değildir. Ne istediğini bilmez ya da bilir de gerçekleştiremez. Temiz yürekli olmasına rağmen, dayanıklı değildir çünkü. Hasan başlar ama bitiremez. Onun bütün mutsuzluğu, umutsuz başlamalarında, üzerinden geçemeyeceği köprüler kurmasındadır. Gerçekleşemediği halde sönmeyen bir arzunun kahrıdır bu. Hasan durmadan, heyecanla arar; fakat aradığını bulamadan bıkar ve geri çekilir. Onu düşünceler kendilerine doğru çekiyor da insanlar, geri itiyor sanki. Vazgeçtiği için değil, hep yeniden başladığı için tuhaf bir duygu, tuhaf bir acıdır bu. Her şey kendinde kalır, başkasına geçemez.

Yine de, sebepleri onun dışında arıyordum.

Yusuf'u kovduğu için suçluydu. Ama elimde olmayarak, tamamen mantıksızca: "Neden?" diye soruyordum kendi kendime. Bu arada da suçu başkasına aktardığımın farkına varamıyordum.

Yusuf'a karşı duyduğu hayranlık, neden bu kadar çabuk sönmüştü? Buna sebep olmak için ne yapmıştı ki Yusuf? Bunu, Hasan'ın kendisinin söylemesini istiyordum. Oysa kendini suçlamaktan başka bir şey yapmadı Hasan. Bu kendi kendini suçlamayı, onun hesabına kaydettim. Ama yine de sormaya devam ediyordum: Yusuf ne yaptı?

Kendi kendime, kendim için Hasan'a soruyordum. Bu sır, bana karanlık gibi azap veriyordu. Her şeyi olduğu gibi bunu da, yaşamımı ekmek, su kadar etkileyen mutsuzluğuma bağladım. Kendime korkunç bir şekilde eziyet ederek, öldürülen kardeşim ve benimle ilgili olan her insanı, her olayı, her sözcüğü yeni baştan inceliyordum. Her şey buna bağlıydı. Ne pahasına olursa olsun bunu halletmeliydim. İnsanlar arasında geçen bir olayın tamamen gizli kalmasına imkân var mıdır?

Bu kopuş, beni tekrar geriye dönmek zorunda bıraktı.

Belleğimde her şey sayısız kez tekrarlanıyor ve karşıma hep bildiğim şeyler çıkıyordu. Ta ki umulmadık ilişkileri ortaya çıkarıp beni sonuca ulaştıracak ipuçlarını elde edinceye kadar, bu azap verici oyuna devam ettim. Ancak her şeyi birleştirdikten sonra, neyin meydana çıkacağını görecektim. Tıpkı kumar gibi, umutsuz ve ihtiraslı bir oyundu bu. Kesin bir sonuç beklemiyordum. Ama belirsizliğin de tahrik edici bir özelliği vardı. Bulduğum altın zerreleri, altını aramak için beni tahrik ediyordu.

Belki de, kapılabileceğim kuşkuya karşı bir savunmaydı bu. Uzak değil, beni saran ateşten bir çember gibi parıldıyordu bu korku. Bir şeyle meşgul olmak, bir şeyle korunmak, kimsesiz olmamak yanılgısıyla kendimi savunuyordum. Bir zamanlar karşılaştığım insanları içimde canlandırıp onlara, bilinen şeyleri söyletmek kolay değildi. Bu hayalî davranışlar, uğultular, fısıltılar, kargaşalıklar, bu akılsızca birleştirmeler içinde fırtınada cankurtaran simidine sarılır gibi bir tek düşünceye sarılmayı başarıyordum.

Düğümleri çözüp kendimce bir seçim yaptıktan sonra, bu bulanık akıntıya tesadüfen mi düştüğümü, yoksa başkaları tarafından mı itildiğimi anlayacak ve suçluları meydana çıkaracağım.

Dinmeyen yağmur tıpırtıları, güvercin sesleri, güneşsiz günler ve karanlık gecelerle sınırlanan yarı bir dünya içindeki odamı, sessiz, benim gibi korkmuş tanıklar ziyaret ediyor ve ben, bu tanıkları, tıpkı sorgu sırasında olduğu gibi önemlilerle önemsizler diye ikiye bölüyordum. Önemliler, suçlulardı. Onları biliyordum. Her şeyi söylememiş olanlar önemliydi benim için.

Bu gölge tanıklarla yaptığım konuşmalarda, elimden geldiğince, her şeyi tekrar gözden geçirdim. Ancak sezgi ve kuşkularımı denetlemeye başlayınca, sözcükler bana yeterli görünmedi. Sırrı çözebilmek için canlı insanların arasına karışmak zorunda kaldım.

Her şeyin üzerine unutkanlığın düşmesi için bir süre bekledim. Bereket versin ki insanlar, kendilerini ilgilendirmeyen şeyleri çabuk unuturlar. Ben de o acıklı günleri unuttuğumu, korktuğumu, kendimi okumaya, duaya verdiğimi göstermek, herkesi buna inandırmak için elimden geleni yaptım.

Molla Yusuf'u yanıma çağırıp acıklı günlerimde mevkiime yakışmayacak şekilde anlayışsızca davranarak Allah'ın ve insanların karşısında hata işlediğimi itiraf ettim. Kardeşime olan sevgimin, onun ölümüyle duyduğum acının beni kör ettiğini, bilmediğimiz günahlar yüzünden Allah'ın bizi cezalandırdığını düşünemediğimi söyledim.

Huzursuzca, heyecanla beni dinleyen Molla Yusuf:

"Ne günahları?" diye sordu.

"Ne günahları olduğunu kıyamet gününde öğreneceğiz" diye karşılık verdim.

"Kıyamet gününe daha çok var. O zamana kadar ne yapacağız?"

"Bekleyeceğiz."

"Allah'ın verdiği cezayı uygulayan eller de, günahkâr sayılır mı?"

Bu soru karşısında şaşırdım. Molla Yusuf, hiçbir vakit benim yanımda böyle sert konuşmamış, böyle öfkeyle soru sormamıştı.

"Onu bilmem oğlum, diye cevap verdim. Ama bildiğim bir şey varsa, o da her insanın, yaptıkları için Allah'ın karşısında sorumlu olduğudur. Herkes değil, sadece suçlu olanlar suçludur."

"Bunu, kötülük edenler için değil, kötülüğe uğrayanlar için soruyorum."

"Kendin için sorduğunun farkındayım. Evet, sana kötülük edilmiştir. Bu yüzden ne cevap vereceğimi bilemiyorum. Sana kötülük edenlerin suçsuz olduklarını söylesem, doğru olmaz, üstelik seni de kızdırmış olurum. Suçlu olduklarını söylersem de duyduğun nefreti tasvip etmiş olurum."

"Ne nefreti? Kimden nefret ediyormuşum ben?"

"Bilmiyorum. Belki benden bile."

Önünde birleştirdiği ellerine bakan Molla Yusuf, Hasan'a ait bu sözleri duyunca aniden bana döndü; kudurgan, şaşkın, sert ve gerçekten nefretle baktıktan sonra tekrar başını çevirdi ve fısıldar gibi:

"Sizden nefret etmiyorum ben" dedi.

Her zaman yaptığı gibi ayağa kalkıp gideceğinden korkarak telaşla:

"Bana olan güvenini kaybettiysen, onu tekrar kazanmak isterim. Kaybetmediysen ne âlâ. Yeni dostluklara değer veririm. Daima ihtiyaç duyduğum bir sevgi kaynağıdır yeni dostluklar. Eski dostluklar ise, sevgiden de üstündürler; benliğimizin birer parçasıdır onlar. Sen ve ben, dalları, damarları birbirine kaynamış iki bitki gibiyiz. Birimizin ayrılması, ikimizin de zarar görmesine sebep olur. İki bitki gibi aynı hatırlama ocağında geliştiğimiz halde ikimiz de kendi hayatımızı yaşayacağımıza tek vücut olabilir, daha çok şeyler yapabilirdik. Bütün yitirdiklerimiz için üzülüyorum şimdi. Neden sustuk? İkimiz de diğerimizin o olayı düşündüğünü biliyorduk. Unutulması mümkün olmayan bir şeydir o. Daha yaşlı ve daha tecrübeliyim ben. Senden çok kendime kızıyorum bu yüzden. Beni koruyan bir şey varsa, o da seni daima aynı ölçüde sevmiş olmamdır. Aramızdaki bu soğukluğa sebep olan, senin soğuk tutumundur. Ölü yavrusunu göğsünde taşıyan bir maymun gibi mutsuzluğunu kıskançlıkla kendine saklıyordun. Kendimiz için ölüleri gömmek zorundayız. Bu konuda, benden başka kimse sana yardımcı olamaz. Neden bana bir kez olsun annen hakkında soru sormadın? Onunla ilgili olan her şeyi yalnız ben bilirim. Kaşlarını çatıp suratını asma. Seni üzecek bir şey söylemeyeceğim onun hakkında. Ben ikinizi de severdim."

Boğuk, kaba, tehlikeli bir sesle:

"Demek onu seviyordunuz!" dedi Molla Yusuf.

"Korkma. Anneni kız kardeşim gibi severdim" diye karşılık verdim.

"Neden kız kardeş gibi sevecekmişsiniz? Fahişeymiş o."

Kaba bir insan olduğunu; annesi hakkında bu ilk konuşmayla birlikte duyduğu acının yeniden canlandığını, kendisine azap verdiği-

ni bildiğim halde; onun bu sert, insafsız, her şeyi göze aldığını belli eden konuşması beni korkuttu. Acısı bu kadar büyüktü demek.

Kendisini teskin etmek için şöyle konuştum:

"Acı çektiğin için kabalık ediyorsun. Annen iyi bir kadındı. Günahkâr değil, bir kurbandı o."

"Madem öyleydi, onu neden öldürdüler?"

"Aptal olduklarından."

Molla Yusuf, bana düşmanca baktı ve kendimi savunamayacağımı umarak şu soruyu sordu:

"Peki, siz ne yaptınız?"

"Onu bağışlamaları için boşuna uğraştım. Yalvarmalarım bir sonuç vermeyince de orada olup bitenleri görmemen için seni başka bir köye götürdüm. Sonra bir köşeye gizlenip insanlardan tiksinerek ağladım. Onlara aynı zamanda acıyordum da. Bütün gün birbirlerinin yüzüne bakamamışlardı utançtan."

"Fazla bir şey değil ki bir gün. Onu kim... Nasıl öldürdüler?"

"Bilmiyorum. O anda, orada duramamıştım. Sonra da sormak istemedim."

"Öldürdükten sonra neler konuştular hakkında?"

"Hiçbir şey. Kendilerine gurur vermeyen şeyleri çabuk unutur insanlar."

"Ya siz?"

"Çok geçmeden oradan ayrıldım. Annene reva görülen bu muamele bana utanç veriyordu. Uzun zaman senin için de, onun için de acı duydum. Hele senin için. Birbirimizle dosttuk. Daha iyi bir dostum hiç olmadı."

Molla Yusuf gözlerini kapadı, kendinden geçmiş bir halde bir süre iki yana sallandı, sonra bana bakmadan sakin bir sesle:

"Gidebilir miyim?" diye sordu.

"Hasta mısın?"

"Hayır, hasta değilim."

"Gidebilirsin. Bu konuşma ikimizi de sarstı. Buna alışmamız gerekir."

Molla Yusuf acele ederek odamdan çıktı.

Mustafa'ya bal tedarik etmesini emrettim. Molla Yusuf'a da sık sık gezintilere çıkmasını, yeniden Kur'an-ı Kerim sureti yazmasını tavsiye ettim. Ama o, öncekinden daha içine kapalı, daha tuhaf bir hal alarak bütün söylediklerimi reddetti. Gösterdiğim ilgi ona azap veriyordu sanki.

Hafız Muhammed, sözde beni ikaz ederek:

"Onu şımartacaksınız" diyordu. Oysa bu durumdan memnun olduğu, her halinden belli oluyordu. Kendisi hiçbir vakit bir kimseye bağlanmak istemediği halde, başkasının iyiliği onu heyecanlandırırdı. Ona göre iyilik, seyredilmeye değer, güneşin doğuşu gibi bir şeydi.

Kendimi savunarak:

"Molla Yusuf, gerçekten zayıfladı. Son zamanlarda, ona bir şeyler oluyor" dedim.

"Evet, ben de bunun farkındayım. Sakın âşık falan olmasın?"

"Âşık mı dedin?"

"Neden şaşırıyorsunuz? Genç bir insandır o. Evlenip tekkeden ayrılması en iyisi olurdu bence."

"Kiminle evlensin? Âşık olduğu kadınla mı?"

"Hayır, asla! Az mı kız var kentte?"

"Bir şey bildiğinin farkındayım. Neden söylemiyorsun da, benim tahmin etmemi istiyorsun?"

"Öyle fazla bir şey bildiğim yok benim de."

"Ne biliyorsan onu söyle."

"Söyleyeceklerim dürüstlüğe sığmayabilir. Yalnız ben böyle düşünüyorum belki de."

Konuşması için ısrar etmiyor, nasıl olsa konuşacağını biliyordum. Tereddüt içinde olduğunu göstermeye çalışması gülünçtü. İçini kemiren şeyi söylemek için konuşmaya başlamıştı. Kim bilir gördüklerini o saf kafasında nasıl yorumlamıştı? Ondan fazla bir şey öğreneceğimi sanmıyordum.

Her şeyi duyduktan sonra, Hafız Muhammed'in anlattıkları bana da tuhaf göründü. Hafız Muhammed, Hasan'ın babasını ziyarete giderken Kadı'nın kapısının önünde Molla Yusuf'a rastlamış. Yusuf, bir süre kapı önünde durmuş, evin pencerelerini gözetlemiş, bir ara kapıya yaklaşmış, sonra geri çekilip sağa sola bir göz atmış ve evden uzaklaşmış. Bir şey istiyor, bir şey bekliyor, birini arıyor gibiymiş. Karşılaştıkları zaman o, Yusuf'a bir şey sormamış. Yusuf ise hiç gereği yokken, gezmeye çıktığını, tesadüfen buralara uğradığını söylemiş. Hafız Muhammed'i de kuşkulandıran, üzen, oğlanın bu davranışı olmuş. Oralara tesadüfen gitmediği belliymiş. Düşündüğünün doğru çıkmamasını diliyormuş. Şimdiye kadar bunun için susmuş.

Sırrı çözebilmek için heyecanla:

"Peki, sen ne düşünmüştün?" diye sordum.

"Söylemesi bile ayıp, dedi Hafız Muhammed. Ama davranışları tuhaftı. Sonra, yalan söyledi. Suçlu olmasa yalan söylemezdi. Bu yüzden âşık olduğunu düşündüm."

"Kime âşıkmış? Hasan'ın kız kardeşine mi?"

"Bakın, siz bile aynı şeyi düşündünüz. Eğer doğru değilse, böyle düşündüğüm için Allah cezamı versin!"

"Niçin olmasın? Olabilir. İnsanın başına her şey gelebilir".

"Onunla konuşmamız gerekir. Bu tek taraflı aşk onu yıkabilir."

"Öyle mi sanıyorsun?"

Sorumu anlamadan bana şaşkınlıkla bakan Hafız Muhammed, delikanlıya acıdığını, bu olumsuz aşkın onu pas gibi kemireceğini, durum öğrenildiği takdirde gerek halkın, gerekse bu namuslu, evli kadının karşısında hepimizin utanacağını söyledi.

Günahın olmadığı yerde, günahtan korkan bu adamın söyledikleri keşke gerçek olsaydı. Ama belki de bir günah vardı? Neden olmasın?

Beni kızıştıran bu çirkin düşünceyi, kanat takarak bir anda genişlettim ve gizlediği muhteşem olanakları meydana çıkardım. Kadının, farkında olmadan birbirini arzuyla sıkan, okşayan güzel ellerini, yıpranmamış vücudunu, derin bir su gibi parıldayan gözlerini ve bir şeyden öç alıyormuş hissini veren sakin umursamazlığını, Hasan'a ihanet etmemi istediği sırada Harun'un öldürülmüş olduğunu hatırladım. Kardeşim hakkında muhakkak bir şey bilmiyordu. Belki adını bile duymamıştı. Ama benim gözümde o, tıpkı kocası gibi kaba bir kadındı. Onlar, kana susamış iki akrepti benim için. Yüreğim, onlara hiçbir iyilik dileğinde bulunamazdı. Bu yüzden içim kinle doluyor ve "Keşke" diyordum. Hatta bir an kadını, Yusuf'un gençliği karşısında boyun eğmiş; Kadı'yı da günahın o eski adaleti sayesinde aldatılmış, küçültülmüş gibi gördüm.

Bende böyle bir öç alma isteğini uyandıran bu düşünceyi çabucak kafamdan attım.

Hafız Muhammed'le konuştuktan sonra, Molla Yusuf'u çağırıp üst kapağında dört altın kuş resmi bulunan Ebü'l-Ferec'in kitabını göstererek:

"Hasan'ın hediyesi olan bu kitabı gördün mü?" diye sordum.

"Ne güzel bir kitap!" diyen Molla Yusuf, birdenbire değişti; altın kuşların açılmış kanatlarını okşamaya, kitabın üzerindeki yazıları hayranlıkla seyretmeye başladı. Onu tuhaf bir şekilde etkileyen bu

güzellik, odaya girerken duyduğu huzursuzluğun durulmasına sebep oldu.

Molla Yusuf'un beklemesine, aramızda geçen konuşmayı düşünerek korkmasına, günahlarının içinde bocalamasına fırsat vererek daha büyük bir üstünlük sağlayabileceğimi biliyordum.

Aramızda geçen konuşmayı kasten tekrarladığımı, elimden geldiğince ve kabul edeceği ölçüde kendisine yardım etmek istediğimi söyledim. Bunu hem onun için, hem kendim için yapıyordum. Ona karşı suçluydum belki de. Bana daha yakın olmasını, güvenmesini, kaybettiğim kardeşimin yerini almasını istiyordum. Kendisinde neler olduğunu söylemek zorunda değildi. Herkes, ne olursa olsun, düşüncelerini kendine saklamak hakkına sahiptir. Üstelik insan her vakit, düşüncelerini kolay kolay söyleyemez. Çoğu kez güvensizlik içinde bunalır, rüzgâra kapılmışçasına olduğumuz yerde döner, yönümüzü bir türlü tayin edemeyiz. Hayal kırıklığı ile huzura kavuşma isteği arasında bocalar ve neyin bize ait olduğunu bilemeyiz. Yapmamız gereken, yapılması zor olan; bir nokta üzerinde durmak, bir yöne dönmektir. Vicdanımızı tedirgin edenlerden başka, herhangi bir karar, güvensizliğin mükâfatlandırdığı yitiklikten daha iyidir bizim için. Fakat bunu yaparken acele etmemeli, vakti gelince, kararın sadece doğmasına yardımcı olmalıyız. Karar verme zorluklarını ancak dostlar hafifletebilir. Doğumda ebe, ne kadar gerekliyse karar verirken de bir dostun yakınlığı o kadar gereklidir. Kendi tecrübelerimden bilirim bunu. En güç durumda bulunduğum, kendi kendime el kaldırmayı düşündüğüm sırada Allah, bana cesaret vermesi için Hasan'ı gönderdi. Hasan'ın inceliği, iyiliği -hatta sevgisi demek cüretini göstereceğim- kendime ve hayata ait yitik güvenimi bana geri verdi. Hasan'dan gördüğüm yakınlık, beni, bilinçsiz davranışlardan, kapıldığım dehşetin etkisinden kurtardı. Sıkışıp kaldığım buzların arasında insan iyiliğinin sıcak rüzgârını duymaya başladım. Şimdi, bu sıcak anılarımı tekrarlarken bile heyecanlandığım için Molla Yusuf, beni bağışlasın. Hayatımda hiç kimse bana, böyle büyük bir sevgi göstermemişti çünkü. Bütün insanlar tarafından terkedilmiş; mutsuzluğun boş sessizliği içinde yalnız; beni bütün inandığım şeylerden şüphe ettiren, yıkan, mah-

veden adaletsizliğin sonuna kadar uygulanmasını bekliyordum. Ama işte, tek bile olsa, dünyada iyi bir insanın var olduğunu bilmem bütün insanlarla barışmam için bana yetmişti. Hasan'ın, aramızda normal karşılanması gereken bu davranışına bu kadar önem vermem, kendisine karşı minnet duymam, belki başkasına tuhaf görünebilir. Ama bence, onu bütün diğer insanlardan ayıran, farklı yapan, bu davranışıdır. Suçluluğum yüzünden, onun bu yardımı, daha bir değerliydi benim için.

Molla Yusuf, başını kaldırdı.

Evet suçluydum. Hasan'a karşı çirkin, çok çirkin bir şey yapmıştım. Bunu neden, nasıl yaptığımın önemi yoktu. Belki kendimi mazur gösterecek sebepler bulabilirdim. Ama bu da önemsizdi. Dostluğuna hava kadar ihtiyacım olduğu halde, onu terk etmeye hazırdım. Onun önünde yalanımı gizleyemiyordum. Ben, onun beni sadece bağışlamasını isterken, o bana daha büyük bir sevgi gösterdi.

"Hasan'a nasıl bir kötülüğünüz dokunmuştu?" diye sordu Molla Yusuf.

"Onu ele verdim" dedim.

"Ya size hakaret etse, sizden uzaklaşsa, kendisini ele verdiğinizi herkese duyursa, ne yapardınız?"

"Onu yine sayardım. Gerçek soyluluğun, pazarlığa yanaşmayacağını bir kez daha ondan öğrendim. Bana iki misli yardım etmekle, kendisi de iki misli zenginleşti. Hasan'a, kendisi gibi insanların, Allah tarafından bize gönderilmiş birer hediye olduğunu söyledim. Hasan, bilinmeyen bir duyu sayesinde, yardıma ihtiyacı olanı sezer ve yardımını ilaç gibi sunardı. Üstelik yardım ettiği insanı hiçbir vakit terk etmez, ona öz kardeşinden daha çok bağlanırdı. Onun sevgisini kazanmak için bu sevgiyi hak etmenin gereği yoktu. En iyi yanı da buydu zaten. Hak etmem gerekseydi, sevgisini kazanamaz ya da kazansam bile, çoktan tekrar kaybetmiş olurdum. O, birine sevgi gösterirken kendi duyduğu ihtiyaç ve memnuniyetten başka bir sebep aramazdı. Onun: 'Bir insan, ancak verdiğinin karşılığını alır' öğüdü, bana büyük bir ders oldu."

Molla Yusuf, aramızda geçen ilk konuşmadakinden daha çekingen davranıyor, daha az konuşuyordu. Ama tedirginliği aynıydı. Sıtma nöbeti geçiriyormuş gibi iki büklüm olmuş; önümde, dizleri üzerinde oturuyor; göğsünde kavuşturduğu ellerini, kaskatı kesilmiş parmaklarını gevşetmeye çalışıyor; gözlerini kırpıyor; eziyet içinde bana bakıyordu. Sükûnetle söylediğim sözlerin yıkıcı fırtınalar yarattığını gizleyemiyordu. Bir ara, her ikimize de eziyet etmekten vazgeçip kendisini serbest bırakmak isteğini duydum. Ama sonucun kaderimizi değiştirebileceğini düşününce, başladığım işi bitirmek için zorladım kendimi.

Molla Yusuf'a, Hasan'ın gösterdiği yakınlıkla aramızdaki her şeyin başlamasına sebep olan hediyesinin, beni düşünmeye, olumlu kararlar almaya zorladığını söyledim. Ailemden, annemden kalan biricik hatıra; dört köşesinde sırma işlemeli birer altın kuş bulunan bir çevreydi. Hasan, çevrenin köşelerindeki bu dört altın kuşu, kitabın kapağının üzerine aktarmış ve beni çocuk gibi sevindirmişti. En önemli olan şeyi ancak bundan sonra öğrenebilmiştim. Hatırlarsa, mutluluk anlamına geldiğini sandığım altın kuşu bir vakitler kendisinden de sormuştum. Ama bunun dostluk, başkasına karşı duyulan sevgi olduğunu henüz şimdi anladım. Başka her şey bizi terk edip perişan bir halde bırakabilir, ama sevgimiz asla bırakmaz. O, bize aittir çünkü.

Ona, "Dostum ol" diyemezdim, ama "Dostun kalacağım" diyebilirdim. Ondan, Yusuf'tan daha yakın kimsem yoktu. Oğlum hiç olmadı, kaybettiğim kardeşimin yerine kardeşim olsundu. Ben de, onun yokluğunu duyduğu her şey olabilirdim. Şimdi ikimiz de aynı durumdaydık. İnsanlar ikimizi de mutsuz etmişlerdi. Neden birbirimizin tesellisi, koruyucusu olmayalım? Ona yakın olmak, belki benim için daha kolay olacaktı. Çünkü mutsuzluğumun her şeyin üstünde olduğu sıralarda bile o, benim yüreğimde, düzlükteki çocuk olarak yaşıyordu. Ayrıca tekkenin de şerefini korumak zorundaydık. İkimizi ilgilendiren sorunları dostça konuşarak halletmeliydik. Gerçi bazı şeyleri söylemek, bana; dinlemek de ona zor gelecekti belki, ama susmamız daha kötü olurdu.

"Evet!" dedi Molla Yusuf, güçlükle nefes alarak. Konuşmanın sonunu korkmuş, tedirgin ve merak içinde bekliyordu. Şu ana kadar duyduklarından bunalmış olmasına rağmen, halinden, bu konuşmanın sonundan önemli, çok önemli şeyler beklediği belli oluyordu. Sonucu sezdirdiğim halde, hiçbir şeyi açıklamayıp kendisinin açıklaması için fırsat verdim.

Nereye gittiğini, ne yaptığını sormama gerek kalmadığını, bir rastlantı ile meseleyi öğrendiğimi, korktuğum doğru çıkarsa üzüleceğimi bildirdim, (Gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi açılmış, yılana bakar gibi bana bakıyor, konuşmanın bir an önce bitmesini bekliyordu Molla Yusuf). Kadı'nın evi önünde ne işi vardı? Şu anda neden sararıyor, neden titriyordu? Bu kadar heyecanlandığına göre konuşmasam belki daha iyi olacaktı. Ama onun bu hali, olayın sandığım gibi masum olmadığını gösteriyor ve beni konuşmaya zorluyordu. Kendisi hakkında yeterince malûmatım vardı. Nasıl bir durumda olduğunu biliyor ya da tahmin edebiliyordum. Yaptıkları, çirkin olsa bile, heyecanlandığına göre vicdanını henüz yitirmemişti...

Molla Yusuf, korku yükünün altında eziliyor, omurilikleri kırılıyormuş gibi eğiliyor, başı gittikçe öne düşüyor ve nefes almadan bekliyordu.

Ben de güçlükle nefes alıyor, sabırsızlanıyordum. İtiraf etmesi için kendisini ateşte bile yakabileceğim o biricik önemli şeyi söyleyip söyleyemeyeceğini son ana kadar bilmiyordum. İçimde kudurmuş, kana bulanmış gibi çığlık çığlık bağıran bu suçlamayı, dudaklarımı ısırarak açığa vurmamaya çalışıyordum. Büsbütün korkuya kapılıp her şeyi inkâr ederse muallakta kalabilirdim.

Onu bu şekilde sıkıştırarak son kerteye getirmiş, delirtmiştim. Neredeyse bir canavar gibi dişlerini göstererek hırlayacak, yüreğimde nelerin saklı olduğunu görebilmek için beni paralayacaktı.

Onun bu hali şüphelerimi arttırıyordu, ama henüz elimde delil yoktu.

Şimdi her şeyi birdenbire gevşetip, gülünçmüş gibi göstermek gerekir. Eğer yüzünde hafifleme belirtileri görülürse, benim doğru yolda olduğum, onun da suçlu olduğu anlaşılır.

İçimin gürültüsünü, kanımın boğuk uğultusunu dindirdim ve kendisine, Hasan'ın kız kardeşine âşık olduğuna dair Hafız Muhammed'in o safça tahminini anlattığımdan başka, sahiden böyle bir şey varsa bu günahkâr, bu umutsuz istek yüzünden aşka susamış yüreği kararıp kupkuru kalacağı için ona acıdığımı da söyledim. Bu ümitsiz aşk onu yıkar, hatta benden bile uzaklaştırabilirdi. Kendisiyle, artık öğütlerimden yararlanamayacak olan kardeşimle konuşur gibi konuştuğum için beni mazur görmeliydi. Neden ağladığımı ise, şimdi anlamıyorsa belki sonra; ömrünün daha uzun olan kısmını geride bıraktığı, salt iyiliklerini düşünmek zorunda kaldığı ve kalan dostlarının sevgilerini korumak için mücadele edeceği vakit anlayacaktı.

Önümde şaşırmış bir halde duran bu genç adam kadar heyecanlıydım. Duyduğum üzüntü ve öfkeden kendimi tutamıyor, gerçekten ağlıyordum. Bu korkunç konuşmayı birbirimize sarılarak bitirmemiz kalmıştı sadece. Ben, bu kadar yapmacık bir davranışta bulunamazdım. Eğer o bunu yapsaydı korkarım ki onu boğardım. Artık her şeyi biliyordum çünkü.

Evet, her şeyi biliyordum artık. Gaddarca attığım düğümleri gevşetip de onu düze çıkararak tatlı bir uyarmayla o hayvansal korkudan kurtarınca, üzerinde birdenbire tehditsiz, berrak bir gökyüzü açıldı; ıstıraplı yüzünde yabanî bir şaşkınlık, akılsız bir sevinç parıltısı belirdi.

Nefretle yüzüne bakarak: "Kapandan kurtulduğunu sanıyor aptal!" diye düşünüyordum. Derken beklemediğim, tahmin etmediğim bir şey oldu. Çok kısa bir süre içinde o sevinç pırıltısı kayboldu ve aynı anda, onulmaz bir acıyla ağırlaşan yüzünde her türlü canlılık silindi.

Bu ani değişim nedendi? Kendi kişiliğinden mi utanıyordu? Onu, duyduğu sevinç mi yıkmıştı? Çocuksu saflığıma mı acımıştı? Yoksa bu inkâr edişin ne kadar tehlikeli olduğunu mu hatırlamıştı?

Yavaş, şaşılacak derecede ağır hareket ederek, namaz kılıyormuş gibi başını yere kadar eğdikten sonra elleriyle destek aldı, düştü düşecek bir halde güçlükle ayağa kalktı ve kendini bilmeden, düşte yürüyormuş gibi dışarı çıktı.

Hem ona, hem kendime karşı insafsızca davrandım. Ama başka çarem yoktu. Öğrenmek istiyordum. Başka türlü insanlarla, başka bir hayat süren Hasan'a, her şey kolaylıkla açıklanıyordu. Ama bana kimse bir şey söylemiyordu. Gerçeğe ulaşabilmek için hem kendimin, hem Yusuf'un yüreğini ters yüz etmek zorunda kaldım. Uzun bir yoldu bu. Olanları azar azar, kısım kısım öğreniyordum. Alelade iki insanın bir sokağın dönemecinde, bir anlık bir karşılaşma sırasında birbirlerine fısıldadıkları bir şeyi öğrenebilmek için benim ne çok vakte ihtiyacım oluyordu! Bunun nedenlerini öğrenince, insanlardan ne kadar uzak, ne kadar yalnız olduğumu anladım. Beni iyice etkilediği halde, bu düşünceyi kafamdan atmayı başardım. Her şey bittikten sonra bu düşünce üzerinde durabileceğim.

Yağmurlar dinmiş; sürekli sıcak, güneşli havalar başlamıştı. Sokağa çıkıp dere kenarında uzun yürüyüşler yapıyor, gür otların altındaki toprağın buharlaşmasını seyrediyor, gökyüzünün berraklığında dalıp gidiyordum. Düzlüğün de, memleketimin de gökyüzü tıpkı böyleydi. Ama oralara gitmek içimden gelmiyordu. Karanlıktaki o taşkın suların tehdit edici uğultusu, korkusu kalmamıştı. Güçsüz değildim artık. Sağ olmanın bile bir tehdit olabileceğini bilerek kötü niyetle "İşte buradayım!" diye, birine sesleniyormuş gibiydim. Hareket etmek, belirli, yararlı bir şey yapmak gereğini duyuyordum.

Hedefim vardı artık.

Sessiz, sakin ve sabır biçimde insanların arasına karışıyor; sitem, istihza, malumat dahil, bana sundukları her şeyi minnetle kabul ediyordum.

Gece bekçisiyle, Kara Zaim'le, nöbetçilerle, softalarla, dervişlerle, gadre uğrayanlarla, memnun olmayanlarla, şüpheli bazı kimselerle, birey olarak az ama toplu halde çok şey bilen birtakım insanlarla

konuşuyor; üzerime yağdırılan sitemler karşısında bile, sadece dünya ile kesilen ilişkilerini yeniden kurmak, Allah'a karşı duyduğu sevgiyle huzura kavuşmak isteyen, tatlı bir insan yüzü gösteriyordum. Bunların çoğu, kaba bir davranış içinde beni kuşkuyla, umursamazlıkla karşılıyorlardı. Ben yine de dengemi bozmuyor, üzerime yağdırılan sitemler karşısında bile başımı öne eğerek ses tonlarından, küfürlerinden, sözde ya da gerçek acımalarından, hatta beni kötülükten daha çok şaşırtan asil davranışlarından gerçeğin zerresini yakalamaya çalışıyor ve her şeyi hatırlıyordum.

Bu zahmetli, güç yolu aşıp benim için gereği olmayan şeyleri de öğrendikten sonra saflığım utancından öldü.

Böylece son okulu da bitirip işin ucuna geldim. Benim için artık olacak yeni bir şey kalmamıştı. Yenilgiye uğramıştım. Uysal bir dervişin güzel hikâyesi kaldı insanlar arasında. Bu derviş, insanları çevresine toplar; hayat üzerine sükûnetle konuşur; onlara sevmeyi, affetmeyi öğütler; Allah'a bağlılık ve dinî bütünlükleri sayesinde, bu dünyadan daha güzel olan öteki dünyada huzura kavuşacaklarından söz ederdi.

Sinan tekkesinin şeyhi Abdullah Efendi'den dönerken, Molla Yusuf'u dere kenarındaki bahçede gördüm. Kapıyı açıp içeriye girdiğimde irkildi; tedirgin, hasta bir insanın ateşli gözleriyle bana baktı.

Nereye gittiğimi ve ne aradığımı biliyordu.

Selamlaşmadık. Kendi odama çıktım. Pencere kenarında durup dalgın bir şekilde, güneşle parıldayan günü seyrettim. Mantıksız olduğunu bildiğim halde yapabildiğim tek şey bu oldu...

Kapı açıldığında içeriye kimin girdiğini biliyordum. Hiç ses çıkarmadım. O da bir şey söylemedi. Kapı yanında derin nefes alışını duyuyor gibiydim.

Bu can sıkıcı bekleyiş, uzun bir süre devam etti. Kara düşüncem gibi, arkamda bekleyip durdu. Böyle çağrılmadan geleceğini biliyordum. Çoktandır bu anı bekliyordum. Oysa şimdi, gitmesini istiyordum. Ama o, gitmiyordu.

Sakin ve anlaşılır bir sesle ilk konuşan o oldu.

"Nereye gittiğinizi ve ne aradığınızı biliyorum" dedi.

"Öyleyse ne istiyorsun?" diye sordum.

"Aramanız boşuna değildi. Beni ya mahkûm edin ya da yapabilirseniz, buradan uzaklaştırın."

"Molla Yusuf, beni yalnız bırak."

"Benden nefret mi ediyorsunuz?"

"Lütfen git."

"Benden nefret ettiğinizi bilsem, buna daha kolay dayanırdım."

"Biliyorum. Kendinin de nefret etmeye hakkın olduğunu hissederdin."

"Susmakla beni cezalandırmayın. Yüzüme tükürün ya da bağışlayın!"

"Hiçbirini yapamam."

"Bana neden dostluktan söz ettiniz? Daha o zaman her şeyi biliyordunuz."

"Yaptıklarını tesadüfen ya da korkunun etkisi altında yaptığını sanıyordum."

"Beni bu şekilde göndermeyin!"

Küçülerek yalvarmıyor, istiyordu. Teessüre kapılmış bir insanın cesaretine benziyordu bu tutumu. Soğuk davranışım karşısında cesaretini yitirerek sustu. Kapıya doğru birkaç adım ilerledikten sonra tekrar durup bana döndü. Bu anda kararlı ve adeta şen bir görünüşü vardı.

"Dostluktan söz etmekle, bana ne kadar eziyet ettiğinizi bilmenizi isterdim, dedi. Bunun gerçek olamayacağını biliyordum. Oysa olmasını çok isterdim. Bir mucize olsun istiyordum. Ne yazık ki, mucize diye bir şey yoktur. Hafifledim şimdi."

"Git Yusuf."

"Elinizi öpebilir miyim?"

"Rica ederim git. Yalnız kalmak istiyorum."

"Peki. Gidiyorum."

Pencerenin yanına gidip nereye baktığımın farkında olmadan, batmakta olan güneşe bakmaya başladım. Molla Yusuf'un odadan ne zaman çıktığını, kapının ne zaman kapandığını duymadım. Ne hoşgörü, ne istihza duymadan fareyi kapandan salıvermiştim.

Bakışlarım kentin üzerindeki bayırlarda ve akşam güneşinin parıldadığı evlerin pencerelerinde dolaşıyordu.

İşte böyle. Sonunda ne oldu? Hiçbir şey. Akşam karanlığı, gece, günün ilk ışıkları, gün; sonra yine akşam karanlığı, gece... Hiçbir şey.

Düşüncemin fazla akıllıca olmadığını bildiğim halde, hiçbir şey umurumda değildi. Hatta kendime, yabancı birine bakıyormuş gibi alaylı bir şekilde bakıyordum. Kovuşturma devam etse, daha iyi olur, bir hedefim olurdu.

Ben böyle düşünürken Hafız Muhammed telaş, heyecan ve korku içinde odaya girdi. Tedirgin olduğu anlardaki gibi şimdi de öksürmeye başlarsa yüzündeki korku ifadesinin sırrını kendim çözmek zorunda kalacağım, diye düşündüm. Şükürler olsun ki kendini tuttu ve öksürmeyi daha sonraya erteleyerek; Molla Yusuf'un, odasında kendini astığını, fakat tesadüfen yetişen Mustafa'nın ipi keserek onu kurtardığını söyledi.

Hafız Muhammed'le birlikte aşağıya indik. Molla Yusuf, yüzü morkırmızı, gözleri kapalı halde, yatağın üzerinde ölü gibi yatıyordu.

Yanında çömelmiş olan Mustafa, kenetlenmiş çenesini kaşık ve sol elinin kalın parmaklarıyla açarak Molla Yusuf'a su içirmeye çalışıyor, bir yandan da başıyla bize dışarı çıkmamızı işaret ediyordu. Onun işaretine uyarak odadan çıkıp bahçeye indik.

"Talihsiz delikanlı" diye içini çekti Hafız Muhammed.

"Ölmemiş..." dedim.

"Allah'a şükür, Allah'a şükür. Ama bunu neden yaptı? Aşk yüzünden mi dersiniz?"

"Hayır."

"Sizin odanızdan çıkmıştı. Onunla ne konuştunuz?"

"Kardeşim Harun'la arkadaştı. Harun'u o ihbar etmiş. Kendisi itiraf etti."

"Kardeşinizi neden ihbar etsin ama?"

"Kadı'nın hafiyesiydi de ondan."

"Ya Rabbi! Ne korkunç şey!"

Dürüstlüğünü tecrübesizlikle besleyen bu iyi yürekli ihtiyarın, tecrübesini bu pis şeylerle arttırmayıp da suratına bir tokat atsan, buna daha kolay tahammül ederdi.

Hafız Muhammed, bitkin bir halde sıranın üzerine çöktü ve sessizce ağladı.

Bütün yapabildiklerimizden en iyi, en akıllıca olanı buydu belki.

Onbirinci Bölüm

Geniş yeryüzü onlara dar geldi. Yüreklerinde yalnızlık ve sıkıntı duydular.

Huzursuzluğum, geriye doğru yayılarak genişledi. Eskiden beri etrafımın çevrilmiş olduğunu, yanlış bir adım atmamı bekleyen yabancı gözlerin her adımımı izlediklerini düşünüyor, fakat hiçbir şey bilmiyordum. Bana ait olan her şeyin yalnız beni ve vicdanımı ilgilendirdiğine inanarak, düşteymiş gibi yürüyordum. Manevi oğlum, başkasının talimatıyla bana büyük ilgi gösteriyordu. Özgür olduğuma dair boş bir inançtan başka, özgürlük namına bir şeyim yoktu. Yıllarca kim bilir kimlerin ve ne kadar gözün tutsağı olmuştum. Fark ettiğimden çok daha önce başlamıştı mutsuzluğum.

Kent, herkesin nefes alışını, adım atışını avlayan büyük bir kulak ve göze dönmüştü. İnsanlarla karşılaştığım vakit, kendime olan güvenimi yitiriyor, tabii olamıyordum. Güler yüz göstersem, yaltaklandığım; önemsiz şeylerden söz etsem, gizlendiğim; Allah'ın adaletinden söz etsem, aptal olduğum ileri sürülüyordu.

Yorgun ve içim kararmış bir halde gülümsediğim için Molla Yusuf beni korkuyla karşılıyordu. Arada bir, ama sadece arada bir, onu, uyurken ya da dalgın otururken boğabilirmişim sanısına kapılıyor-

dum. Bazen onu, kendimden ayırmak, başka bir kente göndermek isteğini duyuyordum. Fakat hiçbir şey yapmıyordum.

Hasan'la Hafız Muhammed, âlicenaplığım ve bağışlayışım karşısında şaşkına dönmüşlerdi. İşin tuhafı, gerçek olmayan bu durumun onlar tarafından takdir edilmesi benim de hoşuma gidiyordu. Çünkü ne unutmuş, ne de affetmiştim.

Bu durum bana, Hasan'ı yeniden kazandırdı. Onun dostluğundan izah edilemeyecek kadar büyük bir zevk duyuyordum.

"Onu rahat bırakmakla akıllılık ettiniz, dedi Hasan. Kovsaydınız, yerine başkası gelirdi. Ne olduğunu öğrendikten sonra, daha az tehlikelidir o."

"Benim için hiç kimse tehlikeli olamaz bundan sonra, diye karşılık verdim. Onu rahat bırakacağım. Varsın, bildiği gibi yaşasın. Kin beslemek şöyle dursun, acıyorum ona."

"Ben de öyle. Bir insanın sadece mutsuzlukla yaşayabileceğini, kendininkini düşünerek başkasının mutsuzluğunu hazırlayabileceğini bir türlü aklım almıyor. O, muhakkak cehennem azabının ne olduğunu bilir."

"Onun nasıl bir insan olduğunu, ne işler çevirdiğini öğrendiğiniz vakit neden bana da söylemediniz?"

"Bir şey fark etmezdi ki. Olan olmuştu çünkü. Kendi kendine araştırıp bu düşünceye alışmanı istedim. Ansızın öğrenseydin neler olacağını Allah bilirdi."

"Suçluyu bulunca, ona bir şey yapacağımı sanıyordum. Ne var ki, hiçbir şey yapamıyorum."

"Çok şey yapıyorsunuz."

"Bir şey yapmıyor, sadece vakit geçiriyorum. Dayanağımı yitirdim. Yaptığım işin sevinci kalmadı artık."

"Böyle düşünmemeli, silkinip kurtulmalısınız bu gibi düşüncelerden."

"Nasıl?"

"Bir geziye çıkın. Nereye olursa olsun, evinize, Yalovaç'a örneğin. Değişik bir çevre, değişik insanlar, değişik bir gökyüzü size iyi gelir. Orak zamanıdır şimdi. Kolları sıvar, orakçıların arasına katılır, terler, yorulursunuz."

"Evimiz kasvetlidir şimdi."

"O halde benimle gelin. Sava nehrine kadar uzanacak bir yolculuğa hazırlanıyorum. Pire dolu hanlarda ya da meşe ağaçlarının altında geceler, Bosna'nın yarısını dolaşır, isterseniz Avusturya'ya bile geçeriz."

Gülerek:

"Siz, kendinize olduğu gibi, yolculuğun herkese zevk verdiğini, hatta ilaç etkisi yaptığını sanıyorsunuz" dedim.

Bam teline basmıştım. Hasan, heyecanla konuşmasına devam etti:

"Herkesin geziye çıkmasını, hatta gereğinden çok aynı yerde kalmamasını sağlamak gerekir. İnsan ağaç değildir. İnsanın mutsuzluğu bağlılıktır. Bağlılık, insanın cesaretini yok eder, kendine güvenini azaltır. Bir yere bağlanmakla insan, uygun olmayanlar dahil, bütün şartları kabullenmiş ve kendisini bekleyen belirsizlikle kendi kendini korkutmuş olur. Değişiklik ona, terk etmek, elde ettiklerini yitirmek gibi görünür. İşgal ettiği yere gelip başkasının yerleşeceğini, kendisinin de her şeye yeniden başlamak zorunda kalacağını sanır. Gerçek yaşlılığın başlangıcı, yerleşmektir. Korkmadığı sürece, gençtir insan. Aynı yerde kaldıkça ya katlanır ya saldırır. Gitmekle, özgürlüğünü korumaya, çevreyle birlikte benimsemediği yaşama koşullarını değiştirmeye hazırlıklı olduğunu gösterir. Ama nereye, nasıl gidebilir insan? Gülmeyin. Gidecek bir yerimiz olmadığını ben de biliyorum. Yine de özgür olduğumuza dair bir görüntü yaratabiliriz. Sözde bir yerlere gidiyor, sözde bazı şeyleri değiştiriyormuş gibi yapar, geri döndüğümüzde aldatıcı bir sükûnetle, huzura kavuşuruz."

Hasan'ın konuşmasının ne zaman istihzaya dönüşeceğini hiçbir vakit bilemezdim. Bu tutumu, belirli iddialardan korktuğundan mı, yoksa belirli olan hiçbir şeye inanmadığından mıydı acaba?

"Demek siz, bunun için, özgürlük görüntüsünü koruyabilmek için durmadan gezilere çıkıyorsunuz? Özgürlüğün olmadığı anlamına mı gelir bu?"

"Özgürlük, hem var, hem yoktur benim için. Aynı dairenin çevresinde ilerleyerek gider, gelirim. Bu duruma göre, hem özgür, hem bağlıyımdır."

"O halde gitmem mi, kalmam mı gerekir? Çünkü ikisi de birmiş gibi geliyor bana. Bağlı olursam, özgür olamam. Dönüş bir hedefse, o zaman gitmenin ne gereği var?"

"Her şey buna, dönebilmeye bağlı zaten. Dünyanın bir noktasından hasret çekmek, gitmek ve yeniden ulaşmak. Bağlı olduğunuz bu nokta olmasa, ne onu ne de başka bir yeri sevebilirdiniz. Hiçbir yerde olmadığınız için, hareket edecek bir yeriniz olmazdı. Öte yandan, sadece bu noktaya sahip olmak da, hiçbir yerde olmamak demektir. Bu durumda onu düşünmez, hasretini çekmez, sevemezsiniz.

İyi bir şey değildir bu. Düşünmeli, hasret çekmeli, sevmelisiniz. Bunun için yola çıkmaya hazırlanın. Tekkeyi Hafız Muhammed'e bırakın, siz de onlardan kurtulun, onlar da sizden kurtulsunlar. Karar verirseniz kendinizi uysal bir atın sırtında, başka bir padişahlığın kapısında bulursunuz."

"Ama bu karar, pek şerefli bir karar olmasa gerek."

"Yara, derviş yarasıdır nasıl olsa."

"Gidilecek yer biraz uygunsuz."

"Bütün diğer yerler gibi bir yer. Baş aşağı ata binemezsiniz ya... Bazı kimseler bu kararınızı tuhaf karşılayabilir, isyana benzetebilirler. Ne fark eder? Anlaştık mı? Siz onu söyleyin."

"Evet, anlaştık. Hiçbir yere gitmiyorum."

"Pes doğrusu! Ne yapacağı belli olmayan cilveli bir kız gibisiniz. Peki öyleyse, kararsız kalmaya kesin karar verdiniz anlaşılan. Fakat düşüncenizi değiştirir, hortlakla boğuşur gibi aynı düşünce ile boğuşmaktan bıkarsanız, beni arayın. Nerede bulacağınızı bilirsiniz."

Kentten ayrılmak, hiçbir yere gitmek istemiyordum. Eskiden bir kez başımı alıp bilmediğim yollar üzerinde avare dolaşmak isteğini duymuştum. Ama o, boş bir hayal, güçsüz bir kurtuluş isteği, olmayacak bir şeyin düşüncesiydi. Öyle bir isteğin belirdiği yok artık. Felaketim, mızrakla saplanmış gibi beni bu yere bağlıyordu. Düşüncelerim, hareket imkânlarım kısıtlanmış; üzerinde yürüyebileceğim çok az yol kalmıştı. Bahçede, güneşin altında, odamda, bir kitabın üzerinde eğilmiş oturuyor ya da bir istek, bir zevk duymadan, alışkanlıkla dere kenarında dolaşıyordum. Böyle olduğu halde gittikçe daha sık, açık havada kitap okumaktan, suyun yüzeyinde güneşin yansımasını seyretmekten hoşlandığım sanısına kapılıyordum. Öyle ki kendimi normal, huzurlu, hatta iyi hissediyor; acımı gerçekten unutuyormuş gibi oluyordum. Derken ansızın, belirli bir sebep, belirli bir düşüncenin etkisi olmadan bir yerime kızgın şiş batırılmışçasına irkiliyor; içimde gizli, büyük bir acı duyarak, sözde şaşırmış gibi kendi kendime: "Bu ne olabilir?" diye soruyor, korktuğum için bu istenmeyen isyanı görmezlikten geliyor, sudan sebeplerle örtbas ediyordum.

Ama bir şey vardı beklediğim:

Belirsiz, değişen bir haleti ruhiye içindeydim; tıpkı ne hasta, ne de sağlıklı olan bir insan gibi. Beni bu güç durumdan kurtaran, nefret duygusu oldu. Bir gün, içimde bir anda alevlenen bu duygu, derlenip toparlanmama, canlanmama sebep oldu.

Şaşılacak şeydir ki bu nefret duygusunun beklenmeden belirdiğini düşünmek hoşuma gidiyordu. Oysa aynı duyguyu kendim de önceden fark etmiş, fakat güçlenmesinden korktuğum için duymazlıktan gelmiştim. Şimdi ise kalkan, silah, yangın gibi önümde tuttuğum bu aynı duyguyla güçlenmiş; adeta aşk sarhoşu olmuş-

tum. Nefretin ne olduğunu bildiğimi sanırdım. Meğer o ana kadar nefret olarak bildiklerim, nefretin boş gölgesiymiş. Beni saran bu duygu, karanlık, korkunç bir güç gibi içimde yaşıyor.

Gerçek bir yer sarsıntısını andıran bu olayın nasıl meydana geldiğini, acele etmeden, yavaş yavaş anlatacağım.

Onikinci Bölüm

Allah yolunda öldürülenleri, ölüler sanmayın.

Hasan'la birlikte kuyumcu Hacı Sinaneddin Yusuf'un dükkânına gidiyorduk. Hasan, nereye gitse, beni de peşinden sürüklüyordu. Tam anlamıyla dost olmuştuk. Onun yanında bulunmaktan hoşlanıyordum. Bir korunma ihtiyacı değil, karşılık beklemeden duyduğum insanca bir yakınlıktı bu.

Kuyumcu çarşısında bize, sırtına yırtık pırtık bir ceket, ayağına paramparça bir ayakkabı, başına şekilsiz bir külah giymiş Ali Hoca rastladı. Bu adamla karşılaşmaktan hoşlanmazdım. Patavatsızın biriydi. Düşündüklerini söyleyebilmek için deli kılığının arkasına gizlenirdi.

"Sana faydası olmayacak bir konuşmaya başlamamıza razı olur musun?" diye sordu Hasan'a, bana bakmadan.

"Razı olurum, dedi Hasan. Ne hakkında konuşacağız?"

"Hiçbir şey hakkında."

"İnsanlar hakkında konuşacağız demektir bu."

"Sen her şeyi bilirsin. Hiçbir şey umurunda değildir çünkü. Bu sabah kız kardeşini istedim."

"Öyle mi? Kimden istedin kız kardeşimi?"

"Babasından, Kadı'dan istedim."

"Ama Kadı, babası değildir ki onun."

"Halasıdır o halde."

"Peki, halama ne söyledin?"

"Kızıyla evlenmek istediğimi; böyle evlenmeden babasının yanında kalırsa kızın gençliğine, güzelliğine yazık olacağını söyledim. Mirası da kabul edeceğim tabii. Sahip olduğunuz mallar, başkasınındır nasıl olsa. Senin de üzerinden en azından bin yıl cehennem ateşinde yanma payını alacağımdan, hafiflemiş olacaksın. O ise: 'Çekil karşımdan. Yoluna devam et' dedi. Ben de ona: 'Yoluma devam ediyorum ben. Ama neden kızın da yoluna devam etmesine izin vermiyorsun? Ondan bu kadar çok mu nefret ediyorsun? Bense, dünyada hiç olmazsa yalnız ondan nefret etmediğini sanıyordum' dedim."

"Ya sen nereye gidiyorsun böyle? Hacı Sinaneddin'e mi?"

"Git. Seninle gelmeyeceğim. Nasıl bir insan olduğunu bilmiyorum onun."

"Hacı Sinaneddin'in mi nasıl bir insan olduğunu bilmiyorsun?"

"Evet, bilmiyorum. O yalnız hükümlüleri düşünür. Cuma günleri onlara yemek götürür. Onlar için verdiği hiçbir şeyine acımaz. Yoksullaşacak bu yüzden."

"Kötü bir şey mi bu?"

"Hükümlüler yok olsa ne yapardı? Mutsuz olurdu. Başkası için ev, içki nasıl bir tutkuysa; onun için de hükümlüler bir tutkudur. İnsanların mutsuzluğunu tutku haline getirmek mi lazım? Belki. Bunu düşünmedim."

"İyilik yapmayı alışkanlık haline getirmek kötü müdür?"

"İyilik yapmak, tutku halini mi almalıdır? İyilik, sevgiye benzer. Onu yaparken gizlemeli ki bizde kalsın. Senin yaptığın gibi."

"Ne yapıyorum ben?"

"Hükümlülere vermesi için Hacı Sinaneddin'e para götürüyor, ama bunu gizli tutuyorsun. Sevgi gösterisinden utandığın için ona yalnız gidiyorsun."

"Yalnız değilim. Şeyh Nureddin'i tanıyor musun?"

"Şeyh Nureddin'i tanımaz olur muyum hiç! Nerede şimdi o?"

"Burada, benimle birlikte."

"Seninle birlikte mi? Göremiyorum. Neden bir şey söylemiyor? Sesini duymuş olurum hiç olmazsa."

"Neden olduğunu bilmiyorum ama beni görmek istemiyorsun. Bana kızgın mısın yoksa?" diye lafa karıştım.

"Bak, gördün mü? Yok işte. Ne kendi görünüyor, ne sesi duyuluyor. Şeyh Nureddin yok artık!" dedi Ali Hoca.

Beni boşuna Hasan'ın yanında arayan Ali Hoca, "Allahaısmarladık" demeden gitti.

Hasan, muhakkak benim yüzümden, şaşkın bir halde gülümsüyordu.

"Sert bir insan" dedi.

"Aynı zamanda kötü yürekli de" diye tamamladım.

"Beni neden görmek istemedi acaba?"

"Akıllı konuşuyordu. Onu bundan çekecek bir deliliğe ihtiyacı vardı."

Hayır, delilik değildi bu. Bir kastı vardı, bir şey söylemek istiyordu. "Şeyh Nureddin yok artık" demişti. Belki eskisi gibi olmadığım, darbeyle karşılık vermediğim ve bir insanın yapması gereken hiçbir şeyi yapmadığım için böyle konuşmuştu. Ve işte, ben yokum artık.

Ali Hoca'nın beni görmek istemeyişine üzüldüğümü belli etmemeye çalışarak:

"Onun hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordum Hasan'a.

Çok sözcük kullanmasından ve ciddi konuşmasından, beni kırmamaya çalıştığını anladığım. Hasan:

"Bilmiyorum, dedi. Aslında dürüst ve samimi bir insandır. Ama ölçüsü yok. Ölçüsüz konuşmak, tutku halini almış onda. O, adaleti savunmuyor, adaletle saldırıyor; adalet onun hedefi değil, silahı olmuş. Susan birçok insanın dili olduğunu belki bilmiyor ve onların yapamadığını yapmaktan, mutsuzluk sözcüklerini dile getirmekten mutluluk duyuyor. Yalnız olduğu için kimseyi umursamıyor; kaba, aşırı davranışlarda bulunabiliyor. Kentin vicdanı olduğu inancına kapılmış, bu inancın bedelini de yoksulluğuyla ödüyor. Belki arada bir, rüzgâr gibi bir ferahlık getirdiği oluyor. Ama ben, ne samimiyete ne doğruluğa büyük bir hizmette bulunduğuna inanıyorum onun. O, her şeyin zıddına dönüşmekle, kendi kendine de düşman olmuştur. Eğer hepimiz, onun gibi düşünüp davransaydık, insanların kusurları hakkında açık ve kaba bir şekilde konuşsaydık, hoşlanmadıklarımızın üzerine saldırsaydık, herkesin bizim beğendiğimiz şekilde yaşamasını isteseydik, şimdikinden daha kötü bir tımarhane olurdu dünya. Adalet adına şiddete başvurmak, korkunç bir şeydir; elimizi, ayağımızı bağlar, bizi ikiyüzlülükle öldürür. Güce dayanan şiddet daha iyidir. Ondan hiç olmazsa nefret edebilir, ümidimizi koruyabiliriz."

Hasan'ın söylediklerinin doğruluğunu, samimiyetini düşünmüyor; benden yana olduğunu, haksız bir saldırıdan beni koruduğunu biliyordum. Canımın neye sıkıldığını anlamıştı çünkü.

Ben de Ali Hoca'yı düşünürken kızgınlıkla:

"Kötü palavracı! Kuduz mahalle köpeği! Dünyanın üzerine çıkmış; haklı, haksız, günahlı, günahsız demeden herkesin üzerine çirkef atmaya kalkıyor. Benim hakkımda ne bilir, nasıl hüküm verebilir o?" diye konuşuyordum içimden.

Bu karşılaşma sırasında geçen konuşmayı Hacı Sinaneddin Yusuf'a anlatan Hasan'ı dinlerken, bu iyi yürekli, ince ruhlu insana rastladığım için şanslı olduğumu düşünüyordum. Hacı Sinaneddin sakin sakin, sadece berrak gözlerinin içi ve ince dudaklarının ucuyla; Hasan ise düzgün beyaz dişlerini göstererek sesle gülüyordu. İkisi de akıllı, ciddi görünmek gereğini duymadan, birbirini seven iki dost, iki çocuk gibi konuşuyorlardı.

Hasan, Ali Hoca'nın sözlerini abartarak anlatıyordu: Ali Hoca, Hacı Sinaneddin'den korktuğu için onun dükkânına gelmemiş. Hacı Sinaneddin'in hükümlerine karşı olan ilgisi; av, kumar gibi bir zevk, bir sevgi halini almış. Hükümlülerin bulunmadığı bir dünyada yaşamak, ona acı verirmiş. Âlicenaplığını nasıl gösterirmiş sonra? Hem onlarsız mutsuz olur, kendisini yitirirmiş. Yetkililere gidip: "Ne olur beni mahvetmeyin! Birilerini tutuklayın!" diye yalvarırmış. Tutuklanacak başka kimse bulunmazsa, onlarla ilgilenebilmek için kendi dostlarının tutuklanmasını teklif edermiş. Böylece onlara karşı duyduğu sevgiyi en iyi şekilde gösterebilirmiş.

Hakkında bütün söylenenleri gülerek, hoşgörüyle karşılayan Hacı Sinaneddin:

"Beni bu zevkten mahrum etmemek için hapse girmeyi ilk göze alan sen olurdun herhalde" diye Hasan'la şakalaştıktan sonra her şeyi onun üzerine atarak: "Ya senin hakkında neler söyledi? Beceriksizin biri olduğunu, ne iyilik ne de kötülük yapamayacağını söylemiştir sanırım" dedi.

"Kötülükten şahsî menfaat beklemeyen, kötü bir insanmışım ben. Sorumsuz olduğum zaman iyi oluyormuşum. Günahkâr melek, namuslu hırsız gibi bir şey."

"Melek ve günahkâr, sakin ve hırçın, uysal ve kalın kafalı. Hem her kalıba uyan, hem hiçbir kalıba uymayan bir insan."

"Fazla değer vermiyorsunuz bana."

"Evet öyle..."

"Değer vermiyorum, seni seviyorum" diyordu ihtiyarın bakışı.

Bu temiz dükkânın sakin, insana huzur veren bir havası vardı. Burada kendimi iyi, güvenli hissediyordum. Ali Hoca'dan söz ederken Hasan'ın benim hakkımda hiçbir şey söylemeyeceğini biliyor; ihanetten, dikkatsizlikten korkmuyordum. Bu iki sevimli insan, iki gölgeli ağaç, iki berrak kaynak etkisi yapmıştı bende. Belki yanılıyorum, belki hatırladıklarım korkuya dönüşüyor; ama onlardan gelen taze, hoş kokuyu gerçekten duyduğumu sanıyorum. Nasıl olduğunu kesinlikle bilmiyorum, çam ormanını, dağ otlarını, ilkbaharı, bayram sabahlarını hatırlatan hoş, temiz bir kokuydu bu.

Çoktandır böyle sakin, huzurlu bir an yaşamamıştım.

Onların o ay ışığını andıran berraklığı, gösterişe övücü sözcüklere yer vermeyen sade dostlukları, birbirlerinin bildikleri özelliklerinden hoşlanmaları, benim de küçük çocukları seyrettiğimiz zaman olduğu gibi gülümsememe sebep oldu.

İhtiyar adam nazik bir serzenişle:

"Kötü adam, gel seni evlendirelim de uslan artık" dedi Hasan'a.

"Daha erken Hacı Bey, henüz elli yaşını bile doldurmadım. Üstelik daha nice yollar beni bekliyor" diye karşılık verdi Hasan.

"Yetmedi mi artık sürtük? Öyledir zaten, çocuklarımız, güçlü olduğumuz sürece yanımızda kalır ama kendilerine ihtiyacımız olduğu zaman bizi terk ederler."

"Bırakın kendi yollarında yürüsün çocuklar."

"Bırakıyorum sürtük, bırakıyorum zaten! Ama üzülmeye de mi hakkım yok?"

Bunu duyunca, gülümsemekten vazgeçtim. Oğlunun İstanbul'da yaşadığını biliyordum. Belki de yıllarca göremediği oğlunun hasretini unutabilmek için tutuklularla ilgilenmeye, onlara yardım etmeye başlamıştı. Belki Hasan'a da oğlunu hatırlatıyor diye bağlanmıştı.

Hasan bana dönerek:

"Görüyor musunuz? Başkalarının altınına göz nuru dökmediği, öğrenim yaptığı, bu kokmuş kentte kalmayıp İstanbul'da yaşadığı, kumar ve kadın peşinde harcamak üzere para isteyeceğine saygı dolu mektuplar yazdığı için acıyor oğluna. Günaha girmemesini söyler misin lütfen?"

Şaşkınlığım birdenbire geçti. Hacı Sinaneddin'in, yabancı bir diyarda mutlu yaşamanın şüpheli, yakınları için kanlarını bile esirgemeyenlerin sevgi ve sıcaklığının ise her şeyden önemli olduğuna dair sözleri, bana babamla kardeşimi hatırlatabilirdi. Ama hatırlatmadı. Ayrıca konuşma süresince Hasan'ın bana salt bir kez, o da gereksiz, sadece ilgi göstermiş olmak için hitap etmesinden aralarında fazla olduğumu, onların birbirlerine yettiklerini anladım.

İçimi dolduran bu zevkten kendimi mahrum etmek, korumak istediğim bu güzel duygudan vazgeçmek bana zor geldiği halde duyduğum şüpheyi bir türlü dindiremiyordum. Hasan, Ali Hoca'nın kendisi ve Hacı Sinaneddin hakkında söylediği sözleri daha ağır bir biçimde tekrarlamış, benim hakkımdakilere gelince susmuştu. Sadece nezaketinden ötürü mü böyle davranmıştı?

Madem söylenenlerin gerçekten deli saçması şeyler olduğuna inanıyordu, neden bana ait olanları da söylememiş, neye karşı beni muaf tutmak istemişti? Hayır hayır, böyle düşünmediği için susmuştu. Ali Hoca ve kendi nazarında ben yokum artık. "Ne kendi görünüyor, ne sesi duyuluyor" dememiş miydi Ali Hoca? O yoktu artık, Şeyh Nureddin yoktu. Onun insanlık onuru ölmüştü.

Bir yandan Hasan'la Hacı Sinaneddin'in konuşmalarını dinler, bir yandan da yüreğimi sıkan çemberden kurtulmaya çalışırken düşüncelerimin aniden değişmesine sebep olan birinin sokaktan geçtiğini gördüm. Ali Hoca'nın beni küçümseyen sözlerini de, Hasan'ın açıklayamadığım susuşunu da unutuverdim. Kaçak İshak geçmişti dükkânın önünden.

Dükkândan ani çıkışımı mazur gösterecek bir şey söyledim ve sokağa fırladım.

Ama İshak ortalıkta yoktu. Onu aramak üzere alelacele başka bir sokağa saptım. Nasıl oluyordu da, böyle gün ortasında, telaşsız, sakin, kentte dolaşmak cesaretini gösterebiliyordu? Ne arıyordu burada?

Dükkânın içinde gördüğüm adamın yüzü, tıpkı o gece tekkenin bahçesinde olduğu gibi net, berrak bir şekilde; bütün ayrıntı ve bütün çizgileriyle tekrar gözlerimin önünde canlandı. Evet, oydu. İshak'tı geçen.

Benim için neden gerekli olduğunu, onu görmeyi neden önemsediğimi düşünmeden yollara düşmüş, onu arıyordum. İnsanlar da kokarcalar gibi arkalarında koku bıraksa; arzularımız, akıl dışı bir hal alınca gözlerimiz, duvarların ötesini görebilse olmaz mıydı sanki? Adıyla çağırmak istiyordum, ama adı yoktu ki onun. "Bir gün yine geleceğim" demişti. Ve geldi işte. O bir gün, bugündü demek. Her şey eskiden olduğu gibi yeniden canlandı. İçimin ulaşılmaz derinliklerinde kaybolup gittiğini sandığım acılarım, üzüntülerim bir anda bütün benliğimi sardı. Nerdesin İshak? Bir düşünce mi, huzursuzluğumun tohumu ya da çiçeği misin sen? O gece tekkenin bahçesinde, az önce sokakta gördüğüm adam İshak'tı. Hayalet olmadığını bildiğim halde ona yetişemiyordum.

Yenik, bitkin bir halde dükkâna döndüm.

Hasan, bir şey sormadan bana baktı.

"Adamın birini bir tanıdığa benzettim" dedim.

İyi ki telaşımı, heyecanımı fark etmemişlerdi. Ben İshak'ı ararken, onlar da herhalde kendi işlerini bitirmişlerdi. Gerçi döndüğümde hâlâ konuşuyorlardı; ama ses tonları, kullandıkları sözcükler farklıydı ikisinin de. Bunu umursamamıştım. Aralarındaki dostluk bağı canımı sıkmaya başlamıştı. Olgunlaşmamış bir şeye, güzel bir yalana benziyordu bu dostluk. Kafamda oluşan kavramlar daha ciddi, daha önemliydi bundan.

İçim kararmıştı; Ali Hoca'yı, İshak'ı, kendimi düşünüyordum.

İlgilenmediğim, anlamadığım halde Hasan'la Hacı Sinaneddin'in arasında geçen konuşmayı duyuyordum.

"Hayır, diyordu Hasan bir şeyi reddederek. Böyle işlere karışmak için ne vaktim var, ne de isteğim."

"Ben de senin cesur bir insan olduğunu sanıyordum" diyordu Hacı Sinaneddin.

"Cesur olduğumu ne zaman söyledim ben? Boşu boşuna beni kışkırtmaya çalışmayın. O işe karışmayacağım. Siz de karışmasanız iyi edersiniz."

"Hırçın, kalın kafalı, yararsız bir insansın sen!" diye sözünü tamamladı Şeyh Nureddin.

Bu sevgi değildi artık.

"Böylesi daha iyi" diye düşünüyordum, onlardan ayrıldığımı özürlü göstermeye çalıştığımın farkında olmadan. Tatlı sözlerin, boş gülümsemelerin olmadığı aldatmacasız dostluklar daha iyidir bence. Bir şey istemedikçe her şey güzeldir de, dostları denemeye kalktığımız anda tehlike başlar. Yalnız kendine sadıktır insan.

Zevk duymadan, kötü bir niyetim olmadan, sırf huzursuzluğumu gidermek için insanlara kir attığım sırada birdenbire dükkânın kardığını, mavi gölgelerin siyaha dönüştüğünü fark ettim.

Dönüp bakınca, kapının taş çerçevesinde Kaymakam'ın durduğunu gördüm.

Hacı Sinaneddin yerinden kalkmadan:

"Buyurun girin" dedi.

Hasan sakin, acelesiz yerinden kalktı ve oturması için ona yer gösterdi.

Bense, hiç gereği yokken kenara çekilmekle şaşkınlığımı belli ettim. Harun'un ölümünden bu yana, kendisini ilk kez yakından görüyordum. Böyle bir karşılaşmayı hiç düşünmemiştim. Bakışlarımı

Hasan'dan, Hacı Sinaneddin'den, kendi ellerimden çekip ona yönelttiğim anda bile bu karşılaşmanın nasıl sonuçlanacağını kestiremiyordum. İçimdeki nefret duygusu, bu en kötü anda ona karşı kaba davranmama mı sebep olacaktı? Yoksa korkuya kapılıp, her şeye rağmen saygılı güler yüzlü mü gösterecektim? Böyle bir şey yaptığım takdirde kendi kendimi hayatım boyunca küçümserdim. Sinirlerime hakim olamıyor; başımın zonkladığını, yüreğimin sıkıştığını hissediyordum. Hasan'ın uzattığı tütün kutusunu alarak, titreyen parmaklarımla ince kıyılmış, kehribar gibi sarı tütünü lüleye doldurmaya çalıştım. Ama tütünler kucağıma döküldü. Bunu gören Hasan, kutuyu geri aldı ve lüleyi çabucak, ustalıkla doldurduktan sonra bana verdi. Kaymakam'ın bana bakmasını, bir şey söylemesini beklerken hayatımda ilk kez lüle içiyor ve buram buram ter döküyordum.

Hacı Sinaneddin'e hitap eden Kaymakam:

"Kalmayacağım. Tesadüfen buradan geçerken, aklıma gelen bir şeyi sizden sormak için uğradım, dedi. Padişahın emriyle toplanan imdâdiyye vergisini ödemek istemediğiniz söyleniyor. Ben buna inanmıyor, unutmuş ya da ihmal etmiş olduğunuzu sanıyorum. Umarım ki kentimizdeki, çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen bazı kötü niyetli kimselerin sizden örnek almasına, bir kargaşalığın doğmasına sebep olmaz; bu vatanî görevinizi en kısa zamanda yerine getirirsiniz."

Hacı Sinaneddin, Kaymakam'ın konuşmasının bitmesini sabırla bekledikten sonra korkuya, öfkeye kapılmadan, sükûnetle:

"Ne unuttum, ne de ihmal ettim, dedi. Sadece haksız yere alınan bu vergiyi vermiyorum, o kadar. Posavina bölgesinde baş gösteren bir ayaklanma, harp değildir. Harp olmadığına göre, neden imdâdiye vergisi vereyim? Sözünü ettiğiniz Padişah emrinin bu olayla ilgisi yoktur. Ayrıca kentin ileri gelenleri bununla ilgili olarak Saray'a bir dilekçe gönderdiler. Cevabın gelmesini beklemek gerekir. Cevapta bu vergiyi ödememiz buyrulursa, tabii ki öderiz. Kanunlar karşısında boynumuz kıldan incedir bizim. Herkesin birleştiği bir düşüncede, kimse örnek olmaz ve bundan ötürü de kargaşalık çıkamaz."

Ciddi, saygılı bir tavırla söze karışan Hasan:

"Hacı Sinaneddin Ağa, Saray'dan gelecek emre uymanın en doğru, en güvenilir yol olduğunu söylemek istiyorlar, dedi. Bu vergiyi şimdi ödersek keyfî, kanunsuz bir iş yapmış oluruz. Oysa düzensizliğe, kargaşalığa sebep olan; kanunsuz ve keyfî davranışlardır."

Şakadan hoşlanan bir insan değildi Kaymakam. Gerçi bu yersiz müdahale, bu safça açıklama, bu belirgin küçümseme karşısında sabırsızlandığını; sinirlendiğini belli etmedi ama o ağır hareket eden gözleriyle Hasan'a öyle bir bakış baktı ki öz karısı bile bu bakışın, uysal bir bakış olduğunu söyleyemezdi. Sonra bir şey olmamış gibi Hacı Sinaneddin'e dönerek:

"Nasıl isterseniz öyle yapın, beni ilgilendirmez, dedi. Yalnız bana sorarsanız, bazen ödemekle kârlı çıkar insan, derim."

"Ucuzluğa değil, adalete önem veririm ben" dedi. Hacı Sinaneddin.

"Adalet pahalıya da mal olabilir ama."

"Adaletsizlik için de aynı şey söylenebilir."

Bir an göz göze bakıştılar. Kaymakam'ın bakışını görmedim ama nasıl olduğunu biliyordum; ihtiyarsa iyi yüreklilikle, nezaketle gülümsedi.

Kaymakam dönüp dükkândan çıktı.

Onun nefesinin karıştığı dükkânın havasından boğulacakmışım gibi oluyor, bir an önce sokağa çıkmak isteğini duyuyordum.

"Ne karar verdin?" diye sordu ihtiyar, Kaymakam'ın ardından bakmadan. "Fikrini değiştirdin mi?"

"Hayır" dedi Hasan.

"Peki, öyle olsun. Hiçbir işi doğru dürüst başaramıyorum bugün" diyen Hacı Sinaneddin, Hasan'ın red cevabına sevinmiş gibi güldü ve konuşmasını şöyle tamamladı: "Tekrar ne zaman geleceksin? Beni dostlarımdan ayırdıkları için kendimin de, onların da işlerini tersinden alacağım."

Kaymakam hakkında tek bir sözcük geçmedi aralarında. Sanki dükkâna o değil de, sadaka isteyen bir dilenci gelmişti. Eşikten adımını atar atmaz onu unutmuşlardı.

Şaşırmıştım. Çarşı insanlarının, çarşı zenginlerinin soğukkanlılığına pes doğrusu! Sevmedikleri, küçümsedikleri bir insanla karşılaşıyor, sonra da bir anda unutuveriyorlardı. Karşısındakine hakaret etme, tükürme, acı söz söyleme isteğini yenebilmesi için kaç yılda, kaç köpekle karşılaşması gerekir insanın? Ne böyle bir şey yaptıklarını, ne de yapmamak için kendilerini zorladıklarını gördüm. Onu bir anda silmişlerdi kafalarından.

Neredeyse kendime yapılmış bir hakaret gibi kabul edecektim bunu. Nasıl olur da böyle bir adamı bir kalemde siliverirlerdi? Bundan fazlasına layıktı o. Onun üzerinde durmaya, düşünmeye mecburdular. O unutulabilir, ama silinemezdi.

Sokağa çıkınca:

"Kaymakam gittikten sonra nasıl oldu da onun hakkında hiçbir şey konuşmadınız?" diye sordum Hasan'a.

"Onun hakkında ne konuşulabilir ki?"

"Gözdağı veriyor, hakaret ediyordu."

"O, insana kötülük yapar, mutsuz edebilir ama hakaret edemez. Ateşten, muhtemel bir tehlikeden korunmak zorundasın, o kadar."

"Size kötülüğü dokunmadığı için böyle konuşabiliyorsunuz."

"Belki. Fakat siz heyecanlandınız. Lüleyi doldururken tütünler üzerinize dökülüyordu. Korktunuz mu yoksa?"

"Hayır korkmadım. O anda her şeyi hatırladım."

Sesimden ötürü olacak, Hasan, bana şaşkınlıkla baktı.

Önceleri de kim bilir kaç kez her şeyi hatırlamıştım ama bu, hepsinden farklıydı. Hacı Sinaneddin'le konuştuğu sırada kalın ve güçlü ensesine, dar omuzlarına, eğik sırtına bakarken kendimden geçi-

yordum. İsterse benden yana dönsün, isterse gülümseyerek, isterse küçümseyerek baksın; hiçbir şey umurumda değildi o anda. O benimdi, ihtiyacım vardı ona, nefretle bağlanmıştım çünkü.

Ona bakıyor, "Senden nefret ediyorum" diyordum içimden, başımı çeviriyor, "Ondan nefret ediyorum" diyordum. Bu iki sözcük bana yetiyor, "Nefret ediyorum, nefret ediyorum, nefret ediyorum" diyor, tekrarlamaya doyamıyordum. Genç, taze, coşkun ve hasta bir zevk, aşk hasreti gibi bir duyguydu bu. Benden uzaklaşmasına, kaybolmasına fırsat vermiyor, "O" diyordum içimden. Bir gencin sevdiği kızı düşünürken söylediği gibi çıkıyordu bu. Arada bir, peşi sıra gidebilmek, adımlarını izleyebilmek için onu, bir yabanî hayvan gibi saldığım da oluyordu ama gözden kaybolmadan tekrar geri çekiyordum. Şaşkınlığım geçmiş, dengem düzelmiş, çıkış yolunu bularak sükûnete kavuşmuş ve güçlenmiştim.

Kendine bir dayanak bulmuştu yüreğim.

Sokakta yürürken, "Ondan nefret ediyorum" diye fısıldıyordum dalgınlıkla. Camide yatsı namazını kılarken, "Ondan nefret ediyorum" diye düşünüyordum. Tekkeye girerken adeta yüksek sesle, "Ondan nefret ediyorum" dedim.

Sabah uyandığımda nefretim, beynimin kıvrımlarında çöreklenmiş bir yılan gibi başını kaldırmış, beni uyanık bekliyordu.

Ben onun, o da benim oldu; birbirimizden ayrılmayacağız artık. Anlam kazanmıştı hayat.

Sıtma hastalığına yakalanan bir insanın ilk anlardaki durumunu andıran o dalgınlıktan hoşlanıyordum; bu kapkara, korkunç sevgi bana yetiyordu. Adeta mutluluk gibi bir şeydi bu.

Daha zengin, daha belirgin, daha asil, daha iyi, hatta daha akıllı bir insan olmuş; yaşamayı anlamsızlaştıran korkuyu yenmiş; her şeyle yeniden ilişki kurmaya başlamıştım.

Hiçbir şeyden korkmadan, sakin, apaçık, herkesle göz göze bakışıyordum. Kaymakam'ı ya da hiç olmazsa sarığının tepesini görebile-

ceğimi tahmin ettiğim her yere gidiyor, Kadı'nın yolunu gözlüyor, dar kamburu çıkmış sırtına bakarak ağır adımlarla peşi sıra yürüyor, gizli zevkimden bitap kalıyordum. Nefretin kokusu olsa, ardımda kan kokusu duyulur; rengi olsa, ayak izlerim kara olur; ateşi olsa, bastığım her yerden alevler fışkırırdı.

Mevlevî tekkesinin şeyhi Abdullah Efendi'ye tekrar gidip, kardeşimin mezarını bulmak için bana yardım etmesini rica ettim. İyilik yapmak ya da yapmamak keyiflerine kalmış bir şeydi yetkililerin. Onlara kendim başvursam, belki beni reddederlerdi ve bu işi sonuçlandırmak için açık kapı kalmazdı. Şeyh Efendi'yi öne sürmekti en iyisi. Değerli bir insan olduğunu; herkes gibi benim de ona karşı büyük bir saygı duyduğumu; kardeşimin ruhunun huzura kavuşması için onu dinî geleneklerimize göre gömmek istediğimi; bu isteğimi ilk kez ona açmamın onun iyi, güvenilir bir insan ve din adamı olmasından ileri geldiğini; bu iyiliği benden esirgemezse daima minnettar olacağımı kendisine söyledim.

Şeyh Abdullah Efendi isteğimi reddetmediği halde şöyle konuştu:

"Onun ruhu huzur içindedir. Acımanın, huzursuzluğun, nefret duygusunun bulunmadığı öteki dünyaya geçen bir ruh, insan ruhu değildir artık."

"Ama benim ruhum henüz insan ruhu."

"Yoksa bunu kendiniz için mi yapıyorsunuz?"

"Kendim için de."

"Acıyor mu, nefret mi ediyorsunuz? Kendinize ve insanlara karşı yanlış yapmamak için nefret, Allah'a karşı yanlış yapmamak içinse acıma duygusundan korunmalısınız."

"Bir insan ne kadar acıyabiliyorsa, o kadar acıyor ve günah işlemekten kendimi koruyorum. Benim her şeyim Allah'ın ve sizin elinizdedir."

Şeyh Abdullah Efendi'nin gönlünü hoş etmek için öğütlerini sessizce dinleyip, boyun eğmek zorundaydım. Bizden üstün olduklarını düşündükleri zaman insanlar, asil de olabilirler.

Ne sabırsızlanma hakkına sahip olacak kadar güçlü, ne de öfkelenmek için sebep bulacak kadar zayıf bir insandım. Kendilerini daha güçlü hissetmelerine fırsat vererek başkalarından yararlanıyordum. Dayanağım, yol gösterenim olduğuna göre, ufak tefek şeylerle uğraşmanın ne gereği vardı?

Şeyh Abdullah Efendi sayesinde, kardeşimin cesedini almak üzere Kale'ye girme izni aldım. Hasan da benimle geldi. Ellerinde kürekler ve boş bir tabutla birlikte Hasan'ın uşaklarını da götürdük.

Görevinin nöbetçilik mi, hizmetçilik mi, yoksa mezarcılık mı olduğunu tespit edemediğim bir adam bizi, Kale'nin mezarlığına götürdü. Konuşmaya, insanlarla göz göze bakışmaya alışmamış bu sessiz, ürkek, meraklı, öfkeli, saygılı adam; sanki aynı anda bize yardım etmek ve bizi kovmak isteklerini duyuyor ve bu istekler arasında durmadan boğuşuyordu.

Düzensiz, dağınık, hendek kazar gibi aceleyle ve saygısızca kazılıp örtülmüş mezarların arasında ilerleyen adam, arada bir, toprağı çökmüş bir mezarın başında duruyor, başını sallayarak:

"Eşkıya Nikola ya da Maşa'nın torunu Bekir" diyordu. Bazı mezarlara bakarken de hiçbir şey söylemiyordu.

"Nerede olduğunu biliyor musun?" diye sordum adama.

Bana gözaltından bakarak:

"Nasıl bilmem? Onu kendi elimle gömdüm!" dedi.

"Peki Harun nerede?"

"Burada."

Kardeşimin ölüsünü bulmak için, doldurulmuş hendeklerin arasına kendim daldım. Belki heyecanım, ıstırabım, gelişi güzel bir işaret bana hissettirecek; belki kanımın hışırtısı, içimin ürpertisi, gözyaşlarım, bilinmeyen bir ses beni uyaracak; kardeşimi bulacaktım. Her zaman duyularımızın güçsüzlüğünün tutsağı değilizdir herhalde. Aynı soydan oluşumuzun sırrı, bir ses veremez miydi ki?

"Harun!" diye bağırıyordum sessizce, içimden cevap bekleyerek. Fakat ne bir cevap alıyor, ne de herhangi bir işarete rastlayabiliyordum. Heyecanımı, hatta ıstırabımı bile yitirmiştim. Sır, sağır kalmaya devam etmiş; bense, kil toprağına dönmüştüm sanki. Sadece acı bir yıkıntı, benim olmayan bir sessizlik ve sağların bütün bildiklerinden daha önemli, uzak bir kavramın içinde olduğumu hissediyordum.

"Mezarlar arasındaki yalnızlığımda nefreti de unutmuştum. İnsanların yanma gittiğimde, onu tekrar buldum."

Hepsi de ötekilerden farkı olmayan bir çukurun yanında duruyordu.

"Bu olduğundan emin misin?" diye soruyordu Hasan.

"Benim için fark etmez, hangisini isterseniz alın götürün. Ama budur" dedi adam.

"Bu olduğunu nasıl biliyorsun?"

"Biliyorum. Eski bir mezara gömdük onu."

Gerçekten de mezarın içinden iki insan iskeleti çıktı. Hasan'ın uşakları bunlardan birini toplayıp tabuta yerleştirdikten sonra, tabutun üstünü yeşil çuhayla örttüler.

"Kimi götürüyoruz? Bir katili mi? Bir canavarı mı? Yoksa haksızlıkla öldürülmüş bir suçsuzu mu? Rahatsız ettiğimiz bu kemikler kimin?" diye dehşet içinde düşünüyor ve kendi kendime soruyordum.

Tabutu omuzlarında taşıyan uşakların ve yeşil çuha ile örtülmüş bir insan iskeletinin peşi sıra gidiyorduk.

Beni uykudan uyandırıyormuş gibi dirseğiyle dürten Hasan:

"Sakin olun" dedi.

"Neden?" diye sordum.

"Bir tuhaflık var bakışlarınızda."

"Üzüntüden olacak."

"Keşke öyle olsa..."

"Az önce mezarlıkta Harun'un mezarını bulmam için bir şeyin beni uyarmasını boşuna bekledim."

"Kendinizden çok fazlasını istiyorsunuz. Üzüldüğünüz yetmiyor mu?"

Ne düşündüğünü iyice anlayamamıştım, ama o anda içimden geçirdiklerimin farkına varmasından korkarak, bunu kendisine sormak cesaretini göstermedim. Çünkü Hasan, bir sebebi olmasa, bana üzüntümü hatırlatmazdı.

Yol boyunca insanlar bize yanaşıyor, tabutu iki yanından birer kez ellerinde taşındıktan sonra aramıza katılıyorlardı. Toklaşan ayak seslerinden kalabalığın gittikçe arttığını anlıyordum. Bunca insanın cenazeye katılacağını ummuyordum. Onlar için değil, kendim için yapmıştım bunu. Bu isteğim, gittikçe benim olmaktan çıkıyor, onların isteği haline geliyordu. Onları görmek için dönüp bakmıyor; yalnız, bir dalgaya kapılmış gibi sürüklendiğimi, bu kalabalıkla birlikte büyüdüğümü, önem kazandığımı, güçlendiğimi heyecanla hissediyordum. Cenazeye bu sessizce katılışlarıyla insanlar, üzüldüklerini, suçladıklarını, kin duygularını belli ediyorlardı.

Nefretimin özüydü bu cenaze töreni.

Hasan, alçak sesle bana bir şey söylüyordu.

"Ne diyorsunuz?" diye sordum.

"Konuşmayın. Mezarın başında hiçbir şey söylemeyin" dedi.

'Konuşmayacağım' anlamında başımı salladım. Eskiden, camide konuştuğum zaman durum başkaydı. Ben ölüm kapısından dönüyordum, halk da ardımdan geliyordu. Ben de, onlar da ne olması gerektiğini bilmiyorduk. Şimdi biliyoruz. Benden söz, suçlama beklemiyorlar; olay, içlerinde olgunlaştı, her şeyi biliyorlar artık. Bu cenaze işini düşünmem iyi oldu. Bu eski insanı dinî geleneğimi-

ze göre gömmekle onun suçsuzluğunu ispat etmekten daha büyük bir şey yapmış olacağız. Bu kemikler, adaletsizliği hatırlatan tohum yerine ekilecektir toprağa. Sonra varsın ne isterse, Allah neyi görürse o filizlensin. Bizden ekmesi.

Böylelikle nefretim daha asil, daha derin bir anlam kazandı.

Tabut, cami önündeki musalla taşma kondu. Abdest alıp cenaze namazını kıldıktan sonra tekrar tabutun başına geldik. Bilinen sureleri okudum. Cemaate, ölen hakkında soru sormaya gelince, soruları her zamankinden farklı, tahrik edici bir canlılık ve üslupla sormaya başladım:

"Ey cemaat, bu meyyiti nasıl bilirsiniz?"

"İyi biliriz!" diye cevap verdi yüzlerce ses inançla.

"Hakkınızı helal ediyor musunuz?"

"Helal ediyoruz!"

"Allah huzurunda, ona tanıklık eder misiniz?"

"Ederiz!"

Ebedî yolculuğundan önce hiçbir ölü için, böyle coşkun bir içtenlikle tanıklık edilmemiştir. On kez sorsam, on kez aynı sesle cevap verirlerdi.

Bu ihtiyar cenazeye son saygılarını hem sevap, hem inat için gösterdiler. Halk, tabutu musalla taşından alıp elden ele gezdirerek mezara kadar getirdi.

İnsanlarla benim aramda bir kalkan, bir hatırlatma olsun diye Harun'u, kente giden yolun kenarında, tekkenin bahçesinde gömdük.

Öldükten sonra da eşitliklerini koruyabilsinler diye eskiden Müslümanlar, müşterek mezarlara gömülürlermiş. Hayatta eşit olmamaya başladıktan sonra, mezarlarını da ayırmaya başlamışlar. Ben de, ötekilerle karışmaması için kardeşimi ayırdım. Başkasına karşı koyduğundan ölmüştü; varsın ölü olarak da savaşsındı.

Herkes gittikten sonra mezarın başında yalnız kalınca diz çöktüm:

"Harun, kardeşim, şimdi artık kardeşten de yakınız birbirimize. Sen, herkes hatırlasın diye bugünkü beni yarattın. Ben de, herkesin belleğinde kalasın diye seni yarattım. Sabah, akşam, her gün beni karşında bulacaksın. Ölmeden önce düşündüğümden daha çok düşüneceğim seni. Varsın herkes unutsun; çünkü insanlar çabuk unuturlar; ama ben, her iki dünya üzerine yemin ederim ki seni de, onları da hiçbir zaman unutmayacağım" diye konuştum kendi kendime.

Ali Hoca sokakta beni bekliyordu. Özellikle böyle heyecanlı bir anımda onunla karşılaşmak istemezdim. Ama elinden kurtulma imkânı yoktu. Her zamanki gibi tuhaf bir görünüş içinde olduğu halde, bana karşı ciddi ve nazik davrandı. Başsağlığı diledi, sabırlı olmamız gerektiğini söyledi. Kardeşimin ölümü, yalnız benim için değil herkes için bir kayıpmış. Herkesinmiş o. Bunun için ölümü kazançmış aynı zamanda. Ölüler sağlardan daha yararlı olabilirlermiş. Hep bize gerektikleri gibi kalır, asker olmayı ses çıkarmadan kabul eder, ihtiyarlamaz, kavga etmez, kendi düşünceleri olmaz, hatta casusluk bile yapmazlarmış.

Ali Hoca'ya;

"Beni görüyor musunuz? Beni tanıyor musunuz?" diye sordum.

"Görüyor ve tanıyorum. Şeyh Nureddin'i kim tanımaz ki!"

Beni küçümsemiyordu; onun için sadece hava değildim artık.

Hasan'la kuyumcu Hacı Sinaneddin, mezarın taştan yapılması ve etrafının en iyi cinsten demir parmaklıkla çevrilmesi için parası kendilerine ait olmak üzere sipariş vermişlerdi.

Cenazeden sonraki ilk Cuma akşamı, yatsı namazından dönerken Harun'un mezarında mum yandığını ve mezarın yanında birinin olduğunu fark ettim.

Sokulunca Molla Yusuf'un dua ettiğini gördüm.

"Mumu sen mi yaktın?" diye sordum.

"Hayır. Geldiğimde yanıyordu."

Yabancı biri gelip öldürülenin ruhu hürmetine bir mum yakmıştı.

Bundan sonra her Cuma akşamı mezarın başında mumlar yanıyordu.

Daima karanlıkta durur; ilk günlerde heyecan içinde, dehşetle seyrettiğim o küçük titrek ışıkları gururla seyrederdim. Bu eski kardeşimdi benim; ışıl ışıl yanan onun temiz ruhuydu. Anısı için bu nazik ateşçikleri yaksınlar diye yabancıları buraya getiren, onun gölgesidir.

Sağlığında onu, çok az kimse tanırdı. Öldükten sonra kentin sevgilisi oldu.

Sağken benim için sadece bir kardeşti; ama öldükten sonra kanlı bir anı oldu.

Onüçüncü Bölüm

Tatlı söz, kökü yerin derinliklerine, dalları da göğe doğru uzanan güzel bir ağaç gibidir.

Ölen kardeşime olan bağlılığım, bana, Hasan'ın dostluğunu geri getirdi. Söz ve davranışlarında belki başka bir amaç gizliydi? Belki tuttuğum yolu sezmişti de, beni durdurmak istiyordu? Belki de aşırı duyarlılığım yüzünden aklıma olmayacak şeyler geliyordu ve yanılıyordum. Her ne olursa olsun, Hasan'ın dostluğundan şüphe etmiyordum. Öyle sanıyordum ki, o da benim dostluğuma güveniyordu.

Onu seviyordum. Sevdiğimi de, ona devamlı ihtiyaç duyduğumdan; ne söylese, ne yapsa hiçbir şeyine alınmadığımdan; onunla ilgili her şeye önem verdiğimden anlıyordum. Dünyada sebep aramak, açıklamak gereği olmayan biricik şey, herhalde sevgidir. Yine de sırf hayatıma bunca sevinç kattığı için, hiç olmazsa burada, son bir kez kendisinden söz etmemek elimde değil.

İnsanlarla dost olmak için yaratıldığı, dost olarak da bilhassa beni seçtiği için ona bağlanmıştım. Ama kaba ve küstah görünüşüne rağmen böyle candan dost olabilmesi beni daima yeniden şaşırtıyordu.

Daima, kendine güvenemeyen, yalnızlık hisseden, başkasının desteğine ihtiyaç duyan insanların dost olabileceklerini düşünürdüm. Hasan'da bu özelliklerin hiçbir yoktu. Üstelik atak, durmadan değişen, başlattığı her şeye dört elle sarılan, kendinden emin, akıllı bir insandı o. Ben ona ne bir şey verebilir, ne de ondan bir şey alabilirdim. Ben olsam da, olmasam da onun için fark etmezdi; bana ihtiyacı yoktu çünkü. Böyle olduğu halde, kendimi ondan küçük hissetmiyordum. Bir gün ona, bunca insan arasında neden özellikle beni dost seçtiğini sordum.

"Dostluk edeceği insanı seçmek, insanın elinde değildir. Neden olduğunu bilmem ama dostluk, kendiliğinden oluşur; tıpkı sevgi gibi. Eğer verdiğim bir şey varsa, size değil, kendimedir. Mutsuzken bile soyluluğunu koruyabilen insanlara saygım vardır" dedi Hasan.

Hasan'ın bu takdirini minnetle karşılıyor ve gerçek olduğuna inanıyordum.

Öte yandan, gittikçe büyüyen nefretim yüzünden de onun dostluğu benim için çok değerliydi. Bilmiyorum, nefretim herhalde tek başına da yaşayabilirdi, ama böylesi daha iyi olurdu. Bir yanı siyah, bir yanı beyaz olan; bölündüğü halde bütünlüğünü koruyabilen bu insan, bendim. Sevgimle nefretim birbirini öldüremiyordu. Benim için ikisi de gerekliydi.

Hasan'ın hayatına girmemde, aramızdaki dostluğun verdiği hak kadar onun kendi isteğinin de rolü vardı. Yine de ona ait her şeyi anlayabileceğimi, öğrenebileceğimi ümit etmiş ya da anlayıp öğreneceğimden korkmuşsam, yanılmışımdır. Yanılmam, benden bir şeyini gizlediğinden değil; kendisinin, dibi görünmeyen derin ve karanlık bir kuyuya benzediğinden ileri gelmiştir. Yalnız o değil, daha iyi tanıdığımız bütün insanlar, bize, böyle görünmez olurlar.

Hasan, babasını kendi evine, yanına almıştı. Ona gereken ilgiyi gösteriyordu ama davranışları biraz tuhaftı. İhtiyarın rahatsızlığına fazla önem vermiyormuş gibi neşeli, kayıtsız bir hali vardı. Ona sağlıklı bir insanmış gibi davranıyor; çarşıdan, insanlardan, evlenmelerden, hatta her yıl biraz daha güzelleşen kızlardan bile söz edi-

yordu. İhtiyar surat asıyor, bu konuşmalardan sözde hoşlanmadığını göstermeye çalışıyordu ama hoşlandığı her halinden belli oluyordu. Kendisini bugüne kadar hastalığıyla baş başa bırakıp ölüme hazırlamalarından bıkmıştı.

Daha önce oturduğu büyük, karanlık evi hatırlamış olacak ki öfkeyle:

"Çocuklarla ihtiyarların karşısında insanlar, sadece aptalca şeylerden söz ederler, dedi. Yalnız bu kendi başına buyruk oğlum, şükür ki beni saymıyor da benimle bir insanla konuşulur gibi konuşuyor."

Hasan, karşısında, arkadaşı olan sağlıklı bir insan varmış gibi aynı ölçüyle cevap veriyordu:

"Ne zamandan beri size karşı saygısız oldum?"

"Çoktan."

"İstanbul'u terk edip buraya döndüğümden, celepliği meslek edinip sürtmeye başladığımdan bu yana, değil mi? Haksızlık ediyorsunuz baba. Büyük yetenekleri olmayan, normal akıllı, küçük bir insanım ben. Okul çağındaki çocuklara hiçbir vakit benim gibiler hakkında bir şey okutmazlar."

"Yüksek mevkilerde bulunanların çoğundan daha yeteneklisindir sen."

"Mevkii sahibi olmak, zor bir iş değildir ki. Birçok şapşalın yüksek mevkilerde bulunduğunu ben de biliyorum. Ben mevkii ne yapayım ve mevkii beni ne yapsın? Böyle olmaktan memnunum ben. Hiçbir vakit bir sonuca bağlamayı başaramadığımıza göre, bu konuyu kapatalım isterseniz. Hem öğütlerinizden yararlanabilmek için size bir şey sormak istiyorum."

"Sor bakalım."

"Saygısız, küstah, namussuz, cahil, aptal bir adamla iş ilişkilerim var. Bana yukarıdan bakan, beni küçümseyen bu adamın, benden, yalnız ayaklarını öpmemi istemediği kalıyor. Aptallığını, namus-

suzluğunu yüzüne karşı haykırmadığımla yetinmiyor; akıllı, dürüst bir insan olduğunu söylemediğim için bana kızıyor. İşin kötüsü, böyle olduğuna kendini inandırmış olmasında. Lütfen baba, bu adama ne yapmam gerektiğini bana söyler misiniz?"

"Böyle bir şeyi sorman bile saçma! Önce ağzının payını ver, sonra da at başından gitsin. Yapacağın bundan ibaret. İşin yok da onunla mı uğraşacaksın?"

"Yaptım baba, İstanbul'da, tıpkı sizin dediğiniz gibi yaptım. Adamın ağzının payını verdikten sonra başımı alıp celep olmak üzere buraya geldim" diyen Hasan, kıkır kıkır güldü.

Baba oğul birbirlerini gerçekten nazik, erkekçe bir sevgiyle seviyor; kalın kafalılıkları yüzünden ayrı geçirdikleri zamanı adeta gidermeye çalışıyorlardı.

İhtiyar, Hasan'ın evlenmesini, (Hasan buna, "Sizden önce evlenmem" diyerek şakayla cevap veriyordu.) celeplik işiyle uzun yolculuklardan vazgeçip yanından ayrılmamasını istiyordu. Bunu yaparken de, kurnazca davranarak çok hasta olduğunu, ölüm saatinin her an gelebileceğini, o yanında olursa ruhunu daha kolay teslim edebileceğini ileri sürüyordu.

Bunun üzerine Hasan da:

"Kimin daha önce öleceği bilinmez" diyordu.

Gönüllü olmasa bile sevgi zoruyla bu mahrumiyetlere katlanıyordu Hasan. Onun için kolay bir şey değildi bu. Gezmeye alışmıştı bir kere. Üstelik tam geziye çıkma zamanı, sonbahardı. Kırlangıçlar göç etmişlerdi. Yakında yükseklerden kaz sürüleri geçmeye başlayacak, o da gökteki kazların gagalarının ardından bakarak bir yerden başka bir yere sürterken duyduğu tuhaf zevkleri hatırlayacak, bir sevginin kendisini öteki sevgiden ayırdığını düşünecekti.

Evde önemli değişiklikler olmuştu. Genç uşakla sevişen siyah gözlü, güzel Zeynep'in kocası; Fazıl adındaki iriyarı uşak, ihtiyara dadılık yapıyordu. Fazıl'ın o kocaman elleriyle en nazik hareketleri

yapabilmesi, en iyi ihtimamı gösterebilmesi, şaşılacak şeydi. Hasan uşağının huyunu bildiği için bağlılığı eksilmesin diye babasının odasına para bırakıyordu.

Genç uşakla Zeynep arasındaki tehlikeli aşk serüvenine kesinlikle son verildi. Zeynep'in direnci, en kötümser bir insanın tahmininden bile daha kısa bir süre içinde çözüldü. Çetin kaleyi hep aşkın ebedî hainleri ele vermiştir.

Sağlığı düzelen Hasan'ın babası ölümü unutmuş, mallarının tümünün vakıf haline getirilmesi fikrine itiraz etmişti. Yine de kurdukları vakıf oldukça büyüktü. Mütevelli olarak seçtikleri adamın yanına (Dürüst, çalışkan bir mahkeme kâtibi, Kadı'nın güvensiz güvercini yerine kendisine sunulan mütevelli serçesini tercih edince, Harun'un felaketini Hasan'a kimin bildirdiği kendiliğinden belli oldu.) bir de yardımcı vermeleri gerekiyordu. Hasan, genç uşağı kendi odasına çağırıp bir daha bu eve adımını atmaması; Zeynep'le hiçbir yerde, hiçbir şekilde görüşmemesi; tesadüfen karşılaşsa bile, onunla konuşmaması şartıyla iyi bir gelir getiren bu şerefli işi kendisine verebileceğini söyledi. Teklifi kabul ettiği ve sözünde durduğu takdirde, bu fırsattan daima yararlanabileceğini; ama teklifi kabul ettiği halde sözünde durmaz, kalleşlik etmeye kalkarsa hemen şimdi, alıp başını buralardan gitmesinin, kendisi için daha hayırlı olacağını da hatırlatmayı unutmadı.

Böyle sert bir çıkış yaptığı halde Hasan, delikanlının direnci karşısında yumuşamaya, her şeyi oluruna bırakmaya hazırdı; çünkü onu kaba bir seçim yapmaya zorladığı için pişmanlık duyuyordu. Ama zeki, becerikli bir insan olan delikanlı, teklifi hemen kabul etti. Hasan'ın ise içi bulandı.

Bundan sonra Hasan, durumu bildirmek üzere kadını çağırdı. Ama delikanlı ona fırsat vermeden her şeyi kendisi açıkladı. Kadına, bundan böyle maalesef görüşemeyeceklerini, kendi kaderinin peşinden gitmek zorunda olduğunu, onun nasıl olsa daha önce kaderini tayin etmiş bulunduğunu, kötü bir şekilde hatırlanmak istemediğini, kendisinin de sadece bu evde geçirdiği güzel günleri hatırlayacağını söyledi.

Bu arada Hasan, tiksinerek "Bu adama dikkat etmek gerekecek" diye düşünüyordu.

Sesini çıkarmadan kapının yanında duran Zeynep'in esmer yüzü sararıyor, alt dudağı çocuklarınki gibi titriyor, aşağı doğru sarkan halsiz elleri şalvarının kırışıklıkları arasında kayboluyordu.

Delikanlı odadan çıktıktan sonra da Zeynep, bir heykel gibi olduğu yerde kaldı. Hatta üzüntüsünün bedelini ödediğini belli etmemeye çalışan Hasan, yanına gidip de "Babama daha iyi bakman için bunu veriyorum" diyerek annesinden kalan birinci gerdanlığı boynuna takarken bile yerinden oynamadı Zeynep.

Zeynep, iki hafta boyunca, boynunda gerdanlık, evin içinde, bahçede içini çekerek dolaşırken gözünü avlu kapısından ayırmadı. Derken içini çekmemeye, tekrar gülmeye başladı.

Kocasının üzüntüsü, onunkinden daha uzun sürdü. Delikanlı gittikten epey bir müddet sonra bile:

"Onsuz nasıl da boşaldı evin içi? Vefasız, ne olacak! Bizi hemen unuttu" diye sitem ederek konuşup durdu.

Hasan, kendi kendinden de, onlardan da memnun değildi. Böyle olması için elinden geleni yaptığı halde sanki başka türlü olmasını istiyordu. Gülerek:

"İşte, düğümü çözeyim derken daha çok karıştırdım, dedi. Delikanlının bencilliğini meydana çıkardım, Zeynep'in mutsuz olmasına sebep oldum, Fazıl'ın başına lanet bir kadın saldım, kendimi de maksatlı bir şey yaptığım zaman kötü sonuçlar aldığıma bir kez daha inandırdım. Allah kahretsin! Bir gaye uğruna yapılan iyilik kadar ters bir şey yoktur. Bir insanın, başka bir insanı kendi kalıbına uydurmaya kalkması da aptallığın dik âlâsıdır."

"Ters ve aptalca olmayan nedir peki?"

"Bilmiyorum."

Hem tuhaf, hem sevimli bir insandı Hasan. Onu iyice anlayamıyordum. Ama o da, kendi kendisini anlayamıyor, durmadan arıyor,

açıklamaya çalışıyordu. Hem bunu, başkaları gibi kendini zorlayarak değil; çocuksu bir açıklık, alaycı bir kuşkunun kolaylığıyla yapıyordu.

Konuşmayı sever, üstelik güzel de konuşurdu. Sözcüklerinin kökü yerin derinliklerinde yayılır, dallarıysa gökyüzünde kıvranırdı. Onun konuşmalarını dinlemek, benim için bir zevk, bir ihtiyaç olmuştu. Beni saran, etkileyen şeyin ne olduğunu bilmiyordum. Bazı hikâyeleri güçlükle hatırlayabiliyorum. Ama anlattıklarında günlük yaşantımızda rastlayamadığımız aydınlık, güzel, çarpıcı bir hava vardı. Hayat hakkındaki hikâyeleri, hayattan güzeldi.

"Islah olmaz gevezenin biriyim ben. Ne hakkında olursa olsun, nasıl olursa olsun konuşmayı seviyorum. (Karanlık bir gecenin sessizliğinde Hasan'ın söylediklerini gelişigüzel kaydediyorum.) İnsanlar arasında ilişki kurmak için biricik araç, konuşmadır. Bunu bana yaşlı bir asker öğretti. Onunla birlikte esir düşmüş, birlikte zindana atılmış, duvardaki aynı demir halkaya zincirle bağlanmıştık.

'Konuşacak mıyız, yoksa susacak mıyız?' diye sordu asker.

'Hangisi daha iyidir?'

'Konuşmak daha iyidir tabii. Bu zindanda konuşarak daha kolay çürür, daha kolay ölebiliriz.'

'Öyle olduktan sonra ne fark eder?'

'Fark eder, hem de çok fark eder. Fark ettiğini kendin de göreceksin. Konuşurken bir iş yaptığımızı, bir şey olduğunu sanarak birbirimizden daha az nefret edeceğiz. Bu arada zorunlu olan şeyler yaşanacak. Bizim gücümüz dışında olan bir şeydir bu. İki düşman askeri ormanda karşı karşıya gelmişler. Gidecek yerleri, yapacak başka işleri olmadığı için meslekleri olan askerlik işini yapmaya başlamışlar. Tüfeklerinin tetiklerine asılmış, birbirlerini yaralamışlar; kılıçlarını çekmiş, o sıcak yaz gününde öğlene kadar savaşıp, birbirlerini yara bere içinde bırakmışlar; kılıçları kırılıp da, yalnız bıçakları kalınca, aralarından biri:

-Dur da biraz nefes alalım, demiş. Bak, vakit öğleni geçti. Kurt değiliz ki biz. Ne de olsa insanız. İşte sen orada otur, ben de burada otururum. İyi bir savaşçıymışsın, beni yordun.

-Sen de beni yordun.

-Yaraların acıyor mu?

-Acıyor.

-Benim de acıyor. Kanın durması için yaralarına tütün bastır.

-Kara yosunu da iyi gelir.

Böylece oturup ailevî durumları, çocukları, ağır hayat şartları hakkında tatlı tatlı konuşmuşlar. Her şeyleri birbirlerine benziyormuş, birçok şeyleri aynıymış. Anlaşıp yakınlaştıktan sonra ayağa kalkmış, memnuniyetle şöyle konuşmuşlar:

-Eh tam insanca birbirimizle konuşup dertleştik. Yaralarımızı bile unuttuk. Haydi, başladığımız işi bitirelim. Bıçaklarını çekip, birbirini öldürmüşler.'

Neşeli bir insan olan zindan halkasındaki arkadaşım, bu alaylı öğütle beni hem neşelendirmiş, hem de cesaretlendirmişti. Başka birisi, ormandaki iki askerin, iki dost olarak birbirlerinden ayrıldıklarını da söyleyebilirdi. Öyle olsa bile bu, çirkin bir yalan olurdu. Ama ben, hikâye bilhassa kaba bir gerçekle bittiği için, çocuksu bir düşünüşle yine de askerlerin birbirleriyle barıştıklarını kabul ediyordum. Benim askerim için sonuç önemli değildi. O, yalnız kalmasın diye anlatıyordu. Çok yer gezmiş, çok şey görmüştü. İlginç, canlı, sade, tatlı bir şekilde konuşuyordu; zindanda onunla kalmaktan duyduğum korkuyu dağıtıyordu. Geceleri uyanıyor, nefes alışını dinleyerek:

'Uyuyor musun, diye soruyordum. Uyumuyorsan bir şeyler anlat.'

'Her şeyi anlattıktan sonra ne yapacağız?'

'Sonundan başlayarak yeniden anlatacağız.'

'Sonundan başlayarak anlattıklarımızı da bitirince ne yapacağız?'

'O zaman öleceğiz.'

'O iki asker gibi mutlulukla öleceğiz.'

'Evet, görevini yapmış iki aptal gibi.'

'Çok karamsarsın.'

'Ya sen değil misin sanki?'

'Elbette değilim. Neden karamsar olacakmışım? Savaşmaya gittiğime göre yaralanmayı, tutsak olmayı, öldürülmeyi önceden kabul ettim demektir. Bunların en kolayı oldu. Neden karamsar olayım?'

Onun, akan bir suyun şırıltısını andıran sesi duyulunca, gecenin ıssızlığı azalıyordu. Örümcek ağlarından, sözcüklerden köprüler kuruyordu aramızda. O bir kaynaktı, bense yatağı. Üzerimden akan suyunun serinliğiyle ferahlıyordum. Konuşma denen o şahane çılgınlık, harikalar yaratıyordu. Düşman esirleriyle değiştirilip serbest bırakılınca, üzüntüsüz ayrıldık birbirimizden. İhtiyacı olduğu için o, her zaman kendine dinleyici bulacaktır. Ama ondan ayrıldıktan sonra, ben de aynı şeyi yapmaya başladım. Konuşma sayesinde insanlarla yakınlık kurdum. Hepsiyle değil tabii. Yabancı sözcüklere kulakları sağırdır bazı kimselerin. Hem kendilerini, hem başkalarını mutsuz eder bunlar. Ama daima denemek lazım. 'Neden?' diye soracaksınız. Hiç, iş olsun diye. Sağırlığı, ıssızlığı, biraz olsun önleyebilmek için. Ticarî gezilere yeni başladığım sıralarda, Višegrat'ta yaşayan bir sipahinin dul eşinin hikâyesini duymuştum. Yirmi yaşındaki oğlundan başka hiç kimsesi yokmuş kadının. Biricik oğlunu ne kadar çok sevdiğini, ona nasıl bağlandığını düşünebilirsiniz. Oğlu harpte ölünce kadın aklını oynatıp bir odaya kapanmış. Gıda olarak siyah çavdar ekmeği ve sudan başka bir şey almıyor; her gece çıplak tahtaların üzerinde yatıyor; göğsüne de ağır, siyah bir taş koyuyormuş. Ölmek istiyormuş, ama kendisini öldürmeye gücü yetmiyormuş. Ölüm de sanki inadına gelmiyormuş. Yirmi yıl böyle yaşamış. Kararıp kurumuş, bir deri bir kemik kalmış. Bana en çok dokunan, göğsünün üstüne koyduğu o siyah taş olmuştu. Duyduğu

acının büyüklüğünü en iyi şekilde anlatan bu taş yüzünden, kadını görmeye gittim. İki katlı, büyük, bakımsız, harap bir evde, yıllardan beri kendisine hizmet eden ihtiyar bir kadınla birlikte oturuyordu. Evin aksine, çevredeki geniş arazi gayet güzel işlenmişti. Hizmetçi kadın, çiftliğin çok büyük olduğunu; fakat Hanım'ının bir türlü kâhyayla hesaplaşmaya, payına düşen paraları almaya yanaşmadığını; kendilerine sadece ölmeyecek kadar bir şeyler aldıktan sonra her şeyi kâhyaya bıraktığını söyledi. Kadınla konuşabilmek için bir yalan uydurdum. Oğlunu tanıyan bir arkadaşımın bana ondan söz ettiğini, bu konuşma sırasında benim de oğlunu hatırladığımı, oğluyla bir zamanlar birlikte askerlik yaptığımızı, bunun için kendisiyle görüşmek istediğimi söyledim. Yıllardan beri susan, ölümü bekleyen, oğlunu düşünerek kendini acıyla zehirleyen kadın; oğlunu tanıyan birini karşısında görünce, hemen konuşmaya başladı. Başlangıçta neler söylediğimi hatırlamıyorum. Yalana pek güven olmaz ama bu durumda yanılmama imkân yoktu. Oğlunun yakışıklı, akıllı, iyi yürekli, arkadaşları tarafından sevilen, herkese karşı nazik davranan, bin kişi arasında bile olsa hemen dikkati üzerine çeken bir delikanlı olduğunu anlattım sanırım. Kadın, oğlu öldüğü zaman benim henüz bir çocuk olduğumu bile fark etmedi. Oğlu hakkındaki düşüncelerimi dile getiriyordum. Övgülerimi belki zayıf, yetersiz bile buluyordu. Önce cırtlak bir sesle konuştu. Ama kurumuş ağzından çıkan her söz öpülmüş, okşanmış, sevgi kokuları sürünmüş olarak çıkıyordu. Ben yeniydim, yabancıydım; oğlu hakkında her şeyi anlatabilir, konuşmadığı günlerin acısını çıkarabilirdi. Farkında olmadan, neden bu kadar çok acıdığını anlatmaya çalışırken, belleğinde, oğlunu en iyi şekilde canlandırdığı için acısını unutuyordu. Bunu ilk kez yapabildiğini sanıyorum. Bundan sonra oralara yolum düştükçe, bu kadını muhakkak ziyaret ettim. Her gittiğimde oğlu hakkında konuştuk, bana yeni yeni şeyler anlattı. Geleceğimi haber alınca, evin içinde bir bayram havası esmeye başlıyor, kışsa büyük soba yakılıyor, bunca yıldan sonra ilk kez yemekler pişiyor, yerlere sırf benim için kar gibi beyaz çarşaflı yataklar seriliyordu. Kadının yaşantısında faza bir değişiklik olmuyordu. O yine çavdar ekmeği yiyor, sade su içiyor, göğsündeki o siyah taşla tahtaların üzerinde uyuyordu ama artık gözlerinde yalnız ölüm dü-

şüncesi yoktu. Oğlu sağ olsaydı, onun da böyle yapacağını söyleyerek, birikmiş gelirlerini kâhyadan alması, köye bir okul yaptırması, çocuklarını çıplak ve aç olarak okula göndermesinler diye yoksul köylülere yardım etmesi için kendisini ikna ettim. Böylelikle kadın, iyilik yaparak acılarını hafifletmiş oldu."

Bu hikâyeyi bana öğüt olsun diye anlattığını sanıp Hasan'a alaylı bir şekilde:

"Ve her şey tıpkı masallarda olduğu gibi sonuçlandı. Herkes mutlu oldu" dedim.

Hasan gülerek:

"Yazık ki pek öyle dediğiniz gibi olmadı, dedi. Yardım, köylülerin hoşuna gitti. Kendilerini içkiye verdiler. Bir süre sonra, yardım olarak aldıkları para yetmeyince, kendi paralarıyla da içmeye başladılar. Bu yardım, köydeki kadınları da etkiledi. Kocaları sarhoşlaştıkça, elleri de ağırlaştı. Canları yanan kadınlar, teselliyi, buna sebep olan sipahinin dul eşine beddua etmekte buldular. Erkekler de aynı şeyi yapıyorlardı. Okul açılalı beri çocuklarını sığıra göndermiyor, tarlaya götüremiyorlardı. Çocuklarsa, okula gidecek yerde çoğu gün sokaklarda başıboş geziyorlardı, öğretmen de kendi havasındaydı çünkü. Üstelik çocuklar, binbir güçlükle öğrenebildiklerini, aradan bir iki yıl geçince tekrar unutuveriyorlardı. Yirmi yıl ölümü bekleyerek yaşayan kadına gelince, görüştüğümüzün üçüncü baharında, ziyaretine gecikmem yüzünden rüzgârlı soğuk bir havada beni beklerken ölmüş zavallıcık.

"O halde iyilik, kötülük doğurdu."

"Hayır. Neden kötülük olsun? Oğlunun arkadaşını beklerken, tatlı sözcüklerle dolu sevgisini dile getirmek istediği için de ölümü düşünmeden öldü kadın. Mirasçılar malı aralarında paylaşınca, köylüler yardımsız kaldılar ama içkiden de vazgeçtiler. Bir süre sonra, dul kadın hakkındaki güzel anılardan başka, her şey unutuldu. Köylüler, kuşaktan kuşağa büyük evde yaşamış, tuhaf, oğlunun ölümüyle aklını oynatan, çilekeş bir dul kadının hikâyesini anlatacaklardır."

Bu hayat gibi çetin, olağandışı, unutulmaz bir hikâye ile Hasan'ın onu eğlenerek benimseyişinden ya da sakin benimseyişinden tedirgin olduğumu belli etmemeye çalışarak gülümsedim.

"Allah'ınızı severseniz bir yerde durun, yönünüzü tayin edin, kendinize bir dayanak bulun. Hiçbir şeyden, emin değilsiniz."

"Hakkınız var. Birçok şeyden emin değilim. Ama kötü bir şey mi bu?"

"İyi de değil."

"Demek iyi değil, ama kötü de değil. Emin olmak, iyi bir şey. Ama kötü de olamaz mı?"

"Anlamadım."

"Yüzde yüz emin olduğunuz bir şey var mı, demek istiyorum."

"Allah'ın varlığından eminim."

"Görüyor musunuz? Allah'a inanmayanlar da, bunun aksinden emin olmasalar, daha iyi olurdu belki?"

"Evet. Bununla ne demek istiyorsunuz?"

"Hiçbir şey."

Soruyu sorar sormaz pişman olmuştum ama iş işten geçmişti. Bilinçli mantığın sinsi tuzağını fark edememiştim. Akıllı ve tehlikeli bir düşünceydi bu. Bir oyun havası içinde itilmiştim bu düşünceye.

Güvensizliğine sıkı sıkıya bağlıydı Hasan.

Onu, o kadar çok sevmiştim ki hiçbir davranışı beni üzmüyordu artık. Karşı koyarken bile ona hak veriyordum. Haksız olduğunu düşündüğüm zaman da sevimliliğini yitirmiyordu.

Onsuz geçirdiğim her gün, sıkıcı ve uzun oluyordu. Gölgesinde sessizce olgunlaşıyordum.

Oğlunun sevgisiyle güçlenip canlanan babası da, başına gelebilecek her türlü olayı korkusuzca karşılayabilecek durumdaydı.

İkimiz için dünyanın en gerekli insanıydı Hasan.

Geziye çıkacağını duyunca üzüntü içinde evlerine gittim. Yatağın kenarına oturmuş, babasıyla tavla oynuyordu odaya girdiğimde.

Babası, elindeki zarları öfkeyle tavlanın içine atıyor:

"Lanet olsun! Gelmeyince gelmez işte" diye bağırıyor, sonra da Fazıl'a seslenerek: "Zarın bana güldüğü yok bugün" diyordu.

"Zarları hohladınız mı?"

"Hohladım ama faydası olmadı. Zeynep buralarda mı? Zarları, koynunda biraz tutsa, belki kısmetim açılır."

"Ayıp şey bu söylediğin baba!"

"Bundan sonra ne ayıbı olur benden? Öyle değil mi Fazıl?"

"Öyle ağa, Allah korusun."

"Baba, kısmetinizin açılması için zarları, bir derviş cüppesinin yenlerine sürtmelisiniz."

"Sahi mi? Dediğin doğru. Ahmet Efendi, bana kızmayın ne olur."

"Geldiğinize sevindim" dedi Hasan gülümseyerek.

"Dünden beri sizi göremedim."

"Konuşmayı bırakın da şu oyunu bitirelim. Bak, zar bana gülmeye başladı. Konuşmanın sırası mı şimdi?" diye kızıyordu ihtiyar.

"Farkındasınız ya, babam iyileşmeye başladı."

"Azdığımı mı söylemek istiyorsun?"

İhtiyar, gerçekten oyunu kazandı ve keyiften ağzı kulaklarına vardı. Sevinciyle bir çocuğa, Hasan'a benziyordu.

"Geziye çıkıyorum. Dubrovnik'e kadar uzanacağım" dedi Hasan, babasına karşı suçluymuş gibi gülümseyerek.

"Ne gezisi bu böyle?" diye sordum.

"Ticaretle ilgili bir gezi. Dostlarım da gitmeye karar vermişler. Bu nedenle birlikte yola çıkacağız."

"O Latin kadının peşinden gidiyor. Ticaret, sadece bir bahane."

"Bahane değil baba."

"Bal gibi bahane. Yalnız ticarî bir gezi olsaydı, seni bu geziden vazgeçirtebilirdim. Ama araya bir kadın girince, benim sözümün hükmü kalmıyor."

"Babamın dediğine bakmayın. Hep kuruntu bu söyledikleri."

"Öyle mi? İhtiyarladım ama henüz bunamadım ben. Aklımın bazı şeyleri almaması, tamamen başka bir şey."

"Sizin aklınızın almadığı şeyler de mi varmış?"

"Var ya."

İhtiyar, Hasan'a kızgınmış gibi benimle konuşuyordu.

"Var tabii. Onun, yanında kocası olan bir kadınla birlikte nasıl yolculuk edebileceğini bir türlü aklım almıyor. Aptal yerine konan kimdir aralarında? Oğlum mu? Yoksa o Latin herif mi?"

"Belki de her ikimiz" diyen Hasan, hiç kırılmadan gülüyordu. "Galiba, siz, dostluk diye bir şey tanımıyorsunuz?"

"Dostluk, hem de kadınlarla! Ateşle barut bir arada durur mu hiç? Otuz yaşındaki bebeğim benim, sen ömrünü boşuna mı tükettin? Kadınlarla dostluk kuran, yalnız zamparalardır."

Hasan'ın cevap vermediği, sadece gülerek dinlediği bu uygunsuz konuşmaya katılarak:

"Dost dediği, kadının kocasıdır belki" dedim.

"Ahmet Efendi, sizin kusurunuza bakılmaz. Siz, bu işleri bilemezsiniz. Onlarda erkek, daima karısının dostlarını kabul eder; ama kadın, kocasının dostlarını asla kabul etmez."

"Baba, astımın başlayacak."

"Ne yazık ki istediğin olmayacak; bu güzel günde, bu açık havada, nefes darlığına sebep olacak hiçbir şey yok. Beni boşuna korkutmaya çalışıyorsun. Hasan'a daha önce de: 'Eğer ona değer vermiyorsan boşuna vakit kaybetme; o seni istemiyorsa, başkasını bul; ama sen onu, o da seni seviyorsa, kaçır' demiştim."

"Her şeyi çok kolay halleder babam."

"Ne için, kimin için onlarla birlikte gittiğini varsın şeytan bilsin. Benim bildiğim bir şey varsa, o da, dostlarına eşkıyalar saldırmasın diye bir sürü silahlı adamı da beraberinde götüreceğidir. Peki eşkıyalar, ona da saldırmazlar mı? Bize göre her şey çok kolaymış. Alık oğlum benim, aslında meseleleri basitleştiren sizsiniz. Bir şey anladığınız yok çünkü."

"Bakın, bu söylediğiniz büyük bir gerçek işte! Bilineli beri oğullar, babalarından daha anlayışsızdırlar. Bu, böyle sürüp gitse, anlayış denen bir şey kalmazdı. Şükür ki oğullar da baba olunca anlayışlı oluveriyorlar."

"Hiç anlayışlı olacak mısın sen?"

"Oğluyla uğraşmak, insana bir dert oluyor baba."

"Benimle eğlenmeye kalkma, seni iyi tanırım. Yolculuğun ne kadar sürecek?"

"On beş gün kadar bir şey."

"Neden o kadar çok, kara oğlum benim? On beş günün ne demek olduğunu bilir misin sen?"

"Belli olmaz, belki de fazla sürer."

"Peki git, ne halin varsa gör. Senin umurunda olmadıktan sonra, benim niye olsun? On beş gün sonra mezarımı ziyaret edersin belki. Neyse, git."

"Ama iyi olduğunuzu söyleyen siz değil miydiniz?"

"Bu yaştaki bir insan için daha iyi ve daha kötü, hep yan yana durur, geceyle gündüz gibi değişebilirler. Mum bile bitmek üzereyken daha iyi yanar."

"Mademki öyle, isterseniz gitmem."

"Gitmemek mi? Önce, yalan söylüyorsun; sonra, kalmış olsan bile bunu fitil fitil burnumdan çıkarırsın. İş işten geçti artık. Yolcu yolunda gerek. Git ama fazla gecikme. On beş gün benim için çok, senin içinse yeterlidir. Yanına fazla silahlı adam al. Parasını ben veririm. Güven içinde olduğunu bilirsem, yokluğuna daha kolay tahammül edebilirim."

"Ben yokken, Şeyh Ahmet Efendi sizi sık sık ziyarete gelir."

"Bu iyi, akıllı adam, Allah'ın sana en güzel hediyesidir. Ama onun da senden biraz uzaklaşıp dinlenmesi fena olmayacak. Bunun için, on beş gün zarfında, senden hiç söz etmeyeceğiz."

Oysa on beş gün boyunca hep onu konuştuk.

Hasan'ın gidişi, ikimizi de sarstı. İhtiyar, ölüm düşüncesini kendisine unutturan oğlundan ayrı geçirdiği her gün için üzülüyor, bu arada da sağlık durumu gün gün daha kötü oluyordu. Başının üzerinde uçan kara bir kuş vardı. O da bunu biliyor ve korkuyordu.

Hasan'ın yokluğu beni de üzdü. Dostluğuna alışmıştım. Tam ona ihtiyacım olduğu anda çekip gitmişti.

Bu dönemde hayatım, neler olduğunu bildiğim geçmişe ve ne olacağını bilmediğim geleceğe ait olmak üzere, ikiye bölünüyordu. Pusuya yatmış bir avcı gibi sabırla, dikkatle bekliyordum. Ama bana da pusu kurulup kurulmayacağını, başkası tarafından avlanıp avlanmayacağımı kesinlikle bilmiyordum. Yanımda Hasan olsa kaderin gönderdiği sessiz adımların bende uyandırdığı ürpertiyi dindirebilirdi.

Bağlı olduğumuz, yokluğunu duyduğumuz o biricik insanın yoldan dönmesini bekliyorduk. İhtiyar, huzursuzluğunu gizlemiyordu. Eski beylikten gelen bir sertlikle oğlu hakkında ileri geri konuşuyor;

ama gizlemeye çalıştığı halde bu sertlik, çok geçmeden yumuşak, güçsüz bir sızlanışa dönüşüyordu.

"Onu da, o Dubrovnikli kadını da şeytan götürsün. Baksanıza, öz babasından daha çok değer veriyor o kadına. Ama oh olsun, göze batacak bir dirhem et bile yok kadının üstünde. Böyle budala olduktan sonra, o zeytunî gözlerin peşinden isterse dünyanın öbür ucuna kadar gitsin. Bedbaht oğlum benim, şaka değil, on beş gün bu! Yağmur yağabilir, don olabilir, eşkıyaların saldırısına uğrayabilirsin. Budalaya söz geçirmek zordur. Bir ağızlık gibi köşeye oturtulmuş babasının sabırsızlıkla beklemesi; her kapı açılışında, birinin merdivenleri hızlı çıktığını her duyuşunda ölüp ölüp dirilmesi; kısa uykularında kâbuslar görmesi umurunda mı onun! Onu görmeden ölmesem bile bu üzüntü, bir yıllık ömrüme mal olacaktır benim. Artık yola çıkmayacağına, yanımdan ayrılmayacağına söz verdiği halde sözünü tutmadı. Derdinin artmasını isteyen, evlat getirir dünyaya. Yine saçmalamaya başladım. Beni bağışla Ya Rabbi!"

Fazıl, tavla oynamak ya da sohbet etmek üzere, ihtiyarın dostlarını eve çağırmayı teklif ediyor; görmesi için tayı ahırdan çıkarıp pencerenin önünde gezdirmeyi öneriyor; dağa gitmek, kanı temizleyip güçlendiren şifalı memba suyu getirmek için izin istiyordu. Her şeyi reddeden ihtiyar, bütün gününü pencere kenarındaki sedirde oturarak, Hasan daha önce dönebilirmiş gibi avlu kapısını gözetleyerek geçiriyordu. Belki de oğlunun dönüşünü bu şekilde daha iyi düşünebiliyordu.

Bu sevgi ve ayrılık üzüntüsüne şaşarak:

"Nasıl olmuş da bunca yıl oğlundan uzak kalabilmiş bu adam?" diye kendi kendime soruyor ve aynı anda:

"Eğer ikimiz de aynı inatla dargınlığımızı sürdürmeseydik, bugün bu kadar çok sevişmezdik; çünkü nasıl olursa olsun sevgi, zamanla yorulur, kendinden bir şeyler kaybeder; hele sevmek isteği yoksa tamamen söner" diyen Hasan'ın tuhaf açıklamasını hatırlıyordum.

Başlangıçta bu sevgi beni duygulandırmıyor, aksine rahatsız ediyordu. "Ne istiyorsun ihtiyar? Sevgini herkesin görmesi şart mı? İç çekmek, gevezelik etmek; ses çıkarmadan tahammül etmekten

daha kolaydır. Hem senin sevgin nedir ki? Yaşlı bir insanın şımarıklığı, ölüm korkusu, daha çok yaşamak isteği, başkasının gücüne dayanan bir bencillik, ata kanının üstünlüğü değil midir?" diye konuşuyordum içimden.

İhtiyara saldırarak, onu küçümseyerek boşuna kendimi savunmaya çalışıyordum. Bu sevgi, eninde sonunda beni de etkiledi. Babamı düşünüyor, ona yaklaşmak çabası içinde farz ediyordum kendimi. Babamın ağzından çıkacak bir sözcüğü sevinçle beklemem, hastalanınca üzerine titremem, onun uğruna sevdiğim her şeyden vazgeçmem mümkün olacak mıydı acaba? Sevme ihtiyacını belirtebilmek için başka bir şey bulamıyordum. Sıcak, nazik bir ilişki yoktu aramızda. Yine de birbirine karşı bağlı olmaları, asil birer özelliğidir insanların. Hasan'ın dostluğunu, bilincimizden daha etkili olan bu ihtiyacı tatmin etmek için kabul etmiştim belki.

İhtiyar, başlangıçta beni şüpheyle misafir etti. Dereden tepeden konuşurken kullandığı gereksiz sözcüklerle boğuluyordu. Tıpkı Hasan gibi, yalan söylemeyi beceremiyordu çünkü. Baba oğul arasındaki bu benzerlik beni şaşırttı. Bir gün dayanamayıp, bana:

"Tuhaf bir insansınız doğrusu, az konuşuyor, gizleniyorsunuz" dedi.

Doğuştan böyle olduğumu, içinde bulunduğum çevreninse bu özelliğimi daha da sağlamlaştırdığını, tuhaf görünmemin de herhalde başımdan geçen olaylardan ötürü olduğunu söyledim.

"Sözcüklerin ardına gizleniyorsunuz, dedi ihtiyar. Neler hissettiğinizi göremiyorum. Başınızdan büyük bir felaket geçti. En kötü şekilde vuruldunuz. Ama siz, ne acınızdan söz ettiniz, ne de suçlamalarda bulundunuz. Önceleri kardeşinizden söz ederdiniz oysa."

"Başımdan geçen felaket o kadar büyüktür ki, onun hakkında ancak kardeşim gibi bildiğim biriyle konuşabilirim."

"Öyle birini buldunuz mu bari?"

"Evet, buldum."

"Beni bağışlayın. Bunu kendim için sormadım."

"Biliyorum. İkimiz de ona bağlıyız. Siz, daha çok kan ve babalığınızla; bense, insanın günahsız duyabildiği her şeyden daha güçlü olan dostlukla."

Gerekseydi, onu kolaylıkla atlatabilirdim. Oğlunun adını duyunca, kurnazlığını da, tecrübeli tedbirliliğini de unutuyordu. Ama böyle bir şeye gerek kalmadı. Gerçekten söylediğim gibi düşünüyordum. Resmî bir dille konuşmamın nedeni, söylediklerimin daha etkili olmasını sağlamak, ihtiyarın gizlenen insanlardan korkmasını önlemek idi.

Onun beni kuşkuyla avlamaya çalışması da, samimiyetle kabul etmesi de oğlu yüzündendi. Kurnazlıkla güven, aynı kökten büyüyordu.

Hasan'dan ayrı kaldığımız günlerde babasıyla ben, onun hakkında, eski zaman içinde bir prens varmış örneği, masallar kurmaya başladık.

Oysa Hasan, kendisinden söz ederken üzüntüsüzce ve gülerek çoğunlukla yenilgilerini anlatırdı. Ama buna sebep olan karşıdakilerin düşünce ve davranışlarını o duru içtenliğiyle açıklayınca, yenilgileri, sözünü etmek istemediği birer başarıya dönüşürdü.

Bir süre sonra masalla gerçeği birbirinden ayırmaya başladım. Gerçeği bildiğim halde, masal havasından zor kurtulabiliyordum. Bizler, bazen bir kahramanımız olması isteğini duyar ve bu isteğin tutsağı oluruz.

Hasan'ın dönmesine üç gün kala, Ali Ağa'nın huzuru büsbütün kaçtı. Ne konuşabiliyor, ne tavla oynayabiliyor, ne yiyor, ne de uyuyabiliyordu. Durmadan:

"Eşkıyalar hakkında bir şey duyuldu mu?" diye soruyor, ben ve Fazıl'ı kiracılardan durumu öğrenmemiz için hanlara gönderiyordu. Müspet cevaplar getirdiğimiz halde bize inanmıyor, bu cevapları kendince yorumlayarak: "Çoktandır kimseye saldırmadıklarına göre, durum daha kötü. Güçlenmişlerdir. Onları izleyen kimse de yok. Bugünlerde yol kenarında pusuya yatmış olabilirler" diyordu.

Ali Ağa, odaya giren kızına dönüp bakmadan:

"Fazıl!" diye bağırdı aniden. "On silahlı adam bul; on tane de at kirala ve onu Treybinye'de karşılamaya git!"

"Ama Ağa, Hasan bize kızar sonra."

"Kızarsa kızsın! İncir al ya da istediğin başka bir şeyi satın al; yalnız onsuz geri gelme. Al şu parayı. Adamlarla pazarlık etme. Ne yaparsan yap, atları çatlatmak pahasına bile olsa, buraya vaktinde yetişmeye mecbursun!"

"Ya siz tek başınıza ne yapacaksınız?"

"Başka yapacak bir şey var mı? Sizi bekleyeceğim. Artık başka bir şey sorma. Haydi yolun açık olsun. Hemen git!"

"Yeterince paranız var mı, diye sordu kızı. Gerekirse, ben de verebilirim."

"Var. Otur sen."

Kadı'nın karısı, sedirin üzerinde, babasının ayaklarının dibinde oturdu.

Ben de Fazıl'ın ardından çıkmak istedim. İhtiyar:

"Nereye gidiyorsunuz?" diyerek beni durdurdu. Kızıyla yalnız kalmak istemiyormuş gibi bir hali vardı.

"Tekkeye uğramak istiyordum."

"Sizsiz de olabilir tekke. Böyle benim gibi hastalanırsanız, her şeyin bizsiz olabileceğini görürsünüz."

"Yalnız biz hastalandığımız zaman bile, her şeysiz olamayız" diyerek araya giren Kadı'nın karısı, Hasan'ı kastederek babasını iğneledi.

"Niye şaşıyorsun? Ben öldüm mü ki her şeyden elimi eteğimi çekmiş olayım?

"Allah göstermesin! Hem şaşmıyorum. Şaşılacak bir şey yok ki."

Kadından rahatsız oluyor, ihanet konusunda aramızda geçen bir konuşmayı hâlâ hatırlıyor, göz göze gelmemek için ona bakmıyordum. O ise tıpkı benimle konuştuğu zaman olduğu gibi sakin, güzel ve kendinden emindi.

"Bir ihtiyacınız var mı? Yalnızlıktan sıkılıyor musunuz?" diye sordu babasına.

"Çoktandır yalnızım. Alıştım artık."

"Hasan bu geziyi ertelese, olmaz mıydı sanki?"

"Bir iş için onu ben gönderdim."

Kadın, bu yalana gülümsedi:

"Dostlarıyla birlikte olduğuna sevindim. Arkadaşla yolculuk daha kolay geçer. Birbirlerine yardımcı olurlar. Hasan'ın geziye çıktığını henüz bugün öğrendim ve hemen halini hatırını sormaya geldim."

"Hasan yolda değilken de gelebilirdin."

"Az önce yataktan kalktım."

"Hasta mıydın yoksa?"

"Hayır."

"O halde neden yatıyordun?"

"Anlaşıldı, her şeyi söylemek zorunda kalacağım. Galiba dede olacaksınız."

Gülerken dişleri sedef gibi parlıyordu; şaşırdığını, utandığını gösteren hiçbir belirti yoktu kadında.

Dirseğinin üzerinde hafifçe doğrulan ihtiyar, ona hayretle bakarak:

"Hamile misin yoksa?" diye sordu.

"Galiba."

"Evet mi? Yoksa galiba mı?"

"Evet."

"Eh... Hayırlı olsun."

Kadın, kalkıp babasının elini öptü, sonra tekrar aynı yere oturdu.

"Bir çocuğum olmasını en çok sizin için istiyordum. Torununuz olursa, sizin de sevineceğinizden eminim."

İhtiyar, bu habere inanmadığı ya da fazla heyecanlandığı için kızının yüzüne ısrarla bakarak, alçak bir sesle, yenilmişçesine:

"Elbette ki sevinirim, hem de nasıl!" dedi.

"Ya Hasan? O da evlenecek mi?"

"Hayır. Evlenmeyecek sanırım."

"Yazık. Ondan bir torununuz olması, sizi daha çok sevindirirdi."

"Torun olsun da, ister senden, ister ondan olsun fark etmez. Bu günü göremeyeceğim diye korkmaya başlamıştım."

"Beni çocuksuz bırakmaması için Allah'a dua ettim. Sonunda duam kabul edildi işte."

Bu konuşmayı dinlerken kadının sakin, güzel yüzünün gizlediği bilinçli sahtekârlığı fark ediyor; davranışlarındaki umursamazlığa, erkekçe kendine güvenmesine şaşıyordum. Hasan'la babasındaki özelliklerin hiçbiri onda yoktu. Aynı kandan değillerdi sanki. Yoksa aşksız, boş, anlamsız bir yaşantıyı sürdürmenin; kızlığında kurduğu hayallerin yıkılmasının öcünü mü alıyordu bu şekilde davranmakla?

Kızı gidince, ihtiyar, uzun bir müddet düşünceli bir halde kapıya baktıktan sonra bana dönerek:

"Hamileymiş. Buna siz ne dersiniz?" diye sordu.

"Ben ne diyebilirim ki!"

"Ne diyebilirmişsiniz! Beni tebrik edemez miydiniz? Ama geçti artık. Fırsatı kaçırdınız. Bu, inanmadığınızı gösterir. Ne var ki, durumu ben de iyice anlayamadım. Damadım olacak o herif, aradan bunca yıl geçtiği halde bu işi beceremediğine göre yaşlandıktan, saçı sakalı ağardıktan sonra hiç beceremez. Böyle işlerde faydası olmaz duanın. Meğer gençten biri bahçe parmaklığını aşmış olsun. Umurumda bile değil, bana göre hava hoş, hatta böyle bir şey olsa memnun olurdum; o çürük Kadı asması uzamazdı. Ama kızımı tanıyan hiç kimse böyle bir şeye inanmaz. Kendini kimseye teslim etmeyecek kadar gururludur o. Adamı sonra öldürmek şartıyla böyle bir şey yapabilir ancak. Oysa bu arada hiç kimsenin öldürüldüğünü duymadık. İyi ama neden gelip de hamile olduğunu söyledi? Hamile olduğu ya da olmadığı nasıl belli olacak? Beni sevindireceğine inanıyordu. Ne dersiniz, sevindim mi?"

"Bilmiyorum. Ona armağan olarak hiçbir şey vermediniz."

"Gördünüz mü işte? Ben ona armağan olarak hiçbir şey vermedim, siz beni tebrik etmediniz. Eksik bir yanı var bu işin."

"Heyecanlandığınız için unuttunuz herhalde."

"Doğru, heyecanlanmasına heyecanlandım. Ama kesinlikle inansaydım, unutur muydum hiç? Bu haber sevindirmekten çok üzdü beni. Sebebini anlayamıyorum."

"Nesine üzüldünüz?"

"Bir istediği var ama ne istediğini bilmiyorum."

Ertesi gün beni alışılmadık bir coşkunluk ve taşkın bir sevinçle karşılayan Ali Ağa, kızının gönderdiği elma ve üzümlerden ikram ederken:

"Hizmetçisini, bir ihtiyacım olup olmadığını sorması için göndermiş. Ben de ona, gerdanlık yerine kullanabileceği bir dizi altın gönderdim" dedi.

"Çok iyi etmişsiniz."

"Dün şaşırmıştım. Gece ise uyuyamadım, hep onu düşündüm. Bana yalan söylemesi için hiçbir sebep bulamadım. Malsa, payına düşeni alacağını bilir. Mallarımı da öteki dünyaya götürecek değilim ya. Sonra damadım olacak o kötü talihli adam da, sönmek üzere olan bir mum gibi belki, son bir kez daha alevlendi ve hayatında ilk kez iyi bir iş becerdi. Nasıl olursa olsun, kızımın dün söylediğinin doğru olduğuna inandım. Dediğim gibi, bana yalan söylemesi için bir sebep göremiyorum."

"Ben de öyle."

"Siz de benim gibi düşünüyorsunuz demek. İşte görüyorsunuz; baba sevgisi beni yanıltabilirdi. Ama siz de benim gibi düşündüğünüze göre, mesele yok demektir."

Ali Ağa, inanmak istediği için kızının verdiği habere inandı. Nasıl olursa olsun, babasının bu mutluluğundan çekeceği vardı Hasan'ın.

O gün daha uzun bir süre Ali Ağa'nın yanında kalmayı düşünüyordum. Ama buna imkân olmadı. Molla Yusuf gelip, Miralay Osman Bey'in beni beklediğini, bu geceyi tekkede geçirmek istediğini bildirdi.

Molla Yusuf'un söylediklerini ilgiyle dinleyen Ali Ağa:

"Meşhur Miralay Osman Bey mi bu yoksa? Onu tanıyor muydunuz?" diye sordu.

"Sadece adını duydum."

"Eğer yeriniz darsa ve Miralay Osman Bey kabul ederlerse, burada da kalabileceklerini benim adıma söyleyebilirsiniz. Burası geniş nasıl olsa; kendileri için de, refakatlerindekiler için de yerimiz var. Gelirlerse, evimizi şereflendirmiş olurlar."

Ali Ağa, alışılagelmiş konukseverliğini göstermişti. Ama bunu yaparken resmî ve eski bir dil kullanmıştı. Ünlü insanlara karşı zaafı vardı. Hasan'a olan kızgınlığı da bu yüzdendi. Derken birdenbire fikrini değiştirerek; "Tekkede kalmaları daha iyi olur belki, diye konuştu. Fazıl, Hasan'ı karşılamaya gitti. Zeynep ise ancak bana hizmet edebilir. Onları gerektiği gibi ağırlayabileceğimi sanmıyorum."

Bu isteğinden Hasan yüzünden vazgeçtiğini biliyordum. Onun için:

"Zaten davetinizi kabul etmezlerdi sanırım, dedim. Padişah adamları kimseyi rahatsız etmek istemedikleri ya da kimseye güvenmedikleri zaman tekkeye uğrarlar."

"Bunca askerle nereye gidecekler dersiniz?"

"Bilmiyorum."

"Kendilerine hiçbir şey söylemeyin. Böyle ünlü konuklardan hoşlanmaz Hasan. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben de bunun iyi bir şey olmadığını düşünüyorum. Yatak, yiyecek, kap kacak ihtiyacınız olursa adam gönderip aldırtın."

"Gerekirse dervişlerden bazıları burada kalabilirler mi?"

"Hepiniz kalabilirsiniz."

Sokakta, kuyumcu Hacı Sinaneddin'e rastladım. Her akşam olduğu gibi Ali Ağa'yı ziyaret etmeye giderken köşe başında durmuş, sanki bir şey dinliyordu. Beni görünce yürüdü. Tuhaf bir dağınıklıkla:

"Ünlü bir konuğunuz varmış" dedi.

"Az önce haber aldım."

"Kendini nasıl hissettiğini sorun. Düşmanla yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarla ün yaptı. Posavina'da kendi insanlarımızı öldürmeye gidiyor şimdi. Çirkin ihtiyarlık, buna denir işte. Keşke vaktinde ölseydi de bugünleri görmeseydik."

"Sinaneddin Ağa, böyle bir soru sormak bana düşmez."

"Biliyorum. Ben de sormazdım. Ama düşünmeden edemiyor insan."

Hafız Muhammed'le Molla Yusuf'u, Ali Ağa'nın konağına gönderdim. Ben, Hafız Muhammed'in odasına geçtim. Miralay Osman Bey'i benim, refakatindekileri de Molla Yusuf'un odasına yerleştirdim.

Miralayı, bembeyaz sakallı, yaşlı, sessiz bir insan olarak karşımda görünce şaşırdım. Hiç de sandığım gibi kaba bir insan değildi. Bizi rahatsız ettiği için özür diledikten sonra, kentte kimseyi tanımadığını, Tanrı misafirlerine alışkın olduğumuzu düşündüğünü, kendisine göre geceyi geçirmek için en rahat yerin tekkeler olduğunu, burada sadece bir gece kalıp sabah erkenden yola çıkacaklarını söyledi. Düzlükte, askerler arasında da kalabilirmiş ama yaşlandıkça, geceyi dam altında geçirmeyi tercih etmeye başlamış. Bir ara, İstanbul'daki bir dostunun babası olan bu kentin kuyumcularından Hacı Yusuf Sinaneddin'e gitmeyi düşünmüş. Sonra başkaları alınmasın diye, bu düşüncesinden vazgeçip tekkede kalmayı tercih etmiş. Oysa Hacı Sinaneddin'e vereceği önemli bir haber varmış. Kendisi yola çıkmadan önce, Hacı Sinaneddin'in oğlu, Padişah'ın Silahtarlığına getirilmiş. Bu haberi, belki sevinir diye, dostunun babasına ben de bildirebilirmişim.

"Sevinmez olur mu hiç, dedim büyük bir heyecanla. Böyle yüksek bir mevkie ulaşan hiç kimse olmadı kentimizden."

Ama Miralay Osman Bey, söyleyeceğini söylemişti; yorgun, gülümsemesiz sessizliğiyle yalnız kalmak istediğini belli ediyordu.

Kendi odama çekilip pencere kenarında durdum. Aşırı huzursuz ve heyecanlıydım. Padişah'ın Silahtarı, İmparatorluğun en güçlü adamlarından biri sayılırdı.

Gece olmasa bu sevinçli haberi bildirmek üzere Hacı Sinaneddin'e giderdim. O henüz ne bir şey biliyor, ne de seziyordu. Korumak ve zevkini çıkarmak için başkasına ait kıymetli bir mücevher gibi bana emanet edilmişti bu haber. Hacı Sinaneddin'e gitmek için gece engel sayılmazdı. Onu uykudan bile uyandırsam, yine beni minnetle karşılar ve sitem ettiğini unutarak Miralay'a teşekkür etmeye koşardı. Ama gitmedim. Kapı önündeki nöbetçilerden ötürü gidemezdim belki. Beni durdurmaları ya da geri çevirmeleri gücüme giderdi. Gecenin bu vaktinde sokağa çıkmam şüphe uyandırabilir, tehlikeli de olabilirdi. Üstelik izin almak için Miralay'ın odasına da gitmek istemiyordum. Ya adam: "Bu habere neden bu kadar önem veriyor ve acele ediyorsunuz?" diye sorarsa.

Sahiden bu haber, neden bu kadar önemliydi benim için?

Hacı Sinaneddin'in mutluluğunu kendiminmiş gibi hayalimde canlandırdığım için heyecanlanarak kıskanmıştım. Ama sonra haber, nefretimin depreşmesine sebep oldu. Haberi sahibine ulaştırmak için acele etmedim.

Verdiğim bu küçük kararın hayatî bir önem taşıyacağı aklımın ucundan bile geçmiyordu.

Sırf kendisini sevindirmek ya da uykusuz geçireceğim bu geceyi onunla sohbet ederek geçirmek için gidip öğrendiğimi Hacı Sinaneddin'e bildirseydim, hayatımın yönü değişirdi.

Sabah şafak sökerken sokakta at nallarının sesi duyuldu. Miralay, hiç uyumamış gibi hemen odasından çıkınca ben de çıktım. Sabahın alacakaranlığında morarmış gözaltları, şişmiş gözleri, bitkin haliyle daha da yaşlı gösteriyordu. Geceyi nasıl geçirmişti acaba?

"Kusura bakmayın, odanızı sigara dumanı içinde bıraktım. Uyuyamadığım için bütün gece sigara içtim. Ama siz de uyuyamadınız. Odada yürüdüğünüzü duyuyordum."

"Seslenseydiniz, sohbet ederek vakit geçirirdik."

"Aklıma gelmedi. Yazık."

Bunu cansız bir şekilde söyledi. Konuşmadığımıza mı yazık olduğunu, yoksa konuşarak geçirilecek zamana mı yazık olacağını anlayamadım.

İki askerin yardımıyla eyere oturtulan Miralay, sokağın ıssızlığında atını sürüp uzaklaştı.

Camiden dönerken fırının önünde gece bekçisiyle ve fırıncının kalfasıyla konuşan Molla Yusuf'u gördüm. Bana yetişip, sabah namazını Ali Ağa ve Hafız Muhammed'le birlikte kıldığı için camiye gelemediğini, fırın önündeki bu adamların kendisini durdurarak Posavinalı bazı hükümlülerin gece, kaleden kaçtığı haberini verdiklerini söyledi.

Üç zaptiye telaş içinde acele ederek sokaktan geçti. Kaymakam da, Kadı da bu gece muhakkak uyumadılar. Bu geceyi çoğumuz uykusuz geçirdik. Ayrı ayrı yerlerde olduğumuz halde kader, aramızda sıkı bir bağ kurmuş; her şeyle ilgilenmiş ve bana kesin bir karar vermişti. Bugünün geleceğini bilerek beklemiştim hep. Ama geldiğini görünce de dizlerimin bağı çözülmüştü; göğsüme bir ağrı girdiğini, beynimin yandığını hissetmiştim. Yine de yakaladığım şeyi elimden bırakmıyordum.

Harun'un mezarı yanında duruyorduk. Yanmış mumlara bakarak kardeşimin ruhuna Fatiha okudum.

Molla Yusuf da ellerini kaldırarak dua etti.

"Bu mezarın başında sık sık dua ettiğini görüyorum, dedim. Bunu insanlar için mi, yoksa kendin için mi yapıyorsun?"

"İnsanlar için yapıyorum."

"Ölenin ruhu ve kendi vicdanın için dua ediyorsan, büsbütün kötü bir insan değilsin demektir."

"Unutabilmek için her şeyimi vermeye hazırım."

"Ona da, bana da çok kötülük ettin. Hatta bana ettiğin kötülük, onunkinden daha büyük. Ölmedim; hatırlatmak, acı çekmek için yaşıyorum çünkü. Bunu biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Beni içine attığın karanlığın nasıl bir şey olduğunu düşünebiliyor musun? Uykusuz geçirdiğim geceler boyunca, seni ve içindeki kötülüğü nasıl yok edeceğimi; kanunun pençesine mi teslim etmem, yoksa kendi ellerimle mi boğmam gerektiğini düşündüm hep."

"Ne yapsanız hakkınız vardı Şeyh Ahmet Efendi."

"Ne yapılması gerektiğini bilsem, hemen yapardım. Ama bilmiyordum. Her şeyi Allah'a ve sana bıraktım. Daha büyük suçların da varlığından haberim vardı. Sen, onların içinde sadece bir taş, aptal-

ları yakalamakla kullandıkları bir yemdin. Sana acıyordum. Belki sen de bize acıyordun."

"Allah şahidimdir ki acıyordum, hem de nasıl acıyordum! Hâlâ da acıyorum."

"Neden acıyordun?"

"Hayatımda ilk kez itaatli oluşum başkalarının felaketine, acı çekmesine sebep olmuştu."

"Acıdığını, bana yaranmak için mi söylüyorsun?"

"Değil, yemin ederim ki değil. Ben öldüreceğinizi sanıyordum. Geceleri, duyduğunuz nefretin sizi odama getireceğine inanıyor, ayak seslerini dinleyerek bekliyordum. Böyle bir şey yapsaydınız, ne kendimi korumak için elimi kaldırır, ne de sesimi çıkarırdım."

"O zaman benim için bir şey yapmanı isteseydim, ne derdin?"

"Her şeyi yapardım."

"Ya şimdi?"

"Şimdi de."

"O halde sana soruyorum: Dediğim her şeyi gerçekten yapar mısın? Cevap vermeden önce iyi düşün. Yapmazsan, kendi yoluna devam edebilirsin. Sana serzenişte bulunmam. Ama yapmayı kabul edersen, hiçbir şey sormaya hakkın olmayacaktır. Üstelik sen, ben ve bana yön veren Allah'tan başka hiç kimsenin bundan haberi olmayacaktır."

"Yaparım."

"Cevap vermekte acele ediyorsun. Düşünmedin bile. Vereceğim kolay bir iş değildir belki."

"Çok önceden düşündüm."

"Birini öldürmeni isteyebilirim."

"Gerekirse onu da yaparım."

"Henüz vazgeçebilirsin. Senden çok şey isteyeceğim. Dönüşü yok bu yolun."

"Ne olursa olsun kabul ediyorum. Vicdanınızın yapabileceği her şeyi, benim de vicdanım kabul eder."

"İyi. O halde kendi kazdığın bu mezarın önünde: 'Eğer kimseye bir şey söylersem, Allah beni en ağır cezalara layık görsün!' diye yemin edeceksin."

Ciddi, resmî bir edayla dediklerimi aynen tekrarladı.

"Dikkat et Molla Yusuf, benden duyduklarını şimdi ya da sonra başkalarına söyler, bana ihanet edersen, seni artık hiçbir şey kurtaramaz. Kendimi korumak zorunda kalırım."

"Kendinizi korumak zorunda kalacağınız bir şey olmayacak. Ne yapmam gerekiyor?"

"Şimdi, hemen Kadı'ya git..."

"Kadı'ya gitmiyorum artık. Peki, gideceğim."

"Ve de ki: 'Kaleden kaçmaları için Posavinalılara Hacı Yusuf Sinaneddin yardım etti.'"

Delikanlının gözleri, korku ve şaşkınlıktan fal taşı gibi açıldı. Birini öldürmesini istesem, daha az şaşırmış gibi bir hali vardı.

"Anladın mı?"

"Anladım."

"Bunu, sana kimin söylediğini sorarsa, handa yabancı birinden duydum ya da karanlıkta biri kulağıma fısıldadı de. Bir şey uydur. Benim adımı anma. Onlar da senin adını anmasınlar. Verdiğin ad, onlara yeter de artar bile."

"Başı belaya girecek adamın."

"Sana hiçbir şey sormamanı söylemiştim. Ona bir şey olmaz; bir şey olmaması için elimizden geleni yapacağız. Hacı Sinaneddin benim dostumdur."

Yüzündeki şaşkınlıktan, söylediklerimi akıllıca şeyler olarak kabul etmediği anlaşılıyordu. Duyduklarına bir anlam verebilmek için boşuna uğraşıyordu.

"Hemen git!" dedim.

Hâlâ yerinden kıpırdamadan:

"Ya sonra? Sonra ne olacak?" diye sordu.

"Hiçbir şey olmayacak. Sen tekkeye döneceksin. Kaymakam'la birlikte görünmemeye bak, yeter."

Ne götürdüğünü, neye hizmet ettiğini bilmeden kör gibi gitti.

Kendi yaylarını üzerlerine germiştim. Ok birine isabet edecekti.

İlkbaharda, renksiz kanlarını damarlarımda akıtmayı, onlar gibi ağrı duymadan çiçek açmayı, solmayı arzu ederek iki elimle dallarını tuttuğum o aynı ağaçların sararan yaprakları dökülüyordu. Bende ise bunun tersi oldu. İlkbaharda soldum; sonbaharda çiçek açıyorum.

Harun, kardeşim, olay gelişmeye başladı. Özlemini duyduğum an gelmek üzere.

Ondördüncü Bölüm

De ki: "Gerçek geldi."

Saate bakıp: "Molla Yusuf, şu anda Kadı'nın yanına varmıştır; zaptiyeler, şu anda Hacı Sinaneddin'i dükkânından almış, götürüyorlardır; şu anda her şey bitmiştir" diye kesinlikle tahmin edebilirdim. Alışkanlıklarını, güven duygularını, misilleme ile karşılık vermek isteyeceklerini hesaba kattığım için, attığım yeme geleceklerini biliyordum. Eğer harekete geçmez, bir şey yapmazlarsa dünyanın sonunu beklemem gerekirdi.

Ama hayret, çarşıda her günkü gibi dökülen sözcüklerin uğultusu, ayak sesleri, vurma çakma sesleri, bağrışmalardan başka bir değişiklik göze çarpmıyor; insanlar, alışmışlığın ölgünlüğü içinde ya çalışıyor ya da birbirleriyle konuşuyorlardı.

Güvercinler bile kaldırımlarda sakin sakin dolaşıyorlardı.

Hiçbir şeyi harekete geçirememiştim demek. Ne olmuştu? Nasıl bir yanlış yapmıştım acaba?

Bu insanlardan yapabileceklerinin fazlasını mı beklemiştim? Hapsedildiğim zaman yaptıkları gibi, şimdi de susacak mıydılar? Hacı

Sinaneddin evinden alındı da bu insanlar henüz bir şey bilmiyorlar ya da bildikleri halde umursamıyorlar mı yoksa? Ama imkânsız bir şeydi bu.

Ben başkayım. Bir dervişin felaketi kimseyi ilgilendirmeyebilir. Çünkü güçlü bir bütünün önemsiz unsurlarıyız biz. Oysa Hacı Sinaneddin demek, çarşı esnafı demektir. Ona yapılan bir haksızlığı, çarşı esnafının her biri kendisine yapılmış bir haksızlık sayar. Her birinin başlı başına bir önemi olan bir bütündür onlar da. Biri bir tehlike ile karşı karşıya kalsa, aynı tehlike, hepsinin üzerinde bir bulut gibi yayılır.

Yanlış hesap yapan sabırsızlığın etkisi altında kalarak acele mi etmiştim?

Hacı Sinaneddin'in üzerine gitmeye mi cesaret edemediler?

Molla Yusuf beni aldattı mı?

Yoksa dünya tersine mi döndü?

Her zamankinden daha güçlükle tahammül ettiğim hayatın hışırtısını dinleyerek yol boyunca yığılmış kepenklerin arasında ilerliyordum.

Önce sessizliği duydum. Çevremdeki bütün sesler birdenbire öldü. Dehşeti, sıkılmış boğazı andıran bu sessizlik, sadece bir an sürdü. Tuhaf, korkunç bir andı bu. Büyük bir gövdenin yüreği, damarlarındaki kanı dondurmuştu sanki. Ama ben ne olduğunu biliyordum. Rahat bir nefes aldım.

Harun, kardeşim, yanılmamışım! Bana pahalıya mal oldu ama insanları tanıdım.

Sonra tekrar sesler duyuldu. Az öncekinden, her günkünden farklı; boğuk, tehlikeli, hırlamayı andıran seslerdi bunlar. Bu seslerde şaşkınlığı, korkuyu, öfkeyi, fırtınadan, kıyamet gününden önceki gök gürültüsünü, arzuladığım her şeyi duydum.

Kendimi tekrar rahat ve güven içinde hissetmeye başladım.

İnsanların arasına karıştım. Başlarımız dimdik, bakışlarımız beklediğimiz şeye doğru çevrilmiş, gittikçe çoğalan bir kalabalık halinde çarşının içinde yuvarlanırcasına ilerliyorduk. Yan yana, omuz omuza, iç içe yürüdüğümüz halde birbirimizi görmüyorduk. Çoğunluğa dönüşmüş, bu çoğunluk korkusu ve gücü içinde eriyivermiştik.

Hacı Sinaneddin'in dükkânı açık ve bomboştu.

İkinci, üçüncü sokağı koşarak geçtikten sonra, manifaturacılar çarşısındaki kalabalığın önünde durduk.

Sokağın ortasında geri geri çekilen öndekilerle duran kalabalığın arasındaki boşlukta, Hacı Sinaneddin'i götüren zaptiyeler, ağır ağır ilerliyorlardı.

Kalabalığı omuzlayarak korkunun durduğu ilk sıradakilerin önüne çıktım. Yüzlerce gözün bana baktığını bilmenin heyecanı içinde zaptiyelere:

"Durun!" diye bağırdım.

Kalabalık sokağı kapattı.

Duran zaptiyeler şaşkınlıkla bana baktılar. Hacı Sinaneddin de baktı. Yüzü sakindi. Dostça gülümsedi ya da heyecanımdan ötürü, teselli etmesini arzu ettiğim için bana öyle göründü.

Kalabalıktan çıt çıkmıyordu. Zaptiyeler, silahlarını omuzlarından indirip bana doğrulttular. Aralarında beşinci kişi olarak bulunan silahsız bir yabancı, öfkeyle:

"Ne istiyorsun?" diye sordu.

İki güreşçi gibi karşılıklı dikilmiş, duruyorduk.

"Onu nereye götürüyorsunuz?" diye sordum.

"Sana ne?"

"Allah'ın hizmetçisi ve götürdüğünüz bu iyi insanın dostu Şeyh Ahmet Nureddin'im ben. Onu nereye götürüyorsunuz? Bunu,

kendisini tanıyan bu insanlar adına, beni ona bağlayan dostluk adına, hatta onun adına soruyorum. O, şu anda kendini savunamaz çünkü. Onun hakkında söylenen kötü bir şey varsa yalandır. Hepimiz ona kefil olabiliriz ve hepimiz tanıklık ederiz ki o kentin en dürüst insanıdır. Onu tutukladıktan sonra, kentte tutuklanmamış kimsenin kalmaması gerekir."

"Olgun bir insansın. Sana öğüt vermek bana düşmez. Ama yine de söylemeliyim ki bu işe karışmazsan daha iyi olur" dedi adam.

Hacı Sinaneddin şaşılacak bir soğukkanlılıkla:

"Şeyh Ahmet Efendi, evinize gidin lütfen. Dostça sözlerinize teşekkür ederim. Siz de iyi yürekli hemşerilerim, ne olur dağılın. Ortada bir yanlışlık var, eninde sonunda muhakkak düzelecektir" dedi.

Herkes böyle düşünür: Yanlışlık. Oysa yanlışlık yok, sadece bilmediğimiz bir şey vardır.

İnsan salkımı dağıldı ve zaptiyeler Hacı Sinaneddin'i götürdüler. Olduğum yerde durup onların ardından bakarak düşünüyordum: Beni de, Harun'u da böyle götürmüşlerdi. Yalnız, hiç kimse çıkıp da bizim için güzel bir söz söylememişti. Ben söyledim ve bunu yaparken onlardan üstün olduğumu biliyordum. İyi bir insanın tutuklanmış olmasından ötürü suçluluk duymadım. Acı çekse bile, bu acı, bir insanın yaşaması ve ölmesinden daha büyük, daha önemli bir hedefe hizmet etmiş olur. Onun için elimden gelen her şeyi yapacağım.

Hacı Sinaneddin'le zaptiyelerin ardından giden kalabalık, köşeyi dönüp uzaklaşırken boş bir dükkânın önünde duran Molla Yusuf'u gördüm. Kendisini çağırmadığım halde gözlerinde güvensizlik ve korku ifadesiyle yanıma geldi.

"Hep burada mıydın?" diye sordum.

"Evet" dedi.

"Neden bana öyle bakıyorsun? Korkmuşsun. Ne oldu?"

"Bir şey olmadı."

Yürüdüm. O da gölgemmiş gibi ardımdan gelmeye başladı.

Arkama dönmeden:

"Neden korku içindesin, diye sordum tekrar. Tahmin etmediğimiz bir şey mi oldu yoksa?"

Söylediklerimi kaçırmamak için acele ederek benimle aynı hizaya geldi.

"Her şeyi dediğiniz gibi yaptım. Söz verdim ve yaptım."

"Ve şimdi pişmanlık duyuyorsun."

"Hayır, pişman değilim, hiç pişman değilim. Emrettiğiniz gibi yaptım. Kendiniz de gördünüz."

"Benden korkuyor musun?"

"Korkmuyorum. Neden korkacakmışım?"

İçimde kabaran öfkeyi durduramayarak:

"İnsanları ölüme gönderirken kılın bile kıpırdamadığı halde, benim de tehlikeli olabileceğimi görünce bağırsaklarına kramp girdi. Senin bu korkuna tahammülüm olmadığını bilmelisin. İhanete götüren yoldur korku. Kendini iyi kolla. Bu işi isteyerek kabul ettin. Artık geri dönemezsin. Ben kovarsam gidebilirsin ancak."

Gerilim içindeki uzun bir bekleyişten sonra, ansızın içimi boşalttım. Daha önce makul olmaya, tedbirli davranmaya gayret ederek kendimi zorlamış; her şeyi içime gömmüştüm. Belki şimdi de bu şekilde davranmam akılsızlık, tedbirsizlikti. Ama çoktandır içimde doğduğu halde ilk kez kullandığım bu sözcüklerle delikanlıyı kırbaçlarken büyük bir zevk duyuyordum. Bu ilk boşalma gücü zayıflayıp da dökülen kin ve nefretin, delikanlının yüzüne bıraktığı yıkıcı etkiyi görünce, duyduğu korkunun yararlı olabileceği bilincine vardım. Bu korku, onu bana sevgiden daha çok bağlayacaktı.

Aynı zamanda onun, karşısında, eski Şeyh Nureddin'den tamamen farklı bir insan görerek duyduğu şaşkınlık da bana zevk veriyordu. Bu delikanlı, yok olan bir dünyanın varlığına inanan o uysal, yumuşak insanın öldürülmesine yardım etmişti. Sadece şekil bakımından aynı kalan şimdiki Ahmet Nureddin'i acılar doğurdu.

İçinde temiz bir ateş yanan, inançları uğruna kendini feda etmeye hazır, o eski tecrübesiz gence Allah rahmet eylesin.

Tatlılığın ve Allah kelamının gücüne inanan dürüst ve asil şeyh Nureddin, sana da Allah rahmet eylesin.

Eskiden iyi ve saf olan sizler için belleğimle yüreğimde birer mum yakıyorum. Şimdi sizin adınızı taşıyan bu insan, saflığından başka hiçbir şeyinizi inkâr etmeden eserinizi devam ettirmektedir.

Şimdiye kadar zaman, sürekliliğin büyük kıyıları arasında kımıldanan bir denizdi. Şimdi ise onları bir daha geri getirmemek üzere götüren bir nehrin akışına dönüştü. Bunların hiçbirini yitirmemeliydim, her biri bir ihtimale bağlıdır çünkü. Eskiden böyle düşünsem korkuya kapılır; bu uğultulu hızı, bu hareket karşısında aklımı yitirirdim. Şimdi ise acele ettiğimden bu hıza ayak uydurmak zorundayım.

Olayı duyunca ne söyleyeceğini bildiğimden, önce Ali Ağa'ya gittim. Haber, benden önce ulaşmıştı. Öğleden sonra ya da yarın duyacağımı tahmin ettiklerimi dinliyordum. Ali Ağa sapsarı bir yüzle yatağında doğrulmuş, ileri geri konuşuyor, tehditler savuruyor, ana avrat düz gidiyordu.

Durmuş, onun söylediklerinin bitmesini beklerken, herkesin Hacı Sinaneddin için nasıl da endişelendiğini düşünüyordum. Oysa ben götürüldüğümde hiç kimse ne üzülmüş, ne de öfkelenmişti. Bu duruma göre dürüst olan kimdi? Ben mi? Onlar mı? Şu anda dürüstlükten söz etmemek gerekir belki de. İnsanın ilgilerine göre dürüstlük kavramı da değişir. Ben onların, daha doğrusu, hiç kimsenin sınıfından olmadığım için tıpkı o vakit olduğu gibi her işimi tek başıma bitirmeliyim. Adamlarını akıntıya saldım nasıl olsa, ister is-

temez askerlerim olacak, bana adalete yardım ettiklerini bilmeden onu kendileri sudan çıkaracaklardır.

Olaydaki rolümü küçümseyerek:

"Bunu yapmak görevimdi, dedim Ali Ağa'ya. Gerekirse daha fazlasını yapmayı da görev sayacağım. Adaleti korumazsak, adalet diye bir şey kalmaz. Hükümetin aleyhinde değilimdir ben. Ama din düşmanlarına karşı sözümü esirgersem, Allah beni cezalandırır. Dinin temellerini yıkmaya kalkan herkes din düşmanıdır. Önlerine geçmezsek, korkumuzdan cesaret alır; dini de, Allah'ın emirlerini de küçümseyerek daha büyük kötülükler yapmaya kalkarlar. Böyle bir şeye nasıl izin verebiliriz?"

"Din düşmanları hakkında fazla bir şey bilmem. Ama iyi nisanlara kötülük etmelerine izin vermemeliyiz. Suç bizdedir ki, bu ne idüğü belirsiz hırsızları başıboş bıraktık. Onlara umursamazlıkla yukarıdan baktık. Onlar da kim olduklarını unutarak güçlendiler. Bir bakıma da iyi oldu. Eğer akıllı olsalardı uyanamazdık" diyen Ali Ağa, hükmetme yetkisini zenginliğinden alan büyük insanlar gibi, saygı kurallarını unutarak: "Kadı'yı çağırtın bana!" diye emretti.

Bunu söyleyeceğinden korktuğum için önceden hazırlanmıştım. Kadı'nın ne yapacağını bilmiyordum. Eğer gelmeyi reddederse, iyi olur; Ali Ağa'yı da, çarşı esnafını da daha çok öfkelendirirdi. Ama gelir de Ali Ağa'nın söyleyeceklerinden korkar ya da para karşılığında Hacı Sinaneddin'i serbest bırakmayı kabul ederse, her şey daha başlamadan kötü bir şekilde biter ve bana, yalnız ümitsizce ikinci bir fırsatı beklemek kalırdı.

Bu yüzden Ali Ağa'nın isteğine karşı koyarak sükûnetle:

"Kadı'yı ne yapacaksınız? Güven içinde olması, vaatlerinizden de, tehditlerinizden de daha önemlidir onun için. Hacı Sinaneddin'i serbest bırakmakla, kendi kendisini suçlamış olur" dedim.

"Ne demek istiyorsunuz? Elimizi, kolumuzu bağlayıp dua ederek mi bekleyelim?"

"Hacı Sinaneddin'in İstanbul'daki oğlu Mustafa'ya bir mektup yazmalıyız. Varsın babasını bildiği gibi kurtarsın."

"Mektup İstanbul'a ulaşıncaya kadar iş işten geçmiş olabilir. Onu bir an önce kurtarmalıyız."

"Her ikisini de yapalım. Biz kurtaramazsak, cezasız kalmazlar hiç olmazsa."

"Onun gibi dürüst bir insan kötü bir şey yapamaz. Suçsuz bir insana ne yapabilirler ki?"

"Ben de kardeşim hakkında aynı şekilde düşünüyordum. Sonunda ne olduğunu siz de bilirsiniz."

"Ama o başka."

"Başka olan nedir Ali Ağa? Hacı Sinaneddin, kardeşim gibi küçük, önemsiz bir insan değildir. Onun hakkını koruyacak olanlar var. Bunu mu söylemek istiyorsunuz? Belki öyledir, ama bunu Kadı da, Kaymakam da bilir. O halde neden kendisini tutukladılar? Sizler tehdit etmeye başlayınca yeniden serbest bırakmak için mi? Çocukluk etmeyin Allah'ınızı severseniz!"

"Sizi anlayamıyorum. Yoksa öç almak mı istiyorsunuz?"

"Zulmün önüne geçmek istiyorum."

"Peki, ikisi de olsun. Mektubu kim yazacak?"

"Yazdım bile. İsterseniz siz de mührünüzü basın. Mektubu bir an önce yerine ulaştıracak paralı bir ulak bulmamız gerekiyor. Yalnız bende para yok."

"Ben öderim. Verin mektubu."

"Kendim götüreceğim."

"Kimseye inanmıyorsunuz. Belki haklısınız."

Menzilhane tuhaf bir yerdir. Burayı, keskin at ve gübre kokusu; bir

yerden gelip bir yere giden yabancı insanları; düşüncelerini öncü olarak gönderen ya da eşya gibi sürükleyen yitik, anlamsız, boş bakışlı yolcularından hatırlıyordum.

Ama tuhaftır ki şimdi burada bulunanların hepsi bana merak ve kuşkuyla bakıyorlardı.

Mezilhânenin sahibi:

"Mektup önemli mi?" diye sordu.

"Bilmiyorum" dedim.

"Ali Ağa kaç para gönderdi?"

Gösterdim.

"Bu önemli bir mektup galiba. Tatarla[8] ben görüşeyim isterseniz."

"Mektubu kime teslim edeceğini kendim söylemek zorundayım."

"Nasıl isterseniz."

Gidip tatarı getirdikten sonra kendisi odadan çıktı.

Tatarın acelesi vardı.

"Bu verdiğiniz para isimsiz bir mektup için azdır" dedi.

Tatar, o küçücük gözleriyle bana küstahça bakıyordu. Gözyaşı ve sevinçleriyle ilgilenmediği yabancı kimselerin mutluluk ya da mutsuzluk haberlerini uzaklardaki yakınlarına at koşturarak ulaştıran bu adamın, rüzgâr, güneş ve yağmurdan kabalaşmış yüzünde insafsızca bir ifade vardı.

"Parayı başkası veriyor, ben sadece aracıyım" dedim.

"Beni ilgilendirmez. Parayı peşin isterim. Bahşişimi de dönünce alırım."

"Paranın yarısını şimdi, yarısını da döndüğünde veririm. Bahşişi ise mektubu teslim ettiğin adamdan alacaksın."

8 Tatar: Postacı, ulak.

"Buna hiçbir zaman güvenilmez. Haber iyi ise sevinçlerinden, kötü ise üzüntülerinden bahşiş vermeyi unuturlar hep."

"Mektubu teslim edeceğin adam, yüksek mevki sahibi biridir."

"Böyle olması daha kötü. Böyleleri, kendilerine hizmet etmekten şeref duyduğumuzu sanırlar. Paranın hepsini peşin isterim."

"Dostum, şantaj yapıyorsun anlaşılan."

Mektubu, ağırlığını tartıyormuş gibi avucunda tutuyordu.

"Olabilir. Bu mektubu başka birine versem, kaç para alırım dersiniz?"

"Başka biri dediğiniz kim olabilir?"

"Örneğin Kaymakam."

İrkildim. Gömleğin altında soğuk ter dökmeye başladığımı hissettim. Hiçbir vakit her şeyi önceden tahmin edemiyor insan. İşlerimizde talihin payı, düşündüğümüzden büyük oluyor. Boşuna planlar kurmuştum. Bu tatar, henüz ilk adımımı attığım sırada beni mahvedebilirdi. Tecrübesizliğimi hemen sezmişti. Onu korkutacak olanaklardan da yoksundum.

Korku içinde ilk aklıma gelen, ne yapıp edip mektubu elinden kapmak oldu. Boğazına yapışmaya hazır bir haldeydim, ellerim titriyordu. Bereket versin ki kendimi tutabildim. Gülümseyerek:

"İstediğini yapabilirsin, dedim. Mektubun içinde ne olduğunu bilmediğimden, sana yarar sağlayıp sağlamayacağını da söyleyemem."

"Bu konuda biraz düşüneceğim."

"Bana bak dostum, sen belki şaka ediyorsun ama benim artık sana güvenim kalmadı. Ver şu mektubu!"

"Şaka mı ediyorum? Ne münasebet, hiç de şaka etmiyorum. Tehlikeli olup olmadığını bilmek, ne götürdüğümü öğrenmek istedim. Şimdi götüreceğim mektubun tehlikeli olduğunu biliyorum. Bunu kendiniz söylediniz."

"Ne söyledim ben?"

"Her şey. Kaymakam'ın adını söylediğim vakit donakaldınız. Mektubun içinde ne olduğunu siz çok iyi biliyorsunuz. Alın mektubunuzu. Öteki tatar beş gün sonra yola çıkacak. Ona ödeyeceğiniz para, benim istediğimden daha çok olacaktır."

Silahtarın adını söyleyerek tatara istediği parayı verdim.

Artık beklemekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Huzursuz, kendi kendime kızgın, kenar sokaklarda dolaşıyor; yürümeye mi devam etsem, tehlikeden uzak kuytu bir köşeye mi çekilsem diye bir türlü karar veremiyordum. Kendime karşı olan güvensizliğimle korkmuş bir çocuğa benziyordum. Kesinlikle nasıl bir yanlış yaptığımı bilmeden "Bunu yapmamalıydım!" diye kendi kendimi azarlıyordum. Acaba hiçbir şeye başlamamalı, mektubu göndermemeli miydim? Hiçbir şeye başlamamak, her şeyden elimi eteğimi çekmek, mektubu göndermemek, olanları görmezlikten gelmekti, ki benim de yapamadığım buydu. O halde yanlış olan neydi? Yoksa yaptığım hesaplara katmayı unuttuğum rastlantılar mı beni bu kadar çok heyecanlandırmıştı?

Derken, yorgunluktan mı neden, beklemeye bel bağlayarak rahatladım. Artık hiçbir şey bana bağlı değildi ve ben, hiçbir şeyi değiştiremezdim. Allah'ın dediği olacaktı.

Bir süre sonra, neden gerektiğini bilmeden, tekrar menzilhaneye gidip tatarı aradım. Uzak yolculuğuna çıktığı için kendisini bulamadım.

Mektubu Kaymakam'a gösterip göstermediği çok geçmeden belli olacaktı. Nasıl olsa kaçacak bir yerim yoktu.

Belirsizlik içinde geçen bu iki saatlik zaman beni yıkmıştı. Kaymakamlığa doğru yöneldim. Oraya gitmeye karar verdikten sonra içim rahatladı. Yakalanmam ya da kendi kendime teslim olmam, sonucu değiştirmezdi. Ama kararın üstüne üstüne gitmek bana canlılık vermiş, cesaretimi arttırmıştı.

Nöbetçiye kim olduğumu ve Kaymakam'la görüşmek istediğimi söyledim. Sadece bir derviş olarak değil, kimliğimle Kaymakam'ın karşısına çıkmak benim için önemliydi.

Eğer Kaymakam mektubu almışsa, beni hemen içeri çağıracak ve her şey çabucak hallolacaktı. Ama yine de açık bir ümit kapısı vardı. Mektup, Ali Ağa'nındı. Ben sadece mektubu yazmış ve durumu bildirmek üzere buraya gelmiştim.

Geri dönen nöbetçi, Kaymakam'ın meşgul olduğunu, beni kabul edemeyeceğini söyledi.

"Kim olduğumu söyledin mi? Adımı unutmuş olmayasın?" diye sordum nöbetçiye.

"Söyledim, Mevlevî tekkesinin şeyhi Ahmet Nureddin dedim. Meşgulmüşler. Başka bir gün gelsin, dediler."

Mektuptan haberi yoktu demek.

Bir anda endişelerim, üzüntülerim dağılmıştı. Davamda haklıydım! Beklememeli, her şeyin üstüne gitmeli! Aptal bir korkak olmadıktan sonra, çaresizlik içinde kalamazdı insan.

Ali Ağa'nın avlusunda Kadı'nın hizmetçisi bekliyordu. Yanıma gelen Zeynep, fısıltı halinde:

"Ali Ağa'nın yanında kızı var. Onu çağırmam için beni iki kez Kadı'nın evine gönderdi. Ne olduğunu bilmiyorum ama eskiden hiç böyle yapmazdı" dedi.

Merdivenlere gelince durdum. Yukarıda açık olan oda kapısından konuşulanlar duyuluyordu. Ali Ağa:

"Aptalca bir iş yapmışlar. İster o, ister başkası yapmış olsun bu işte hepsi de suçludur. Ya behemehal gelip benimle görüşsün ya da adamı salıversin ki ben de rahat bir nefes alabileyim" diyordu.

Kızı ise:

"Onun işlerine karışmam ben. Özellikle şu sırada yaptıkları beni hiç ilgilendirmez. Siz de bu işlere karışmasanız iyi edersiniz" diye öğüt veriyordu babasına.

"Bunu isteyerek mi yapıyorum sanıyorsun? İhtiyar, güçsüz, hasta bir insanım ben. Başkasının derdiyle uğraşacak halim kalmadı. Ama mecburum, bunu benden bekliyorlar."

"Mecbur falan değilsiniz, bunu siz istiyorsunuz. Alışmışsınız, sizden söz etmeleri hoşunuza gidiyor."

"Hayır, hoşuma gitmiyor, istemiyorum. Artık hiçbir şey için takatim kalmadı. Ama bunu onlara söyleyemiyorum. Hacı Sinaneddin'i serbest bırakmaları için bana yardım et. 'Dostlarını unuttu' demesinler. Hoş, aslında unuttum ya, ne var ki böyle denmesine katlanamıyorum. Bundan sonra bu azıcık nefesle sırf senle Hasan için yaşıyorum. Bunu onlara nasıl söyleyebilirim?"

"Peki baba, ayrı dünyalarda değiliz ki, yine konuşuruz."

"Ama bu iş acele, hem de çok acele!"

"Yarın yine gelirim."

"Erken gel. Kocanın ne diyeceğini merak ediyorum. Gece, konuşmak için en uygun zamandır."

Bu, neydi bu? İlk çatlak, kayanın en sağlam bildiğim yerinde belirdi. Ali Ağa, gizlediği bu zayıf yanı ile gözümde küçüldü. Onu ayıp bir şey yaparken görmüş gibi utandım.

Kadı'nın karısıyla sofada karşılaştık. Peçesini indirmek için elini kaldırdı, fakat beni tanıyınca vazgeçti. Babasının nasıl olduğunu sordum. Kısa cevap verip gitmek istedi. Eski çekingenliğim kalmamıştı. Önüne geçerek:

"Aceleniz yoksa, size bir çift sözüm var" dedim.

"Acelem var" dedi kadın.

"Hani ilkbaharda başladığımız bir konuşma vardı ya, onu tamamlamamız gerekecek. Gerçi, kardeşim öldü ama ben hâlâ sağım."

"Bırakın geçeyim."

"Babanızın çok iyi dostum olduğunu biliyorsunuz."

"Bundan bana ne?"

"Eğer Hacı Sinaneddin'i serbest bırakması için Kadı'yı ikna ederseniz; babanızın ölmeden önce sizi unutmamasını, mirasından mahrum bırakmamasını sağlayabilirim. Aksi halde mirastan ümidinizi kesmeniz gerekecek. Bu anlaşma teklifimi kabul ederseniz, siz kârlı çıkarsınız."

"Siz mi bana anlaşma teklif ediyorsunuz?"

"Evet, neden olmasın? Hem bu söylediklerimi küçümsemeyin."

Kadın, nefretle bana baktı. İstediğim olmuş, onu tahkir etmiştim. Niyetlenmiş olsa bile Kadı, bundan sonra Hacı Sinaneddin'i serbest bırakmayacaktır.

Ali Ağa'nın odasına girerken kadının güzelliğinden çok, gözlerinde çakan şimşeği düşünüyordum. Onun kapalı düşüncelerinde, karşısındakini küçümseyen suskunluğunda neler oluşuyordu acaba? İyi bir eş, iyi bir anne olabilirdi; ama olmadığına göre neydi bu kadın?

"Mektubu teslim ettiniz mi?" diye sordu ihtiyar.

Bu soruya cevap vermeden:

"Kızınız gelmiş" dedim.

"Evet, her gün gelir. İştahsızlığıma üzülüyor. Onunla konuştunuz mu?"

"O kimseyle konuşur mu ki?"

"Konuşur sanırım. Ama siz, onu sevmiyorsunuz galiba."

"Hacı Sinaneddin konusunda Kadı'yı ikna etmesi için ricada bulundum."

"Peki ne dedi?"

"Hiçbir şey söylemedi."

"Tuhaf olur bazen."

"Sizi iyi gördüm. Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"

"Kendimi o kadar iyi hissediyorum ki, neredeyse dostlarımı her gün tutuklamalarını arzulayacağım."

Zinde, güvenli bir ses tonu vardı. Az önce duyduğum, o korkmuş, ağlamaklı ses bunun aynısı değil miydi?

Nasıl bir oyundu bu? Ali Ağa, başkası için kendisine karşı mı, yoksa kendisi için başkasına karşı mı oynuyordu bu oyunu? Ve neydi bu? Alışkanlık karışımı mı? Hayalî bir resim mi? Devamlı bir yanılsama mı? Başkasının ondan beklediği mi, yoksa kendi güçsüzlüğü mü daha önemliydi? Ölüm öncesi yorgunluk onu gözlerini kapamaya zorladığı halde o, insanlara eski gücünün görüntüsünü, gölgesini gösteriyordu. Geçmişteki kendisiyle savaşan herkesin sonu böyle mi olur acaba?

Ali Ağa'nın yatağının ayakucuna otururken:

"Tatar, mektubun imzasız olduğunu görünce edepsizleşti, bana şantaj yapmaya kalktı" dedim.

"İstediği parayı verseydiniz, hemen sırıtmaya başlardı" dedi Ali Ağa.

"Bayağı korktum. Hatta sizi külfete soktuğuma, bu işe karışmanız için kandırdığıma pişmanlık duyduğum anlar bile oldu."

"Neden söz ettiğinizi anlamıyorum. Aptal bir insanı, anlayışsız bir çocuğu kandırabilirsiniz ancak, beni değil. Siz, sadece mektuptan söz ettiniz. Bense, daha fazlasını yapmak zorunda olduğumuzu söyledim. Bunadım da konuşulanları hatırlamıyor muyum yoksa? Sonra, külfete sokmak da ne demek? Gerçi yataktan kalkamıyorum, ama Allah'a şükür, hâlâ dilim dönüyor, konuşabiliyorum. Bir

dostumun yardımına koşmaktan kimse alıkoyamaz beni. Bu, vicdanî bir görevdir benim için."

"Tehlikeli olabilirdi demek istiyorum."

"Benim için hiçbir şey tehlikeli olamaz artık. Tehlike ölümse, o zaten kapının arkasına sinmiş, beni bekliyor. Ancak bir şeyle uğraşınca, ölümü düşünmeden yaşayabiliyorum."

Kesin konuşuyordu; söyledikleri, az önce kızıyla konuşurken olduğu gibi karşısındakinde inandırıcı bir etki yaratıyordu. Oysa bu iki davranıştan biri, kendi özelliklerine, düşünce ve arzularına daha yakındı muhakkak.

İhtiyacım olduğu için, ne olursa olsun ona inanmış görünmeye karar vererek:

"Söylediklerinizi hoşuma gitti. Cesur ve asil davranışlı insanlara saygı duyarım" dedim.

"Eğer öylelerini bulursanız, saymanız gerekir. Yalnız biz yaşlılarda bunların hiçbiri yoktur. Bende, sadece uzun yaşamanın kazandırdığı bir kurnazlık var belki. Bu durumda bana ne yapabilirler? Bir ayağı zaten çukurda olan bir insanı öldürebilir ya da tutuklayabilirler mi? O aptallar, yararsız bir ihtiyara bir şey yapmaz da; kalkar, henüz hayatının ilkbaharında olan gencecik bir insanı öldürüverirler. Bunun için, hayattan yararlanarak her şeyi üzerime alacağım. Tehlikesiz kahraman olmak, gülünç bir şey değil mi?"

Ben bunda gülünç bir şey göremiyor, üstelik durumunu dikkate alarak kendisine kötülük yapmayacaklarına da inanmıyordum. Kendi kendime: "Dediğin gibi olsun ihtiyar. Başına bir felaket gelirse sana da üzülürüm ama başlattığım işin başarıya ulaşmaması, beni daha çok üzer" diye konuştum.

Vakit, akşamüstü olmuş; sessizlik içindeki kentin üstünü, kımıldamayan, ağır bulutlar kaplamıştı.

İşlerini güçlerini bırakan, aralarında doğru dürüst bir şey konuşamayan insanlar, bütün günü huzursuz bir bekleyiş içinde geçirmiş-

lerdi. Sabahki heyecandan sonra fazla sessiz, fazla sağır olmuştu kent. Sanki düşman askerleri siperlerine çekilmiş, tekrar saldırıya geçmek için gece ya da sabah olmasını bekliyorlardı. Bilhassa bu sessizlik; bu hareketsizlik; bu çığlıksız, küfürsüz, tehditsiz savaş alanı; havayı gittikçe daha gerginleştiriyordu. İnsanlar birbirlerine, gelip geçenlere, sokağa bakıyor ve bekliyorlardı. Sokağı ben de gözetliyordum. Henüz bir şey yoktu, ama bekliyordum, bekliyorduk, yakında muhakkak beklediğimiz olacaktı. Eski kentin temelleri çatırdıyor; yukarılarda rüzgâr, duyulur duyulmaz bir uğultuyla esiyor; dünya sarsılıyordu.

Kapkara gökyüzünde kuşlar çığlık çığlığa kaçarken, insanlar susuyor; benimse beklemekten kanım kaynıyordu.

Onbeşinci Bölüm

Gerçek benimdir. Gerçeği ben söylüyorum.

O gece, önce uzun bir süre uyuyamadım; sonra da kısa aralarla uyuyup uyandığım halde, uyurken olduğu gibi uyanıkken de aynı düşünceyi sürdürdüğüm için, olaylara hazırlıksız yakalanmayayım diye yarı giyinik yattığım yerde, sabahı karşılayacağıma inanıyordum.

Uyku sersemliğinden ya da olayın en önemli kısmına bir an önce ulaşmak isteğiyle duyduğum sabırsızlıktan olacak, sıralı ve düzenli bir şekilde düşünemiyor; hep o üçüyle, en çok da Kadı'yla karşılaştığımı canlandırıyordum kafamda. Hem bunu yaparken acele etmiyor; onun şaşkınlık, korku, ümit belirtisi gösteren davranışlarını bir bir izliyor; bu anları, kırılıp dökülmeye başladıklarının işareti olan bu zevkli anları elimden geldiğince uzatıyor ve şöyle düşünüyordum: Kök koptu; ama onlar henüz tam olarak bunun bilincine varamadıkları, her şeyin bittiğini bilmedikleri için hâlâ eski alışkanlıklarıyla yaşıyor; güvenli, küstah, güçlü görünmeye çalışıyorlar. Onların çabucak yok olduklarını görmek istiyorum. Düşüncelerim, elimde olmayarak arzu ettiğimden daha ileriye gidince, kinim de azalıyor çünkü. Sevginin olduğu gibi, kinin de canlı insanlara ihtiyacı vardır.

Kuvvetli bir patlama sesiyle uykudan uyandım. Başladı mı yoksa?

Gecenin karanlığı devam ediyordu. Bir mum yakıp duvardaki saate baktım. Sabahın olmasına az kalmıştı.

Giyinip sofaya çıktım.

Kürküne sarınmış, odasının kapısında duruyordu Hafız Muhammed. Hiç uyumaz mıydı bu adam?

"Giyindiğinizi duydum. Nereye gidiyorsunuz böyle?" diye konuştu.

"Silah sesini duymadınız mı?"

"İlk kez silah atmıyorlar ki. Size ne bundan?"

"Bu silah sesi Hacı Sinaneddin'le ilgili mi acaba?"

"Hacı Sinaneddin'le ilgili olarak silah kullanmalarının ne gereği olabilir?"

"Bilmiyorum."

"Gitmeyin. Sabah olsun her şeyi öğreniriz."

"Hemen döneceğim."

"Karanlık tehlikelidir. Dışarıda her türlü insan var. Hacı Sinaneddin'in felaketi bu kadar çok mu üzdü sizi? Hem böyle de olsa, illa ki başınızı derde mi sokmanız gerekir? Bağışlayıcı Yüce Rabbim, sen onu koru!"

"Gitmeye mecburum."

"Beklediğiniz bir şey mi var yoksa?"

Parmaklık ve duvar diplerinde ilerliyor, koşuşan askerlere rastlayınca karanlığa çekiliyordum. Hapisten sonra üzerimde bir ürkeklik kalmıştı; telaşlı ayak sesleri duysam ya da heyecanla koşan birini görsem hemen ürperir, ansızın oluveren her şeyden korkardım. Oysa şimdi ne olduğunu öğrenmek, yetişmek, görmek, olaya karışmak isteğini duyuyordum.

Ama hangi olaya karışacaktım?

Gerçekten ne bekliyor, neyi umuyordum?

Bütün güvenim İstanbul'a, Hacı Sinaneddin'in oğlu Silahtar Mustafa'ya gönderdiğim mektuptaydı. Eğer oradan suçluların katledilmeleri ya da hiç olmazsa azledilmeleri için bir ferman gelmezse, artık baba sevgi ve saygısı da kalmamış demekti.

Ama ben güçlü insanların gururuna, kibrine inanıyordum. Bunda yanılmış olamazdım. Padişahın Silahtarı olan bir kimse, önemsiz birtakım insanların, babasını hapishanelerde süründürmelerine müsaade edemezdi. Bu utanç verici durum karşısında, sırf itibarını korumak için yalnız onlarla değil, kendinden güçlü olanlarla bile çatışmayı göze alırdı.

Benim yerime her şeyi o halledecekti. Bana ise en doğru, en emin olanı yapmak, sadece beklemek kalacaktı. Ama çarşı esnafından bir türlü kurtulamıyordum. Yem olarak Hacı Sinaneddin'i seçmekle onları da işe karıştırmıştım. Bir anda her şeyi bozabilirlerdi. Ama başka ne yapabilirdim ki? Eğer Hacı Sinaneddin'i zararsızca, gürültüsüzce kurtarırlarsa her şey boşa giderdi. Yine de İstanbul'dakilerin olaya önem vereceklerini, buna sebep olanlara karşı sert davranacaklarını umuyordum. Belki de Vali'ye şikâyet etmek üzere adamlarından birini göndermişlerdi bile. Belki belalılara, eski askerlere Hacı Sinaneddin'i kaçırmaları için para yedirmişlerdi? Belki de iktidardakileri devirmeleri için yeniçeri ocağını kışkırtmışlardı? Onların işlerini çok az insan bilir. Ama içimde, hiçbir şeyin sessizce geçmeyeceğine dair bir inanç vardı. Her şey mümkün olduğu kadar daha uzaklara duyulmalıydı. Üstelik onların içinde olmalıydım. Görecek birtakım hesaplarım vardı.

Taş köprüde karşıma çıkan gece bekçisi:

"Bakıyorum erkencisiniz, nereye böyle Şeyh Efendi?" diye konuştu.

"Saatim yanılttı" dedim.

"Hayatın cilvesine bakın, uyuyabilen uyumaz da, uykunun hasretini çeken bütün gece sokak sokak dolaşmak zorunda kalır."

"Yeni bir şey var mı?"

"Elbette var. Daima yeni bir şeyler olur. Ama ben bilmiyorum. Bana kimse bir şey söylemiyor çünkü."

"Az önce bir silah sesi duyuldu."

"Benim bölgemde değildi şükür."

"Nerede olduğunu öğrenebilir misin?"

"Beni ilgilendirmeyen bir şeyi ne diye öğreneyim?"

"Emeğinin karşılığını öderim."

"Siz daha önemli haberlere bile para vermediniz. Yoksa sizin için daha önemli mi bu? Durun, hemen kızmayın. Parasız söyleyeceğim. Komşu gece bekçisine sordum. O da bilmiyor. O da bilmediğine göre tıpkı bir şey olmamış gibidir. Artık ondan başka sorabileceğim kimse yoktur."

Pencerelerde ışıklar görülüyor, evler gözlerini açmaya başlıyorlardı.

Ortalık iyice aydınlanınca Molla Yusuf, Hasan'ın bütün gece yolculuk ederek bu sabah eve döndüğü ve çarşının kapalı olduğu haberlerini getirdi.

Gerçekten dükkânların hepsinin kepenkleri tamamen kapanmış, kapılarına kilit üstüne kilit vurulmuştu. En resmî günlerde bile çarşı bu denli ıssız olmazdı.

Acele ederek dükkânının kepenklerini kaparken, çevresine korkmuş gözlerle bakan genç bir terziye rastlayınca:

"Çarşı neden kapalı acaba?" diye sordum.

"Bilmiyorum. Bu sabah erken geldim. Çalışmaya dalmıştım. Bir de baktım ki, kimse dükkânını açmamış" diye konuşan adam, kapıyı kapadıktan sonra anahtarı cebine koydu ve hızlı adımlarla yanımdan uzaklaştı.

Bu arada nöbetçiler gibi ağır ağır ilerlerken, sessizce terzinin ardından bakan iki tüccara rastladım.

"Çarşının kapalı olacağını kendisine söylememiş miydiniz?" diye sordum.

"Kim kime söyledi ki?"

"Yoksa aranızda anlaşmamış mıydınız?"

Adamlar şaşkınlıkla birbirlerine baktılar.

"Neden aramızda anlaşacakmışız?"

"O halde ne diye dükkânlarınızı açmadınız?"

"Benim aklıma öyle esti, bugün dükkânı açmayacağım, dedim. Diğerleri de böyle düşünmüş olsalar gerek."

"Ama neden?"

"Neden olduğunu ne bilirim ben?"

"Gerçekten aranızda sözleşmediniz mi?"

"İlahi Şeyh Efendi, tuhaf bir insansınız doğrusu. Bütün çarşı nasıl sözleşmiş olabilir?"

"Ama bakın, her yer kapalı işte."

"Bilhassa onun için kapalı."

"Ne için?"

"Ortada bir sözleşme olmadığı için."

"Belki dünkü olaydan ötürüdür."

"Belki, dünkü olaydan ötürü de olabilir."

"Belki de bu sabah duyulan silah seslerinden ötürüdür."

"Belki, silah seslerinden ötürü de olabilir."

"Ya da başka bir nedenden ötürüdür."

"Belki, başka bir sebepten ötürü de olabilir."

"Bu kentte neler oluyor kuzum?"

"Bilmiyorum. Dükkânlarımızı da bu yüzden açmıyoruz ya."

"Peki şimdi ne olacak?"

"Allah'ın izniyle hiçbir şey olmayacak."

"Ya olursa?"

"Biz dükkânlarımızı kapadık. Her iş olacağına varır."

Bu çarşı insanlarının tutumunu biz nasıl yadırgıyorsak, acaba onlar da bizim dervişçe tutumumuzu aynı şekilde yadırgıyorlar mıydı?

Oysa tedbirli olduklarını, içtenlikle davranmadıklarını söyleyemem. Sadece tehlikeyi seziyorlar ve bu durumda herkes kendisine özgü bir dille konuşuyordu.

Benim yarattığım bir olay yüzünden bir gecede yabancılaşan bu insanlar, üzerimde tuhaf bir etki bırakmışlardı. Böyle bir zamanda bana daha yakın olmaları gerekmez miydi? Onlarla yaptığım konuşmayı Hasan'a da anlattım. Ama kendi kendime sorduğum soruyu ona naklederken şöyle değiştirdim: "Bizi tedirgin eden aynı şey olduğuna göre, benzer şekilde düşünmemiz de gerekmez miydi?"

Hasan hem giyiniyor; hem de yorgun olduğunu, iki kez yıkandığı halde yorgunluğunun geçmediğini, babasını merak ettiği için acele ettiğini, durup dinlenmeden bütün gece at koşturduklarını, Dubrovnikli dostunun yorgunluktan iki gün iki gece yataktan kalkamayacağını tahmin ettiğini söylüyordu. Oysa hiç de öyle yorgun bir görünüşü yoktu. Sadece yüzündeki o berrak ifade eksikti ve biraz da dalgındı. Söylenenlere, "evet", "herhalde" sözcükleriyle karşılık veriyor ve beni anlamıyordu sanki, tıpkı benim tüccarları anlamadığım gibi.

Onun bu dağınıklığı beni biraz şaşırtmış, biraz da neşelendirmişti.

"Henüz kentin havasına girememiş bir halin var" dedim.

"Ne dediniz? Ha, o mesele! Girmez olur muyum? Daha yoldayken kentin havası ciğerlerime doldu. Babam ağır hasta, Hacı Sinaneddin'i tutuklamışlar, Miralay Osman Bey halkı kılıçtan geçirmek için Posavina'ya gitmiş. Bilmediğim başka bir şey var mı?" diye soran Hasan, söyledikleri, sanki şimdiye kadar duyduğu en sevinçli haberlermiş gibi gülümsüyordu.

"Ali Ağa nasıl oldu da birdenbire fenalaştı? Henüz dün akşam kendini iyi hissettiğini söylüyordu."

"Hacı Sinaneddin'in tutuklanmasına çok üzülmüş."

"Ona hepimiz çok üzüldük. Ayrıca, başına bir şey gelir diye korkuyoruz."

"Korkmayın. Onu serbest bırakacaklar. Para canlısı insanlar bulundu bile. Aramızda böyleleri de var işte! Adam, hayatı boyunca tutukluların dertleriyle uğraştı. En sonunda onu da tutukladılar."

"Dubrovnik'te hoş vakit geçirdiniz mi?"

"İyiydi. Yaz mevsimi devam ediyor orada."

Avlu kapısının açıldığını duyan Hasan, pencereye yanaşıp dışarıya baktı.

Sokaktan dönen Fazıl, aşağıya inmesi için Hasan'a işaret ediyordu.

Hasan:

"Evde kalabilir misiniz?" diye sordu bana.

"Fazla vaktim yok" diye karşılık verdim.

"Kısa bir süre olsun kalın. Çabucak döneceğim."

Ali Ağa tıpkı geceki gibi, hatta daha canlıydı diyebilirim.

"Hasan nereye gitti?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Çabucak döneceğini söyledi" dedim.

Ali Ağa, kentte neler olduğunu sordu; çarşının açılmayışından ötürü duyduğu şaşkınlığı belirtti; Hasan'a kendisinin rahatsız olduğunu, yanından ayrılmaması gerektiğini söylememi rica etti.

Bunun üzerine:

"Hasan'a ne diye daha kötü olduğunuzu söylediniz?" diye sordum.

"Daha kötüyüm de ondan. Bu bir gerçek" dedi Ali Ağa.

"Ne zamandan beri? Akşam bir kuş gibiydiniz. Hasan'a bilhassa bunu söylemek istiyordum, ama fırsat bulamadım."

"Söyleyecek daha akıllıca bir şeyiniz yok muydu? Dün kendimi iyi hissediyordum, bugün kötü hissediyorum ve oğlumun yanı başımda olmasını istiyorum, tuhaflık neresinde bunun?"

"Tuhaf olan bir şey yok. Aslında siz, bu olanlar geçinceye kadar Hasan'ı yatağınızın dibinden ayırmak istemiyorsunuz. Öyle değil mi?"

"Öyle, ama bunu onun iyiliği için yapıyorum. Hasan'ın nasıl bir yaradılışta olduğunu bilirsiniz. Ummadığınız, hiç beklemediğiniz bir şey yapabilir. Görüyorsunuz, hâlâ dönmedi işte."

O anda, Ali Ağa'nın tuhaf davranışlarının, kızı önündeki sızlanmalarının, tutuklunun serbest bırakılması için Kadı'ya yalvarmalarının, bu sabahki hastalığının nedenini öğrendim. Bütün bunları, Hasan'ın tehlikeden korunmasını sağlamak, düşüncesizce davranmasını önlemek için yapıyordu. Hasan, bu işe kalkışmasın diye, Hacı Sinaneddin'i bir an önce kendisi kurtarmak istiyordu.

Ali Ağa'yı teselli ederek:

"Hasan için meraklanmayınız siz. Bu durumda, akılsızca hiçbir şey yapmaz o" dedim.

"Nereden biliyorsunuz?" diye sordu.

"O şimdi yalnız Dubrovnikli kadını düşünür. Onun yüreğinde bülbüller ötüyordur. Bu bülbül şakımalarını ben bile duyar gibi oluyorum."

"Ben duymuyor muyum sanıyorsunuz? Dostum, korktuğum da bu zaten."

"Bunda korkacak ne var ki?"

"Bu durumdaki bir insan yufka yürekli olduğu, başkalarına acıdığı için her türlü aptallığı yapabilir."

"Başkalarına acır, doğru, ama hiçbir şey yapmaz. Sevgi bencildir çünkü."

"Şeyh Efendi, sevgiden ne anlarsınız ki siz! Oğlum uğruna kendimi harap ettim. Bencillik dediğiniz bu mudur?"

İhtiyara, oğlu için neler yapabileceğini, nelere ihanet edebileceğini, oğlunun başına bir felaket geldiği takdirde sevgisinin neye dönüşeceğini sormak istediğim halde sormadım. Ama bunları kendisine soracağım bir gün.

Onun için bu sevgiden başka bir şey yoktu hayatta. Ölümü, son nefesini vermeyi beklerken bile, bu sevgiden vazgeçmiyordu. Onu hayatta tutan, belki çiçek açmasını sağlayabilmek için ölüm korkusunu sevgiye dönüştüren uzun yılların tecrübesiyle edinilmiş derin bir kurnazlıktı bu.

Kent, gittikçe daha ağır soluk alıyor, daha sessiz yaşıyor, yavaş yavaş ölüyormuş gibiydi.

Cami avlusunda, çeşmenin yanındaki taşın üzerinde oturuyordum. İnsanlar çarşı içinde, sokaklarda, ihanete uğramış gibi üzgün, dalgın, çevrelerine boş bakışlarla bakıyor; vakit öldürerek ya da vaktin gelmesini bekleyerek, başıboş dolaşıyorlardı. Ayak seslerinin koyu ağıyla beni kuşatan bu insanlara:

"Ne var? Ne oluyor?" diye soruyordum.

Ama kimse beni duymuyordu.

Hacı Sinaneddin'in tutuklanması, onları bu kadar çok mu heyecanlandırmıştı? Bu insanları birbirine bağlayan bu anlaşılmaz, tuhaf bağ nasıl bir bağdı? İçine kapandıkları çember nasıl bir çemberdi? Bu insanlara ne olmuştu böyle? Öfkeli ya da ürkmüş görünmedikleri halde, her şeye karşı yabancı bir tutumları vardı. Sanki kentte olanları ölü, fakat ısrarlı bir merakla seyrediyor ve bekliyorlardı. Hepsi de şahsî çizgilerini yitirmiş, aynı görünüme bürünmüşlerdi.

Kendimi, yabancı bir yerde, tanımadığım insanlar arasında hissediyordum.

Bakışlarımı onlardan çekerek çeşmenin musluğuna dikiyordum. Güneş olmadığı için musluktan akan su, taşa çarpınca renksiz damlacıklara dönüşüyordu. Daima kendi kendine yaşayan suya baktıkça, durulacağımı sanıyordum. Oysa huzursuzluğum gittikçe artıyordu.

Bu arada insanların durup, benim duymadığım bir şeyi dinlediklerini ve hep birlikte aynı yöne yöneldiklerini gördüm.

Aralarından birine:

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum.

"Oraya" diye karşılık verdi adam.

"Neden?"

"Herkes gidiyor da ondan."

İnsanlar canlanmış ve acele etmeye başlamışlardı.

Sokaklar tıklım tıklım insanla dolmuştu. Ne bir şey görebiliyor, ne de duyabiliyordum. Öne doğru geçmeye çalışırken, kuyuya düşercesine dalgalanan kalabalığın arasına düştüm. Bir duvardan ötekine sürükleyen, sıkıştıran, bir an olsun kendi başıma bırakmayan, sıcaklığıyla rahatsız eden bu kalabalığın arasına, sanki olup bitenleri görmeyeyim diye şeytan itmişti beni. Onların arasında, onlar gibi bağırabiliyor, tehditler savurabiliyor, ama karar veremiyordum.

Bu arada tuhaf bir şey oldu. Durumumu unutarak, kendimi bütünün bir parçasıymış gibi hissetmeye başladım. Yakalanmış değildim artık. İtilmek gücüme gitmiyordu, insanların ter kokusundan rahatsız olmuyordum. İleriye geçmem, hedefe ulaşmam, bir şeyi halletmem gerektiğini unutmuştum. Gerçek yerim burasıydı sanki. Kalabalık, bağırmalar, bu ortak güç, beni heyecanlandırmıştı. Omuzlarımı çevremdeki insanlara yaslıyor, ellerimi havaya kaldırıyor, burada bulunmayan birini tehdit ediyordum. Suçlulara hesap sorma gününün geldiğine inanarak, bütün korkulardan kurtulmuştum. Ama ne söylediğimi kendim de bilmiyordum. Belki "Ölüm!" diye bağırıyor, belki bunu sadece düşünüyor, belki de sesimin daha güçlü olması için onların seslenişlerine katılıyordum. Onlara aittim çünkü. Hayır! Hayır! Yüz sesli, yüz elli, yüz başlıydım ama, yine kendime aittim. Benim olmuş başkalarının bin türlü acısı vardı içimde. "Aaa" diye bağırırken "İntikam!", "Kan!, "Son!" diye düşünüyordum. Neye son? Ah, kötü olan, insanlara yakışmayan her şeye son. Düşünmeden biliyordum bunu. Önümde berrak bir gökyüzü beliriyordu.

Derken tekrar kendi kökümden kopup ayrılarak, insanların dirseklerinin vücuduma dokunuşunu ve ter kokularını duymaya; nara attıkları ya da aralarından uzaklaşmama engel oldukları için öfkelenmeye başladım. Nefretle "Beni bırakın!" diye bağırdım.

O anda niye bağırıp çağırdıklarını, neden sızlandıklarını, kimi tehdit ettiklerini anladım. Hiç kimse Hacı Sinaneddin'i anmamış, tesadüfen bile olsa hatırlamamıştı. Sadece kendilerini ilgilendiren şeylerden; kıtlıktan, pahalılıktan, korkudan, büyük ve küçük haksızlıklardan, boş vaatlerden, viran yıllardan, aldatılmış arzulardan, sıkça gelen gecelerden, erken yaşlanmışlardan, küçük sevgilerden, büyük kinlerden, güvensizlikten, küçülmelerden, kısacası yaşamdan söz ediyorlardı.

Kalabalık durmadan ilerliyordu. Kaymakamlığın önünde silah sesleri duyuldu:

"Ne oluyor?" diye sordum.

"Zaptiyeler ateş ediyor" dediler.

Silah sesleri kimseyi durduramadı.

Var gücümü harcayarak öne geçince, bez gömleği kana bulanmış bir delikanlının kaldırımın üzerinde yattığını gördüm. Çevresinde ayakta duran birkaç kişi vardı. Yüzünü göremediğim biri ise, öldürülenin yanında diz çökmüş, başını kaldırmaya çalışıyordu.

Kaymakamlık binasına giren halk, eşyaları kırıp dökmeye başlamıştı.

Kaymakam'la zaptiyeler, daha önceden kaçtıkları için binanın içinde kimse yoktu.

Kanlar içindeki delikanlının üzerine eğilmiş olan adamın yanına sokuldum. İkisinin de üzerinde köylü giysileri vardı. Başka türlü olmadığı için üzüldüm.

"Ölmüş mü?"

Adam, yerde yatan gencin başını sol eline almış, bembeyaz yüzüne bakıyor; yanakları tekrar kızaracak, dudakları kımıldayacak, her şey az önceki gibi olacakmış gibi bekliyordu.

"Kardeşin mi oluyor?"

"Pazara, tuz almaya geldik."

Kesik kesik konuşan, ürkek bakışlarla bize bakan adam, sanki kasten geçmişle oyalanıyor, gerçeği görmekten korkuyordu.

"Onu yere bırak."

"Sonra çivi de alacaktık. Ev yapıyoruz da..."

"Onu yere bırak. Ölmüş."

"Ben ona diyordum ki, boşuna gelmişiz, her yer kapalı diyordum. O ise bana..."

Adam, kalın, nasırlı parmaklarıyla ölünün yüzünü okşamaya ve yumuşak bir sesle:

"Şevki! Şevki!" diye bağırmaya başladı.

Geciktiğiniz için baban kızacak. Kardeşinle birlikte eve dönmeyeceğin için baban seni azarlayacak. Kalk Şevki, uyan!

Nerdesin Şevki?

Nerdesin Harun?

Bütün kaybolmuş, öldürülmüş kardeşlerim nerdesiniz?

Ayrı olduğumuz halde, bizi birbirimizden neden ayırıyorlar? Anlayabilmemiz ya da sevmeyi bilmediğimize göre birbirimizden nefret edebilmemiz için mi?

"Kardeşini öldürdüler. Onu burada gömmemizi ister misin? Hiç olmazsa cenaze töreni güzel olsun."

Bir çocuk, sarmalanmış bir çıkın, bir buğday demeti gibi kucakladığı kardeşinin yüzüne delice bir ümitle bakan adam; çarşı kaldırımları üzerinde geniş, köylü adımlarıyla ilerledi.

Ben de yüksek sesle dua ederek genç ölünün önünde yürüyordum.

İnsanların bağırdıklarını duydum, kalabalıktılar, öfkeleri hâlâ geçmemişti.

Mahkemenin oradaki kavşakta, herkesin, kardeşinin kucağındaki ölüyü görebilmesi için yana çekildim.

Yarım daire şeklinde toplaşan insanlar, sessizce ölüye bakıyorlardı.

Burada da bir dua okuduktan sonra camiye doğru yöneldim.

Ardımdan, ardımızdan, naralar, cam şangırtıları, kırılan eşya sesleri duyuldu.

Dönüp arkama bakmadım.

Caminin yanında Hafız Muhammed'le karşılaştım. Ölüyle, ölünün kardeşiyle ilgilenmesini rica ettim kendisinden. Bense, sokakta yürümeye devam ettim.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu Hafız Muhammed.

Anlamsız bir el hareketi yaptım. Gerçekten kendim de nereye gideceğimi bilmiyordum.

Hafız Muhammed:

"Sizi, Hasan aradı" dedi.

İçimi aydınlatır gibi oldu bu ad. Onsuz geçirdiğim günler beri yormuştu. Bugün, şimdi, şu anda ona her zamankinden daha çok ihtiyacım vardı. Ama daha bekleyeceğim.

Bayır yukarı ilerliyor; tırmandığımı duymak, yorulmak, olaylardan kopmak istiyordum; sabahtan beri gerilim içindeydim çünkü.

Zaman, varsın bensiz geçsin, istediğini kendi kendine halletsindi.

Tanık olmamak, suçlu durumuna düşmemek için o anda ateşten kaçar gibi, çarşıdan kaçmaya mecburdum.

Güz mevsiminin sonuydu. Erik dalları çıplak, kayalık bayırların tepeleri bulutluydu. Mahalle evlerinin arasındaki boşluklardan hafif bir rüzgârın estiği duyuluyordu.

"Yakında kar yağacak" diye konuştum kendi kendime.

Ve bu beni ilgilendirmedi.

Başıboş dolaşan bir insan gibi yürümeye çalıştım.

"Çoktandır buralara gelmemiştim" dedim.

Ama dediğim gibi beni etkilemedi.

Seksek oynayan çocukları gördüm.

"Şaşılacak şey, çocuklar seksek oynuyor" dedim.

Ve işin tuhafı, bu beni ilgilendirdi.

Çocuklar seksek oynuyor; oysa aşağıda, çarşıda, babaları çirkin bir şekilde çılgınlık ediyorlardı.

Bakıyordum. Aşağıdaki kent, sessiz ve sakindi. Sokaklarda ufak tefek insanlar telaşsız, zararsız dolaşıyorlardı. Böyle yukarıdan, uzaktan bakınca, bu oynayan çocuklara benziyorlardı. Ama çocuk değillerdi. Yüzlerindeki o çılgın ifadeyi, bakışlarındaki o kabalığı daha önce hiç görmemiştim. Kendilerini tanıyamıyordum neredeyse. Hiçbir şey düşünmek istemiyordum, onları bile. Zaman akıyor; her şeyi bensiz, kendi kendine hallediyordu. Zamanı ne durdurabilir, ne de uzatabilirdim ben.

Zaman, bu yağan yağmur gibi, damla damla akıyordu.

Harap mahalle caminin saçak altına sığındım.

Çocuklar da kaçıştılar.

Titrek elindeki bastona dayanarak yürüyen aksakallı yaşlı hoca, yanında hiçbir mümin olmadan, tek başına camiye doğru ilerliyordu. Onlar, aşağıda, kentteydiler ve onların kentte olmaları hocayı ilgilendirmiyordu. Hocanın yaşlılığı daha önemli şeyler görüyordu. Cami önünde, güçlükle duyulan, hafif bir sesle ezan okudu.

Bu, öğle ezanıydı.

Sabah karanlığından beri ayaktaydım. Bu ölçülü zaman beni sıkmış, yormuştu.

Cami duvarına dayanıp yağan yağmura bakıyor ve fısıltı halinde duyulan duayı dinliyordum. Hoca'nın sesi, ölgün, ümitsiz, üzgün, yalnızdı. Onu duymam kötü oluyordu, benim de yalnızlığımdan söz ediyordu çünkü. Oysa aramızda duvar vardı, ne benim ona ne de onun bana bir yardımı dokunabilirdi.

Yalnız, yapayalnız, suçlu gibi yalnızdım.

Ama neden suçlu olacakmışım? Ne yapabilirdim ki ben? Benim isteğimden de, onların isteklerinden de daha güçlü olan bu kötü saat, tıpkı ayın değişmesi gibi kendiliğinden gelip çattı. Onları ikna eder, geri çevirebilirdim. Ama bir şey fark etmezdi ki.

Neler oluyor aşağıda? Belki her şey oldu bile. Ne olursa olsun, bana ne! Olanlar ilgilendirmiyor beni. Fırtına biçilmiş, rüzgâr parıldıyor çünkü.

İlle de bir şeyin olması mı gerekirdi? Muhakkak ortaklık durulmuş, herkes utanç ve hoşnutsuzluk içinde evine gidip biriken öfkesini karısına hediye etmiştir. Bense, hiç gereği yokken, dağınık dikkatimi boşuna güz mevsimine, çıplak erik ağaçlarına, tepeleri kayalık bayırlara, yakında yağacak kara yöneltmeye; kentten kopmaya çalışıyorum. Belki de hiçbir şey olmamış, yaptıklarımın izi bile kalmamıştır.

Öldürülmüş genci coşkun kalabalığa gösterdiğim için sıkıntı, belki de utanç duyduğum halde hiçbir şey olmaması ihtimalini bir türlü kabul edemiyordum. Düşündüklerimin olmasını istiyor ve Allah'ın huzurunda bana düşen suçu kabul etmeyi göze alıyordum.

Alaylı konuşmalarından birinde Hasan:

"Çakırdoğan gibi sert ve evde kalmış kızlar gibi alıngan olur dervişler" demişti.

İçimdeki acı dinmediğine göre, belki de haklıydı Hasan.

Böyle hem karanlık, hem aydınlık gölgeler üzerimden geçer, adlandırmak istemediğim suçtan kendimi korurken, sırtlarında uzun kepenekleriyle silahlı beş atlı göründü sokakta.

Kaymakam ve adamlarını tanıdım.

Onlar da beni tanıdılar. Kaymakam, atını durdurarak şaşkınlık ve nefretle bana baktı.

Karşılaşma aniden olduğu ve ıssız bir yerde bulunduğum için ilk anda korkuya kapıldım. Bana bir şey olsa, ne kimse görür, ne de yardım edebilirdi. Oysa kötü bir gündü bugün.

Düşünde bile göreceğini tahmin etmediği böyle bir yerde beni görünce, Kaymakam da herhalde çok şaşırmıştı.

Korkum çabucak geçti. Karşı koymak içgüdüsüyle, gözümü kırpmadan ona bakıyordum. Az önce olmuş gibi her şeyi biliyor, her şeyi hatırlıyordum. Daha doğrusu, düşünmek gereğini duymadan, varlığını önceden içimde duyduğum bir nefret duygusuydu bu.

Ve Kaymakam'ın adamlarından da gözümü ayırmıyordum. Tekkenin dar sokağında bana saldıran bunlardı, her şey yeni başladığı sırada. O zaman olduğu gibi, üzerime yürüseler, ne yapardım bilmem. Ama üstüme namlu gibi çevrilmiş bunca göz beni korkutmuyordu. Kurtarıcı kinim bana güç vermişti.

Kaymakam, karar vermiş ve kaçırılan bu fırsat yüzünden ne kadar üzüleceğini bilmiş olsaydı bir anda onun kurbanı olurdum. O ise:

"Yine görüşeceğiz Derviş!" demekle yetindi.

Bense, inşallah, diye düşündüm, ama bir şey söylemedim. Ağzımı açsam, ağır bir söz söyler ve bir daha ne Kaymakam'ı ne de başkasını görebilirdim.

Atlarının başlarını çevirip, cami yanından geçerek, dörtnala uzaklaştılar.

Kentten kaçıyorlardı.

Vaktim olsa yola çıkar, bizi tekrar birleştirecek anın zevkini çıkararak Kaymakam'ın ardından bakardım. Ama kaybedecek vaktim yoktu, bekleyişimin sonu gelmişti. Kaymakam kaçıyordu. Beklediğim olmuştu demek. Tohumu boşuna atmamıştım.

Utanç, huzursuzluk, pişmanlık duymuyordum artık. Neden utanacak, pişmanlık duyacakmışım? Aksine, kötülükten yana olmadığım için sevinmeli, gururlanmalıydım. Allah'ın verdiği hükmü, halk yerine getirdi. Yalnız bana ait değildi kinim. Tek başıma, kuşkulu değildim. Allah'tan yana olduğunu bilen her iyi din adamı gibi, kendimi zinde hissediyordum.

Kente ulaşmak için acele ederken, bu sokakları ateşe veren o çılgın kalabalığın ardında tesadüfen kalmış gibi tuhaf bir şaşkınlık içinde ilerleyen tek tük insana rastlıyordum.

Çarşıda da, mahkeme önünde de kimseler yoktu. Mahkemenin kapıları yıkılmış, pencereleri kırılmış, evraklar duvar diplerine saçılmıştı.

Ali Hoca çömelmiş; işlenen suç, yapılan kabalıkların ispatı gibi, yerde yığılı duran defter, karar ve birtakım yazılı kâğıtları topluyordu. Kaba olduklarını düşünmeden, bütün yaptıklarını kaydeder insanlar.

Eğilip araştırmaya başladım. Beni en çok ilgilendiren cinayetin kaydı da bu evraklar arasında olmalıydı.

"Ne arıyorsun?" diye sordu Ali Hoca.

"Kardeşim hakkında ne yazdıklarını göreceğim" dedim.

"Niçin? Kinine mazeret bulmak için mi? Bütün bunları yakacağım. Hepiniz birer kurtsunuz siz, yeni cinayetlere sebep bulmak için bu çöplüğü kazmaya başlarsınız çünkü."

"Birine hakaret etmek istedikten sonra bunu yapmak kolaydır."

"Hakaret etmiyor, olanlar gücüme gittiği için hoşa gitmeyen şeyler söylüyorum."

"Gücünüze giden nedir?"

"İnsaf edin ve geçin. İnsanlardan sıkılıyorum. Beni rahat bırakın."

Onu rahat bıraktım. Bu durumda en akıllıca davranış da buydu. Deliliğin himayesinde bir adam, hepimizden daha güçlüdür.

Mahkemeye girdim. Kardeşim için geldiğimde olduğu gibi, kimsecikler yoktu ortalıkta. Sessizlik, hafif bir çığlıkçasına, kulaklarda uğulduyordu eskisi gibi. Gizlenmiş, görünmeyen insan gölgelerinden ötürü duyulan huzursuzluk da aynıydı. Sadece o boğucu hava kalmamıştı. Kırılmış camlar ve yıkılmış kapılardan giren rüzgâr, ortalıkta serbestçe koşturuyordu.

Kadı'nın odasında yapılan alçak sesli bir konuşma çalındı kulağıma. Orada birileri vardı.

Darmadağın edilmiş odanın boş kapı çerçevesinde heyecanla durdum. Kadı ölmüş, yerde yatıyordu.

Kimseden duymadığım halde, onun ölü olduğunu biliyordum. Buraya gelmeden önce, eski mahalle caminin duvar dibinde dururken de bunu biliyordum. Bunun bensiz olmasını istediğim için kentin bir ucuna gitmiştim.

Odanın ortasında duran birkaç kişi vardı. Ölüye üzüntüyle bakıyorlardı. Kendimin de acıyanlar arasında olup olmadığımı bilmiyordum.

İlerleyerek ölünün yanına gittim ve başını örten cübbeyi çektim.

Yüzü her zamanki gibi sapsarıydı, yalnız alnı morarmış ve kanlıydı. Kapalı gözlerinde, şaşılacak şeydir ki, hiçbir anlam yoktu. Hayattayken olduğu gibi herkesin önünde gizlenmişti.

Kin ve öç alma duygusuna kapılmadan:

"Zavallı, sağlığında bana çok kötülük ettin. İsterse, Allah seni bağışlasın" diye düşündüm.

Ölüm, onu benden ayırmıştı. Çirkin anılarım bile onu tutamıyordu. Düşünebildiklerimin tümü bu kadardı. Acımıyor, hatırlamıyor, bağışlamıyordum. O yoktu, hepsi bu kadardı.

Âdetlere uyarak onu öpmek istemiyordum. İkiyüzlülük olurdu bu. Odadakiler onun bana neler yaptığını biliyorlardı.

Yapabildiğim tek şey, ölüler için okunan bir dua okumak oldu. Bu sırada ayak sesleri duyarak arkama baktım. Kadı'nın karısı, kocasının cesedine yaklaşıyordu.

İçimde hiçbir kötülük olmadan çekilip kendisine yol açtım.

Kadın, bize bakmadan yüzünü açıp, ölünün yanına diz çöktü. Uzun bir süre kımıldamadan, iç çekmeden, bir söz söylemeden ölüye baktı. Sonra da eğilip onu omzundan, alnından öptü. İpekli mendiliyle yüzünü dikkatle sildi ve elini ölünün yanağında durdurdu. Parmakları titriyordu.

Ona gerçekten acıyor muydu acaba? Üzüntü belirten bir davranış, derin bir acı, hatta gözyaşları bile bekliyordum. Ama ölü yüzünde titrek parmaklar göreceğim aklıma bile gelmezdi. İpekli mendiliyle ölünün yüzündeki kanı yumuşak, nazik bir şekilde, adeta bir çocuğun yüzünü okşuyormuş gibi silişi, beni ayrıca etkilemişti.

Ayağa kalkan kadının yanına sokulup:

"Cenazenin hemen eve götürülmesini istiyor musunuz?" diye sordum.

Kadın, tokat yemiş gibi başını ansızın benden yana çevirdi. Neden sonra kirpiklerinin sürmeli, gözlerinin yaşla dolu olduğunu hatırladım. Haberi mi, yoksa olayı mı daha kolay karşılamıştı? O anda beni kendinden uzaklaştıran, yakan, yüreğime ok gibi saplanan bakışlarıyla şaşırttığı için buna dikkat edememiştim.

O ıssız evde her şey benim düşündüğüm gibi sessiz değildi de, sessizlik henüz şimdi mi başlayacaktı? Neden olduğunu bilmeden, gerçek bir sebep bulamadan, ona da kendime de acıdım. Tıpkı onun gibi boş ve yalnız hissediyordum kendimi. Herhalde üzerime karanlık gibi çöken yorgunluk beni bu hale sokmuştu.

Kadının, gözüme güzel, hatta büyük evde karşılaştığımızdakinden çok daha güzel göründüğünü sonradan hatırladım. Yaşlı gözleri ışıl ışıldı, dalgın yüzünden içinin kinle dolu olduğu seziliyordu. Feracesinin altında unuttuğu bir eli, bir süre huzursuzlukla kımıldadı, sonra da sessizlikten şaşırmış gibi gidip göğsünün üstünde durdu.

Bir şey arayan bu elin altına alnımı dayayıp gözlerimi kapamak, bugünkü yorgunluğumu unutmak, onunla ve bütün dünyayla barışmak isteğini duydum.

Gökyüzünün kapkara bulutlarla kaplı olduğu, arada sulu kar atıştıran o yağmurlu günde sokağa çıktığımda bile aynı duyarlılığın etkisi altındaydım.

Issız bir mağaradaydım ben; uğuldayarak esen rüzgâr, içimden geçiyordu.

Güçsüzlüğümü her defasında yeniden yaratan İshak, sana soruyorum: Bomboş bir yürek nasıl tedavi edilir?

Başıboş dolaşıyor; hanın önünde durup henüz gelmiş olan kervana uzun uzun bakıyor; yolculuğun iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu kestiremiyor; Harun'un mezarı başında dikiliyor; ne ona söyleyecek bir şey bulabiliyor, ne de kazanmış bir insanın kendini nasıl hissettiğini açıklayabiliyordum.

Tekkeye gidip yalnız kalmam, güçlenmem gerekiyordu. Ama buna bile karar veremiyordum.

Molla Yusuf karşıma çıkınca, sisin çekilmesi gibi isteksizliğim de kalmadı. İşimin önemli bir bölümü önümde dururken onu düşünmemiştim. Şimdi suyun içinden çıkmışçasına ansızın karşıma dikildi ve rahatsız edici bir şekilde kendimi hatırlamama sebep oldu.

Hasan beni arıyor ve Hacı Sinaneddin'in evine gitmemi rica ediyormuş.

Hacı Sinaneddin'i de unutmuştum. Yoksa evine döndü mü Hacı Sinaneddin?

Molla Yusuf'un soruma karşılık olarak anlattığına göre; Hasan bu sabah, Hacı Sinaneddin'in, çok az kimsenin sağ olarak geri döndüğü Vranduk kentine Kaymakam'ın emriyle tutuklu olarak gönderildiğini öğrenince, adamlarını yanına kattığı gibi peşlerine düşmüş. Allah'tan nehrin taşan suları, kentin önündeki bir köprüyü yıkmış da Hasan'la adamları, karşıya geçemeyen zaptiyelere yetişmiş; Hacı Sinaneddin'i kurtarıp bir köyde gizlemiş, olanları öğrendikten sonra da buraya getirmişler.

Başka bir fırsatta, başka birinin ağzından duysaydım bu hikâye beni daha çok ilgilendirirdi. Oysa şimdi, bütün bunlar beni ilgilendirmiyormuş gibi, isteksizce konuşan delikanlıyı kuşkuyla seyrediyor, soğuk ve içinden pazarlıklı buluyordum.

Onunla her zaman karşı karşıya gelince olduğu gibi öfkemi yenemeyerek:

"Bakışını, benimle konuşma şeklini sevmiyorum" dedim.

"Nasıl bakıyorum? Nasıl konuşuyorum?"

"Benden uzak durduğun gibi, beni de kendinden uzaklaştırıyorsun. Bildiklerini unutursan iyi edersin."

"Her şeyi unuttum. Bildiklerim ilgilendirmiyor beni."

"Öyle değil! Pekâlâ da ilgilendiriyor, ama unutman gerekir. Bütün yaptıklarımı yalnız kendim için yapmadım."

"Öyleyse tekkeden uzaklaşmama, gitmeme izin verin. Bu durumda bana baktıkça size ihanet edebileceğim ihtimalini hatırlayacaksınız."

"Çektirdiğin acıyı da hatırlatacaksın bana."

"Daha da kötü ya. Bırakın gideyim. Birbirimizi unutur, korkudan kurtuluruz."

"Benden korkuyor musun?"

"Korkuyorum, tıpkı sizin benden korktuğunuz gibi."

"Seni bırakamam. Birbirimize aynı zincirle bağlıyız biz."

"Benim hayatımı da, kendi hayatınızı da mahvedeceksiniz."

"Tekkeye git!"

"Ama böyle de yaşanmaz ki. Ölüm gibi birbirimizin izinden adım adım gidiyoruz. Neden kendimi öldürmeme engel oldunuz?"

"Tekkeye git!"

Molla Yusuf, eziklik içinde gitti.

Onaltıncı Bölüm

O gün Biz cehenneme, "Doldun mu?" diye soracağız.
Cehennem de, "Daha var mı?" diye cevap verecek.

Ardı arkası kesilmeden yağan yağmur ve kardan, gökyüzünü kaplayan alçak bulutlardan, erken başlayan kışın Hıdrelleze kadar süreceği belliydi. Müftü'nün şimdiden acı çekmeye başladığını, bu altı ayı üşüyerek, korku içinde geçireceğini tahmin ediyor; neden buradan gitmediğini bir türlü anlayamıyordum. Onun için gürgen ya da meşe odunu temin edilmesini, ocak ve sobaların onarılmasını, holdeki sobasının gece gündüz yakılmasını emrettim.

Ben de kendime dert edinir oldum kışı. Hafız Muhammed'le benim odalarımızdaki kırmızı mavi çinili yer sobalarında yanan odunların çıtırtısını dinlemek hoş oluyor. Artık eskiden olduğu gibi, soğuk odaya tahammül edemiyorum, hele mahkemeden sırılsıklam, kaskatı kesilmiş olarak döndüğüm sıralarda. Ayrıca yeni bir uşak aldım. Her işe yetişemiyor Mustafa. Üstelik onun o gevezeliklerini, yaşlı bir ayı gibi homurdanmalarını da çekemiyorum.

Yaşamımda birçok şey değişti, ama eski alışkanlıklarımı da bırakmadım. Gerçi rahata kavuştum, ne var ki insanlarla olan ilişkilerimde sadelikten şaşmadım. Böyle davranmama, belki mağrur olmayı-

şım, belki de Kadılık makamının bende yarattığı güven duygusu sebep olmuştu. Güçlüydüm. Sağlık durumunu, bir ihtiyacı olup olmadığını sormak üzere odasına uğradığım Hafız Muhammed'in bakışlarında bile bendeki bu gücü istemediğim halde görüyordum.

Kadılık görevimden ötürü çok az boş vaktim oluyordu. Çoktandır bu yazdıklarıma göz gezdirmek fırsatını bulamamıştım. Bir gece hatırlayıp da bazılarını okuyunca, adeta kendi belleğimden şüphe ettim. Bunları benim yazmamın ve gerçekten böyle düşünmemin imkânı var mı? En çok korkaklığıma şaştım. Allah'ın adaletinden nasıl olmuş da bu kadar şüphe edebilmişim?

Kentin ileri gelenlerinin Kadılık görevini bana teklif etmelerini önce tuhaf karşılamıştım. Hiçbir vakit Kadı olmayı ne düşünmüş, ne de arzulamıştım. Hatta başka şartlar altında yapılmış olsa, bu teklifi belki reddederdim. Ama o anda kurtuluş çaresi gibi göründü bana bu teklif. Çünkü çarşıda bütün o olup bitenlerden sonra kendimi birdenbire yorgun, bitkin hissetmiş; üstelik tuzağın bilincine vararak tedirgin olmuştum. Tehlikelerle karşı karşıya olan insanın daima korunmaya ihtiyacı vardır.

Tuhaftır ki çok eski bir düşün gerçekleşmesini bekliyormuşum gibi, yeni mevkiime çabucak alıştım. Belki çocukluk masallarındaki altın kuş buydu? Belki içimden daima böyle bir şey beklemiştim de, gerçekleştiremeyeceğim takdirde uğrayacağım hayal kırıklığından korkarak, bütün tehlikeli arzulara yaptığım gibi, bu arzumu da aydınlanmasına fırsat vermeden ruhumun karanlık, gizli boşluğuna sıkıştırmıştım.

Korkunun, basitliğin üstüne çıkmış olmam beni şaşırtmıyordu artık. Hangi insan, mutluluğu kendine layık görmez?

İlk gece, Silahtar'ın hayalimdeki edasıyla pencere kenarında dikilmiş, kanımın coşkun hışırtısını dinlerken, heybetli gölgemi ve aşağıda bana bakan küçücük insanları seyrediyordum.

Mutluydum, ama saf değildim. Kardeşim Harun'un felaketinden sonra gelişmeye başlayan olaylardaki rastlantıların bana büyük yar-

dımı dokunduğunu biliyordum. Yine de her şeyi rastlantılara bağlamak doğru olmaz. Yediğim darbe bana güç vermiş, beni harekete geçirmişti. Gerçi her şey Allah'ın dediği gibi olur. Ne var ki, ellerimi kavuşturup bekleseydim, Allah beni mükâfatlandırmazdı. Kadılık görevine özellikle beni seçmeleri, biraz kahraman, biraz haksızlığa uğramış, biraz halk adamı olduğum ve hem halk, hem de kentin ileri gelenleri tarafından tutulduğum içindi. Öyle sanıyorum ki hepsi, bana kolayca hükmedebileceklerine, her istediklerini yaptırabileceklerine inanıyorlardı.

O günlerde, bu konuyla ilgili olarak Hasan'la aramızda şöyle bir konuşma geçmişti:

"Siz hâlâ her istediğinizi yapabileceğinizi mi sanıyorsunuz?"

"Kanunlarla vicdanım neyi gerektiriyorsa, onu yapacağım."

"Yalnız kendisinin aptal olmadığına inanan bir insan, herkesten daha akıllı olduğunu düşünür. Böyle düşünmekse, gerçekten aptallıktır. Demek ki hepimiz aptalız."

Hasan'ın söylediklerine alınmamıştım. Hırçınlaşması, canının bir şeye sıkıldığını gösterirdi. Canını sıkan şeyin ne olduğunu bilmediğim halde, geçici olacağını umuyordum. Bu durumun uzaması, onun için de, benim için de zararlı olurdu. Ona öfkesiz, ağırlıksız, acı düşüncelerden arınmış olarak ihtiyacım vardı. Hele eşit olduğumuz şu sırada, onu bu haliyle de, nasıl olursa olsun yine sever, ama aydınlık yanım olmasını daha çok isterdim. Bağımsızlık, serbest rüzgâr, berrak gökyüzüydü. O, her haliyle benim zıddımdı ama bu özellikleri onu sevmeme engel olmuyordu. Mevkiime saygı gösteremeyen, eski halimin özlemini çeken tek insandı. Ben de elimden geldiğince onun beni gördüğü şekle benzemeye çalışıyor, hatta bazen öyle olduğuma bile inanıyordum. Kadı'nın ölüsüyle karşılaştıktan sonra ilk aradığım insan o oldu. Ona bir kez daha her zaman için bağlanmıştım. Onun da bana bağlanmasını sağlamak için gerekeni yapmak hususunda kararlıydım. Bu bağlılık duygusunun nedenini kesin olarak bilmiyordum. Belki hayattan korktuğumdandı. Mevkiim güven vericiydi; ne var ki, bu görevin bana yalnızlığı

hediye edeceğini biliyordum. Yükseldiği ölçüde yalnızlığa gömülür insan. Bu yüzden koruyacağım dostum, benim ordum, sıcak barınağım olacaktı o.

Nitekim çok geçmeden bende bu bağlılık ihtiyacı daha da güçlendi.

Zorlandığım savaşta benim için kalkan, silah yerine geçeceğini sandığım ağır bir görevi yüklenmiş; oysa çok geçmeden, kendimi korumak ihtiyacını duymuştum. Gerçi yıldırımlar henüz üzerime düşmemişti, ama kötülüğün habercisi gök gürlemeleri duyuluyordu.

Bana teşekkür borcunu ödeyen Hacı Sinaneddin'in oğlu Silahtar Mustafa sayesinde, Kadılık görevimin onaylandığını bildiren Padişah Beratını alır almaz yapacağım her iş için yalnız vicdanımın sesini dinlemeye karar verdim. Çok geçmeden çevremde soğuk bir rüzgârın estiğini hissettim. Beni bu göreve getirenler, kendilerine müsamaha etmediğimi görünce hemen sustular. Öte yandan, eski Kadı'nın ölümü olayında benim suçlu olduğum söylentileri gittikçe daha sık duyulmaya başlandı. Rüzgâr avlıyormuş gibi, boşu boşuna bu söylentileri çıkaran insanları arıyordum.

Ayrıca, eski Kaymakam da, yenisi de huzurumu kaçırıyorlardı. Eski Kaymakam köyünde oturuyor, beni tehdit ediyor, İstanbul'a mektuplar gönderiyordu. Bu görevde daha önce de bulunmuş olan, mevkiinin ne kadar kaypak olduğunu bilen yeni Kaymakam ise kurnazca bir vurdumduymazlıkla olayları geçiştiriyor, kendisine zararı dokunabilecek kimselere takılmıyordu. Hatta kendisini yakalamak için zaptiyeleri göndermeden önce, eski Kaymakam'a haber saldığını bile duymuştum. Ve hiç kimse, onun bu yaptığını kötülük saymıyordu.

Biraz hakir gördüğüm, daha çok ise kötülük ve yıkıcı öfkelerinin büyüklüğünü iyice hatırladığım için halktan çekiniyordum. Artık bu insanlarla konuşamıyor, kim olduklarını bilmiyordum. Onlar da kendilerini sevmediğimi hissediyor, bir eşyaya bakar gibi ölü bakışlarla bakıyorlardı bana.

Müftü'yü ziyarete gittim. Her şey, deli rolü yaparak kardeşimi kurtarmaya çalıştığım sırada olduğu gibiydi. Şu farkla ki, karşısında öyle fazla küçülmek zorunda değildim. "Hangi Kaymakam? Hangi

Kadı?" diye soruyor ya da dünyada ondan başka kimseyi tanımıyormuş gibi İstanbul Mollası'ndan söz etmeye başlıyordu. Bir ara nasıl olduysa kardeşim Harun'u hatırlayarak, kaleden çıkıp çıkmadığını sordu. Malik'in gözünde o, zekâ ve bilgi hazinesiydi. Sonunda gitmek için izin isteyince, sarı elini sabırsızlıkla sallayarak gidebileceğimi bildirdi. Müftü olmasa, basit bir aptaldan farkı olmayan bu zavallıya bir daha hiç gitmedim. Malik, Müftü'nün beni çekemediğini etrafa yaydı. Öyle olmasını istedikleri için herkes buna inandı.

Maaş almamaya karar vermiştim. Ne yazık ki bu iyi niyetimden vazgeçmek zorunda kaldım. Karanlıkta el yordamıyla yürümeyeyim diye, duydukları ya da uydurdukları kötü söylentileri bana ulaştıran bir sürü güvenilir adam topladım çevreme. Onları memnun etmem gerekiyordu. Herkes böyle yapıyordu. Birbirimiz hakkındaki her şeyi biliyor ya da bildiğimizi sanıyorduk. Müftü'den duyduklarını bana bildirmesi için Kaza Zaim'e para veriyordum. Benimkilerden de Allah bilir hangisi söylediklerimi başkalarına iletiyordu.

Sadece güzel el yazısından ötürü ve bir tedbir olarak yanımda alıkoyduğum Molla Yusuf, sessizce, uysallıkla işini görüyordu. Korktuğu için bana sadık olduğuna inanıyor, yine de gözümü ondan ayırmıyordum.

Sıtmalı bir hasta gibi yaşıyordum.

Tedirginliğimi gittikçe arttıran, oldukça çirkin, fakat anlamlı bir işe vermiştim kendimi. Kendime koruyucu ararken Vezirin adamlarına, Vezire, Padişahın Silahtarına mektuplar yazıyor; şikâyetlerimle birlikte hediyeler de gönderiyordum. Hediyelerin yararlı, şikâyetlerinse sıkıcı olduğunu bildiğim halde başka türlü davranamıyordum. Yazdığım yazıları gönderdikten sonra, bu yazılarla ilgili kararları beklerken, anlatılmaz bir zevk duyuyordum. Herhalde düşman tarafından kuşatılmış bir kumandan da, karşı koyma gücünü ordusunda bulamadığı vakit böyle haberler salar ve yardım bekler.

Bu yaptıklarımın bana bir yardımının dokunmadığını söylemem gerekli midir bilmem?

Kanunsuzluklara son verilmesi için yaptığım şikâyet üzerine kente gelen İl Defterdarı, sohbet etmek üzere yanına çağırdığı Kaymakam'ı zaptiyelerle Travnik'e gönderdi ve adam, orada boğduruldu.

Bu öldürme olayında da suçlanan yine ben oldum. Vali, karşılık olarak, ona itaat etmemi şart koştu. Kendimi korumak için ister istemez kabul ettim.

Bir ara her şeyden vazgeçip, istifa etmeyi düşünmedim değil. Ama bunu yapabilmek için geç kaldığımı biliyordum. Bu mazgaldan çıkar çıkmaz, üzerime çullanırlardı.

(Olayları alelacele ve düzensiz bir şekilde anlattığımı biliyorum. Ne çare ki başka türlü yapmak elimde değil. Gittikçe daralan bir çemberin içindeymiş gibiyim. Acelesiz, düzgün yazmaya ne vaktim, ne de sabrım var. Rahat olduğum sürece acele etmiyordum. Şimdiyse, başımın üstünde alevler yanıyormuş gibi tökezleyerek koşuyorum. Niçin yazdığımı bile bilmiyor; kanayan tırnağıyla kayayı oymaya, kendine ait bir işaret bırakmaya çalışan, tek başına ölüme terk edilmiş bir insana benziyorum.)

Hasan da, her gün biraz daha benden uzaklaşıyordu. Başlangıçta, Molla Yusuf'un, kendisine Hacı Sinaneddin olayını anlattığını sandım. Ama sonra bunun tamamen başka sebeplerden ötürü olduğuna inandım.

Hasan, ne yazık ki, ikimizin de aleyhinde olan bir davranışta bulunmuş; ayaklanma sırasında birçok kimseler gibi felakete uğrayan Tuzla civarındaki akrabalarının yanlarına gidip onları kadın ve çocuklarıyla birlikte alarak kendi evine yerleştirmişti. Çünkü Miralay Osman Bey ayaklanmayı bastırırken görevini başarıyla yapmış, karşısına çıkanları öldürmüş, evlerini yakıp yıkmış, birçoklarını da sürgüne göndermişti. Kış kıyamette çok güç durumda kalmıştı halk. Bu olaydan sonra Hasan, tamamen değişmiş; ağır, can sıkıcı, yorgun bir insan oluvermişti. Gördüğü korkunç şeylerden, açıkta kalmış, gömülmemiş ölülerden ve özellikle yanmış evlerin yanında korkulu gözlerle etrafa bakan aç çocuklardan söz ediyordu.

Hasan, ayaklanmanın bastırılışı sırasında ölüp de Posavina'nın kara toprağı altında yatanlarla uzun sürgün yollarında sürünenleri, "Kendi kendilerini öldüren deli Boşnaklar" diye adlandırıyordu. "Coşkunluğumuz, anlayışsızlığımız kadar tehlikelidir" diyordu. "Eğer bir düşündükleri var idiyse, nasıl bir düşünceydi bu? Yoksa heyecana, cesarete bile ihtiyacı olamayan, hatır gönül nedir bilmeyen İmparatorluk ordularıyla başa çıkabileceklerini mi sanıyorlardı? Kendilerine dokunulmayacağını ummuşlardır belki de? Ne kadar harap olursa olsun, bir evin içinde, yangına sebep olabilecek kıvılcımın alevlenmesine kim göz yumabilir? Felaketlere sebep olmaktan başka bir işe yaramayan bu babalar, nasıl olur da çocuklarının kaderlerini bu şekilde değiştirebilir; emanet olarak onlara acı çekmeyi, açlığı, yoksulluğu, kendi gölgelerinden korkmayı, korkaklığı bırakabilirler?"

Ya da ödlekçe razı olmakla, şahsiyetsiz bir anlayış kadar insanı küçülten bir şeyin bulunmadığını iddia ederek, konuşmasını tamamen farklı bir şekilde sürdürüyor ve şöyle diyordu: "İstemediğimiz halde, birtakım yabancı kimselerin isteklerine boyun eğmek zorunluluğu, bizim için işkence halini almıştır. En iyi insanlar, en güzel anlarında bile bu güçsüzlükten, bu bağımlılıktan irkiliyorlar. Küçülmeyi kabul etmemek, gelecekte daha yaygın ve sürekli olacak bir zaferin başlangıcıdır."

Heyecan ve üzüntülerin kısa süreli olduğunu bildiğimden Hasan'ı sükûnetle dinliyor ve bu durumun geçmesini bekliyordum. Onun uzun süren bir tek deliliği vardı; o da, Dubrovnikli kadına olan sevgisiydi. Bu, açıklanması güç bir tutku; sevgiden çok, sevgi ihtiyacıydı.

Hasan bir gün bana, çocukların ittiği el arabası ile dükkânına giden, dükkânda ise kuru bacaklarını sürüyerek koltuk değnekleriyle yürüyen terzi Cemal'i gösterdi. Cemal, oturduğu yerde güzelliği, erkekçe yüz çizgileri, içtenlikle gülümseyişi, geniş omuzları, güçlü kolları ve bir pehlivanınkini andıran göğüs kafesiyle herkesi şaşırtırdı. Ama ayağa kalkınca, bu güzelliklerden bir iz bile kalmaz; bacaklarını sürüyerek el arabasına bindiğini gören herkes ona acırdı. Cemal, sarhoş oldukça sivri bıçağını çeker, baldırına saplamaya baş-

larmış. Böylelikle bacaklarının bütün adale ve damarlarını keserek kendi kendini sakat etmiş. Şimdi bile kafayı çektikçe aynı şeyi tekrarlayıp durur, bıçağı ile kuru bacaklarını delik deşik eder, üstelik bunu yaparken ne o kimseyi yanına yaklaştırır, ne de kimse, güçlü kuvvetli olduğu için ona engel olmak cesaretini gösterebilirmiş.

"Boşnakların tipik bir örneğidir Cemal. Kendi kendini sakat eden, koltuk değnekleriyle yürüyen bir insan gücü. Yönsüz ve anlamsız taşkınlıklar. Biz buyuz işte" dedi Hasan.

"Ne demek istiyorsunuz? Talihsiz, çılgın kimseler miyiz biz?"

"Biz, dünyanın en karmaşık insanlarıyız. Tarih, bize yaptığı şakayı hiç kimseye yapmamıştır. Düne kadar ne olduğumuzu bugün unutmak istiyoruz. Benimsenmemiş, kopmuş, şaşkın bir halde yarı yolda kalakalmışız. Gidecek yerimiz de kalmadı artık. Tıpkı göl olmak için çok küçük, toprağın içmesi için ise çok büyük olan ve bir taşma sonucu ana nehirden kopan bir dere gibiyiz. Ceddimiz ve gözden düşme suçluluğu yüzünden duyduğumuz belirsiz bir utancın etkisi altında geriye bakmak istemediğimizden ve ileride de bir şey göremediğimizden, herhangi bir karar almak korkusu içinde zamanı durduruyoruz. Kardeşlerimiz gibi göçmenler de bizimle alay ediyorlar. Bizse, gurur ve nefretimizle övünüyoruz. Muhafazakâr olmaya çalışırken, kendimizi öyle bir yitirdik ki, artık ne olduğumuzu kendimiz bile bilmiyoruz. Bu ölü halimizi sevmiş olmamız ve bu durumdan kurtulmak istemeyişimizden ötürüdür mutsuzluğumuz. Oysa her şeyin olduğu gibi, bu sevginin de ödenmesi gereken bir bedeli vardır. Biz, tesadüfen mi böyle aşırı yumuşak ve aşırı kaba, duyarlı ve katı, şen ve hüzünlü, her an herkesi olduğu gibi, kendi kendimizi bile şaşırtacak bir mizaca sahibiz? Bu belirsizlikler içinde belirli tek şey olan sevgimiz üzerine yemin etmemiz boşuna mıdır? Cemal'den farklı bir şekilde, ama tıpkı onun gibi, kendi kendimizi yok etmemiz boşuna mıdır? Neden bunu yapıyoruz? Olanlar karşısında aldırmazlıktan gelemiyoruz, çünkü dürüstüz de ondan. Oysa bu durumda dürüstlük, insana çılgınca şeyler yaptırmaktan başka bir işe yaramaz."

Hasan'ın tüm düşünceleri gibi vardığı sonuçlar da şaşırtıcıydı. Ama insanın yaptığı ya da yapmak istemediği her şeyi açıklayabildiği

için, onun düşünce tarzı hoşuma gidiyordu. Ben, dinsel yönden daha büyük bir gerçeğe, dünyanın daha geniş bir alanını kaplayan bir inanca bağlı olduğumdan tarih ve yurt hastalığına yakalanmamıştım. Onunsa görüş açısı dardı. Ama daha önemli dertlerim olduğu ve kendisini dost kabul ettiğimden ona karşı koymuyordum. Zaten düşünceleri, kendi kendilerini boğmaktan başka bir işe yaramayan zararsız şeylerdi. Hatta yitikliğinin bir çeşit şiirsel açıklaması ya da hayatını boşuna harcadığını bilen çocuk kalmış akıllı bir büyüğün kendini özürlü gösterme çabasını andıran o hayalî üzüntüleri bile beni bazı konularda uyarmıştı. Zengin, fakat dürüst bir insan olan Hasan'ın, aslında yapacak başka bir şeyi yoktu. Kendi kazanmadığından paraya değer vermiyor, ama zenginlikten de vazgeçemiyordu. Vicdanını huzura kavuşturmak için yapmacık bir şekilde, hayatı sevmediğini iddia ediyor; bu küçük, ilginç yalanları uyduruyordu.

Hasan'ı ilgilendiren birçok konuda olduğu gibi, bunda da yanıldım.

Yine bu yazı işine uzun bir süre ara vermek zorunda kaldım. Hayat benim için sıkıcı olmaya başladı.

Canım sıkıldıkça, Hasan'ın kız kardeşini daha çok düşünüyordum. O tuhaf bakışı, içimi yakan el hareketi bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Hakkımda çıkartılan çirkin söylentileri yalanlamak üzere evine gittiğimde beni kabul etmemişti. Bunun üzerine, eğer razı olursa, kendisi ile evleneceğimi bildirdim. Açıklamasız beni reddetti. Bu arada, gerçekten gebe olduğunu ve kocasının ölümüne içtenlikle üzüldüğünü öğrendim. Benim düşündüklerimin aksine o, Kadı'da hiç kimsenin bulamadığı özellikleri bulmuştu. Demek ki kocası, başka herkese karşı ne kadar kaba davranmışsa, ona karşı o kadar nazik davranmıştı ve o, kocasının yalnız bu yönünü tanıyabilmişti. Bu dulluk acıları eninde sonunda geçecektir. Ama ben, erken davranmakla hata ettim. Onunla evlenebilsem, hem suçlamalardan kurtulur, hem de ünlü bir ailenin içine girerek kendimi emniyete almış olurdum. Gel gör ki, Aynî Efendi, mezarında bile bana engel oluyordu.

Hasan, son zamanlarda iyice sapıttı. Onun durumunu, insan kafasına giren her şey ihtiras halini alabilir, sözleriyle izah edeceğim.

Posavina işini kafasına taktığından beri başka hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Hatta birkaç kez oralara gittiğini, zapt edilen araziler için yapılacak arttırmalı satışlarına katılacağını duydum. Bunun gerçek olup olmadığını babasına sorduğumda, ihtiyar kurnazca gülümseyerek.

"Toprak satın alacağımız doğrudur, dedi. Bu gibi satışlarda satılan mallar, gerçek değerlerinden çok daha ucuza alınabilir. Hazır fırsat çıkmışken ne diye kaçıralım?"

"Paranız var mı?"

"Var."

"O halde neden başkasından borç alıyorsunuz?"

"Sizden de bir şey gizlenmez. Daha çok toprak satın almak istiyoruz da ondan. Hayatımda böyle güzel bir iş yapmadım."

"Ama yoksulların malını satın alıyorsunuz."

"Evet."

Bir çocuk sevinciyle gülüyordu ihtiyar. Bu iş onu diriltmişti. O da, oğluna olan sevgisi yüzünden sapıtmıştı. Sebepler farklı olduğu halde sonuç aynıydı. Bu iş yüzünden iflas edeceklerdir.

Çoktandır böylesine keyiflenmemiştim. Ben de ihtiyar gibi gülerek:

"Bu olay sizi hastalıktan kurtaracak" dedim.

"İyileştiğimi hissetmeye başladım bile" diye karşılık verdi ihtiyar.

"Sağlıklı, ama yoksul olacaksınız. Mutluluk bu mudur?"

"Sağlıklı olduğum halde, yiyecek hiçbir şey bulamayacağım."

"Size kim bakacak? Oğlunuz mu, yoksa kızınız mı? İsterseniz tekkede her gün yediğimiz yemeklerden size de gönderebilirim. Öyle de yaşanabilir."

"İmaretin önünde yemek almak için sıraya gireceğim."

İkimiz de dünyanın en gülünç fıkralarını döktürüyormuşuz gibi kendi kendini yoksulluğa iten bir insanın haline gülüyorduk.

Sonunda kendini toparlayan ihtiyar:

"Açıkgözün birisiniz siz. Biliyor muydunuz yoksa? Nerden biliyordunuz? İyi bir iş yaptığıma inanıyor musunuz?" diye sordu.

"Biliyordum. Ama oğlunuzun teşvikiyle olduktan sonra sizin baba oğul olarak akıllı bir iş yapabileceğinizi bir türlü aklım almıyordu. Akıllıca olmasa bile güzel bir davranış, bu yaptığınız" diye karşılık verdim.

"Evet, beni oğlum teşvik etti. O halde hem akıllı, hem de güzel bir iştir bu. Bir oğlunuz olsaydı, bunun ne demek olduğunu bilirdiniz."

"Bildiğim sadece, zararın sevince nasıl dönüştüğü olurdu."

"Az bir şey mi?"

"Hayır, az değil."

Belki her şeylerini yitirmeyeceklerdi, ama dağınık bir halde olan yoksulları yerleştirmek üzere satın aldıkları zapt edilmiş topraklardan ötürü sıkışacakları muhakkaktı.

İktidarın zor ve karışık bir iş olduğunu gittikçe daha iyi anlıyordum. Can sıkıcı şeylerle uğraşırken bir yandan kendimi savunuyor, öte yandan başkalarına saldırıyor, tutunabilmek için ellerimle ve ayaklarımla toprağı kazıyor, insanları korkutuyor, güçlüklerle birlikte gücümün de arttığını hissediyordum. İndirdiğim darbeleri ölçmek, ayarlamak zorunda değildim artık. Yine de elimde olmayarak, tuhaf bir kıskançlıkla, güven altında olmayı reddeden Hasan'ın sevinçli yüzünü, insanların yüreklerinde uyandırdığı ümidi düşünüyordum.

Posavina'da, zapt edilmiş arazilerin satışlarının yapılacağı gün Hasan, beklenmedik bir güçlükle karşılaşmış. Tellal, orada bulunan

bir temsilcinin, satışa çıkarılan arazilerin tümünü Vali adına satın alacağını ilan etmiş. Benim anlayışıma göre bu, arttırmaya kimsenin katılmaması için verilen bir emir anlamına gelirdi. Ama Hasan, Vali'nin istediğini umursamadan, birçok kimselerin arazisini satın almış. Kalan arazilerin tümü ise yok pahasına Vali'nin temsilcisinin üstünde kalmış. Hasan, evlerin tamiri ve bu evlere yerleşecek ailelerin gıda ihtiyaçlarının karşılanması için bir miktar para bıraktıktan sonra sevinçli bir halde kente döndü.

Vali'nin öfkesinin uzun sürmeyeceğine inanıyordum. Bunun için şaka kabilinden Hasan'a:

"Vali ile takışmanızın ne gereği vardı? Sahiden siz, hiç kimseden korkmaz mısınız?" diye sordum.

Kürküne sarınmış, odanın içinde ağır ağır dolaşan ihtiyar lafa karışıp:

"Allah'tan biraz korkar; Sultan'dan hiç korkmaz; Vali'nin ise, benim doru atımdan hiçbir farkı yoktur onun için" dedi.

Hasan ise:

"Neden korkacakmışım? Siz varsınız ya. Herhalde beni korursunuz" diye, taşı gediğine oturttu.

"Hiç kimse tarafından korunmaya ihtiyacınızın olmaması daha iyidir bence" dedim.

İhtiyar:

"Derviş öğüdü dediğin böyle olur işte" diyerek tekrar lafa karıştı.

Hasan ciddileşerek:

"Haklısınız, dedi. Kimsenin beni korumasına ihtiyaç duymadan, kendi kendimin koruyucusu olmam, en iyisidir. Bilerek başımı soktuğum bir bela yüzünden, bir dostu rahatsız etmek doğru olmaz. Yüzme bilmeyen bir insan, başkası tarafından kurtulacağını umarak suya atılmamalıdır."

"Onu boğulmaktan kurtarmayan da dost sayılmaz ama. Siz, dostluğu özgürlük gibi kavrıyorsunuz; bense, bir mecburiyet olarak kabul ediyorum. Kendimi düşündüğüm kadar, dostumu da düşünürüm ben. Çünkü onu korumakla, kendimi de korumuş olurum. Söylemem mi gerekir bunu?"

"Hayır. Bana yaptıklarını söylemeyeyim diye, bu boş konuşmayı babam uzatıyor. Benden altınlarını sakladığını biliyor muydunuz? Dile kolay, tam bin adet duka altını. Döndükten sonra bu altınları kilitli bir sandığın içinde buldum."

"Onları ben gösterdim sana."

"Evet, ama her şey olup bittikten sonra gösterdiniz."

"Bunu bir maksatla yapmadım ki ben. Senden mi saklayacaktım? Paramı mezara götürecek değilim ya, hepsi senindir, al, istediğin yere harca. Hem emniyet bakımından bir yere kaldırıp da, sonra unutursa, kötü bir şey mi yapmış olur insan? Zaten akıl mı kaldı bende? İhtiyarlık maskaralık işte."

Helal olsun, ihtiyarın kafası hâlâ çalışıyordu.

Fazla ısrar etmediğine, ihtiyarın uydurduğu safça mazeretleri dinlerken dudak altından gülümseyişine, bu sözde anlaşmazlığı çözmek üzere başlattıkları tartışmadaki sabırlılığına bakılırsa, Hasan da durumdan memnundu. Böylece altınları elden çıkarmadan sevap işlemiş oluyorlardı.

Görevi, şüpheli kimseleri izlemek olan Piri Voyvoda, Ramazan Bayramı'nın ikinci günü bana gelip, Hasan'ın dostu Dubrovnikli Luka'nın Dubrovnik Senatosu'na hitaben yazdığı bir mektubu getirdi. Mektup, bu sabah mallarını atlara yükleyip kentten ayrılan Dubrovnikli tüccarlara ait bir atın üzerinde bulunmuş.

"Bu mektubu neden aldınız?" diye sordum.

"Okuyun, neden aldığımı anlarsınız" diye karşılık verdi Piri Voyvoda.

"Önemli mi?"

"Okuyun, önemli olup olmadığını anlarsınız."

"Tüccarlar nerede?"

"Gitmişler. Mektubu okuyun ve bana tüccarların neden gittiklerini söyleyin."

Kendi öz annesini bile kuşkulu bakışlarla izleyen, bu aptal, şüpheci, inatçı, kalın kafalı adamı başıma musallat eden, şeytanın ta kendisiydi. Piri Voyvoda, anlamadığı işlere burnunu sokar, herkesi her şey için suçlar, bir sürü ihbarlar yapar, üstelik bunların hiçbirini unutmaz, ne şekilde sonuçlandırıldıklarını teker teker soruştururdu. Onu, beni kollaması için, kasten emrime verdiklerinden şüphe ediyordum. Kimsenin adamı değildi. Kendi aptallığından başka kimseye hizmet etmezdi. Ama bu özelliği, beni günde üç kez zıvanadan çıkarmaya yetiyordu. Önceleri kendisine bazı konularda daha makul olması gerektiğini anlatmaya çalıştım. O ise, karşımda dimdik dururken ya söylediklerimi duymazlıktan gelir ya da aklımdan ve dürüstlüğümden şüphe ederek samimi bir şaşkınlık içinde beni dinlerdi. Çok geçmeden onu değiştirmenin imkânsız olduğunu; bir sinirlilik anımda, boğazına sarılıp boğmaktan ya da başımı alıp buralardan kaçmaktan başka yapacak bir şeyim olmadığını anladım. En kötüsü, insan, ona aptal demek için bin bir sebep bulabildiği halde ahlaksızlığını yüzüne vurmak için bir tek sebep bulamıyordu. Adam, kendine özgü sapık bir adalet anlayışı içinde, ne sebeple olursa olsun tüm insanların cezalandırılmasını şiddetle arzu ediyor ve benim sert tutumumu yetersiz buluyordu. Başkaları, beni kabalıkla; o, hoşgörülükle suçluyor; düşmanlar ise, her iki suçlamayı da kabul ediyorlardı.

Dubrovnik tüccarları, bir dağın yamacında eşkıyaların saldırısına uğramışlar. Çatışma şiddetli olmuş, ama eşkıyaları kaçırmayı başarmışlar. Yalnız bu arada, onlara ait bir at, ürkerek parlamış ve bir köye doğru koşmaya başlamış. Dağı gündüz aşmak isteyen Dubrovnikli tüccarlar, acele ettiklerinden atın peşine düşmemişler. Bunu öğrenen Piri Voyvoda, o köye gidip atı buldurmuş. Eşyalar arasında bir

de mektup bulunmuş. Kendisi Latince bilmediği için mektubu sarraf Salamon'a okutmuş ve durumu öğrenir öğrenmez bana gelmiş.

Şimdi karşımda durmuş bekliyordu. Mektubu okumaya başladım. Okuduklarımda yeni bir şey yoktu. Dubrovnikli, burada gördüklerini, duyduklarını yazıyordu. Yabancıların başka ülkeler hakkında böyle şeyler yazdıklarını benim gibi herkes bilir; ama ele bir mektup geçince, yine de dehşete kapılırlar. Mektubu bitirdikten sonra rahat bir nefes aldım. Mektupta şüpheyi Hasan'ın üzerine çekecek ya da beni rencide edecek hiçbir şey yoktu. Dubrovnikli, en çok Vali'den ve memleketin yönetiminden söz ediyordu. Yazdıkları gerçekti, ama okuyunca, insana çirkin görünüyorlardı. Mektubun bir yerinde şöyle diyordu: "İdaredeki bozukluklar, memleketin gücünü tüketmiş. Görseniz, o kara cahil Kaymakam ve Zaptiye âmirlerinin memleketi nasıl idare edebildiklerine şaşarsınız. Bosna'da, memurlar arasında jurnalcilik, hiçbir batı ülkesinde olmadığı gibi almış yürümüş. Adaletsizliğin temsilcisi olan Vali, kendini Padişah yerine koymuş. Her dediğine evet demeyeni düşman belliyor. Kanunları bilmediğini birkaç kez kendi ağzından söyleyen bu adam, istediği memuru işinden atıyor, istediğini sürgüne gönderiyor, ülkeyi keyfince idare ediyor, insanlara cehennem hayatı yaşatıyor. Gerek Müslümanlar, gerekse Hıristiyanlarca sevilmediği halde, ona kimse bir şey yapamıyor. Yedi yıllık Valiliği sırasında kazandığı düka altınları sayesinde İstanbul'daki büyükleri avucunun içine almış. Bu baskı düzeni, Bosna'yı ister istemez İmparatorluğun ölü bir uzvu haline getirmiş. İnsanlar öylesine yıkılmış ki, artık ne dostun dosta, ne babanın oğla, ne kardeşin kardeşe, ne de arkadaşın arkadaşa güveni kalmış."

Mektupta ayrıca Posavina'da zapt edilen arazilerin Vali'nin temsilcisi tarafından yok pahasına satın alındığından, Vali'ye yakınlığıyla tanınan bazı kimselerin adlarından ve yaptıkları kanunsuz işlerden söz ediliyordu. Anlaşıldığına göre bu Latin, gözü kapalı, kulağı tıkalı oturmamış Bosna'da.

Ne söyleyeceğimi ilgiyle bekleyen Piri Voyvoda'nın keyfini yapmak için:

"Korkunç!" dedim.

"Hapse atmalıyız bu adamı!" diye konuştu Piri Voyvoda.

"Bir yabancıyı öyle kolay hapsedemeyiz."

"Yabancı diye, her istediğini yapabilir mi bir insan?"

"Hayır yapamaz. Bu konuyu Müftü'ye danışacağım?"

"Siz yine danışın, ama onun önce hapsedilmesi gerekir."

"Belki. Düşüneceğim."

Piri Voyvoda, hoşnutsuzlukla yanımdan ayrıldı.

Allah'ın belası adam! Burnunu bu işe sokmasa, ben de hiç olmazsa bu yönden rahat olurdum. İnsan, bilmediği bir olayla ilgilenmez. Ama şimdi olayı bildiğime göre ilgilenmeye mecburum. Bu arada ne kadar dikkat etsem de yine hata etmiş olabilirim, üstelik işe başlarken en çok önem verdiğim vicdanımın da bana hiçbir yardımı dokunamaz. Bu anlar, saçların vakitsiz ağardığı anlardır.

Müftü, bayram günü iş hakkında konuşmayı duymak bile istemedi. Hoş, bayram olmasa da o, bu konularda konuşmayı sevmezdi ya. Ne ise, benim için önemli olan, onun düşüncesi değil, ismiydi.

Kaymakam da evinde yoktu. Evdekiler, çarşıya çıktığını söylediler. Oysa kendisini bu bayram gününde Kaymakamlık'ta buldum. Her şeyi öğrenmişti bile.

Hiç tereddüt etmeden:

"O Dubrovnikli'nin hapsedilmesi gerekir!" dedi.

"Ya yanlış bir iş yapmış olursak?" diye sordum.

"Özür dileriz, olur biter" diye karşılık verdi.

Kaymakam'ın bu her zamankinden farklı tutumu, beni şaşırttı. İyiliğimi düşünmediğini bildiğim için en iyisi, dediğini yapmaktı. Ama dediğini yaparsam, sorumluluk ikimizin olurdu.

"Galiba dediğinizi yapmak, en doğrusu" dedim.

Yanımıza gelen Piri Voyvoda, Dubrovnikli'nin kaçtığını haber verdi. Düzlüğe kadar Hasan'la birlikte yürüdükten sonra, orada, atların üzerinde bekleyen Hasan'ın adamları, Dubrovnikli'yi alıp gitmişler. Hasan tek başına geri dönmüş.

"Çok kötü!" diyen Kaymakam'ın ince dudaklarında güçlükle fark edilen bir gülümseme hariç; sesinde, düşük omuzlarında, sakalını sıvazlayan elinde üzüntülü bir görünüm vardı.

"Hapsedilmesi gerektiğini söylemiştim ben" diyen Piri Voyvoda, kabahati üstünden atarak suçlamaya başlamıştı bile.

Alnıma çivi çakıyormuş gibi:

"Çok kötü!" deyip duruyordu Kaymakam.

Kötü olduğunu ben de biliyordum. Gittiğine göre, artık Dubrovnikli değil, burada kalanlar suçluydu. Hasan, Dubrovnikli'nin dostu olduğu için; ben, Hasan'ın dostu olduğum ve bu kaçışı önleyemediğim için suçluyduk. Başkasının işi, başkasının bağlılığı, başkasının aptallığı yüzünden koruyucum olan Vali'nin nazarında suçlu duruma düşeceğimi biliyordum.

Hasan'ı çağırttık. İlk anda, haber iletemediğim, kendisini uyaramadığım için sorguya çekilmeyi bir onur meselesi yapacağından; kaba davranacağından korkuyordum. Ama konuşmasını duyunca rahatladım. Hasan'ın dediğine göre, annesinin ölüm halinde olduğuna dair bir haber alan Dubrovnikli, evine acele dönmek isteyip de menzilhanede dinlenmiş at bulamayınca, Hasan, kendi adam ve atlarını vermek zorunda kalmış; bütün dostlarını olduğu gibi onu da düzlüğe kadar uğurlamış. Yol boyunca, güçlükle hatırlayabildiği, havadan sudan şeyler üzerine konuşmuşlar. Önemli olmadığına inandığı halde, eğer gerekirse, aralarında geçen konuşmayı hatırlayabilirmiş. Dostu ona hiçbir mektuptan söz etmemiş. Kendisine bile, tekrar kervancılığa başlamayı düşündüğü takdirde, Split ve Tirst kentleriyle değil de Dubrovnik'le ticaret yapmasını tavsiye eden dostunun, ticaretten başka bir işe girmediğini bildiği için

bu mektup işine çok şaşmış. Dostu, annesinin ağır hasta olduğunu bildiren mektubu öteki Dubrovnikliler gittikten sonra aldığından, tek başına yola çıkmış. Mektubu getiren hâlâ handaymış. Söylediklerinin doğru olup olmadığını, istersek ondan öğrenebilirmişiz.

Gösterdiğimiz mektubu gözden geçiren Hasan, başını sallayarak şöyle konuştu.

"Kendisiyle daha önce hiç mektuplaşmadığım için bu yazının ona ait olup olmadığını bilemem. Ayrıca okuduklarımda, ona ait olduğu kanısını uyandıracak bir düşünceye de rastlayamadım. Ama gerçekten bu mektup ona aitse, ki durum öyle olduğunu gösteriyor, aptal yerine konduğum için üzgünüm. Demek dostum iki ruhluymuş ve birini bana göstermemiş. Ne var ki, bu okuduklarımın, bize bir zararı dokunacağını sanmıyorum. Bugün herkes, bu yabancı ülke için aynı şeyleri söyleyebilir. Hiç kimse bu gibi şeylere şaşmıyor artık. Başkalarına öğüt vermek âdetim değildir, ama bana kalırsa, gereği yokken ateşi alevlendirmemeli ya da kendiliğinden sönmüş bir ateşi söndürmeye kalkmamalı. Utanç verici, küçültücü bir şey yok bu durumda. Çünkü çirkin bir davranışın yapılması değil, bu davranışın insanlarca duyulması utanç vericidir. Eğer hakarete uğramış olmamız gerekmiyorsa, bu işin üzerinde durmamalı. Her şeyde bir hayır vardır. Yapılanı doğru bulmadığım ve çoktandır insanlara melek gözüyle bakmadığım halde, dostluk anlayışıma sığmadığı için dostumu suçlamak istemem. Ben, ancak kendim hakkında konuşabilir; suçlu olmadığım halde, sizi gereğinden çok üzen bu saçma olaya adım karıştığı için size ve Vali'ye üzüntülerimi belirtebilirim."

Hasan'ın konuşmasını ilgiyle dinliyordum. Dubrovnikli'nin neden kaçtığını bilmediğini sanmam. Ama konuşurken vicdanı rahatmış gibi davranıyor; her soruya soğukkanlılıkla, makul, inandırıcı cevaplar buluyordu. Onun şüpheleri kendinden uzaklaştıran bu başarılı savunması beni sevindirdi. Bir kez daha ona ne kadar bağlı olduğumu, ona gelecek her kötülüğün beni ne kadar üzeceğini anladım. Kimsenin ondan intikam almasına müsaade etmezdim. Ama kendini özürlü göstermesi hoşuma gitti.

Vali'nin karşısındaki durumuma fazla üzülmüyordum. Çünkü onun bana ihtiyacı vardı.

Cuma günü, Cuma namazından sonra Molla Yusuf, Valilik Defterdarı'nın beni mahkemede beklediğini haber verdi. Bu kötü zamanda hangi şeytan onu buraya göndermişti?

Yolda Kaymakam'a uğradım. Rahatsızlanıp ateşi çıktığı için az önce eve gittiğini söylediler. Kaymakam'ın, güç durumda kalınca, ateşinin yükseldiğini bahane ederek kendini kurtardığını biliyordum. Ama bunu bilmem beni hafifletmedi.

Defterdar, Vali'nin selamını getirdiğini söyleyerek beni güler yüzle karşıladıktan sonra kendisine verilen görevi fazla gecikmeden yerine getirmek ve at üstünde uzun bir yolculuk yaptığı için bir an önce yıkanıp dinlenmek istediğini bildirdi.

"İşiniz o kadar acele mi?" diye sordum.

"Acele sayılır. Ne yapıldığını hemen bugün Vali'ye bildirmek zorundayım" diye karşılık verdi Defterdar.

Valilik Defterdarı, söylemek istediklerini bir çırpıda sıraladı. Dediğine göre Vali, mektup işine çok kızmış. Ayrıca Dubrovnikli tüccarın kaçışını önleme imkânım olduğu halde önlemediğim için bana da gücenmiş. Hatta Dubrovnik Senatosu'na hitaben yazdığı bir yazıda, kendisine yönelttiği hakaret ve iftiralardan ötürü, Dubrovnikli tüccarın cezalandırılmasını ve Senato'nun kendisinden özür dilemesini istemiş. Eğer isteği yerine getirilmezse Vali, bu davranışı ülkesine yapılmış bir hakaret sayarak Dubrovnik Cumhuriyeti'yle her türlü dostluk ve ticarî ilişkinin kesilmesini emredecekmiş. Ayrıca Vali, misafirperverliğimize ihanetle cevap veren o Dubrovnikli tüccarın bazı çirkin ilişkiler sayesinde satın aldığı bir yurttaşımız hakkında da iyi şeyler düşünmüyormuş. Defterdar, sözlerini bitirirken:

"Vali'nin kimi kastettiğini muhakkak biliyorsunuzdur!" dedi.

"Hayır, bilmiyorum" dedim.

"Vali, onun hapsedilmesini istiyor."

"Nasıl hapsedebiliriz? Kendini temize çıkardı, suçlu değil ki o?"

"Bakın, kimden söz ettiğimi hemen hatırladınız."

"Evet hatırladım. Daha geldiğini duyar duymaz her şeyi, hatta onun derisini bile isteyeceğini biliyordum. Ama hava alırsın, onu sana vermeyeceğim. Başka herkesi elimden alabilirsin, ama onu asla!" diye konuştum kendi kendime.

Defterdara:

"Vali'nin isteklerini daima emir telakki etmişimdir. Bugüne kadar hangi dediğini yerine getirmedim? Ama bu olayda, kendilerini ve adaleti düşündüğüm için, yapmayı tasarladıkları şeyden vazgeçmelerini rica edeceğim. Halk Hasan'ı sever ve sayar; onun, kendini temize çıkardığı halde hapsedilmesini hoş karşılamaz. Gerekirse kendim gidip, Vali'ye malumat verebilirim" dedim.

"Vali her şeyi biliyor."

"O halde nasıl oluyor da Hasan'ın hapsedilmesini isteyebiliyorlar?"

"Dubrovnikli suçlu mu? O halde Hasan da suçludur. Hatta belki ötekinden de çok. Bir yabancının, bu yurdun düşmanı olması beklenebilir, ama kendi yurttaşımızın asla! Bu yüzden onun suçu daha büyüktür."

Elimden gelse; "Vali'yle yurdumuz aynı şeyler midir?" diye sormak isterdim. Ne var ki insan, kendinden daha güçlü olan kimselerle konuşurken, haklı bile olsa söylemek istediklerini yutmak ve onların düşünüş şeklini benimsemek zorunda kalır. Bu da onun, daha başlangıçta yenilgiye uğradığını gösterir.

Hasan'ın suçlu olmadığını, kimseye düşmanlık etmediğini boşuna anlatmaya çalışıyordum.

Hasan'a körü körüne inandığımı iddia eden Defterdar:

"Dubrovnikli'ye menzilhaneden dinlenmiş at sağlayamadıklarını söyleyen o değil miydi? Oysa menzilhaneye uğramamışlar bile" dedi.

"Bunu size kim söyledi? Kaymakam mı?" diye sordum.

"Kimin söylediği önemli değil. Önemli olan, söylenenin doğru olmasıdır. Sonra Hasan'ın uydurduğu hikâyede başka yalanlar da var. Dubrovnikli'ye sözde mektup getirmiş olan o adamla görüştünüz mü? Görüşmediniz. Hasan yalan söyledi ve suçludur. Hapsedilmesi için yeterli bir sebeptir bu. Vali'nin bu işi size havale etmesi, baskı yaptığına dair yanlış yorumlara fırsat vermemek içindir. O, baskı yapmak değil, sizin işinize karışmamak istiyor. Herkes işini kendi vicdan ölçülerine göre yapmalıdır."

"Hangi vicdandan söz ediyorsunuz? Hasan benim en iyi, biricik dostumdur."

"Daha iyi ya. Herkes intikamın değil, adaletin söz konusu olduğunu görecek."

"Vali'yle sizden beni mazur görmenizi rica edeceğim. Bunu kabul ettiğim takdirde, korkunç bir şey yapmış olurum."

"Aksine, akıllıca bir iş yapmış olursunuz. Çünkü Vali onların her şeyi nasıl öyle çabucak öğrenebildiklerini kendi kendine sormaya başladı."

"Vali'nin benden şüphe ettiğini mi söylemek istiyorsunuz?"

"Hakimlik görevini yapan bir insanın, hiç kimse ile dostluk kurmaması daha iyidir, demek istiyorum. Çünkü herkes yanlış yapabilir."

"Ya kurmuşsa?"

"O zaman ikisinden birini seçmek zorunda kalır: Ya dost ya adalet."

"Dostluk konusunda da, adalet konusunda da yanılmak istemiyorum. Hasan'ı suçlu bulmuyorum. Bunu yapamam."

"Siz bilirsiniz. Vali, hiçbir konuda sizi zorlamıyor. Yalnız..." Defterdar, bir ara duraklayıp, üşümüş gibi tombul ellerini ovuşturduktan sonra tekrar konuşmaya devam etti: "Yalnız halk tarafından sevilmediğinizi; İstanbul'a, hakkınızda birçok şikâyet dilekçesi gönde-

rildiğini herhalde biliyorsunuzdur. Hepsi de başınızı istiyor. Vali, bu şikâyetlerin çoğunu yanında alıkoydu. O sizi koruyor. Eğer korumamış olsaydı, yabancıların nefreti sizi çoktan boğardı. Bunun böyle olduğunu bilmiyorsanız aptalsınız. Ama biliyorsanız, bu yaptığınıza nankörlük denir. Vali sizi niçin koruyor? Güzel gözleriniz için mi? Hayır, size güvenebileceğini düşündüğü için koruyor. Eğer güvenemeyeceğini öğrenirse, bundan sonra neden korusun? İktidar, dostluk değil; ittifaktır. Sonra şaşılacak şeydir ki siz, herkese karşı sert davrandığınız halde, yalnız Vali'nin düşmanlarına karşı yumuşak davranıyorsunuz. Oysa Vali, düşmanlarının dostlarını da kendi düşmanları sayar. Onu ve yurdumuzu saldırganlara karşı korumak istemiyorsanız, siz de saldırganlardan yanasınız demektir. Bu mektubu okuyunuz lütfen."

Defterdar'ın uzattığı, İstanbul Molla Muavini tarafından yazılmış mektubu alıp zorlukla okudum. Mektupta Molla Muavini, Vali'ye, çarşıdaki isyancıları kışkırtan, şahsî kini yüzünden dürüst bir hakim ve ilim adamı olan eski Kadı'nın öldürülmesine sebep olduğu tanıkların ifadeleri ve ölenin eşinin yaptığı şikâyetle ispat edilen Kadı Ahmet Nureddin'i, neden ısrarla koruduğunu soruyordu. Mektupta ayrıca, hükmetme yetkisinin Allah tarafından yalnız Padişah'a verildiğini bildiği halde Ahmet Nureddin'in başına buyruk işler yaptığına, bütün yetkileri üzerinde toplamaya çalıştığına dair kentin ileri gelenlerinden şikâyetler geldiği belirtiliyor ve gerçek durumun kendilerine bildirilmesi isteniyordu.

Bu mektup beni çok sarstı.

Bazı dümenler çevrildiğini, hakkımda şikâyetler olduğunu daha önce de biliyor, ama gerçek bir delille ilk kez karşılaşıyordum. Bir okun vınlayarak kulağımın dibinden geçtiğini sandım ve korktum.

"Ne diyorsunuz?"

Ne diyebilirdim? Susuyordum.

"Hapis kararını yazacak mısınız?"

Allah'ım bana yardım et. Ne yazabilir, ne reddedebilirim. Ölsem de kurtulsam şu işten.

"Kararı yazacak mısınız?"

Bana yaptırmak istedikleri şeyin ne olduğunu biliyorlar mı? Tatmin olmamış, aç sevgim için koruduğum varlığı; biricik dostumu mahkûm etmemi istiyorlar. Ne olurum ben sonra? Kendi kendinden utanan, dünyanın en yalnız, en mutsuz adamı olmaz mıyım? Bende insanca olan her şeyi koruyan oydu. Onu ele verirsem kendimi öldürürüm. Beni bunu yapmaya zorlamayın, çok kaba bir şey olur bu.

O insafsız adama:

"Beni bunu yapmaya zorlamayın, çok kaba bir şey olur bu" dedim.

"Kararı yazmayacak mısınız?"

"Hayır yazmam! Yazamam."

"Nasıl isterseniz. Mektubu okudunuz."

"Evet, okudum ve başıma neler geleceğini biliyorum. Ama siz iyi bir insansınız ne olur beni anlayın! Babamı ya da kardeşimi öldürmemi ister miydiniz benden? O, babamdan, kardeşimden, hatta kendimden bile kıymetlidir. Kör değneğe sarılır gibi sarılmışımdır ona ben. O, her şeyimdir benim. Onu vermem. Bana her istediğinizi yaptırabilirsiniz, ama onu elimden alamazsınız; içimin son ışığını söndürmek istemiyorum çünkü."

"Güzel" diye benimle alay ediyordu Defterdar. "Ama akıllıca bir davranış değil bu yaptığınız."

"Bir dostunuz olsaydı, bunun güzel ve akıllıca bir davranış olduğunu anlardınız."

Acınacak şeydir ki ne bunu, ne de buna benzer başka bir şey söyledim. Ancak sonraları, böyle söyleseydim belki daha dürüst hareket etmiş olurdum, diye düşündüm.

Defterdarla aramızda geçen konuşma tamamen başka türlü oldu.

"Hapis kararını yazacak mısınız?" diye sordu Defterdar.

"Mecburum" dedim, önümde duran mektuba bakarak.

"Mecbur değilsiniz. Vicdanınızla karar verin."

"Hangi vicdandan söz ediyorsunuz siz? Uykulu halimden sıyrılarak duyduğum korkunun, kapıldığım dehşetin etkisi altında karar verecek; ne olmak zorundaysam o, yani iğrenç bir insan olacağım. Bunun utancı, benim değil, beni bu hale sokanlarındır."

Ama bunu da o anda böyle düşünmemiştim. Büyük bir sıkıntı içindeydim. Akıl almaz, insanlık dışı bir şey olduğunu hissediyor; boğuluyor gibi oluyor; insanın içini karartan bu yerden kurtulup kendimi dışarıya atmak, ciğerlerimi temiz havayla doldurmak istiyor; yine de her şeyin hemen şu anda hallolması gerektiğini, bu iş hallolmadıkça bir yere kıpırdayamayacağımı biliyordum.

"Eliniz titriyor. Ona bu kadar çok mu acıyorsunuz?" diye şaştı Defterdar.

Midem bulanıyor, istifra edeceğim geliyordu.

"Mademki ona bu kadar çok acıyordunuz, kararı ne diye imzaladınız?"

Benimle alay eden Defterdar'a bir şey söylemek istediğim halde, ne söyleyeceğimi bilmediğim için başım öne doğru eğik, uzun bir süre sesimi çıkarmadım. Derken kendimi toparlayarak yalvarmaya başladım.

"Artık burada kalamam. Başımı alıp uzak, buradan çok uzak bir yere gitmeliyim" dedim.

"Neden?" diye sordu Defterdar.

"Nedeni var mı? Bütün bu olanlardan sonra insanların yüzüne nasıl bakarım ben?"

"Ödlek, pısırık bir insansınız siz!" dedi Defterdar.

Bu hakareti duymazlıktan gelerek, kara kara düşünmeye başladım.

"Hasan'ı almaya kim gidecek?" diye sordu Defterdar.

"Piri Voyvoda" dedim.

"Onu kaleye götürmesini tembih et."

Hole çıktığımda Molla Yusuf'la karşılaştım. Dışarıdan gelmiş de kendi odasına gidiyormuş gibi yaptı. Ama göz göze geldiğimizde bir anlık şaşkınlığını fark edince aklım başıma geldi. İçimden "Kapıda konuştuklarımızı dinledi, her şeyi biliyor. Eğer dışarı çıkarsa duyduklarını karşı tarafa bildirecek. Dubrovnikli'nin tutuklanacağını da o bildirdi. Şimdiye kadar nasıl oldu da bunu akıl edemedim" diye kendi kendime konuştum. Sonra:

"Bir yere gideyim deme, sana ihtiyacım olacak" dedim Molla Yusuf'a.

Molla Yusuf başını önüne eğerek odasına girdi.

Sessizce bekliyorduk. Sedirin üzerinde uyuklayan Defterdar'ın şişkin göz kapakları en küçük bir hışırtıda bile açılıyordu.

Piri Voyvoda geri dönünce, her şeyin bittiğini anladım. Artık ne Defterdar'ın Hasan'a ne yapacağını sormak yürekliliğini gösterebiliyor, ne de ikiyüzlülük edecek gücü kendimde bulabiliyordum.

Yapayalnız kalmıştım, üstelik gidecek bir yerim de yoktu.

Molla Yusuf'un odaya ne zaman girdiğini duymadım. Kapı yanında durmuş, sükûnetle bana bakıyordu. Karşımda ilk kez huzursuz olmadığını görüyordum. İkimiz de aynı durumdaydık çünkü.

Benden ayrılmayan bir tek o vardı. Kendisinden nefret ediyor; tiksiniyor; korkuyor; ama şu anda bana yaklaşmasını, benimle birlikte susmasını, ne olursa olsun bir şey söylemesini ya da hiç olmazsa elini dizimin üstüne koymasını arzu ediyordum. Bunların hiçbiri olmadı, Molla Yusuf soğuk bir sesle:

"Bana ihtiyacınız olacağını söylemiştiniz" dedi.

"Hayır, yok artık."

"Gidebilir miyim?"

"Neler olduğunu biliyor musunuz?"

"Biliyorum."

"Suç bende değil; bunu bana tehditle, zorla yaptırdılar."

O susuyordu.

"Hiçbir şey yapamazdım. Gırtlağıma bıçak dayamışlardı."

O kasılmış, yaklaşmama fırsat vermeden hâlâ susuyordu.

"Neden susuyorsun? Beni suçladığını mı göstermek istiyorsun? Senin, özellikle senin, bunu yapmaya hakkın yok!"

"Şeyh Ahmet Efendi, buradan uzaklaşırsanız iyi edersiniz. İnsanların birine yüz çevirmesi korkunç bir şeydir. Bunun ne demek olduğunu en iyi ben bilirim."

Hayır, benimle böyle konuşmamalıydı. Azarlanmak, hor görülmekten de kötü bir şeydi bu. Sıkılan yüreğim böyle bir şey bekliyormuş gibi canlanıverdi.

"Şahsiyetsizin birisin sen, dedim. Durumu bildiğin için başka türlü konuşabileceğimizi sanmıştım. Ama ne yazık ki sende, akıl denen şey yok. Öç almak için kötü zaman seçtin. Hayır, insanlar benden yüz çevirmeyecek; belki korkacak, ama yüz çevirmeyeceklerdir. Bunu sen de yapamayacaksın. Biricik dostumu harcamak zorunda bırakıldıktan sonra kimse umurumda değil benim."

"Ama bu, sizin durumunuzu hafifletmez ki."

"Olabilir. Ama başkalarının da durumunu hafifletmeyecek. Ayrıca, Hasan'ın başına bu işin gelmesinde senin de payın olduğunu unutmayacağım."

"Eğer beni azarlamak, sizi rahatlatıyorsa buyurun, devam edin."

"Duvrovnikli kaçmasaydı, Hasan şimdi evinde rahat rahat otururdu.

Dubrovnikli falına mı baktırdı da, kendisi hakkında neler hazırlandığını öğrendi."

"Mektubun yakalandığını biliyordu. Elini kolunu bağlayıp bekleyecek değildi ya."

"Bunu sen biliyordun."

"Beni suçluyor musunuz yoksa? Kalanlar, galiba en güç durumda oluyorlar."

"Kalmadın, bırakıldın sen. Şimdi defol karşımdan!"

Molla Yusuf, dönüp arkasına bakmadan dışarı çıktı.

Her şey boşunaydı. Mutsuzluklar gelmeye başlayınca, karga sürüleri gibi akın ediyordu.

Ertesi günün sabahı Defterdar, uzun bir yolculuktan sonra, başarılı bir iş yaptığı; bense kâbuslu, uykusuz bir gece geçirdiğim ve ancak sabaha karşı uyuyabildiğim için geç uyandık. Yine de korkunç haberi ilk ben aldım.

Haber öylesine inanılmaz ve beklenmedikti ki Piri Voyvoda'nın söylediklerinden bir şey anlamadım önce.

"Emrinizi yerine getirdik. Dizdar[9] biraz şaştı; ama ben, bu işin onu ilgilendirmediğini; onun görevinin, tıpkı benimki gibi verilen emirleri yerine getirmek olduğunu söyledim" diyordu Piri Voyvoda.

"Ne emri?"

"Sizin emriniz. Hasan için."

"Neden söz ediyorsun sen? Dünkü olaydan mı?"

"Hayır, geceki olaydan söz ediyorum."

"Ne olmuş gece?"

9 Dizdar: Kale ağası.

"Hasan'ı zaptiyelere teslim ettik."

"Hangi zaptiyelere?"

"Ne bilirim ben? Zaptiyelere işte. Onu Travnik'e götürecek olan zaptiyelere."

"Tezkereyi Defterdar mı yazmış?"

"Hayır. Siz yazmışsınız."

"Rica ederim, kendine gel. Eğer içkiliysen, git dinlen, bu konuyu sonra konuşuruz."

"Kadı Efendi, ben hiçbir zaman ağzıma içki koymadım. Ne içkiliyim, ne de uykusuz."

"Keşke içkili olsaydın, o zaman ikimizin de işi kolaylaşırdı. O tezkeredeki yazının bana ait olduğunu gözünle gördün mü? Tezkereyi kim getirdi?"

"Görmez olur muyum? Gördüm tabii. Sizin el yazınızla yazılmış, mührünüzle mühürlenmişti. Tezkereyi Molla Yusuf getirdi."

Bunu duyunca ayaklarımın bağı çözüldü, bir külçe gibi sandalyenin üzerine yığılıp beni alt üst eden o küstahça oyunun hikâyesini dinlemeye başladım.

Molla Yusuf, yarı geceden sonra gelip uyandırdığı Piri Voyvoda'ya, tutuklu Hasan'ın Travnik'e götürülmek üzere refakatindeki zaptiyelere teslim edilmesine dair, Dizdar'a hitaben yazılmış tezkereyi vermiş. Tezkerede ayrıca, adı geçen tutuklunun ellerinin sıkıca bağlanması ve gün ışımadan kentten çıkarılması isteniyormuş. Zaptiyeler kale kapısının dışında beklerken, onlar içeri girip Dizdar'ı uyandırmış ve durumu kendisine bildirmişler. Tezkereyi okuyan Dizdar: "Daha önce haber verseler olmaz mıydı sanki? Hiç olmazsa tutukluyu alt bodrumlara kapatmazdım. Şimdi siz de boşuna vakit kaybetmiş olacaksınız, ben de uykusuz kalacağım. Zaten ne gecem belli, ne gündüzüm" diye homurdanmaya başlamış. Bunun üzerine Piri Voyvoda, az önce tekrarladığı, kendilerinin verilen emirleri yerine getirmekle görevli oldukları sözünü söylemiş. Bu arada lafa

karışan Molla Yusuf, bu işin kendisine değil, onlara ait olduğunu, ama insanın bazen hoşlanmadığı şeyleri de yapmak zorunda kaldığını, Hasan'ı kimseye duyurmadan sessizce kentten uzaklaştırma isteğinin, halkın ne türlü çılgınlıklar yapabileceğini önceki olaylardan bilen Vali'ye ait olduğunu belirtmiş; ayrıca ata uzun bir süre binmeye alışık olmadığını bahane ederek Hasan'la zaptiyelere Piri Voyvoda'nın refakat etmesine izin vermem için bana rica ettiğini sözlerine eklemiş. Ama ben buna yanaşmamışım. Piri Voyvoda benim sağ kolummuş, burada onsuz yapamazmışım. Bunu söylerken ona verdiğim değer için bana teşekkür etmeyi de unutmadı Piri Voyvoda. (Hiçbir vakit, "Karşılaştığım bu adam, dünyanın en aptal adamıdır" demeyin. Aptallıkta onu geride bırakacak olanlarla her an karşılaşabilirsiniz). Bağlı olarak getirilen Hasan, ellerinin çözülmesini istemiş. En tatlı uykusundan neden uyandırıldığını, nereye götürüldüğünü sormuş ve orada bulunanlara "baykuşlar" diye hitap etmiş. Molla Yusuf, verilen emirleri uyguladıklarını sükûnetle anlatmaya çalışınca Hasan bu kez ona dönerek: "Sen hiç büyümeyecek misin; emirsiz, kendi kafanla düşünmeye başlamayacak mısın? Artık olgunluk çağına ermiş olduğunu sanırım. Yoksa Piri Voyvoda gibi mi olmak istiyorsun? Böyle bir niyetin varsa, hemen vazgeç; çünkü sen hiçbir vakit onun seviyesine ulaşamaz, ancak küçük bir Piri Voyvoda olabilirsin!" demiş. Piri Voyvoda, Hasan'ın ne demek istediğini anlayamamış, ama bu sözlerde hakaret anlamında bir şeylerin bulunduğunu sanıyormuş. Bundan sonra, kendisini iyi bir yere yerleştirdiği, o mutlak sessizlik içinde dinlenmesini sağladığı için Dizdar'a teşekkür eden Hasan, memnuniyetinden, aynı şeyin onun da başına gelmesini dilediğini söylemiş. Bu gevezeliklere son vermek isteyen Piri Voyvoda, hareket etmelerini emretmiş. Bunun üzerine Hasan: "Haklısınız, onca önemli işleriniz varken, böyle boşu boşuna vakit kaybetmeniz doğru olmaz" demiş. Zaptiyeleri görünce de "Ağalar, efendiler! Beni iyi hatırlayabilmeniz için ne yapmam gerekiyor? Ata mı bineyim, yoksa yaya olarak mı ardınızdan koşayım?" diye sormuş. Zaptiyelerden ihtiyar olanı "Fazla konuştun sen!" diye bağırmış ve Hasan'ı ata bindirerek ayaklarını da iple bağlamış. Ama Hasan giderayak yine de: "Dostum Kadı Efendi'ye selam söyleyin" diye seslenmiş.

"Ve dörtnala oradan uzaklaştılar."

"Nerden biliyorsunuz?"

"Bütün bildiklerim faydasız şimdi. Sen galiba hâlâ olanları anlayamadın."

"Neyi anlayamadım ki?"

"Hasan'ın kaçırıldığını ve bu kaçırma olayına senin de yardım ettiğini."

"Ama sizin tezkerenizi gördüm."

"Tezkere filan yazmadım ben. Onu Molla Yusuf yazmış."

"Ya zaptiyeler? Hasan'ın ayaklarını bile bağladılar."

"İlk sokağı dönünce çözmüşlerdir belki de. Muhakkak Hasan'ın adamlarıydı onlar."

"Ben onu bilmem. Benim bildiğim bir şey varsa, o da tezkerenin size ait olduğudur; üzerinde mührünüz de vardı. Sizin yazdığınız bir tezkereyi ilk kez görmüyorum herhalde. Yazınızın her harfini tanırım. Bunu başkası yazamaz."

"Sana söylüyorum kafasız adam, hiçbir şeyden haberim yok benim. Her şeyi senden duydum."

"Hayır, olamaz, siz her şeyi biliyordunuz. Bu işi siz düşünmüş, tezkereyi siz yazmışsınızdır. Ama neden beni, bilhassa beni bu işe alet edip mahvettiniz? Başka birini bulamaz mıydınız? Yirmi yıl şerefimle, namusumla devlete hizmet ettim de yalnız sizin kurbanınız oldum. Molla Yusuf da söylediklerimi doğrulayacaktır."

"Molla Yusuf artık geri gelmez."

"İşte, nasıl biliyorsunuz bak."

Konuşmak boşunaydı. Ona göre tek suçlu bendim.

Heyecandan kızarmış, tombul yüzünü ipekli havluya silen Defterdar, odaya girdi ve sakin görünmeye çalışarak:

"Ne o, Derviş Efendi, bakıyorum açık açık alay etmeye başladınız. Bana göre hava hoş. Siz yapacağınızı yaptınız; şimdi sıra başkasında. Yalnız bir türlü aklımın almadığı bir şey var. Neye güvenerek bu işi yaptınız? Hiçbir şey umurunuzda değil mi yoksa?" diye konuştu.

"Ben bir şey yapmadım. Sizin gibi şaşkınlık içindeyim."

"Ya bu tezkere neyin nesi? Üzerinde sizin mührünüz var."

"Onu kâtibim Molla Yusuf yazmış."

"Ne diyorsunuz! Kâtibiniz ne diye böyle bir şey yapsın? Hasan denen o adamla bir akrabalığı mı vardı? Yoksa dostu muydu onun? Yani sizin gibi..."

"Bilmiyorum."

Söze karışan Piri Voyvoda:

"Molla Yusuf'un Hasan'la hiçbir akrabalığı yoktu. O, Kadı Efendi'nin sadık adamıydı" dedi.

"Hiç de akıllı bir adam değilmişsiniz Ahmet Nureddin Efendi. Bu küstahça oyunla kimi kandırmak istediniz?" diye tekrar konuştu Defterdar.

"Böyle bir tezkereyi imzalaması için insanın gerçekten deli olması gerekir. Böyle bir şey yapsam, burada kalmazdım. Nasıl oluyor da bunu anlamıyorsunuz?"

"Bizi aptal yerine koydunuz ve uydurduğunuz bu çocukça masala inanacağımızı sandınız."

"Kur'an-ı Kerim'e el basarak yemin edebilirim ki doğru söylüyorum."

"Ondan eminim! Ama bununla olay aydınlanmaz ki. Hasan'ın en iyi, biricik dostunuz olduğunu, kendiniz söylediniz. Ona olan bağlılığınızı dün gözümle gördüm. Oysa kâtibinizin, tutukluyu serbest bırakmak için hiçbir şahsî sebebi yok. O, size olan bağlılığından ötürü dediğinizi yaptı. Şimdi kaçmış olduğuna göre bütün suçun

onun üzerine atılabileceğini sanıyorsunuz. Peki, böyle bir olayın size getirildiğini farz edelim; siz, nasıl bir karar verirdiniz?"

"Eğer adamı, sizin beni tanıdığınız gibi tanısaydım, onun söylediklerine inanırdım."

"İnandırıcı bir sebep doğrusu!"

"Ben de aynı şeyi söyledim. Hasan'a olan dostluğumuzdan ötürü bunu yaptınız, dedim" diye konuştu Piri Voyvoda.

"Sen sus; diye çıkıştı Defterdar. Seni fesleğen yerine fermenelerine takmışlar bir kere. Tam da cümbüşü süsleyecek adamı bulmuşlar doğrusu. Vali buna sevinecek."

Böylelikle tuhaf bir durumun içine düşmüş oldum. Ben kendimi haklı göstermeye çalıştıkça, anlattıklarıma daha az inanıyorlardı. Sonunda söylediklerim, bana bile inandırıcı görünmemeye başladı. İnsanların gözünde dostluk ve bağlılık simgesi olmuştum; bu yüzden bir kısmı beni suçluyor, bir kısmı da takdirle karşılıyordu. Bana kalsa, ilkini kabul eder, ikincisini reddederdim. Ama bu durum karşısında ister istemez en uygun olanını benimsedim. Olayı duyunca, Hafız Muhammed neredeyse elimi öpecekti; Ali Hoca, "İnsan olmaktan korkmayan insan" dedi benim için; hiç tanımadığım kimselerden çeşitli hediyeler aldım; Hasan'ın babası Ali Ağa, Hacı Sinaneddin aracılığıyla özel olarak minnettarlığını belirtti. Hayatımda ettiğim en büyük ihanetin armağanı olarak, insanların bana gösterdiği yakınlığın, gururumu okşamasına engel olamıyor; kendimi bu düşünceye yavaş yavaş alıştırıyordum. Dostluk konusunda bu kadar kuşkusuz mudur insanlar? Yoksa böyle bir şeye ender rastladıkları için mi duygulanmışlardı? Bu, kaba bir şakayı andırıyordu benim için. İnsanların saygısını kazanabilmek için kendimi bildim bileli hep iyi ve yararlı şeyler yapmaya çalışmıştım. Oysa bir tek kötülük, onların saygısını kazanmama yetti. Hak etmediğimi bildiğim halde, bana gösterilen bu saygı hoşuma gidiyordu. Arada bir gerçekten onların düşündüğü gibi davranmam gerektiği düşüncesi beni üzüyordu. Ne var ki bunu sırf kendim için yapmış olurdum. Aslında hiçbir şey değişmezdi. Yine de –güzel olmasa bile- böylesi

daha iyiydi. Hasan'ın kurtarıcısı gözüyle bakıyordu bana herkes. Batı sınırında bir yerden Müftü'ye gönderdikleri bir mektupta, Hasan'la Molla Yusuf, gerçeği olduğu gibi anlatıp söylediklerimi doğruladılarsa da buna kimse inanmadı. Aksine bu mektup, herkeste, onlarla sözleşmiş olduğum inancını kuvvetlendirdi. Öyle ya, suçlu olsaydım, beni ne diye korusunlardı? Bense, bu mektuptan sonra, soruşturma açıldığı takdirde lehime tanıklık edecek birçok kimseyi bulacağımı umuyordum.

Ne var ki soruşturma açılmadı. Her şeyi bensiz hallettiler. Oysa o en sonunda yapılacak olan, yalnız benimle yapılabilir.

Akşamüstü Kara Zaim dehşet içinde yanıma geldi. (Önemli bir haber yakalayınca, hemen bana koşar, karşılığında da her ay belirli bir ücret alırdı.) Alacağı olmasa, belki de gelmezdi. Getirdiği haberin önemli olduğunu sanıyormuş.

Önce, haberi getiren Müftü'nün adamına fazla para vermek zorunda kaldığını ileri sürerek ücreti arttırmaya çalıştı.

"Haber çok mu önemli?" diye sordum.

"Eh, öyle olduğunu sanırım. Tatar'ın bu sabah İstanbul'dan geldiğini biliyor musunuz?" diye konuştu Kara Zaim.

"Biliyorum. Ama niçin geldiğini bilmiyorum."

"Sizin için gelmiş."

"Benim için mi?"

"Önce kimseye bir şey söylemeyeceğinize dair Kur'an-ı Kerim' el basarak yemin edin. Ah, işte öyle. Bu gece sizi hapsedecekler."

"Bununla ilgili bir emir mi getirmiş Tatar?"

"Evet, galiba öyle! Sizin katledilmenize dair bir ferman getirmiş."

"Beni kaleye götürüp, boğacaklar demek."

"Maalesef öyle."

"Eh alın yazısı, elden ne gelir?"

"Kaçamaz mısınız?"

"Nereye kaçabilirim ki?"

"Bilmiyorum. Öyle sordum. Hani sizin Hasan'a yardım ettiğiniz gibi, size de yardım edebilecek kimseniz yok mu?"

"Hasan'a yardım etmedim ben."

"Bunun önemi yok artık. Yardım ettiniz ve varsın herkes bunu böyle bilsin."

"Geldiğin için teşekkür ederim. Benim için kendini tehlikeye attın."

"Ne yaparsınız Ahmet Efendi, yoksulluk işte. Ama bilmiş olun ki çok üzüldüm."

"İnanıyorum."

"Bana çok yardım ettiniz. Sayenizde canlandık. Karımla sık sık sizi anardık; bundan sonra da hep anacağız. Kaderin cilvesine bakın. Bir zamanlar aynı savaş meydanlarında savaşmıştık. Savaştan ben yara bere, kırpıntılar içinde; sizse sapasağlam dönmüştünüz. Şimdi de kader ebedî yolculuğa önce sizin çıkmanızı istiyor. İzin verin de sizi kucaklayayım Şeyh Ahmet Efendi."

"Gel kucaklaşalım Kara Zaim. Arada sırada beni an, olmaz mı?"

Kara Zaim yaşlı gözlerle yanımdan ayrıldıktan sonra yarı karanlık odamda ölgün bir halde kaldım.

Şüphe götüren bir yanı yoktu, gerçekti duyduklarım. Delice umutlarla kendimi boşuna oyalamıştım. Sonucun başka türlü olmasına imkân yoktu.

Kendi kendime bitkin bir halde, 'ölüm', 'son' diye mırıldanıyor, bir zamanlar kale bodrumlarında gönül rahatlığı içinde ölümü beklerken olduğu gibi, bu sözcüklerin anlamlarını tam olarak kavrayamı-

yordum. Her şeyi bildiğim halde bu, bana uzak, akıl almaz bir şeymiş gibi geliyordu. Ölüm, son, tuhaf doğrusu. Derken, beni tehdit eden önümdeki karanlığın içinden ilerisini görür gibi oldum.

Olmaz, hayır, asla! Yaşamak istiyorum! Ölünceye dek tek ayaküstünde, daracık bir tahtanın üstünde kalsam bile, yine yaşamak istiyorum. Mecburum! Savaşacağım. Önüme geleni dişleyecek, tabanlarımın derisi düşünceye dek koşacak, bana yardım edecek birini bulacak, gerekirse bıçağı gırtlağına dayayarak o son denen şeyden, ölümden kaçacağım.

Korku ve yaşamak isteğinden aldığım güçle kararlı bir şekilde çıkış kapısına doğru yöneldim. Sakin olmalıyım. Heyecanlı davranışlar beni ele verebilir. Az sonra, hava kararınca, karanlık beni gizleyecek. Tazıdan daha hızlı, baykuştan daha sessiz olacak; sabahı uzak bir diyarın kuytu ormanlarında karşılayacağım. Ama daha şimdiden kovalanmış da can havliyle koşmuşum gibi hızlı solumasam, yüreğim de böyle küt küt atmasa olmaz mı sanki? Bu çan sesini andıran yüreğimin sesi beni ele verecek.

Birdenbire çöktüm. Ne zindelik, ne ümit, ne güç kaldı bende. Her şey boşunaydı.

Piri Voyvoda, mahkeme önünde dikilmiş duruyor, yol boyunca ise üç silahlı zaptiye dolaşıyordu. Bu hazırlığın benim için yapıldığını biliyordum.

Tekkeye doğru yürüdüm.

Başımı çevirip de mahkemeye bakmadım bile. Belki bu, buradan son geçişimdi. Beni bağlayan hiçbir şey yoktu artık. Bir şey düşünecek halde değildim. İçim boşalmış, boşluk içinde yüzüyormuş gibiydim.

Köprünün yanındaki sokakta yanıma gelen bir genç:

"Affedersiniz, mahkemeye girmek istedim, ama beni yanınıza salmadılar. Devetaklıyım ben" dedi ve güldü. Sonra da: "Güldüğüm

için bana kızmayın. Elimde değil, heyecanlanınca elimde olmayarak gülmeye başlarım" diye açıklamada bulundu.

"Şimdi sen heyecanlı mısın?"

"Evet, öyle. Bir saattir size söyleyeceklerimi tekrarlayıp duruyorum."

"Öyleyse söyle bakalım."

"Şimdi hepsini unuttum."

Delikanlı tekrar güldü. Hiç de heyecanlı görünmüyordu.

Devetak! Annem de Devetaklıdır. Çocukluğumun yarısı bu köyde geçmiştir. Bir anda köyün çevresindeki bayırları, dereyi, dere kenarındaki kavak ağaçlarını görür gibi oldum.

Bu delikanlı, gülen gözlerinde, ölmeden önce son bir kez göreyim diye bana memleketimi mi getirdi?

Ne istiyor acaba? Yoksa o da, benim bir zamanlar ayrıldığım gibi mi ayrıldı köyden? Hayatta Devetak'takilerden daha geniş yollar mı arıyor? Yoksa ebedî yolculuktan önce bana her şeyi hatırlatmak isteyen kaderin bir cilvesi mi bu?

Kendisine bir anda ısınıverdiğim bu köylü delikanlı, neden özellikle şimdi karşıma çıktı? Kader onu bu dünyada benim yerime geçmesi için mi gönderdi?

Piri Voyvoda ile zaptiyeler ardımızdan geliyorlardı.

"Nerede kalıyorsun?" diye sordum delikanlıya.

"Hiçbir yerde" diye karşılık verdi.

"Öyleyse tekkeye gidelim."

"Ardımızdan gelenler sizin adamlarınız mı?"

"Evet. Onlara aldırma sen."

"Sizi neden koruyorlar böyle?"

"Âdet böyledir."

"Kentin en büyük adamı siz misiniz?"

"Hayır."

Odama girdiğimizde, delikanlı kilimin üzerine, yere oturdu. Kemikli yüzünü belli belirsiz aydınlatan zayıf mum ışığı, delikanlının ardındaki döşemede ve duvarda kocaman bir gölge yapıyordu. Ben de karşısına geçmiş, getirttiğim basit tekke yemeğini iştahla yiyişini seyrediyordum. Karşılaşmanın ne şekilde sonuçlanacağını merak ettiği için, delikanlı, belki de ne yediğinin bile farkında değildi. Bir zamanlar ben de tıpkı böyleydim. Ama onda ne bir merak, ne de güvensizlik belirtisi görebiliyordum. Oysa ben, ilk sofraya oturuşumda, güçlükle üç lokma yutabildiğimi, her lokmayı yutarken de boğulur gibi olduğumu iyice hatırladım.

Ayrı yaradılışta aynı insanlardık. Bu kilimin üzerinde oturan, yemek yiyen bendim; aynı yolculuğa yeni baştan başlıyordum.

Belki her şeyin aynısını tekrarlayabilirdim; ama üzüntüden gözlerim kararıyor, bayılacak gibi oluyordum.

"Muhakkak kentte kalmak istiyorsundur" dedim.

"Nasıl bildiniz?"

"Kentten korkmuyor musun?"

"Neden korkacakmışım?"

"Hayat kolay değildir burada."

"Bizim orada kolay mı sanki Ahmet Efendi?"

"Çok şeyler bekliyor musun?"

"Sizin mutluluğunuzun yarısı bana yeter. Fazla mı istiyorum?"

"Daha fazlasına sahip olmanı dilerim."

"Allah razı olsun. Başlangıç iyi oldu. Beni böyle iyi karşılayacağınızı düşte bile göremezdim."

"İyi saatte geldin."

"Kısmetli günümmüş bugün."

Bakışlarımda kendisini ilgilendirmeyen bir üzüntü gören delikanlı, gösterdiğim yakınlıktan cesaret alarak:

"Bana tuhaf bir şekilde, tanıyormuş gibi bakıyorsunuz" dedi.

"Bir zamanlar tıpkı senin gibi kente gelen bir delikanlıyı hatırladım da, onu düşünüyordum" dedim.

"O şimdi ne oldu?"

"İhtiyarladı."

"Gördüğü kötülük yalnız bu olsun."

"Yorgun musun?"

"Neden sordunuz?"

"Seninle biraz konuşmak istiyorum da..."

"İstediğiniz bu olsun. Sabaha dek bile konuşabiliriz."

"Kimin oğlusun sen?"

"Emin Boşnak'ın."

"Akrabayız öyleyse. Hem de yakın akraba."

"Evet."

"Bunu neden daha önce söylemedin?"

"Sormanızı bekledim."

"Kaç yaşındasın?"

"Yirmi."

"Yirmi yaşında yoksun sen."

"On dokuz."

Heyecandan boğuluyordum. Kendisinden, yaşlı Hoca'dan, tanıdığım insanlardan söz ederek beni ilgilendiren biricik konunun etrafında dolaşıyorduk. İstediğim öğrenmek değil, sadece konuşmak; bir mucize olmuş, kader bana onu özellikle bu gece göndermişken her şeye yeniden değinmek; şimdi sadece bir hayal, salt bir kez gerçek olan o şey hakkında derin düşünceye dalmaktı. Varım yoğum bu hayaldi. Ondan başka her şey benim için yabancı, dehşet vericiydi.

"Babamla annem nasıllar?"

"Eh iyiler... Daha kötüsü olabilirdi. Harun'un ölümü onları çok sarstı. Bizleri de. Biraz duruldular şimdi. Yine de en önemli işlerini bitirir bitirmez oturuyor, gözlerini sokak kapısına dikiyorlar. Acı. Yaşıyorlar işte. Köylü elinden geldiğince onlara yardım ediyor. Sonra sizin gönderdiğiniz de hâlâ bitmedi."

"Ne göndermişim ben?"

"Para. Elli kuruş. Bu bir servet sayılır bizde. Onların da fazla ihtiyaçları yok. Kuşlar kadar yiyor, ellerindekini yamayıp giyiyorlar. En zor olanı bu değil."

Bu parayı kim göndermiş olabilir? Muhakkak Hasan göndermiştir. Gereksiz incelikler, güzel haberler gecesiydi bu gece. Çoktandır böyle bir rastlantı olmamıştı, bundan sonra da hiç olmayacaktır.

Sonuna dek gitmekten neden çekiniyorum? Bundan sonra inceliğin ne önemi var? Olması gereken olacak nasıl olsa.

"Sizin evdekiler nasıllar? Emin nasıl?"

"Allah'a şükür, iyiler. Ürünlerimizi ya su bakıyor ya da güneş kavurup yakıyor; yaşıyoruz işte. Babamın iyi huyu sayesinde her şeyi kolaylıkla geçiştiriyoruz. 'Elimde avucumda bir şey olmadığından mutsuzum zaten; bir de bunlara üzülmeye kalksam, ikinci bir mut-

suzluğu başıma sarmış olacağım. Böyle davranmakla hiç olmazsa ikincisinden kurtulmuş oluyorum' diyor babam.

"Ya annen nasıl? Bana geldiğini biliyor mu?

"Biliyor. Bilmez olur mu hiç? Babam sizi kastederek: 'Onun kendi dertleri var' diyordu. Annem ise: 'Başını yaracak değil ya!' diye karşılık verdi.

"Annen yaşlandı mı?"

"Hayır."

"Bir zamanlar çok güzeldi annen."

"Hatırlıyor musunuz?"

"Hatırlıyorum."

"Hâlâ güzel."

"O zaman askerden dönmüştüm. Aradan yirmi yıl geçti."

"Yaralıymışsınız."

"Bunu sana kim söyledi?"

"Annem."

Evet hatırlıyorum. Bu akşam her şeyi hatırlıyorum. Yirmi, yirmi bir yaşındaydım. Savaştan, esaretten yeni dönmüştüm. Yiğitliklerimle gururlanıyordum. Ama her şey olup bittiği halde, kendi kendime bir türlü açıklayamadığım bir hüzün vardı içimde. Gösterdiğim yararlılıklardan ötürü göklere çıkarıldıktan sonra, yeryüzünde boş ve basit bir insan olarak yürümek zoruma gitmişti de ondan hüzünlüydüm belki.

Savaşta geçirdiğin günlerin hepsinden farklı olan bir gün vardır yaşamımda.

O gece bir düş gördüm. Sabahleyin gördüğüm düşü arkadaşlarıma da anlattım. Beni can kulağıyla dinlediler. Onların da benim gibi

düşündüklerini bakışlarından anladım. Tıpkı düşteki gibi davranmaya karar verdik.

Düşman tarafından çembere alınan korulukta elli kişi vardık. Çemberi yarıp kurtulma olanağımız yoktu. Bunun için Allah'ın askerleri gibi ölmeye ant içtik.

Güz mevsimiydi. Gün ışıyınca, altımızdaki düzlükte, düşman taburunun yaktığı ateşin dumanı görünmeye başladı. Üzerimizdeki giysileri çıkartıp, bembeyaz iç çamaşırlarımızla kaldık. Su olmadığı için toprakla, kumla abdest aldık. Sesimi kısmak gereğini duymadan, sabah ezanını okudum. Hep birlikte sabah namazını kıldık. Düzlüğün üzerinde güneşin parıltıları görülünce koruluktan çıktık. Görünüşümüzün zavallı mı, korkunç mu olduğunu bilmiyordum. Bunu düşünmüyor; sadece yüreğimde bir ateş, vücudumda sınırsız bir güç hissediyordum.

Sonra, kılıçlarında güneşin ilk parıltıları yansıyan bu beyaz gömlekli insan zincirini, düzlükte omuz omuza ilerlerken görür gibi oldum. Bu, yaşamımın en temiz anı, büyük bir coşku, göz kamaştıran bir parıltı, binlerce metre uzaktan ayak seslerimizin duyulduğu kutsal bir sessizlikti benim için. Bunu söylediğimde Kara Zaim şaşırmıştı. Bir savaşçının ne düşündüğünü yalnız kendisinin bildiğini sanıyordu. (Bu duyguyu arzuladığım kadar hiçbir şeyi arzulamıyorum şimdi.) Korkmuşlardı. Uzun bir süre geri çekilerek bizi oyaladılar. Ama onlar, bizden çok daha kalabalıktılar. Sonunda hem bizden, hem onlardan, birçok annenin gözyaşı dökmesine sebep olan, kanlı bir savaş başladı. Düşmana ilk saldıran ve yine delik deşik, kırık dökük bir halde yere ilk serilen ben oldum. Ama hemen, çabucak değil. Uzun bir süre kanlı kılıcımı önde götürerek. Karşıdaki beyaz gömlekler de gittikçe azalmaya, benimki gibi kırmızı olmaya başladılar. Üstümüzdeki gökyüzü, kırmızı bir çarşaf; altımızdaki yer, kırmızı bir harmandı. Kırmızı bakıyor, kırmızı soluyor, kırmızı bağırıyorduk. Derken her şey siyaha, sessizliğe dönüştü. Uyandığımda, bendeki hayallerden başka bir şey kalmamıştı. Gözlerimi kapayarak hayalimde o büyük anı canlandırıyordum. Yenilgiyi, aldığım yaraları, güzel insanların kılıçtan geçirildiğini bilmek, aramızda on

kişinin savaşmadan teslim olduğuna inanmak istemiyor; onları, çirkin gerçeği yok sayıyordum. Kendi kendimi aldatma olanağını da yitirdikten sonra, ağlamaya başladım.

İlkbaharda kılıçsız, güçsüz, perişan bir halde çamurlu yolları teperek esaretten eve dönerken, gerçek beni yaşatan, muska gibi koruduğum, hayallerimden başka hiçbir şeyim kalmamıştı. Kasvetli düzlüklerin çamurunda sessizce sürünüyor; geceleri, köy samanlıklarında ya da hanlarda sessizce yatıyor; bir hayvan gibi yönümü tayin ederek, memleketimde, bana hayat veren insanların arasında ölmek isteğiyle ilkbahar yağmurunun altında, sessizce ilerliyordum.

Yirmi yıl önce köye ne halde döndüğümü, basit bir dille delikanlıya anlattım. Bunu sebepsiz, sırf kendi kendimle konuşabilmek için yaptım. O olmasa, kendi kendimle konuşamaz, yarını düşünürdüm.

Şaşkınlıkla bana bakan delikanlı:

"Eğer sağlığınız, neşeniz yerinde olsaydı, memlekete dönmezdiniz değil mi?" diye sordu.

"İnsan, ihanete uğrayınca, avunabilmek için, yakınlık gösterebileceği kimselerin yanında bulunmak ister" dedim.

"Ya sonra?"

"Sonra her şey unutulur. Huzursuzluk yeniden başlar. Eskiden olduğu ya da olmadığı gibi olmak isteğini duyar insan. Önündeki kısmeti görmez de, onu başka yerlerde aramaya başlar."

"O halde kısmetinin daima başka yerlerde olduğunu düşünen insan mutsuzdur."

"Belki."

"Ya o savaş alanındaki ışık ve parıltı neydi? Onu bir türlü anlayamadım. Hem neden 'Yaşamımdaki en temiz an' diyorsunuz buna?"

"İnsan kendini unutuyor da ondan."

"Tuhaf, ama başkalarını ilgilendirmez ki bu. Ee, başka neler oldu?"

"Annen sana anlatmadı mı?"

"Annem, hüzünlü olduğunuzu söylemişti."

Evet hüzünlüydüm ve bu çocuğun annesi, henüz beni görmeden bile hüzünlü olduğumu biliyordu. Savaşta şehit düştüğüm haberi duyulmuş köyde. Ben de, ölüler arasından dönmüşüm; hatta daha kötüsü, acıdan, içinde bulunduğum karanlıktan, ne olduğunu bilmediğimden ötürü duyduğum korkudan ölecekmişim gibi hissediyordum kendimi.

Uyanıkken hiç konuşmadığım halde, uykuda sayıkladığım, bağırıp çağırdığım için annem, beni cin tutmuş sanarak başucumda kömür söndürüyor, kurşun döküyor, camiye götürerek hocalara okutup üfletiyor, muskalar yazdırıyor, iyileşmem için Allah'tan ve insanlardan medet umuyordu.

"Bundan başka bir şey söylemedi mi annen?"

"Savaşa gitmeden önce annemle sözlüymüşsünüz. Evde bu konu ne zaman açılsa, babam hep güler. İkinizin de mutlu olduğunuzu söyler. Babam, sizin şehit düştüğünüz duyulduğu; sizse, ölmediğiniz için mutluymuşsunuz. Annem, sizin öldüğünüzü duymasaymış, babamla evlenmezmiş çünkü. Böylece sayınızda bir eksilme olmadığı gibi mutlu da olmuşsunuz."

Delikanlı, hakkımda birçok şey biliyordu, ama hepsini değil. Annesi, öldüğümü duyduktan sonra da beni beklemişti. Elinde olsa, daha kim bilir ne zamana dek beklerdi? O, kendi isteğiyle evlenmemiş; köye dönüşümden birkaç gün önce, zorla evlendirilmişti. Daha az uyumuş, geceleri yoluma devam edebilmiş olsam; daha az yorulsam, aştığım güçlükler daha kısa, dağlar daha alçak olsa vaktinde yetişirdim ve ne o Emin'le evlenir, ne de ben köyden ayrılırdım. Üstelik bu olanların hiçbiri olmaz, ne Harun ölür, ne de ben, bunca acıdan sonra bu son geceyi yaşardım. Ama belli olmaz, belki de her şey yine böyle olurdu. Çünkü ister istemez insanın bir son gecesi olur ve yaşamı süresince ona acı veren bir şeyler bulunur. Alın yazısıdır bu.

Delikanlı, çok fazla şey öğrenmek istiyordu.

"Annemin evlenmiş olması, gücünüze gitmiş miydi?"

"Evet."

"Ve bundan ötürü hüzünlüydünüz."

"Hüznüm hem ondan, hem de aldığım yaralardan, yorgunluktan, savaşta şehit düşen arkadaşlarımdan ötürüydü."

"Sonra?"

"Hiçbir şey. Zamanla her şey geçiyor, unutuluyor."

Ne söylememi bekliyordu bu çocuk? O sevgiyi unutmadığımı ya da umursamadığımı mı? Bana bakarken yüz çizgileri gerginleşiyordu; içinde, tatmin olmamış bir şeyin bulunduğu belli oluyordu. Gizli bir düşüncesi varmış gibi gülümsüyordu. Annesinin saflığından kuşkulanmak istemediği halde, kafasına takılan bu düşünceden ötürü duyduğu kıskançlık mıydı bu?

"Anneni çok mu seviyorsun?"

"Sevmez olur muyum?"

"Başka kardeşlerin, kız kardeşlerin var mı?"

"Hayır, yok."

"Sık sık söz eder miydiniz benden?"

"Evet, ben ve annem. Babam dinler ve gülerdi."

"Seni buraya kim gönderdi?"

"Annem. Babam da razı oldu."

"Annen ne dedi peki?"

"Eğer Ahmet Efendi sana yardım etmezse, kimse yardım edemez" dedi.

"Baban bunu kabul etti. Ya sen?"

"Ben de. Ve geldim işte."

Delikanlının yüzü kızardı. Güneşten yanmış yüzünü ateş bastı.

"Neden özellikle sizden yardım istememde ısrar edildiğine şaşıyordum da ondan..."

"Akrabayız da ondan ısrar etmişlerdir."

"Onlar da öyle söylediler."

"Babana, 'Oğlun büyüyünce, onu bana gönder' demiştim. Bu kadarcık bir şey elimden gelir herhalde."

Delikanlıyı teskin etmek için yalan söyledim...

Düşündüğümden de alıngandı. Özelikle bana rica etmeleri, tuhafına gidiyor, onu şaşırtıyordu.

Ben ise şaşırmıyordum. Son anlarımı yaşadığım şu anda, onun beni unutamadığını anladım. Üzüntülü olduğum için, bu durumdan hoşlanıp hoşlanmadığımı bilmiyordum. Sık sık andığına göre, demek ki beni düşünüyor ve biricik oğlunu, yoksul bir köylü gibi kalmasın diye, bana emanet ediyordu.

Güzel kadın, durumu öğrenince pişman olacaksın.

Şimdi ne halde olduğunu bilmem. Ben onu, güzelliğinden ve acı çektiğini belli eden yüz çizgilerinden hatırlarım. Acı çekmesine sebep olduğum için onu uzun zaman unutamadım. Yaşamımda sevdiğim bu biricik kadın yüzünden hiç evlenmedim. Bu yitirilmiş, bu kaçırılmış kadın yüzünden herkese karşı kaba ve içine kapalı bir insan oldum. Kırgındım ve ona veremediğimi başkalarına da vermiyordum. Belki farkında olmadan hem kendimden, hem insanlardan öç alıyordum. Zamanla onu gerçekten unuttum. Ama her şey için çok geç kalmıştım. Harcanmamış sevgimi herhangi birine, aileme, kardeşime ya da başka bir kadına göstermediğim için pişmanlık duyuyorum şimdi. Kendi kendimle hesaplaştığım şu anda,

bunu söylemekle saçmalıyorum belki de. Çünkü onu da acımadan bırakıp savaşa gitmiş, ancak hiçbir şeyi değiştiremeyeceğimi anladığım anda acımıştım.

Döndüğümün üçüncü günü, ailemin benimle fazla ilgilenmesinden, üzerime düşmesinden bıkarak sabah erkenden alıp başımı evden çıktım. Ne yapmak, nereye gitmek istediğimi bilmiyordum. Farkında olmadan köyün üstündeki ormana dalmış; sadece kartalların dönüp dolaştığı kocaman, sivri kayalardan oluşan bir tepeye çıkmıştım. Yer ve gökyüzü arasındaki ıssızlıkta yüzyıllardan beri sessiz, yapayalnız, uçurumun kenarında kalmış büyük bir kayanın üstüne elimi koyuyor; yaşamın ve ölümün sırrı, onun altında gizliymiş gibi bu kayanın ya da mezarın sesini duymaya çalışıyor; onun altındaki çok eski bir ölünün yalnızlığı içinde, yılan ıslığını andıran rüzgârı dinliyor ve:

"Hey!" diye bağırıyor, yalnızlığından bir şey yitirmeden yankılanan sesime gülüyordum.

Sonra aşağıya, iki köyün arasındaki düzlüğe indim. Buradan kimsecikler geçmiyordu. Burada, ağrıyan yalnızlığım hoşuma gidiyordu. Her yerde ilkbahar mevsimine özgü bir toprak kokusu duyuluyordu. Kumrular kavak dallarına konuyor, su birikintilerinde kanatlarını yayarak yıkanan güvercinler, etrafa yeşil, kırmızı su damlacıkları sıçratıyorlardı. Çevreme bakıyor; renkleri, sesleri tanıyor; benim diyordum. Kokluyor, 'benim' diyordum; dinliyor, 'benim' diyordum.

Bu boş, bu yok olan da 'benim'dir.

Buraya gelmeye can atıyor, kurt gibi havayı koklayarak yolumu buluyordum ve işte buradaydım. Umduğum olağanüstü şeylerin hiçbiri yok. Ama burada olmak yine de hoş, yine de güzel, yine de iç açıcı.

Avucumu, henüz büyümeye başlamış, çocuk cildi kadar narin, yumuşak çimlerin üstüne bırakıyor; uyuyan toprağı unutuyordum.

Buraya gelirken yolda, memleketimi, doğduğum evi ve arada bir de onu düşünüyordum.

Şimdi yalnız onu düşünüyordum.

"Beni bekleseydin, daha iyi, daha kolay olurdu" diye konuşuyordum kendi kendime. Nedenini bilmiyordum ama daha kolay olurdu. Şimdi, yokluğunu duyduğum şu anda, sen, memleketimden de, doğduğum evden de daha önemlisin benim için. Yabancı uzaklıklar, boş yollar, uyanıkken bile gördüğüm o tuhaf düşler, sen olmayınca bana da çok acı veriyor.

Acımadan, umursamadan son bir kez daha vedalaşmak için onun gölgesini, yitik görünümünü çağırıyordum.

Ve yeşil çalılıklardan, suyun yansımasından, güneşin ışığından onu oluşturmayı başardım.

Karşımda, uzak, sis gibi, hafif bir rüzgâr esse yitecekmiş gibi duruyordu.

"Geleceğini biliyordum" dedim ve hemen arkasından ekledim: "Çok geç, artık sana ait hiçbir şey kalmadı bende, belleğimdekilerden başka. Varsın, onlar da olmayıversinler. Allah'a emanet ol. Beni bir hayalet gibi kovmana izin vermeyeceğim. Bu bayırların arasında daima ay gibi, dere gibi, minarenin tepesindeki alem gibi duruyorsun. Uzaklara, dünyanın öbür ucuna gideceğim. Üstelik resmini bile yanımda götürmeyeceğim."

"Neden başını avuçlarının arasında tutuyorsun, diye sordu. Hüzünlü müsün?"

"Gideceğim. Seni görmemek, ihanetini düşünmemek için gideceğim."

"Başıma gelenleri duydun mu? Şimdi de ne halde olduğumu biliyor musun?"

"Senden nefret etmemek, seni umursamamak için gideceğim. Rüzgâr dağıtsın, yağmur suları alıp götürsün diye şeklini uzak yollara serptim."

"Geçen güz niye beni bırakıp gittin? Kalması için bir sebep varken, hiçbir vakit gitmemelidir insan."

"Gitmeye mecburdum."

"Beni bıraktın. Gittiğin o yerlerde aradığın neydi? Üstelik hüzünlü döndün. Elde etmek istediğin bu muydu?"

"Yaralı, yorgun olduğumdan; ölen arkadaşlarımdan ötürü hüzünlüyüm."

"Benden ötürü de hüzünlüsün."

"Evet, senden ötürü de hüzünlüyüm. Ama bunu sana söylemek istemiyorum. Seni görebilmek için günlerce haftalarca yol teptim. Akşamları aç, ayaklarım yara içinde, ormanda, bir ağacın altında yatarken, donmak üzere olduğum halde, seninle konuşuyor ve her şeyi unutuyordum. Neden ağlıyorsun?"

"Daha çok konuş, beni nasıl düşündüğünü söyle."

Yüzü sapsarıydı. Gözlerinin altında, kirpiklerinden oluşan derin bir gölge vardı. Çöktüğü yerde dizleri tir tir titriyordu. Az önce benim yaptığım gibi, avuçlarıyla çimleri okşuyordu.

"Niçin geldin?"

"Birlikte uzaklara gidelim, ister misin? Her şeyi bırakıp seninle gelmeye hazırım."

Heyecanla:

"Üç günden beri başkasına aitsin. Yabancı ellerin izleri var üzerinde" dedim.

"Bilhassa bunun için istiyorum" diye öfkeyle karşılık verdi.

Boğulan bir insan gibi kollarına yapıştım. Başkasına ait olması umurumda değildi. Nasıl olsa eskiden benimdi. Ben de zaman kavramını, acıma duygusunu yok eden o biricik önemli andan başka bir şey düşünemiyordum. Titreyen parmaklarımı kanca gibi vücuduna batırmış, yere doğru bastırıyordum. Onu canlı olarak kimse elimden alamazdı. Derenin şırıltısı bile duyulmaz olmuştu. Yalnız benim çanlarım çalıyordu. İnsanlar toplanacakmış, vız gelirdi.

Derken çanlar durdu ve ben, kendimi yeniden yaşamın içinde buldum. Bakınca, onu yeni doğmuş, boğulmuş, çıplak beyazlığa dönüşmüş, yerden bitmiş gibi, çimenlerin üzerinde çılgınca serilip serpilmiş gördüm.

Arkama dönmeden oradan uzaklaştım. Bana seslenip seslenmediğini hatırlamıyorum.

Arada bir, zaman boşluğuna:

"Hey!" diye bağırarak, o beyaz ilkbahar tümseğini çağırıyordum, ama uzaklardan sesim bir türlü yankılanmıyordu.

Böylece onu unuttum.

Ve inanıyorum ki, bu gece, özellikle bu gece, oğlu -belki benim de oğlum- gelmeseydi onu hatırlamazdım.

Biliyorum, her aptal gibi, "Eğer bu olanlar olmasaydı, benim yaşantım başka türlü olurdu" diyebilirdim. Savaşa gitmeseydim, ondan kaçmasaydım, Harun'u yanıma çağırmasaydım, Harun öldürülmeseydi... Gülünç. O zaman yaşam ne olurdu? Eğer onu bırakmasaydım, kaçmak bana, herkesle çatışmaktan daha kolay görünmeseydi, belki bu gece de olmazdı. Ama o zaman mutluluğumun yolunu kestiğini, yaşamda başarılı olmamı engellediğini düşünerek bu kadından nefret edebilirdim. Şimdi bildiklerimi bilemezdim çünkü. Lanetlenmiştir insan, geçmediği yolların özlemini çeker daima. Başka yollarda da beni nelerin beklediğini nerden bilebilirdim?

Dalgınlıkla yüzüme bakan delikanlı:

"İyi ki köyden vaktinde ayrılmışsınız" dedi.

"Git, yat. Yorgunsun."

"Şanslısınız siz."

"Seni erkenden uyandıracağım. Ben yola çıkıyorum."

"Uzak bir yere mi gidiyorsunuz?"

"Hafız Muhammed seninle ilgilenecektir. Tekkede kalmak ister misin?"

"Benim için fark etmez."

Benim için de. Varsın kendi yolunu kendi seçsin, kendi denesin. Ben ona hiçbir yardımda bulunamam. Aslında kimse kimseye yardım edemez.

Elimi öpmek istedi. Bana yaranması, gönlümü alması ve duymadığı minnettarlığını belirtebilmek için böyle yapması gerektiğini herhalde evden öğretmişlerdi. Elimi öptürmedim.

Her şeyin iyi şekilde sonuçlandığına belki biraz şaşmış, belki de burada kalacağı için üzülmüştü. Köyle kent arası uzaktır. Ama kentle köy arası daha da uzaktır. Ayrılırken yorgun görünüyordu. Birbirimizin yanından geçerken soğuk ve yabancı gibi davrandık.

Bu karşılaşmanın başka türlü de geçebileceğini adeta tiksinerek düşündüm. Kucaklaşıp öpüşebilirdik. Ona akıllıca öğütler verebilir; nasırlı elini avucumun içine alıp ağlamaklı bir sesle "Oğlum" diyebilir; aptalca, onun yüzünde kendi yüz çizgilerimi arayabilir; bu ilk ve son karşılaşmadan belleğinde kalacak resmimin daha güzel olmasını sağlayabilirdim.

Evet, o, salt gençlere ve geri zekâlılara özgü derin bir uykudayken ben, elimde bir mumla yanına gidip başucunda durdum. Kendimde boşuna incelik arıyordum. Soluyuşunu, göğüs kafesinin inip kalkışını, titrek mum ışığıyla aydınlanan yüzünde, benim dudaklarımı andıran kalın dudaklarında, henüz geldiği yerden ayrılmadığını belli eden gülümseyişini seyrederken, onu ne eğilip öptüm, ne de okşadım. Duyarlılığımı yitirmiştim. Sadece şöyle düşündüm: Bu yerde ve dünyada benim yerimi alacak. Kemiğimden oluştu. Belki. Benim eski halimi andırıyor. Durmuyor, devam ediyor yaşam.

Yine de sana mutluluklar dilerim delikanlı.

Karanlığın içinden gece yarısını bildiren işaretini verdi gece bekçisi. Benim son gecem, son günüm bu. Günün başlangıcını kendi sonumla karşılayacağım.

Bunu bildiğim halde, olması gereken şeyler, uzak ve gerçek dışı gibi görünüyor bana. İçimin derinliklerinden, bir şey olmayacağına inanıyorum. Olacağını biliyorum, ama içimde bir güç, gülümseyerek karşı koyuyor, bunu kabul etmiyor. Olacak, ama yine de imkânsız. Yeterli değil bu bildiklerim. Yüreğimde daha çok yaşama gücü var. Belki bütün bunları yazmakta olduğum, henüz kendimi bırakmadığım için; bu son, bu ölüm kavramını kabullenmeye yanaşamıyorum.

Kalemi bıraktıktan sonra, yorgunluktan, bezginlikten, bu yaptığımın hiçbir anlamı olmadığına dair kafamda beliren ödlekçe bir düşünceden ötürü, uzun bir süre tekrar elime alamadım. Savunmasız kalınca, çevremdeki sessiz ve karanlık dünya yeniden canlandı.

Kalkıp açık pencerenin yanına gittim. Her şey mutlak bir sessizlik ve karanlığın içindeydi. 'Ortalıkta cinler cirit oynuyor' demeye kalmadı. Ansızın bu ölü sessizliğin içinden berrak, genç, güzel bir ses, tuhaf bir türkü tutturdu. Ama çok geçmeden kuş ötüşünü andıran bu ses, başladığı gibi ansızın sustu. Kuş gibi boğulmuştu belki de.

Eskiden olsa hiç aldırmayacağım bu basit, yabancı insan sesi, belki öteki dünyanın sessizliğinden geldiği, belki korkmadığı ya da korktuğu, belki bana seslendiği, derdimi paylaştığı için bende canlı olarak kaldı; beni duygulandırdı, coşturdu, ayaklandırdı.

Ürkünç karanlığın içinde türkü söyleyen adam, seni duyuyorum. Boğuk sesin, verilen bir öğüdü andırıyor bana. Ama neden şimdi?

Kaçak İshak, neredesin? Hiç var mıydın gerçekten?

Korkunç bir yanılgısın sen, altın kuş.

Yandaki odada kalan Hafız Muhammed, belki her şeyin farkına varmış, kendisini çağırmamı ya da yanına gitmemi bekleyerek uyumuyordur. O, bütün insanlara acır. Onunla benim insanları sevmemiz farklıdır. İkimiz de bu yüzden yalnızız.

Eğer ona: "Hafız Muhammed, yalnız ve üzgünüm. Bana elini uzat. Bir an olsun dostum, babam, oğlum, yakınlığından sevinç duyduğum bir insan ol. Bırak da başımı göğsüne yaslayıp ağlayayım. Sen de benim için, bütün insanlar için ağla. Kısa bir süre buna ih-

tiyacım var. Çok sürmez, bak ilk horozlar ötmeye başladı bile" desem, herhalde öteki insanlardan farklı bir şekilde acırdı bana.

İlk horozlar! Zamanı uyaran, uyumaması için dürtükleyen, bizi hazırlıksız yakalayabilsinler diye mutsuzlukları kırbaçlayan kötü ruhlu borazanlar! Horozlar, susun! Zaman, dur!

Geceye bağırsam, insanları çağırsam, yardım istesem mi acaba?

Boşuna. Acımasızdır horozlar. Alarma başladılar bile.

Diz çökmüş, dinliyorum. Odanın sessizliğinde, duvarlarda, görünmeyen alanlarda kaderin durdurulmaz yürüyüşünü duyuyorum.

Korku, su gibi her yanımı kaplıyor.

Canlılar bir şey bilmez. Korkmadan ya da hiç olmazsa dehşete kapılmadan bir insanın nasıl ölebileceğini bana siz öğretin ölüler. Ölüm de yaşam gibi anlamsızdır çünkü.

Hokka ile kalemi ve yazmakta oldukları şeyleri

tanıklığa çağırıyorum;

Yanıltıcı akşam karanlığını,

Geceyi ve gecenin canlandırdığı her şeyi

tanıklığa çağırıyorum;

Ayın on dördü ile şafak vaktini

tanıklığa çağırıyorum;

Kıyamet gününü ve kendi kendini kınayan ruhu

tanıklığa çağırıyorum;

Her insanın daima zararda olduğuna dair,

her şeyin başlangıcı ve sonu olan zamanı tanıklığa çağırıyorum.

Ali oğlu Hasan'ın kendi el yazısıyla yazılmış yazıdır:

"Böylesine mutsuz olduğunu bilmiyordum. Istıraplı ruhu şad olsun."

MEŞA SELİMOVİÇ

Derviş ve Ölüm

Hokka ile kalemi ve yazmakta olan şeyleri tanıklığa çağırıyorum:

Yanıltıcı akşam karanlığını, geceyi ve gecenin canlandırdığı her şeyi tanıklığa çağırıyorum:

Ayın on dördü ile şafak vaktini tanıklığa çağırıyorum:

Kıyamet gününü ve kendi kendini kınayan ruhu tanıklığa çağırıyorum:

Her insanın daima zararda olduğuna dair, her şeyin başlangıcı ve sonu olan zamanı tanıklığa çağırıyorum.

~Kur'an-ı Kerim'den

Usta yazar Meşa Selimoviç'ten otuz değişik dile çevrilmiş, birçok önemli edebiyat ödülüne layık görülmüş, MEB'in 100 Temel Eser listesinde bulunan bir başyapıt.